

Pierre Broué

Moskvaprocesserna

Franska originalet, *Les procès de Moscou*, publicerades 1964

Översättning (från norska och spanska): Bengt Svensson och Martin Fahlgren, 2007

Innehåll

Förord till svenska utgåvan	1
Teaterkuppen	2
1. Sista akten	5
2. Männen som erkände	12
3. Anklagelserna	22
4. Erkännandena: Trotskij eller den permanenta sammansvärjningen	25
5. Erkännandena: Terrorhandlingarna	42
6. Erkännandena: Sabotagen	53
7. Erkännanden: Spioneri och förräderi	62
8. Förnekelse och motstånd	73
9. Ett sammansvetsat byggverk	97
10. Sprickorna i muren	106
11. Nedmonteringen	113
Slutsats: Möjliga tolkningar	129
Källor och referenser	139

Förord till svenska utgåvan

I denna bok gör den franske marxistiske historikern Pierre Broué en grundlig genomgång och analys av Moskvarättegångarna.

Broué närmar sig det hela på ett något annorlunda sätt än det som är gängse. I stället för att direkt börja med att analysera, kommentera och dra slutsatser, så bygger Broué upp sin framställning på ett mer försiktigt, stegvis sätt. En stor del av boken består av en systematisk genomgång av innehållet i de *officiella stenografiska rättegångsprotokollen*. Han strukturerar upp rättegångstexterna för att komma fram till vad som är gemensamma och åtskiljande drag hos de olika vittnesmålen, anklagelsepunkterna, erkännandena och rättegångarna. På så vis kan han t ex blottlägga motsägelser mellan olika vittnesmål m m. Broué nöjer sig givetvis inte med det – han beskriver även de förhørs- och anklagelstekniker som utnyttjades m m och i de sista kapitlen knyter han ihop det hela, klargör rättegångarnas plats i det historiska och politiska sammanhanget, redogör för avslöjandena och rehabiliteringarna efter Stalins död m m.

Broués bok har över 40 år på nacken, men står sig fortfarande förvånansvärt väl. Öppnandet av de sovjetiska arkiven (efter Sovjetunionens sammanbrott) har givetvis tillfört många nya fakta om utrensningarna och deras mekanismer, men bortsett några detaljer som har ringa eller ingen betydelse för den ”stora” bilden, så kan vi konstatera att de nya uppgifterna inte motsäger, utan bekräftar och kompletterar Broués framställning och slutsatser.

I detta sammanhang bör det också påpekas att de ”återupprättelser” som Broué efterlyser i slutet av boken nu har blivit faktum: De allra flesta (om inte alla) som dömdes vid Moskvarättegångarna har fått någon form av återupprättelse (de flesta redan innan Sovjet bröt samman).

* * *

Som förlagor till den svenska översättningen har använts de norska (*Moskvaprossessene*, publicerad 1967) och spanska (*Los procesos de Moscú*, publicerad 1969) utgåvorna – däremot har vi (tyvärr) inte haft tillgång till det franska originalet

När det gäller citat från rättegångsprotokollen har vi i största möjliga mån försökt använda de officiella svenska översättningar som publicerades på 30-talet. Av dessa är tyvärr enbart det från andra processen (*Processen mot det sovjetfientliga, trotskistiska centrum*, januari 1937) ett ”fullständigt stenografiskt referat”, de två övriga är ”förkortade”. De delar som inte finns på svenska har vi därför översatt från Broués bok, vilket fö är en anledning till att vi i noterna bibehållit sidhänvisningarna till de franska utgåvorna av protokollen (på engelska finns det fullständiga stenografiska protokollet från den tredje processen, den mot Bucharin m fl, tillgängligt på Internet, liksom ett något utförligare referat från den första processen, den mot Zinovjev, Kamenev m fl). En konsekvens av att protokollutdragen härrör från olika källor har blivit att det förekommer stilbrott och och språkliga inkonsekvenser; vi har dock försökt standardisera skrivningen av ryska namn enligt svenska regler.

Översättningen har utförts av Bengt Svensson (huvuddelen) och Martin Fahlgren, medan utdragen ur de svenska rättegångsprotokollen, transkriptionerna av ryska namn och den slutliga redigeringen har utförts av Martin Fahlgren.

Göteborg i mars 2007

Martin Fahlgren

Teaterkuppen

Moskva den 1 januari 1936. Stora affischer återger Stalins deklamationer: ”Livet är bättre, livet är vackrare”. Västliga observatörer tänker inte förneka det: Moskvas butiker erbjuder kunderna en rad industri- och lantbruksprodukter, gatorna myllrar av liv, biltrafiken är enorm... Revolutionens nittonde år skulle kunna vara början på en ny era, markera slutet på ett långt inbördeskrig.

Från 1930 till 1934 genomgick Sovjetunionen fyra fruktansvärda år. Men man överlevde, och det verkar som att man sluppit ur marans grepp. Pressen på bönderna lättar och ransoneringsringarna upphävs i januari 1935. Framgången för den tunga industrin är tydlig. Den kommunistiska ambitionen om att ”förvandla världen” verkar vara rättfärdigad av det faktum att en avgörande förvandling av detta enorma, men efterblivna, område till ett industriland har påbörjats.

Från 1935 har femårsplanen inte bara som mål att bygga smältverk, gjuterier och kraftdammar, utan också produktion av konsumtionsvaror och utveckling av den lätta industrin. Den magnifika och lyxiga tunnelbanan i Moskva med marmor och skulpturer till glädje för passagerarna, framstår som en symbol för omvälvningen.

Det hårda arbete som utträttats under de mörka åren får nu sin belöning. Segerkommunikéerna visar hur levnadsvillkoren och statistiken för industriproduktionen förbättrats. Västmakterna börjar ta detta land på allvar. Detta land där miljoner unga människor tyglar naturen, skapar, konstruerar och bygger, där framsteg inom medicin, undervisning och sysselsättning är tydliga bevis för en förvandling som man inte sett maken till sedan den industriella kapitalismens stora expansion under 1800-talet.

Vid sidan av dessa bevis för materiell framgång visar sig tecken på avspänning. Några kyrkor öppnas igen, klockorna ringer åter. De undantagsbestämmelser som infördes under inbördeskrigets tid för personer med borgerlig eller adlig härkomst upphävs. Man utfärdade amnesti för rika bönder, ”kulaker”, som deporterades och sattes i arbetsläger under kollektiviseringen.

De västliga observatörernas optimism stärks av Molotovs kungörelse den 6 februari om en nära förestående ny författning. Den skall avskaffa alla diskriminerande regler vid valen och införa allmän rösträtt och direkt och hemlig röstning. Denna författning, ”den mest demokratiska i världen”, ”monumentet över den stalinistiska visdomen”, antas av Högsta Sovjet den 15 maj och offentliggörs den 12 juni. Texten ska översättas till alla språk och spridas i utlandet under titeln ”Ett lyckligt folk”. Det kommunistiska partiets ledande roll, som den framställs i artikel 126, kommer nog att upptäckas av journalister och västliga kommentatorer, men de kommer att nöja sig med att understryka lagarnas demokratiskt-parlamentariska karaktär och funktion. Lagarna innebär religionsfrihet, yttrandefrihet och pressfrihet, frihet att bilda föreningar och att hålla möten, hemmets okränkbarhet, avskaffandet av brevcensuren och administrativa sanktioner och straff. I realiteten försvinner de ”revolutionära” aspekterna från Sovjetunionens författning. Den innehåller inte längre något egentligt ”sovjetiskt”, även om ordet ”sovjet” behålls för att beteckna de parlamentariska församlingarna. Det är just detta som får talrika specialister och en stor del av offentligheten att tro att detta är början på en harmonisk utveckling, med en avspänning i den efterrevolutionära kampen. Sovjetunionen har gjort sig av med de revolutionära attributen. Man anstränger sig dessutom för att komma på god fot med de makter som man från och med nu försöker få erkännande från, och man håller sig i sina diplomatiska förbindelser till ”spelets regler”.

En helt annan bild ska emellertid snart visa sig. Den 14 augusti kommer en kommuniké som blir starten för ”Moskvaprocessernas era”. I augusti 1936, i januari 1937 och i mars 1938

spelas identiska scener upp för offentligheten i Sovjetunionens Högsta domstols Militärkollegium. De anklagade hade varit kamrater och medarbetare till Lenin, statens och partiets grundare. Världsberömda revolutionära ledare, vars namn för de flesta var entydiga med det revolutionära eposet från 1917, anklagar sig själva för de värsta förbrytelser. De förklarar att de är mördare, sabotörer, förrädare och spioner. Alla försäkrar att de hatar Trotskij, som besegrades i den öppna kampen inom partiet, en kamp som bröt ut vid Lenins död. Alla lovprisar Trotskij's besegrare Stalin, den "geniale chefen" som leder landet med "fast hand".

Dagen efter att de som dömts i den första processen avrättats, skriver den österrikiske socialisten Otto Bauer: "Detta är en enorm olycka för den internationella arbetarrörelsen".¹ Andra glädjer sig däremot. I tidningen *d'Action francaise* utropar Charles Maurras att nu kan den franska regeringen inte längre blunda för att trotskisterna är "i Tysklands tjänst".² Det italienska fascistorganet *Messagero* hävdar att "Stalin hade rätt. Det som hans motståndare betraktade som förräderi var bara logiska erkännanden, lika ofrånkomliga som nödvändiga." *Messagero* berömmar honom för att återupprättat "en ekonomi som tar hänsyn till den enskilde, en nationell tradition."³ De vitas emigrantpress jublar. Den belgiske fascisterna Léon Degrelle lägger för sin del ansvaret på "juden Trotskij", och skriver: "Jag skulle inte ha något emot att man stack en trettio centimeter lång dolk mellan skulderbladen på denne hebré som har miljoner ryska arbetares blod på sina händer."⁴ Alla kommunistiska partier i världen, alla avdelningar av den Kommunistiska Internationalen, följer blint åklagaren och den ryska pressen. De intellektuella anhängarna i den kommunistiska och sympatiserande pressen deltar också i en veritabel intellektuell terrorkampanj mot dem som tvivlar. De anklagar dem för att göra sig till "Hitlers och Gestapos advokater" när de försvarar Trotskij och hans medskyldiga.⁵

Anklagelserna blir lika snabbt accepterade av arbetarrörelsen och socialisterna som av domstolarna i Moskva. De röster som försvarade de anklagade, rösterna från aktiva socialister, fackföreningsfolk, oberoende författare, Trotskij, Modigliani, Victor Serge, Carlo Tresca, Rosmer, Dewey, tystades snabbt. Från den ena processen till den andre verkar det som att man vänjer sig vid det osannolika, och t.o.m. det gemena. Man avstår från att ställa sig själv frågor... Man avstår så småningom från att förstå.

I arbetarrörelsen, som några år tidigare stod upp till försvar för Sacco och Vanzetti, skapar processerna ingen samvetskris. Dess kommunistiska ledare anstränger sig för att undvika det.

Och de socialister som inte följer kommunisterna blint, använder processerna till att rättfärdiga sin egen tvivelaktiga politik. Trotskij, som efter en lång resa sökt tillflykt i Mexico, sänder mängder av frågor, förklaringar och vittnesmål till pressen. Endast en liten del av detta offentliggörs. Under flera år hade de kämpande europeiska arbetarna riktat blickarna mot Tyskland. Där hade Adolf Hitlers nazism segrat och krossat den socialistiska rörelsen och fackföreningsrörelsen. Den hade också infört ett barbariskt styrelsesätt som idealistiska reformister hade förklarat bannlyst för alltid i civiliserade länder.

Medan de två första processerna pågår, är arbetarnas ögon riktade mot den spanska huvudstaden. Där håller arbetarmilisen och de internationella brigaderna, med hjälp av några tanks, flyg och kanoner från Ryssland, stånd mot pansarattacker, jakt- och bombflyg och legosoldater som Hitler och Mussolini försett Franco med. Den spanska revolutionen är förspelet till världskriget. Den europeiska arbetarrörelsens framtid sätts på spel i striderna vid universitetsstaden Casa del Campo och på floden Manzanares stränder vid Madrid. Där är döden en vardaglig sak. Vad spelar det för roll för ärliga och kortsynta människor om några anklagade, som offentligt erkänner sig skyldiga, skjuts i Moskva. "Om de är oskyldiga, så vem hindrar dem från att säga det?" I Spanien släcks tusentals oskyldiga liv av fascisternas kulor och bomber. Det är Stalin som ger den spanska republiken de vapen den saknar. Vad

spelar det för roll om hans GPU förföljer revolutionärer, utlänningar och spanjorer, trotskister, anarkister eller oavhängiga kommunister. Fronten är i Spanien.⁶

Georgij Dimitrov, den Kommunistiska Internationalens ledare, sammanfattar med en åklagares tunga de slitna fraser som används av dem som vet eller tvivlar, men som tiger och ylar med vargarna: ”Man kan inte ärligt understödja det mot fascismen kämpande spanska folket och samtidigt framträda som försvarsadvokat åt det terroristband i Sovjetunionen som hjälper fascismen. De som direkt eller indirekt understödjer de kontrarevolutionära terroristerna i Sovjetunionen, han tjänar i själva verket även den spanska fascismen, han hindrar det spanska folkets kamp och medverkar till dess nederlag.”⁷

Vad spelar det för roll om det snart visar sig att det stalinistiska agerandet är motsatsen till hjälp och medaljens baksida. Vad spelar det för roll om Stalins hjälp bara är droppar i havet och lämnar Spaniens kämpande till sitt öde. Vilken roll spelar det att de män som representerade Sovjetunionens stöd till Spanien och den ”antifascistiska” linjen, nämligen Koltsov, Rosenberg, Stasjevskij, Antonov-Ovsejenko, Gorijev, kallas tillbaka och skjuts i tysthet, som om ”hjälpen” till Spanien skulle ha varit ett felsteg vars spår man måste dölja.⁸ Få är de som vet. Ännu färre är de som säger det, och man lyssnar för övrigt inte på dem, och för den delen vet man inte heller om de bryr sig. Kriget begraver medvetenheten om de handlingar som påskyndade det och gjorde det oundvikligt. Kriget krossar allt. De gamla bolsjevikerna från Moskva är helt visst döda.

Krigets utveckling verkar bekräfta denna uppfattning. Det ryska folkets heroiska motstånd tillskrivs ledaren som startade processerna, och som ”kväste femtekolonnen vid födelsen”. ”Stalin såg det tydligt och slog till i tid”, förklarar västliga besökare som konstaterar att det ryska folket inte hade några quislingar och drar slutsatsen att folket älskar Stalin för att han kämpat till döden mot Hitler... ”Stalin har vunnit kriget, alltså hade han rätt”, konstaterar observatörerna. För dem blir historien reducerad till att konstatera faktum.

Det krävs den stalinistiska världskrisen efter kriget, konflikten med Jugoslavien, de stora processerna i Budapest, Sofia och Prag, för att på nytt ruska om i samvetet, ställa pinsamma frågor och gräva upp liken efter Moskvaprocesserna. Den kommunistiska propagandan medverkade högst ofrivilligt till detta. En viss korrespondent i Budapest skriver att *Rajk-processen liknar Moskvaprocesserna som den ena förräderiprocessen liknar den andre inför en folkdomstol.*⁹ Många tänkande människor som bekymrade sig för anklagelsepunkternas svaghet, hade godtagit ”den gamle bolsjevicens offer” eller skuldkänslan, karakteristisk för ”den slaviska själen”, som förklaring till att man erkände av hänsyn till Staten och historiens krav.

Dessa hypoteser visar sig nu att vara otillräckliga. I Sofia nekar Traicho Kostov till anklagelserna under en offentlig rättegång, och han försvinner. Mindszenty, som är storgodsägare, ungrare och dessutom präst, erkänner villigt.

Den internationella situationen är nu förändrad. De jugoslaviske kommunistledarna, som Rajk-processen var riktad mot, tvingades att omvärdera Moskvaprocesserna. Innanför det kalla krigets ramar blir Moskvaprocesserna – vars legend håller på att skapas – ett vapen. Man avslöjar skamlöst förfalskningarna både till höger och till vänster. Efter Stalins död, när förbindelserna återupptas mellan Moskva och dem som tills igår tillhörde ”Tito-klicken”, de som ”fortsatte de trotskistiska provokatörernas arbete”, då har likaväl sprickan börjat vidgas och man sneglar i dossiererna.

Vi tror att det nu är möjligt att göra en slutsummering. Eftersom dokumenten är så talrika och tydliga i sig själva och ger möjlighet till jämförelser, så kan de användas som studiematerial och inte bara för polemik. Men materialet måste också levandegöras. Vi har försökt att lägga

fram så många utdrag som möjligt från de stenografiska referaten av de öppna rättegångarna. Samtidigt har vi försökt undvika tröttsamma upprepningar och försökt ge tillräckliga kommentarer för att förklara rättegångsförhandlingarna utan att stå ivägen för dramats huvudpersoner. Det är med avsikt vi behandlat Zinovjev-processen kortfattat, eftersom den är den mest kända och nyligen strålande analyserad av Gérard Rosenthal¹⁰. Istället väljer vi företrädesvis ämnen och exempel från de senare processerna mot Pjatakov och Bucharin. Vårt mål är uppnått om läsaren känner att vi gett honom möjlighet att bilda sig en personlig uppfattning på basis av dessa brottstycken. Vi menar också att Moskvaprocesserna representerar en av de viktigaste händelserna i första halvan av 1900-talet, och att de har intresse långt utanför det forskningsfält som bara behandlar rysk historia.

1. Sista akten

Moskva, 12 mars 1938. Inför militärkollegiet i Sovjetunionens högsta domstol, med två domare och ordföranden V. V. Ulrich, hade den tredje Moskvaprocessen pågått i tio dagar. Dagen innan hade åklagaren, Andrej Vysjinskij, avslutat sitt långa inlägg mot de 21 anklagade:

”Hela vårt land, ung och gammal väntar och kräver det enda: Förrädarna och spionerna, som har schackrat bort vårt fosterland till fienden, måste skjutas som galna hundar!

Vårt folk fordrar en enda sak: trampa sönder det fördömda ormynglet!

Tiden kommer att förgå, ogräs och tistlar kommer att växa över förrädarnas gravar, vilka för evigt kommer att vara täckta av de ärliga sovjetmänniskornas, hela sovjetfolkets förakt. Men över oss, över vårt lyckliga land kommer liksom förr vår sol att lysa klart och vänt med sina ljusa strålar. Vi, vårt folk, kommer att liksom förr skrida framåt och alltjämt framåt till kommunismen på den från det förflutnas sista smuts och sista ogräs befriade vägen, ledda av vår älskade ledare och lärare – den store Stalin!”¹

Nitton av de anklagade hade från processens början avstått från juridiskt bistånd, och även från att försvara sig själva. Två advokater försvarade de övriga. På ordförandes uppmaning reste sig så de anklagade en efter en för att framföra en sista deklARATION:

Krestinskij: ... Min förbrytelse mot hemlandet och revolutionen är gränslös och jag kommer att anse vilket som helst straff från Er, även det hårdaste, som fullkomligt berättigat. När Ni ska avkunna domen, medborgare domare, ber jag Er att ta hänsyn till det faktum att jag frivilligt, utan konfrontation av något slag, utan att man har visat mig anklagelsesdokumenten, uppriktigt och fullständigt har redogjort för mina brottsliga handlingar och för min organisatoriska verksamhet. Jag ber Er om att ta hänsyn till det faktum att jag inte direkt har deltagit i någon form av våldshandlingar, och inte heller i terror eller undergrävande arbete, och att jag i verkligheten inte kände till den sortens verksamhet. Jag ber Er ett komma ihåg mitt tidigare, verkligt revolutionära arbete och att tro att jag under dessa nio månader har förändrat mig från grunden och – om Ni skonar mitt liv – att ge mig möjlighet, att på vilket sätt som helst åter få gottgöra om också bara till en del mina svåra förbrytelser.²

Rykov: Till sist vill jag utnyttja mitt slutord till att efter förmåga påverka de av mina förutvarande anhängare som ännu inte är häktade och kanske ännu inte sträckt vapen, och som jag inte kände eller har glömt. Med tanke på att jag hade ett visst inflytande, även om det inte var så stort som Tjernov säger, så var det likväl ett inflytande, tvivlar jag inte på att dessa ord kommer att läsas om de trycks, och kanske kommer de att göra ett visst intryck på några av mina tidigare partikamrater. Och det är först och främst i denna avsikt jag vill att mina tidigare partikamrater ska veta att alla de som jag kommer ihåg, de har jag angett eller utlämnat, som det heter i den illegala miljön. Jag har angett dem alla.

Jag önskar att de som ännu inte blivit avslöjade och inte nedlagt vapnen omedelbart och öppet gör det. Jag skulle önska att de av mitt exempel lät sig övertygas om att det är en ofrånkomlighet att sträcka vapen och omedelbart gjorde det så fort som möjligt. Deras enda räddning ligger i att sträcka vapen. Jag skulle önska att de alla förstod att det att överlämna sig, även om de riskerar t.ex. arrestering, är det enda som ger lättnad och befrielse från det avskryvårda ok som denna process har avslöjat.³

Chodzjajev: Jag förnekar inte att jag ber om nåd. Jag kan inte förneka det. Någon kommer kanske att säga att orden ”jag ber inte om barmhärtighet” kan ge intryck av värdighet. Jo, i någon annans mun. Men min mun tillhör en man som är bunden till stupstocken, en man som sitter på de anklagades bänk, och denna man har inga stolta ord att komma med. Varifrån skulle denna stolthet komma? Vi går inte till historien som män som tjänat folket, som utfört nyttiga handlingar, vilka de än må vara. Om vi går till historien blir det i egenskap av förhärdade förbrytare, banditväsendets hjältar, män som sålt sin ära och sitt samvete. ”Stolthet”, det passar för en man, en verklig man, som den store konstnären, landets store son, Gorkij säger. Men i munnen på de män som är skyldiga till mordet på Gorkij, eller som haft någon förbindelse med det, i munnen på dem som har lett denne man i döden, klingar sådana ord falskt.

Orden låter falska på läpparna till sådana män som oss. Jag vore lögnare om jag inte i denna sista stund sade att jag ber om nåd. Jag skulle vilja leva. Jag skulle vilja leva därför att jag förstått hur djupt jag fallit och hur svåra de av mig utförda brotten är.⁴

Rakovskij: Medborgare domare, från min ungdom har jag redbart, trofast och hängivet uppfyllt min plikt som soldat i kampen för arbetets befrielse. Efter denna ljusa period, inträdde den mörka tid av kriminella handlingar och förräderi mot fäderneslandet, den mörka serie av brott som jag räknat upp för Er idag. Jag har sagt allt jag vet. Jag har inte förnekat något, inte dolt något. Jag ångrar djupt och allvarligt, och jag ber Er om att ge mig möjlighet att gottgöra, om så bara en liten del av mina förseelser, med ett eller annat arbete, hur ringa det än må vara, och under vilka förhållanden det än må utföras. Det är allt.⁵

Rosengoltz: Den lärdom och slutsats som de stora massorna i Sovjetunionen kan dra av denna rättegång, består först och främst i förståelsen av den absoluta renheten i bolsjevikpartiets allmänna linje. Olycklig den som fjärmar sig från partiets allmänna riktlinjer, hur lite det än må vara. Jag vill att Ni tror mig, att Ni tror på uppriktigheten i dessa av mig uttalade ord.

Jag utropar: Må det stora, mäktiga, sköna Sovjetunionen leva, blomstra och stärkas. Det som går från seger till seger och som socialismens sköna sol lyser över.

Leve bolsjevikpartiet med sina traditioner av entusiasm, hjältemod och uppoffringar. De bästa traditionerna i världen under Stalins ledning.

I den sammandrabbning som är oundviklig mellan de två världarna, kommer kommunismen att triumfera. Leve kommunismen i hela världen.⁶

Bucharin: Och jag kan a priori antaga att Trotskij och andra bundsförvanter i förbrytelsen samt Andra Internationalen ... kommer att försöka försvara oss, särskilt mig. Jag avvisar detta försvar, ty jag står med böjda knän inför landet och partiet, inför hela folket. Brotts förskräcklighet är omätligt, särskilt i Sovjetunionens nya etapp av kampen. Må denna process bli den sista, smärftulla läxan, och må hela världen bli klar över Sovjetunionens väldiga makt. Må hela världen inse att den kontrarevolutionära tesen om Sovjetunionens nationella inskränkning, bara hänger i luften som en eländig sopa. Alla människor ser hur klokt landet leds, och att det är Stalins förtjänst.

Med denna bekännelse väntar jag domen. Frågan gäller inte en ångrande fiendes personliga känslor, utan Sovjetunionens uppblomstring i sin internationella betydelse.⁷

Jagoda: Vårt fädernesland är mäktigt, mäktigare än någonsin förut. Det är rensat på spioner, diversanter, terrorister och andra skadegörare. Jag skulle inte vågat be om nåd om jag inte vetat, att denna process utgör höjdpunkten på krossandet av kontrarevolutionen, att landet utrotat alla kontrarevolutionära härdar. Sovjetlandet har vunnit, kontrarevolutionen har fått nådestöten. Den omständigheten att jag och mina medanklagade sitter här på de anklagades bänk och ställes till ansvar, utgör sovjetfolkets triumf och seger över kontrarevolutionen. Jag vänder mig till domstolen – om Ni kan, förlåt mig.⁸

De övriga anklagade slog sig också för bröstet och bönföll samtidigt om en nåd som de erkände att de inte förtjänade. Alla förklarade sig skyldiga, alla böjde nacke i dessa sista ögonblick. Klockan är 21.25. Rätten drar sig tillbaka. Den kommer inte tillbaka till den stora salen förrän kl.4 på morgonen den 13 mars för att läsa upp juryns utslag: dödsdom för nitton anklagade.

Liknande scener hade redan spelats upp i samma sal den 20 augusti 1936 och natten till den 29 januari 1937. Den tredje processen slutar som de första två, med samma sorts ångerfulla rabblanden. Den inleddes emellertid med en sensation som man inte sett maken till.

Krestinskijs motstånd

Den andre mars, gjorde en av de anklagade, Krestinskij, motstånd.

Ordföranden: Anklagade Krestinskij, erkänner Ni Er skyldig till de anklagelser som har rests mot Er?

Krestinskij: Jag anser mig inte skyldig. Jag är inte trotskist. Jag har aldrig varit medlem av ”högerens och trotskisternas block”, om vars existens jag inte ens känt till. Inte heller har jag begått några av de brott som jag personligen åtalas för; särskilt inte för anklagelsen att ha haft förbindelser med den tyska underrättelsetjänsten.

Ordföranden: Bekräftar Ni de erkännanden Ni gjorde under förundersökningen?

Krestinskij: Ja, jag erkände vid förundersökningen, men jag har aldrig varit trotskist.

Ordföranden: Jag upprepar frågan: Erkänner Ni er skyldig?

Krestinskij: Innan jag arresterades var jag medlem av Sovjetunionens kommunistiska parti (bolsjevikerna) och det är jag fortfarande.

Ordföranden: Erkänner Ni att Ni deltagit i spionagehandlingar och deltagit i terroristhandlingar?

Krestinskij: Jag har aldrig varit trotskist. Jag har aldrig tillhört ”högerens och trotskisternas block” och har inte begått något enda brott.⁹

Vid utfrågning av den anklagade Bessonov, bekräftar denne sina erkännanden och anklagar Krestinskij. Denne fortsätter att göra motstånd.

Vysjinskij: Ni träffade Bessonov?

Krestinskij: Ja.

Vysjinskij: Ni talade med varandra?

Krestinskij: Ja.

Vysjinskij: Om vad, om vädret?

Krestinskij: Han var legationsråd i Berlin och vid denna tid chargé d'affaires. Han informerade mig om det politiska läget i Tyskland och om stämningarna i det fascistiska partiet, som vid denna tid var vid makten, om dess program och dess inställning till SU.

Vysjinskij: Och om trotskistiska angelägenheter?

Krestinskij: Talade vi inte. Jag var ingen trotskist.

Vysjinskij: Talade Ni aldrig om det?

Krestinskij: Aldrig.

Vysjinskij: Det betyder, att Bessonov talar osanning och Ni talar sanning. Talar Ni alltid sanning?

Krestinskij: Nej.

Vysjinskij: Bessonov talar alltså osanning?

Krestinskij: Ja.

Vysjinskij: Men Ni talar inte heller alltid sanning, eller hur?

Krestinskij: Jag talade inte alltid sanning under förundersökningen.

Vysjinskij: Men annars talar Ni alltid sanning?

Krestinskij: Sanning.

Vysjinskij: Varför underskattar Ni förundersökningen på det viset? Under förundersökningen talade Ni osanning? Förklara det!

(Krestinskij tiger.)

Vysjinskij: Jag hör inget svar. Jag har inga fler frågor.¹⁰

Bessonov ger nya detaljer till åklagaren, som åter vänder sig till den motspänstige anklagade.

Vysjinskij: Ni hör, att Bessonov berättar utförligt nog om era samtal, som på långt när inte hade den karaktär, som Ni ger dem. Nå?

Krestinskij: Sådana samtal ägde inte rum, fast jag vid konfrontationen i januari erkände en del av samtalet.

Vysjinskij: Ni bekräftade vid konfrontationen med Bessonov denna del?

Krestinskij: Javisst.

Vysjinskij: Alltså har dock ett sådant samtal ägt rum?

Krestinskij: Nej.

Vysjinskij: Alltså, måste man förstå det, som Bessonov säger, på rakt motsatt sätt?

Krestinskij: Inte alltid.

Vysjinskij: Och det som Ni har erkänt?

Krestinskij: Under förundersökningen har jag flera gånger givit oriktiga förklaringar.

Vysjinskij: Ni sade: ”Jag tillhörde inte officiellt det trotskistiska centrum”. Är det sant eller osant?

Krestinskij: Jag tillhörde det överhuvud taget inte.

Vysjinskij: Ni sade, att Ni formellt inte tillhörde det. Vad är här sanning och vad osanning? Kanske är allt sanning eller allt osanning? Eller också, till hälften sanning. Hur många procent, hur många gram sanning finns det här?

Krestinskij: Jag tillhörde inte det trotskistiska centrum, eftersom jag inte var någon trotskist.

Vysjinskij: Var Ni inte trotskist?

Krestinskij: Nej.

Vysjinskij: Var Ni aldrig trotskist?

Krestinskij: Jo, jag var trotskist till 1927.

Vysjinskij: I början av rättegången, besvarade Ni en av mina frågor med Ni aldrig hade varit trotskist.

Krestinskij: Jag saade att jag inte är trotskist.

Vysjinskij: Så fram till 1927 var Ni trotskist?

Krestinskij: Det var jag.

Vysjinskij: Och när, under 1927, upphörde Ni att vara trotskist?

Krestinskij: Strax före partiets 15:e kongress.

Vysjinskij: Upprepa datum.

Krestinskij: Jag tror att min brytning med Trotskij och trotskismen ägde rum den 27 november 1927, när jag skickade ett brev till Trotskij via Serebjakov, som hade kommit tillbaka till Moskva från Amerika. Brevet var hållit i starka ordalag och innehöll skarp kritik....

Vysjinskij: Detta brev finns inte lagt till handlingarna. Vi har ett annat brev från Er till Trotskij.

Krestinskij: Det brev jag talar om är i domstolens ägo, ty det togs ifrån mig vid husundersökningen, och jag begär att detta brev läggs till handlingarna.

Vysjinskij: Handlingarna innehåller ett brev daterat den 11 juli 1927, som togs ifrån Er under husundersökningen.

Krestinskij: Men det finns ett annat brev från den 27 november...

Vysjinskij: Något sådant brev finns inte.

Krestinskij: Detta är omöjligt...

Vysjinskij: Vi befinner oss i rätten. Ni har själv sagt att Ni inte alltid talade sanning under förhören. Ni förklarade då att Ni inte formellt var medlem i centrum. Det vill säga att Ni under förundersökningen erkände att Ni i verkligheten, sådär i allmänhet, var medlem i det trotskistiska centrum. Det erkände Ni under förundersökningen.

Krestinskij: Nej, jag erkänner inte det.

Vysjinskij: I Ert vittnesmål sid. 9 och 10, sade Ni: "formellt var jag inte medlem". Det ska alltså förstås på så sätt att Ni informellt var medlem. Är detta riktigt?

Krestinskij: Jag tillhörde inte alls det trotskistiska centrum.

Vysjinskij: Det innebär alltså att Ni har vittnat falskt?

Krestinskij: Jag har just förklarat att mitt vittnesmål inte överensstämde med fakta.

Vysjinskij: När jag förhörde Er under förundersökningen, sade Ni mig då sanningen?

Krestinskij: Nej.

Vysjinskij: Varför talade Ni osanning för mig? Bad jag Er att tala osanning?

Krestinskij: Nej.

Vysjinskij: Bad jag Er att tala sanning?

Krestinskij: Ja, Ni bad mig om det.

Vysjinskij: När jag alltså uppmanade Er att säga sanningen, varför kom Ni ändå med lögn, som blev protokollförda av förhørsdomaren, och som Ni undertecknade efteråt? Varför?

Krestinskij: Jag hade innan Ni förhörde mig gett falska förklaringar under förhören.

Vysjinskij: ...Och Ni höll fast vid dem?

Krestinskij: Sedan höll jag – klok av personliga erfarenheter – fast vid dem, eftersom jag inte kunde vederlägga mina tidigare förklaringar innan målet kom upp i rätten – om det nu blev något mål.

Vysjinskij: Och nu tror Ni att Ni har klarat att förändra dem?

Krestinskij: Nej, det är inte huvudsaken. Det viktiga är att jag förklarar att jag inte är trotskist. Jag är inte trotskist.

Vysjinskij: Ni berättade, att Ni befann Er i särskilt konspirativa omständigheter. Vad betyder det, ”särskilt konspirativa omständigheter”?

Krestinskij: Ni vet mycket väl att....

Vysjinskij: Var så snäll och inte använd mig som vittne i målet. Jag frågar Er, vad betyder särskilt konspirativa omständigheter?

Krestinskij: Jag sade i min förklaring.....

Vysjinskij: Ni vill inte svara på min fråga?

Krestinskij: Sammanhanget där jag säger att jag befann mig i särskilt konspirativa omständigheter finns i mina redogörelser från 5 och 9 juni, och det är falskt från början till slut.

Vysjinskij: Det är inte det jag frågar om. Jag ber Er om att inte förhålla Er med att svara. Jag frågar Er vad detta betyder: ”Jag befann mig i särskilt konspirativa omständigheter”?

Krestinskij: Det har inget med verkligheten att göra.

Vysjinskij: Det ska vi reda ut senare. Nu vill jag gå till botten med den förklaring Ni avgett, där Ni säger att Ni befann Er i särskilt konspirativa omständigheter.

Krestinskij: Om det motsvarade sanningen, så skulle det betyda, att jag verkligen vore trotskist och vidtog alla åtgärder för att dölja min tillhörighet till trotskismen.

Vysjinskij: Utmärkt. Och för att dölja sin trotskism, måste man förneka den?

Krestinskij: Javisst.

Vysjinskij: Nu förklarar Ni, att Ni inte är trotskist. Väl inte för att dölja, att Ni är trotskist?

Krestinskij: (efter tystnad) Nej jag förklarar att jag inte är trotskist.¹¹

Andra åtalade som är mer fogliga, Rosengoltz, Bessonov, Grinko och ytterligare en gång Rosengoltz, kommer med avslöjanden på åklagarens frågor.

Vysjinskij (vänder sig till Rosengoltz): Anklagade Rosengoltz. Visste Ni att Bessonov var trotskist?

Rosengoltz: Nej, det visste jag inte.

Vysjinskij: Pjatakov hade rekommenderat Er honom?

Rosengoltz: Jag har inte pratat med honom om detta.

Vysjinskij: Men Ni visste att Bessonov var trotskist?

Rosengoltz: Jag hade hört det från Krestinskij.

Vysjinskij: Vad berättade Krestinskij om Bessonov?

Rosengoltz: Att han är trotskist, och att han hjälpte Krestinskij i dennes trotskistiska verksamhet.

Vysjinskij: Vem berättade detta för Er?

Rosengoltz: Det var Krestinskij.

Vysjinskij: Krestinskij personligen?

Rosengoltz: Ja.

Vysjinskij: Kommer Ni ihåg vilket år det var?

Rosengoltz: Jag kan inte säga det exakt.

Vysjinskij: Kanske 1933?

Rosengoltz: Ja, ungefär det året.

Vysjinskij: Under vilka omständigheter, och av vilken anledning sa han det till Er?

Rosengoltz: Han pratade om medarbetare i Folkkommisariatet för utrikesärenden som hjälpte honom med detta arbete, och han nämnde bland andra Bessonov.

Vysjinskij: Anklagade Krestinskij. Ni har hört denna förklaring?

Krestinskij: Jag förnekar den.

Vysjinskij: Ni förnekar den?

Krestinskij: Jag förnekar den.

Vysjinskij: Absolut?

Krestinskij: Absolut.

Vysjinskij: Detta är säkert?

Krestinskij: Det är säkert.

Vysjinskij: Jag har inga fler frågor.¹²

På eftermiddagen fortsätter motståndet. Grinko ännu en gång och sedan Rykov, blottställer Krestinskij.

Vysjinskij: Ni bekräftar att också Krestinskij kände till Era aktiviteter i det illegala partiet, och Krestinskij förnekar det. Av detta följer att Rykov inte talar sanning, medan däremot Ni, anklagade Krestinskij, Ni säger sanningen?

Krestinskij: Ja, jag talar sanning.

Vysjinskij: Och sedan när har Ni börjat tala sanning?

Krestinskij: I samband med det här målet.

Vysjinskij: Ja?

Krestinskij: Idag säger jag sanningen.

Vysjinskij: Från i förmiddags?

Krestinskij: Ja, i rätten.¹³

Först tidigt på kvällen, 24 timmar efter det att förhöret av den anklagade började, och efter Christian Rakovskijs vittnesmål, ger Krestinskij efter.

Vysjinskij (till Krestinskij): Ni har hört Rakovskijs utförliga förklaringar om Ert så kallade avfall från trotskismen. Anser Ni Rakovskijs förklaringar för riktiga?

Krestinskij: Vad han säger är riktigt.

Vysjinskij: Om det är riktigt, som Rakovskij sade här, kommer Ni då att fortsätta att bedraga domstolen och förneka riktigheten av de erkännanden, som Ni gjort under förundersökningen?

Krestinskij: Mina erkännanden under förundersökningen bekräftar jag fullkomligt.

Vysjinskij: Vad betyder i detta fall Er förklaring i går, som inte kan betraktas som något annat än en trotskistisk provokation mot processen?

Krestinskij: I går stod jag under inflytande av en ögonblicklig, häftig känsla av falsk blygsel, framkallad av att jag befann mig på de anklagades bänk och fick ett förkrossande intryck av anklagelseakten – ett intryck som förvärrades av mitt dåliga hälsotillstånd. Därför var jag inte i stånd att säga sanningen. Jag var inte i stånd att säga, att jag var skyldig. I stället för att säga: ”Ja, jag är skyldig”, svarade jag nästan mekaniskt: ”Nej, jag är oskyldig.”

Vysjinskij: Mekaniskt?

Krestinskij: Jag hade inte kraft att inför världsoffentlighetens ansikte säga sanningen, att jag hela tiden har fört en trotskistisk kamp mot sovjetmakten. Jag ber domstolen att notera min förklaring, att jag helt och fullt bekänner mig skyldig till alla de svåra anklagelser, som reses mot mig, personligen, och förklarar mig helt ansvarig för mitt förräderi.

Vysjinskij: Jag har för tillfället inga frågor till anklagade Krestinskij.¹⁴

Allt återgick till ordningen. Precis som i de föregående processerna, blir också denna från och med nu en process mot män som erkänner.

2. Männen som erkände

Åsynen av den lydiga hopen i åtalsbåset, flocken som har överlämnat sig till sitt öde, överraskar inte. Ända från augusti 1936 har världsopinionen vant sig vid dessa nästan oförändrade scener. Veteranerna från revolutionen, Lenins drabanter, gammel-bolsjevikerna, erkänner offentligt att de har begått de värsta förbrytelser, kräver sträng behandling utan eftergifter från domarna, utropar sitt hat mot Trotskij och loyprisar Stalin, den högt älskade ledaren, vilken emellertid de flesta av dem i tur och ordning har bekämpat och tjänat.

Ärorika veteraner

1917 hade dessa män under flera år varit professionella revolutionärer, organiserat arbetargrupper och fackförbund, strejker och demonstrationer; den revolutionära marxismens teoretiker. Under åren efter revolutionen, under inbördeskriget, var de i ryska och utländska ögon förgrundsfigurer i ledningen, partiets hjärta, kärnan som styrde Internationalen.

Den första processen äger rum från den 19 till den 24 augusti 1936. Grigorij Zinovjev är obestriddigen huvudperson i denna; född 1883 och aktiv från sjutton års ålder, bolsjevik från första stund. Som organisatör för bolsjevikfraktionen i St. Petersburg är han utgivare för fraktionens tidning, och blir invald i den hemliga centralkommittén 1908. Han är nu Lenins högra hand och delar partiansvaret med honom under landsflykten. Hans stjärna bleknar under revolutionen då han leder en opposition mot Lenin och bekämpade beslutet om uppror. Men han fortsatte som medlem av centralkommittén, och politbyrån när denna upprättats. Han hade också varit president för Petrograds sovjet ”Nord-kommunen”, och president för exekutivkommittén i den kommunistiska Internationalen, det världsomfattande kommunistpartiet.¹ Hans vän Kamenev är från samma generation och medlem i partiet från 1901. Medan han ännu var student ledde han den bolsjevikiska organisationen i Kaukasus, samarbetade med Lenin i landsflykten och drev den lagliga *Pravda* från 1913 till 1914. Han arresterades och deporterades men befriades vid revolutionen. Han var också medlem av centralkommittén och politbyrån, vicepresident i rådet och president för Moskvas sovjet under inbördeskriget. I den ryska opinionen stod dessa två män vid tiden för Lenins död näst efter Lenin och Trotskij i hierarkin.² Vid sidan av dem fanns andra inkarnerade revolutionärer, ledare på högsta nivå.

Ivan N. Smirnov, född 1881, arbetare, medlem av partiet från 1899, medlem av centralkommittén under Lenins tid och även av den revolutionära militärkommittén, politisk kommissarie för Röda Armén som sovjetiserade Sibirien och folkkommissarie. 1922 höll han på att bli sekreterare för centralkommittén, men i sista ögonblicket – eftersom Lenin ansåg att han var outhärlig i Sibirien – utsågs Stalin.³

Jevdokimov, född 1881, arbetare, timmerhuggare, sjöman och professionell revolutionär, bolsjevik från 1903. Han hade varit kommissarie för armén och ledare för fackförbunden i Petrograd samt medlem av partiets centralkommitté.⁴

Bakajev är lite yngre, född 1887. Med i upproret 1905 och bolsjevik 1906, då han var nitton år gammal. Under tsarens tid satt han i fängelse i sex år. Han var politisk kommissarie vid Petrogradfronten och ledde tjecken där under inbördeskriget. Var också medlem av kontrollkommitténs centralkommission.⁵

Den andra processen äger rum från den 23 till den 30 januari 1937. Åtalad nummer ett är Georgij Pjatakov, 47 år. Som son till en rik industriman fick han en gedigen utbildning. Han talar flera språk och är en högt kultiverad man. Han var anarkist då han var 17 år gammal och bolsjevik då han var 20. Han gjorde sig känd bland emigranterna genom sina teoretiska skrifter och visade sig under revolutionen vara en aktiv man. Som president för Folkkommissariatet i Ukraina 1917 organiserade han den hemliga kampen mot de Vita, blev arresterad, dömd till döden, men befriad av det röda gardet dagen innan han skulle avrättas. Han ledde expeditionen till Krim på ett sätt som var ”lika genialt som djärvt”, säger Klara Zetkin. Efter segern blir han en av de stora experterna inom ekonomin, en av ledarna för återuppbyggnadsfronten. Han är en av de sex bolsjeviker som nämns i Lenins ”testamente”, den ende, tillsammans med Bucharin, från den unga generationen. Han var vicepresident för det nationalekonomiska rådet och president i Högsta domstolen. Han var medlem av centralkommittén från 1921.⁶

Karl Radek är 52 år. Han var veteran i den polska och tyska socialdemokratiska rörelsen och organiserade efterhand en vänsteropposition i det tyska partiet. Under kriget närmade han sig Lenin, och från 1917 tog han hand om bolsjevikernas internationella förbindelser. 1919, när han var på uppdrag i Tyskland för att assistera vid bildandet av det kommunistiska partiet, arresterades han efter januaridagarna och tillbringade flera månader i fängelse. Trots att han inte formellt var medlem i partiet före 1917, var han medlem av centralkommittén från 1919

till 1924 och medlem den internationella exekutivkommittén, som ”mentor” för det tyska partiet.⁷

Grigorij Sokolnikov, 49 år, var en äkta gammel-bolsjevik. Han var son till en läkare och parti-medlem från 17 års ålder. Han emigrerade, och avslutade framgångsrikt sina studier i juridik och nationalekonomi i Paris. Han var Lenins medarbetare i Schweiz, återvände med honom, och ledde därefter *Pravda* tillsammans med Stalin. Under inbördeskriget var han politisk kommissarie vid flera fronter. Han var också expert på finansiella frågor. Som folkkommissarie för ekonomin 1918 och från 1922 till 1926, ledde han nationaliseringen av bankerna och satte i verket de ekonomiska reformerna. Han var medlem av centralkommittén från augusti 1917.⁸

Leonid Serebrjakov, 49 år, och en av veteranerna. Vid 9 års ålder var han arbetare och vid 17 bolsjevik. Under 1912 åkte han runt bland de hemliga grupperna tillsammans med Ordzjonikidze, Lenins utsände, för att organisera den berömda konferensen i Prag, där det bolsjevikparti som segrar 1917 framträder. Han arresterades vid hemkomsten, och kan räkna lika många år i fängelse som i illegal verksamhet. Han deltog i inbördeskriget. Hans mänskliga egenskaper bidrog till att han utsågs till sekreterare för centralkommittén. Ett svårt uppdrag, bland alla de som han tog på sig från 1920 till 1921.⁹

Det verkar som defileringen av det gamla bolsjevikiska gardet på vanärans bänk är slut efter den tredje processen – den 2 till 13 mars 1938 – och med åtalet mot Nikolaj Bucharin, som Lenin kallade ”Partiets älskling”. Han var lärarson, född 1888, en framstående student och modig propagandist, bolsjevik från 1906, senare professionell revolutionär. Han arresterades och flydde flera gånger. Emigrerade 1910. Som professionell revolutionär kom han att leva i Polen och senare Österrike, varifrån han utvisades vid krigsutbrottet. Han sökte tillflykt i Schweiz och senare i Norge och i oktober 1916 i USA, där han ger ut *Novyj Mir* och knyter kontakt med Trotskij, som blir medarbetare. Efter februari kommer han tillbaka till Ryssland via Japan och Sibirien och blir då en av bolsjevikledarna. I augusti 1917 blir han invald i centralkommittén. I december blir han chefsredaktör för *Pravda*, och från 1919 medlem i politbyrå. Partiet betraktar honom under tjugotalet som sin viktigaste teoretiker.¹⁰

Alexej Rykov, 57 år gammal, bondeson och student. Han arresteras första gången 17 år gammal för att ha organiserat en 1 maj-demonstration. Han var en av *Iskras* första professionella militanter och en av Lenins första medarbetare. Han blev bolsjevik från första stund efter splittringen 1903. Som organisatör av hemliga kommittéer deltog han 1905 i kongressen i London, där han 25 år gammal blir invald i centralkommittén. Sedan vände han tillbaka till Ryssland, och som den outtröttlige organisatör han är, blir han genast arresterad. Han befrias av revolutionen 1905, blir deputerad i St. Petersburgs sovjet, arresteras och flyr flera gånger. I augusti 1917 blir han medlem av centralkommittén, dagen efter upproret folkkommissarie för inrikesärenden, president i det nationalekonomiska rådet 1918 och medlem av politbyrå 1923.¹¹

Nikolaj Krestinskij, 53 år. Som 18-årig student gick han med i rörelsen. Som bolsjevik ända från 1903 genomled han också förtrycket, flera års fängelse och emigration. 1914 bedrev han propaganda vid Putilov-fabriken. 1917 leder han bolsjevikerna i Ural, och väljs till medlem av centralkommittén i augusti. Från 1919 till 1921 var han sekreterare i centralkommittén och medlem av politbyrå.¹²

Christian Rakovskij, 66 år, är en mer europeisk än rysk revolutionär. Han föddes i Bulgarien och blev aktiv socialist 16 år gammal. I Frankrike studerade han medicin med strålande resultat. Han är en känd storhet i den II Internationalen. Från 1893 är han personligt knuten till Jules Guesdes och Rosa Luxemburg, och från 1913 till Trotskij. Som deputerad i Rumänien och chefredaktör för den rumänska socialistiska tidningen, polemiserade han under

kriget mot de franska socialisterna. Det var revolutionen som befriade honom från fängelset. 1919 blir han medlem av centralkommittén, och president för folkkommissariernas råd i sovjetrepubliken Ukraina fram till 1923.¹³

Intill dessa framstående män, framstår flertalet av de andra anklagade ändå inte som bifigurer. Vid sidan av Zinovjev och Kamenev sitter 1936 män som Mratjkovskij. Han föddes i fängelse, bolsjevik från 1905, partisanchef under inbördeskriget, senare kommandant för Volga militärdistrikt.¹⁴ Dreitzer, officer under inbördeskriget, en av Röda Arméns anförare mot Koltjak. Samtidig med Pjatakov 1937 var Muralov¹⁵, en agronom som blivit professionell revolutionär, gammal upprorsman från 1905, chef för rödgardisterna som intog Kreml 1917. Beguslavskij, gammal bolsjevik, partisanledare under inbördeskriget, senare ordförande för RSFSR:s råd.¹⁶ Vidare Drobnis, skomakare, aktiv 15 år gammal, sex år i fängelse, två dödsdomar och ... han avrättades av de Vita under inbördeskriget, men överlevde, genomborrad av kulor.¹⁷

Under den tredje processen 1938 finner man vid sidan av Bucharin personer av samma typ: Rosengoltz, 49 år, aktiv från knappt 11 års ålder, arresterad 16 år gammal, delegat till partikongressen då han var 17 år. Han var också organisatör i Röda Armén, medlem av den revolutionära militärkommittén och folkkommissarie. Jagoda, partimedlem från 17 års ålder, deporterad när han var 21. Var en av de ansvariga för partiets militära organisation 1917. En av grundarna och senare en av ledarna för tjeckan, som blev GPU och därefter NKVD.¹⁸

Faisullah Chodzjajev, en av de första kommunisterna i ett muhammedanskt land.¹⁹ Slutligen Selinskij, ansvarig för partiet i huvudstaden från dagen efter det segerrika upproret, samt de tidigare folkkommissarierna Grink och Tjernov.

Bland de verkliga bifigurer vid sidan av dessa ansvariga fanns yngre kommunister: Ter-Vaganian, armenier, 24 år 1917, ansedd som teoretiker av Lenin. Bolsjevikarbetarna Sjestov och Livsjits, hemliga aktiva anhängare som efter kriget blev ingenjörer vid arbetaruniversiteten. Slutligen fanns män som man inte vet något annat om än det som de själva berättar – okända vars plats i processen är högst betydelsefull. Till exempel Arnold, som säger att han har fått ”bastardens vanärande märke”, som varit luffare och desertör, först från den ryska armén, senare från den amerikanska. Han hade dömts för stölder. Han reste tillbaka till Sovjetunionen 1923, och var medlem i partiet trots att han betecknade sig som frimurare och protestant. Eller Hrasche, österrikare eller tjeck, kommunist 1917. Han försvann för att senare återvända gömd i en fångtransport.

Diverse personligheter

Endast tiden, den som utjämnar nyanser och dämpar kontraster, får dessa män från det gamla bolsjevikgardet att framstå som ärorika veteraner med likartade biografier, som stöpta i samma form och starkt förenade. I verkligheten var bolsjevikpartiet på Lenins tid en levande organism, skakat av idékamp och motsättningar om strategi, taktik och organisation. Var och en av dessa män deltog reservationslöst i den politiska kampen och tog parti för motsatta uppfattningar. Deras sammandrabbningar var våldsamma, för ingen av dem gav enkelt med sig. Deras inbördes förhållande är resultat av diskussioner och polemik, kamp och kompromiss, personliga sympatier och antipartier, mothugg och samförstånd, seger och nederlag.

1905 är Rykov ledare för en aktiv grupp professionella från Ryssland som Lenin döper till ”de radikala”. Lenin är i opposition mot dem, och röstar ner dem flera gånger på kongressen.²⁰ Från 1908 befinner sig partiet och den bolsjevikiska fraktionen i en kris. Bucharin sympatiserar med otzovist-fraktionen ”vänsterflygel”, som vill bojkotta val och fackförbund, medan Rykov och Sokolnikov m.fl. stödjer en så kallad ”försonande” inriktning, vilken närmar sig Trotskij's hållning, och som tvingar Lenin till ett tillfälligt samgående.²¹ Kriget bryter ut.

Zinovjev stödjer Lenins ”defaitistiska” hållning, medan Kamenev tar avstånd från den under en offentlig rättgång mot honom i Ryssland.²² Pjatakov och Bucharin polemiserar mot Lenin när det gäller den nationella frågan och frågan om Staten. Lenin använder mycket hårda ord mot dem, liksom mot Rakovskij och Radek. De står honom nära, men olika frågor skiljer dem ännu från honom. I april 1917 angriper Lenin, stödd av Zinovjev och Bucharin, den försökande linje som partiet antagit under hans frånvaro. Hans ”april-teser” bekämpas hårt av Kamenev och Rykov.²³ Under oktober är det Zinovjev och Kamenev som leder angreppet mot det Lenin-inspirerade beslutet om att förbereda uppror och gripa makten.²⁴ Centralkommittén vägrar utesluta dem, vilket Lenin kräver. Stalin talar för en försoning. Året efteråt, 1918, bildar bland andra Bucharin, Pjatakov och Radek en opposition, kallad ”vänsterkommunisterna”, som avvisar slutandet av separاتفred med Tyskland, vilket leder partiet till randen av splittring. Lenins opponenter från 1917 är nu med honom.²⁵ 1920, under diskussionen om fackförbunden, delar bolsjevikerna sig igen. Zinovjev, Kamenev, Sokolnikov och Rykov stödjer Lenins åsikt, medan bland andra I.N. Smirnov, Krestinskij och Pjatakov stödjer Trotskij och Bucharin.²⁶

Dessa diskussioner är dagligt bröd i partiets inre liv, och kritik av ledarna betraktas som första plikt. Lenin ansåg att det var en aktivists viktigaste egenskap ”att han inte kan uttala ett enda ord som strider mot hans samvete”. Det politiska livet löser meningsskiljaktigheterna. Efter att ha kämpat för samgående med mensjevikerna, vilket snart visar sig vara omöjligt, går Rykov och Sokolnikov samman med Lenin för att organisera splittringen 1912. Zinovjev och Kamenev motsätter sig upproret eftersom de är rädda för en förtidig strid. De slutar att kräva en samlingsregering när det blir klart att ingen vill alliera sig med bolsjevikerna. Bucharin erkänner i slutet av 1918 att hans rädsla för att man skulle ge upp världsrevolutionen var grundlös, och han sluter upp kring partiet igen. Motståndarnas tidigare åsikter blir ingen belastning. I dessa diskussioner, som omständigheterna framkallat, försvinner motsättningarna av sig själva när partiet löst de uppgifter man föresatt sig.

Detta tillstånd i partiet varar emellertid bara till 1923. Under inbördeskriget, och under de hårda krisåren som följde på Röda Arméns seger, ändrade partiet steg för steg karaktär, till en början nästan omärkligt. Det blir nu dominerat av en apparat av funktionärer som utnämns från uppifrån och som behandlar den fogliga och passiva massan av nya anhängare efter eget gottfinnande. Den tionde kongressen verkar vara uppmärksam på utvecklingen. Den tar ett beslut om ”arbetardemokrati”, som inte får någon som helst verkan. Medan däremot fraktionsförbudet, som Lenin föreslog av fruktan för en fatal splittring i en krissituation, blir det argument som sekreterarna kommer att använda för att undertrycka varje diskussion och för att fördöma varje tendens, oavsett riktning, som ”fraktionell”. Apparaten kontrollerar rösterna, dikterar sitt folk. Det krävs emellertid år för att segern slutgiltigt ska säkras; med auktoriteten hos den man som inkarnerar apparatens dygder och laster – Josef Stalin, gammels bolsjevik och generalsekreterare från 1922.

När Lenin 1923 drabbades av en sjukdom som placerade honom i bakgrunden, och till slut ledde till döden, reses en mur runt apparaten.

En *trojka* bestående av gammels bolsjevikerna Zinovjev, Kamenev och Stalin dominerar partiet och blir mål för angrepp från oppositionen, vilken uppmuntras av Trotskij och den så kallade 46-gruppen. I debatten om *Den nya kursen* i slutet av 1923, får Trotskij stöd av Ter-Vaganian, Rosengoltz, Mratjkovskij, Krestinskij, Muralov, Serebrjakov, Pjatakov, Radek och Rakovskij, när det gäller återupprättandet av demokratin inom partiet. Bucharin, Rykov, Sokolnikov, Bakajev och Jevdokimov stödjer Zinovjev, Kamenev och Stalin, vilka menar att det inte finns någon risk för byråkratisering av apparaten och anklagar oppositionen för att sätta partiets enhet i fara.²⁷

Trojkan segrar och Zinovjev ser ut att vara Lenins verkliga arvtagare, även om det är Rykov som efterträder Lenin som president för Folkkommisariernas råd. I realiteten är det generalsekreteraren som har den verkliga makten. Zinovjev och Kamenev uppmärksammar detta 1925 och bildar den Nya oppositionen, till vilken de får med Sokolnikov, Bakajev och Jevdokimov. På den 14:e kongressen får de inte röster från andra än den partiorganisation som de direkt kontrollerar, nämligen Leningrads, och de avsätts från alla nyckelposter.²⁸ Oppositionen omgrupperar sig då. Zinovjev, Kamenev och Trotskij blir den förenade oppositionens talesmän i kamp mot det de kallar ”Stalin-Bucharin-fraktionen”. De förlorar kampen redan 1927. Zinovjev och Trotskij utesluts, till och med före kongressen.²⁹ Den sista öppna debatten är över. Det är under de följande månaderna den slutliga striden börjar – delvis hemlig denna gång. Den förs mot tvångskollektiviseringen av jordegendomar och de långtgående industrialiseringsplanerna och leds av Bucharin och Rykov, ledarna för högeroppositionen. De kapitulerar i december 1929, och en ny era börjar för partiet som från och med nu är kuvat och byråkratiserat och fullständigt i händerna på Stalin.³⁰

Oppositionsmedlemmar som kapitulerat eller ångrat sig

Det nya i partiets historia efter 1923 är att motståndarna från och med nu ger upp kampen frivilligt. De problem som fick dem att bilda en opposition blev inte åtgärdade, utan tvärtemot förvärrade. Partiet har stelnat i byråkrati. Manipuleringen av röster stryker varje uttryck för opposition. Motståndarna blir först hotade i arbetet och sedan hotas deras frihet. Zinovjev och Kamenev, vilka bekämpade Trotskij 1923, inser 1926 att det var han som hade rätt. Uppslutningen av framträdande ledare motsvaras av en samtidig minskning av antalet oppositionella, vilka kan frukta uteslutning, förflyttning eller till och med fängelse.

Eftersom apparaten inte kan besegra motståndarna på Lenins sätt, anstränger man sig för att krossa dem. 1924 ber Zinovjev Trotskij att erkänna att hans kritik var felaktig och att centralkommittén hade rätt. Trotskij avböjer en förnedrande kapitulation och Lenins änka protesterar mot detta ”otillbörliga krav”. Tre år senare ställer Stalin samma krav till Zinovjev... Den som ger avkall på sina idéer tror kanske att han kan lura historien. Han tror utan tvekan att han genom att stanna i partiet kan säkra sin personliga politiska framtid och sin rätt att tala, och särskilt att han bevarar partiets okränkbara ”enhet” och styrka mot de fiender som vill utnyttja motsättningarna. En man som Sjestov bryter med oppositionen redan 1924 och förnekar de idéer som han tidigare försvarat. Livsjits gör detsamma 1926. Pickel tar avstånd från Zinovjev 1927. Snart blir trycket mot oppositionens ledare starkare. Av dem som utesluts 1927, kapitulerar de flesta ”zinovjevister”, bland dem Zinovjev, Kamenev, Jevdokimov och Bakajev. De övriga deporteras till Sibirien eller central-Asien. Trotskij är oböjlig. För att åter bli accepterade, deklarerar Zinovjev och Kamenev redan i januari 1928 att Trotskij är en avfälling. Trotskij utvisas från Sovjetunionen året efter. Den ene efter den andre av hans politiska vänner som kallats ”trotskister” ger upp kampen, ansluter sig till Stalin och försäkrar att hans politik är rättfärdig och den enda möjliga: Rosengoltz, Krestinskij och Pjatakov 1928, Karl Radek, Boguslavskij, Drobnis, Serebrjakov och Smirnov 1929, Rakovskij 1934, efter att ha varit fängslad under mycket svåra förhållanden. Alla dessa gamla motståndare blir återupptagna i partiet efter att de, som Zinovjev, Kamenev och Bucharin fördömt Trotskij och hans idéer, och i kör erkänt den ”generallinje” som partiet följer under Stalins ledning. Nästan alla får mer eller mindre viktiga poster. De har varit uteslutna från centralkommittén, men Bucharin och Pjatakov kommer tillbaka till den. Rykov blir folkkommisarie för postväsendet, Rosengoltz för utrikeshandeln och Pjatakov för den tunga industrin som ställföreträdare för Ordzjonikidze. Zinovjev och Kamenev får underordnade ställningar i kulturinstitutioner, medan Radek återvänder till *Pravdas* redaktion. Bucharin leder *Izvestija*. Krestinskij, som är ambassadör, blir vicekommisarie i Utrikesdepartementet. Sokolnikov representerar Sovjetunionen i London och Paris. Rakovskij sänds till Japan. Flera av de aktiva

politikerna anställs i administrationen, eller blir experter, ”spetz”, som man kallar det. Muralov blir åter agronom i Sibirien, där Mratjkovskij leder järnvägsbygget. Serebrjakov, en hög järnvägsfunktionär, reser på uppdrag till USA. Boguslavskij och Drobnis är administrerande direktörer för industrikombinat. Ivan Nikitij Smirnov leder bilfabriken i Nisjni Novgorod.

Ingen av dessa personer har kommit oskadd ur tidens prövningar och den grymma politiska kamp som ända sedan 1917 slitit dem. Ingen liknar längre de ideal som de representerade dagen efter revolutionen. Deras tidigare anseende blev svårtat av offentliga dispyter som de själva ofta varit upphov till. Zinovjev och Kamenev påminde intill tröttsamhet om Trotskij angrepp på Lenin och om den hårda kritik som Lenin riktat mot Trotskij före 1917. Men först Trotskij och senare Stalin har så ofta talat om episoden med deras opposition mot Lenin strax före upproret, att deras rykte som ”Lenins drabanter” blivit definitivt ödelagt. I den inre kampen anklagade alla sina motståndare för att de varit i opposition mot Lenin. Alla hade en eller annan gång stämplats med beteckningen ”antileninistisk verksamhet”, vilket efter Lenins död blev vanärande. Det var bara Stalin som lyckades undgå detta, eftersom han var försiktig och sällan inblandad i idékamperna.

Den strid som uppstod efter revolutionens omänskliga uppgifter och efter inbördeskriget fick en oförsonlig karaktär. Den förstörde nerverna, bröt ned hälsan och avslöjade alla svagheter. Mellan 1917 och 1923 var det bara en liten krets insatta som visste att Zinovjev, den store talaren och handlingsraftige organisatören, i verkligheten blivit alltmer svag och vacklande, påverkbar, gnällig, paralyserad när han skulle agera, och överväldigad vid tanken på sina ”misstag” 1917. I dag vet alla att han under loppet av tre år ändrade ståndpunkt tre gånger, och att han själv ansåg sig vara slut, redo att finna sig i allt. Centralkommittén visste att Kamenev, som var långt mer begåvad och framförallt vetenskapsman, avskydde störningar och strid, och att han alltid försökte att mildra motsättningarna och förhandla sig fram till acceptabla kompromisser. Men han hade knutit sitt politiska öde till Zinovjev, och deras sammanlagda svagheter gjorde att de misskrediterades. Bucharin hade varit mycket populär, även om Lenin i sitt testamente anklagar honom för att ha något skolastiskt över sig och aldrig ha förstått dialektiken. Är det på grund av det här och för att ”sona”, som Bucharin, som varit en förhärdat vänsterman, senare gjorde sig till försvarare för den försonande politiken mot de välbärgade bönderna? Stalin hade lyckats att skaffa sig sympati genom att anklaga Zinovjev och Kamenev för att önska ”Bucharins blod”. Det var Bucharin som först hotade motståndarna med fängelse. Man visste – och Lenin hade skrivit det i sitt testamente – att Pjatakov såg för mycket till den administrativa sidan och inte var pålitlig i allvarliga politiska frågor. Då han gav upp politiken blev han en framstående administratör, den mest kände av gammal-bolsjevikerna – alltid tjänande partiet och till synes utan baktankar. Radek hade aldrig tagits på allvar bland partiets ledare, han anklagades för att vara vacklande, servil, cynisk och ofta vulgär. Nu anklagar man honom för att ha varit en av Stalins angivare, och man har svårt att ursäkta hans ”förödmjukande kommentarer” och tarvlighet.

Vad tänker de om varandra, dessa män som efter deras gemensamma kamp kastade sig ut i ett ”broderkrig”? Troligtvis inget gott. Från 1923 hade Zinovjev, Kamenev, Jevdokimov och Bakajev följt en gemensam väg, men man kan inte veta om de varit oeniga, om inte de många och motstridiga besluten i deras grupp resulterat i djupa inbördes sår och efterlämnat fula ärr. Vilka förbindelser hade de med Sokolnikov, som var med dem från 1925 till 1926, och som var en av de allra första att förneka dem? Vilka känslor hade de för dem de angav, för alla dem som under en tid hade följt Trotskij efter den 15:e kongressen? Rykovs och Bucharins politiska vägar är i stort sett identiska. Men säger man inte att Rykov, genom att kapitulera för politbyrån i februari 1929, gjorde det omöjligt för Bucharin att fortsätta motståndet? Vilka förbindelser upprättade alla dessa män med Jagoda, om vilken man sade att han sympati-

serade med högerflygeln, men som på grund av att han tjänstgjorde inom polisen hade lett undertryckandet av motståndet, såväl från höger som från vänster, under flera år? Förhistorien reste en mur av bitterhet och beskyllningar mellan dem, speciellt efter deras politiska nederlag. Kamenev vet mycket väl att Bucharin, från den tiden då han stödde Stalin, betraktade denne som en ny ”Djingis Khan”. Bucharin vet att Radek och Smirnov hoppades att hans fördömelse skulle bli deras upprättelse. Trotskij's gamla vänner hade alla kapitulerat, men vid olika tidpunkter. Mellan Smirnovs och Rakovskij's kapitulation ligger 5 års deportering till Astrakan i Barnauls djävulska klimat. En avgrund.

De gammel-bolsjeviker som står inför Högsta domstolen i augusti 1936, har inte stort mer gemensamt än nederlaget. De känner kanske samma hat mot segerherren, men efter 1934 är i vart fall fruktan gemensam för dem.

Hotade människor

Från 1930 genomgick Sovjetunionen en särskilt allvarlig kris. Tvångskollektiviseringen stötte på våldsamt motstånd från bönderna, som saboterade och ödelade besättningar och avel. De deporterades i massor till lägren i Sibirien, utpekade som ”kulaker” (välbärgade bönder) och andra fiender till regimen. Arbetskraften gjorde passivt motstånd mot tempoökningen i arbetet. GPU, den politiska polisen, tog makten över hela landet, såväl över dess högste chef som över partiet. På nytt fick städerna känna svälten och hungersnödens spöke. Flera gånger är landet vid katastrofens rand.

Missnöjet ger sig till uttryck på flera sätt, i korridorprat, i gamla människors tysta förbannelser och i de ungas terroristiska drömmar. Även i Stalins närmaste omgivning organiseras ”komplotter”, parlamentariska kombinationer med avsikt att sätta honom i minoritet i centralkommittén, eller till och med för att få till stånd en ”palatsrevolution”. Syrtsov-Lominadze-affären 1931 och Rjutin-affären 1932, visar på det missnöje som nått även de högsta nivåerna i partiet och staten. I politbyrån verkar det i varje fall som – och de senaste avslöjandena bekräftar de gamla ryktena – att en majoritet ledd av Kirov, partiledare i Leningrad, skall ha vägrat Stalin Rjutins huvud. Rjutin var skyldig till att ha försökt omgruppera alla tidigare oppositionspartier under ett gemensamt program.³¹

Trotskij, som är i exil, fortsätter kampen och upprätthåller förbindelser i Sovjetunionen, vilket mängden av uppgifter i hans tidskrift *Oppositionens bulletin*, visar. Han kritiserar Internationals strategi och den ansvarige – Stalin. Han påvisar Stalins ansvar för den tyska arbetarklassens nederlag och Hitlers seger. Han kommer att skissera grunderna för en Fjärde International som ska bekämpa Stalins International och dess inflytande över de revolutionära arbetarna.³² Stalin fruktar hans inflytande, hans auktoritet, hans förmåga. Kamenev skriver i sin dagbok att Trotskij hade rätt. Zinovjev och han själv är informerade om Rjutins försök att omgruppera oppositionen, men avslöjar det inte. Ivan Smirnov, som var på uppdrag i Berlin, träffar Leo Sedov, Trotskij's son, och lovar honom att sända upplysningar till tidskriften om den ekonomiska situationen, om tillståndet bland de ledande och om stämningen bland folket. Han arresteras snart tillsammans med tidigare trotskister, och de som nästan fullgjort sonat sina straff, blir automatiskt administrativt dömda igen.³³

Det är troligt att Stalins undertryckningslinje diskuterades bland ledarna vid denna tid, och att den mildare politiken i distrikten och den relativa ”liberalisering”, som inleds 1934, var inspirerad av Kirov. Den 17:e kongressens tillkännagivande i januari-februari 1934 om utrensning av huvuddelen av centralkommittén, tyder också på en motsättning bland ledarna om hur man skulle reda ut den svåra situationen, och på allmänt utbrett missnöje. Det är inte mindre sant att man i försoningsperioden förberedde organen för repression genom att besätta nyckelställningar med män som kunde utföra den: Jezjov, Vysjinskij och Malenkov i främsta

raden. Startsignalen för massrepressionen gavs vid mordet på Kirov – tiden är fylld av förningar.

Sergej Kirov mördas den 1 december 1934 av en medlem av det kommunistiska ungdomsförbundet vid namn Nikolajev. Genom ett dekret samma kväll berövas personer som anklagas för terrorverksamhet den vanliga rätten till försvarare. 70 ”vita” döms till döden och avrättas den 4 och 6 december enligt *Pravda*. Den 28:e och 29:e blir 12 medlemmar av det kommunistiska ungdomsförbundet, däribland Nikolajev, dömda inför stängda dörrar. De döms till döden och avrättas med en gång. Och den 15 januari, inför stängda dörrar, startas den första processen mot gammel-bolsjevikerna: Zinovjev, Kamenev, Bakajev, Jevdokimov och 15 aktiva och ansvariga för organisationen i Leningrad. De anklagas för att ha bildat ett ”Moskva-centra”. De ska ha erkänt det moraliska ansvaret för mordet på Kirov, och erkänt att de idéer de hade gett uttryck för under den tid de var i opposition, hade inspirerat Kirovs mördare. Den 19:e döms de till fängelsestraff. Samtidigt dömer NKVD (tidigare GPU) administrativt ca hundra kommunister från Leningrad. Den 23 januari blir så de ansvariga för NKVD i Leningrad dömda till fängelsestraff som medskyldiga till detta mord. Arresteringarna och de administrativa domsluten mångdubblas och det anländer hela kolonner med ”Kirovs mördare”, som de gamla fångarna inte utan ironi kallar dem, till Sibirien.³⁴

Från denna tidpunkt står det klart att Stalin kommer att slå till. *Pravda* framhäver Nikolajevs påstådda erkännande, enligt vilka han skulle ha handlat på tillskyndan av Trotskij, som skulle ha sänt honom pengar via en utländsk diplomat. Hårda bestämmelser drabbar vapeninnehav och man inför familjens kollektiva ansvar. Gammelbolsjevikernas förbund upplöses den 25 maj 1935. Undersökningen av arkiven anförtros den unge Malenkov från Stalins personliga sekretariat. I juni kommer turen till tidigare politiska straffarbetare och fångars förbund, där utforskningen överläts på Jezjov, den nye sekreteraren från centralkommittén. Det är med grund i Jezjovs rapport som centralkommittén den 7 juni utesluter en av Stalins äldsta kamrater, georgiern Jenukidze. Tills nu hade han varit sekreterare i sovjetkongressens exekutivkommitté. De nyutnämnda Chrusjtjov och Zjdanov förklarar för offentligheten att han var ”politiskt degenererad”. Kamenev ställs på nytt inför rätta inför stängda dörrar och döms till 5 års fängelse i det mål där hans bror är åklagarens vittne. Vid samma tid tillkännager ett cirkulär att alla tidigare motståndares verk, Trotskijs, Zinovjevs och Kamenevs, ska rensas ut från de offentliga biblioteken. Andra cirkulär tillkännager en utrensning i partiet efter en kontroll av varje medlems ”kvalité”. I Sibirien regnar domar över de omedgörliga ”trotskisterna”, och ledaren för den unga oppositionella generationen, Solntsev, dör i januari 1936 efter en hungerstrejk. Den 5 juni 1936 tillkännager *Pravda* ”kampen mot folkets fiender: den trotskistiska ohyran och dess rasande horder”. Arresteringarna och angiverierna ökar. Slutligen, den 19 augusti, startar den första offentliga processen.

Massakern på gammel-bolsjevikerna

De tre offentliga Moskvaprocesserna var länge det enda som upptog observatörernas uppmärksamhet vid denna tid. Idag vet man att dessa bara var en liten del av den gigantiska utrensning som ryssarna har kallat ”Jezjovstjina”, efter regissören. Han var en av Felix Dzerzjinskijs trofasta lärjungar, Stalins utsände, ”den tappre bolsjevik, Nikolaj Jezjov”, som *Pravda* skrev den 21 december 1937. Det är i denna period som praktiskt taget alla gammel-bolsjeviker blir utrotade, de vars namn senare ströks i historieböckerna, och som idag åter dyker upp med beteckningen ”offer för fiendens falska anklagelser”: nästan alla ledarna från revolutionen och deras familjer, det absoluta flertalet av medlemmarna i centralkommittén från 1917 till 1923, de 3 partisekreterarna mellan 1919 och 1921, största delen av

politbyrån mellan 1919 och 1924, 108 av 139 medlemmar i den centralkommitté som utnämndes 1934.

För ögonblicket måste vi nöja oss med att i grova drag beskriva förloppet av de konflikter som massakerns omfattning och våldsamhet skapade i partiapparatens hjärta.³⁵ Den första processen följs av åtalseftergifter för vissa gammel-bolsjeviker som angivits av de anklagade Bucharin och Rykov. Tomskij begår självmord. Stalin, som var på semester på Krim, ingriper via telegraf. Jagoda, chefen för NKVD, ersätts med Jezjov och hans viktigaste medarbetare arresteras. Förberedelserna för processen mot Pjatakov väcker en opinion bland vissa gammel-bolsjeviker som hittills varit stalinister. Presidenten för förbundet Nevski arresteras. Folkkommisariern ”Sergo” Ordzjonikidze, en av Stalins gamla kamrater, begår självmord den 18 februari. Efter den andra processen (8-13 januari 1937) börjar, med en artikel av Pospelov, en angiverikampanj mot Bucharin och hans ”högersinnade” vänner. Det är troligen vid denna tidpunkt de arresteras, samtidigt med Jagoda. Nya invändningar, bland annat från Postysjev som hittills varit en orubbligt lydlig stalinist, ska ha rests i centralkommittén i februari/mars 1937.

NKVD riktar därefter sina angrepp mot de militära cheferna. Chefen för den politiska avdelningen i armén, Gamarnik, begår självmord den 31 maj. Den 12 juni meddelar en kort notis dödsdomen och avrättningen av 8 militära chefer, ”spioner och sabotörer”, som befunnits skyldiga till militärt förräderi, sabotage av Sovjetunionens försvar, spioneri till fördel för det fascistiska Tyskland och förberedelser för militär ödeläggelse av Sovjetunionen. Det handlar om marskalk Tuchtjevskij, generalerna Jakir, Uborevitj, Kork, Primakov, Putna, Feldman och Eidemann. Den 14 juni meddelar en dagorder från marskalk Vorosjilov att ”förbrytarna togs på bar gärning” och att de hade erkänt. Han påminner om de domar som fälldes vid de två första processerna mot den ”pöbel” som följde ”den brutale fascisterna Trotskij”. Han uppmärksammar att de dömda tillhör en kategori ”upprorsmän som ännu inte hade avslöjats” i de första processerna.

I juli blir två georgiska gammel-bolsjeviker, Budu Mdivani och Misja Okudzjava, åtalade inför stängda dörrar, dömda till döden och avrättade. Arresteringar sker dagligen och det är troligtvis i september som de viktigaste ledarna arresteras, de som i mars protesterade mot utrensningarnas omfattning. Den 20 december upplyser en kort kommuniké om rättegången inför stängda dörrar, dödsdomen och avrättningen av bland andra den tidigare diplomaten Leo Karachan och två andra georgiska bolsjeviker, Jenukidze och Orachelasvilij. Den 21 december går vicekommisariern för inrikesärenden, Frinovskij, närmare igenom de anklagelser som riktats mot dem. Jenukidze var medlem av ”den trotskistiskt-bucharinistiska kontrarevolutionära spioneri- och terrororganisationen”. Karachan ”har sålt viktiga statshemligheter till den fascistiska spionagetjänsten”, medan Orachelasvilij, ”en nationalistisk och kontrarevolutionär borgare, hade nära samarbete med en främmande makts generalstab... och sysselsatte sig med undermineringsverksamhet och sabotage”. Processen mot Bucharin och hans ”medskyldiga”, som man länge väntat på, började strax före slutet på ”Jezjovsjtjina” – vilken varken hade förts offentligt eller inför stängda dörrar i rättssalen, utan i fängelsekällarna, vid flodstränderna eller i terrängen utanför lägren.

Moskvaprocesserna måste studeras mot bakgrunden av denna gigantiska utrensning. På grund av sin förhistoria som gammel-bolsjeviker och oppositionella, var de huvudanklagade i själva verket dömda redan vid starten av den första processen, och inget kunde ha räddat dem.

I samband med detta är inget mer typiskt än den deklaration som Georgij Pjatakov gjorde redan under processen mot Zinovjev:

”Efter den rena och friska luft som vårt socialistiska, praktfulla och blomstrande land inandats, bredde plötsligt en motbjudande stank ut sig från detta politiska bårhus. De som redan under lång

tid varit politiska kadaver gick i upplösning, ruttnade och förpestade luften kring sig. Men i det sista stadiet av upplösning inte bara stank de, utan de blev också socialt sett farliga. Utan ära och envar mänsklig känsla har denna grupp mördare, mördare utan ära och principer, utfört attentat mot det käraste av allt, våra ledares liv. Kamrat Kirov som var högt älskad, en strålande tribun, den hederligaste bland hederliga, föll för dessa förbrytares kulor. Dessa brott får blodet att stelna i våra ådror. Hela vårt utsträckta och härliga land, hela vårt kämpande parti, Lenins och Stalins parti, går framåt förbundet med sina älskade ledare, och först och främst Stalin. Vår glödande kärlighet omger våra ledare: Alla är vi stolta över att proletariats diktatur, socialismens land, har sådana ledare. Arbetare i hela världen känner och älskar sin Stalin och är stolta över honom. Under våra chefers ledning går landet från seger till seger.”³⁶

Denna entusiastiske stalinist blir anklagad nummer ett i den andra processen. Hans deklARATION var i sig själv ett varsel om detta.

3. Anklagelserna

I de tre processerna mot ledarna för Lenins parti och sidofigurerna är Andrej Vysjinskij åklagare. Han tillhör samma generation som de anklagade. På den tiden då de flesta av dem redan var professionella revolutionärer, var han advokat. Från 1902 till 1907 var han medlem i det socialdemokratiska partiet och tillhörde mensjevnik-fraktionen.

1907 verkar det som att han ger upp politiken för att ägna sig åt sitt yrke. Under månaderna före revolutionen fanns han i bakgrunden som medlem av mensjevnikpartiet i Moskva, och som motståndare till bolsjeviker. Hans officiella biografier är oerhört försiktiga när det gäller hans verksamhet och roll under inbördeskriget. Enligt den mest välvilliga hypotesen kan man anta att han intog en försiktig neutralitet. I slutet av inbördeskriget blir han medlem av kommunistpartiet, liksom flera andra tidigare mensjeviker, och verkar ha begränsat sig till rent tekniska juridiska specialuppgifter. Han blir föreläsare och senare professor vid Moskvans universitet. Efter oppositionens nederlag 1928 blir han rektor. Han får en snabb karriär under de år då Stalins auktoritet börjar märkas. Först, medan han är direktör för den högre undervisningen, blir han statsadvokat i RSFSR 1931 och sedan riksadvokat 1935. Han har krävt lagens strängaste straff för gammel-bolsjeviker i processer inför stängda dörrar. Hans första inlägg mot de anklagade i augusti 1936 angav tonen för de övriga och för kommentarerna i den officiella pressen. Han anklagar dessa ”usla äventyrare, som med sina skitiga fötter har försökt trampa ner de doftande blommorna på den socialistiska ängen,¹ dessa lögnare och charlataner, dessa ynkliga pygméer, bastarder och knähundar som går loss på elefanten”.² Han avslutar sin anklagelse mot Lenins närmaste medarbetare så här:

Ett sorgligt och skymfligt slut väntar dessa personer, som en gång stått i våra led, ehuru de aldrig utmärkt sig varken genom fasthet eller genom hängivenhet för socialismens sak... Vi har framför oss farliga förhärdade, grymma och skoningslösa förbrytare mot vårt folk, mot våra ideal, mot ledarna av vår kamp – sovjetlandets och all världens arbetandes ledare! Fienden är lömsk! En lömsk fiende får inte skonas... Hela folket skälver av indignation. Och som representant för den statliga åklagarmakten förenar jag min, den statliga åklagarmaktens upprörda och förbittrade röst med bruset av miljonernas stämma! ... Jag kräver att de galna hundarna skall skjutas – alla utan undantag.³

Anklagelsen mot Zinovjev och Kamenev

Anklagelseakten mot de sexton anklagade 1936 förklarar följande:

I slutet av 1932 försiggick en sammanslutning av den trotskistiska och den zinovjevsk gruppen, vilka bildade ett förenat centrum, bestående av de i denna sak anklagade Zinovjev, Kamenev, Jevdokimov, Bakajev (för Zinovjevsmännen) och Smirnov, I. N., Ter-Vaganian och Mratjkovskij (för trotskisterna)⁴... Genom de uttalanden, som gjorts av Zinovjev, Kamenev,

Jevdokimov, Mratjkovskij, Bakajev och en rad andra i denna sak anklagade, har det otvivelaktigt blivit fastställt, att det enda motivet för det trotskij-zinovjevskas blockets organisering var strävan att till varje pris rycka till sig makten och att man som enda och avgörande medel härför valde organisering av terrordåd mot partiets och regeringens mest framstående ledare.⁵

Det förenade centrum anklagas således för konkreta brott:

För detta ändamål organiserades speciella terroristgrupper, vilka vidtog en rad praktiska åtgärder som avsåg att förbereda mordet på kamraterna Stalin, Vorosjilov, Kaganovitj, Kirov, Ordzjonikidze, Zjdanov, Kosior, Postysjev och andra. En av dessa terroristgrupper föröväde det skändliga mordet på kamrat S. M. Kirov enligt direkt anvisning av Zinovjev och L. Trotskij, samt under det förenade centrumets omedelbara ledning.⁶ ... Det har fastställts genom rannsakingen, att sedan det trotskij-zinovjevskas centrum krossats i samband med mordet på kamrat Kirov, L. Trotskij själv tog hand om ledningen av den terroristiska verksamheten i Sovjetunionen och eftertryckligt började forcera organiserandet av morderna på kamraterna Stalin och Vorosjilov. För detta ändamål vidtar han en rad åtgärder för att återupprätta terroristgrupperna i Sovjetunionen och att aktivera deras verksamhet. Han sänder från utlandet sina beprövade agenter till Sovjetunionen...⁷

En av dessa agenter var Olberg, som ankom till Sovjetunionen med ett pass, tillhörande en undersåte av republiken Honduras, vilket han erhållit med hjälp av den tyska hemliga statspolisen (Gestapo)... Den terroristgrupp, som leddes av Trotskijs agent Moisej Lurie ... faktiskt organiserades av den aktive tyske fascisterna Franz Weiz, en representant för Himmler, som på den tiden var ledare för de fascistiska SS-trupperna och för närvarande är den tyska hemliga polisens (Gestapo) ledare.⁸

Anklagelseakten mot Pjatakov, Radek och de övriga

Anklagelseakten mot de sju anklagade i Pjatakov-processen förklarar att undersökningen i målet mot den första processen hade fastställt, att vid sidan av ovannämnda centrum existerade ett s.k. reservcentrum, som bildats enligt direkt anvisning av L. D. Trotskij för den händelse att det trotskistisk-zinovjevskas blockets brottliga verksamhet skulle komma att avslöjas av sovjetmaktens organ.⁹ ... Genom den förberedande rannsakingen i föreliggande mål har fastställts, att det s.k. reservcentrum i verkligheten var ett parallellt trotskistiskt centrum... Parallellcentrum ställde sig som huvuduppgift att med våldsmedel störta sovjetregeringen i syfte att förändra den i Sovjetunionen bestående samhälls- och statsordningen. L. D. Trotskij, och enligt hans anvisningar det trotskistiska parallellcentrum, strävade efter att tillskansa sig makten med hjälp av utländska stater för att återupprätta kapitalistiska förhållanden i Sovjetunionen.¹⁰

... L. D. Trotskij och hans medbrottslingar från parallellcentrum [inlät sig] i underhandlingar med utländska staters agenter i syfte att störta sovjetregeringen med hjälp av militär intervention.¹¹ ... Det har fastställts genom undersökningen, att L. D. Trotskij inledde underhandlingar med en av ledarna för det tyska nationalsocialistiska partiet om gemensam kamp mot Sovjetunionen.¹² ... Sina största förhoppningar på maktillträdet satte L. D. Trotskij och hans medbrottslingar i Sovjetunionen till Sovjetunionens nederlag i ett förestående krig med de imperialistiska staterna. I överensstämmelse härmed försökte L. D. Trotskij och parallellcentrum att ... i underhandlingarna med de utländska staternas agenter på allt sätt påskynda dessa staters militära angrepp mot Sovjetunionen.¹³ ...

Förverkligande de förpliktelser, som det påtagit sig gentemot Tysklands och Japans representanter, organiserade trotskistiska parallellcentrum diversions- och skadegörargrupper vid en rad industriföretag i Sovjetunionen och inom järnvägsväsendet, vilka fick till uppgift att föröva diversions- och skadegörelsedåd.¹⁴ ... Vid förövandet av diversionsdåd i samverkan

med agenterna för utländska spionageorgan, då de organiserade tågurspårningar, explosioner och brandanläggningar i gruvor och industriföretag, skydde de i föreliggande mål anklagade ej de skändligaste kampmedel, de gick medvetet och väl övervägt in för att föröva sådana vidunderliga förbrytelser som att förgifta och mörda arbetare, i det de strävade efter att provocera arbetarna till missnöje mot sovjetmakten.¹⁵ ... I kampen mot Sovjetunionen lade det trotskistiska parallellcentrum stor vikt vid organiserandet av spioneri till förmån för utländska spionageorgan.¹⁶ ... Så instruerade fascismens agent, L. D. Trotskij, den trotskistiska organisationen, som förberett en rad terrordåd mot SUKP(b):s och sovjetregeringens ledare... Då ... år 1934, utförde t.ex. de trotskistiska terroristerna ... ett attentat mot kamrat V. M. Molotov, i det de arrangerade en automobilkatastrof.¹⁷

*Anklagelseakten karakteriserar de anklagade som trotskister, föraktliga fascistiska lego-drängar ... en isolerad grupp av banditer och spioner, politisk dömda till undergång och brännmärkta av sovjetfolkets allmänna förakt.*¹⁸

Anklagelseakten mot de 21

*De 21 anklagade i Bucharin-processen anklagades för att på uppdrag av mot Sovjetunionen fientliga utländska staters spioneriorgan, bildat en grupp av sammansvurna under beteckningen "Högerns och trotskisternas block", för att utöva spionage till förmån för främmande makter, skadegörelse- och diversionsverksamhet, terror, underminering av SU:s försvarskraft och provokationer för väpnade överfall från dessa staters sida mot SU samt vidare satt som sitt mål att stycka sönder Sovjetunionen och från den avskilja Ukraina, Vitryssland, de centralasiatiska republikerna, Georgien, Armenien, Azerbadjan och kustområdet i Fjärran Östern till förmån för ovannämnda främmande makter och slutligen arbetat för att störta den i Sovjetunionen bestående socialistiska samhälls- och statsordningen, upprätta kapitalismen och bourgeoisins makt.*¹⁹ ...

Många ledande medlemmar av denna sammansvärjning var sedan lång tid var agenter för utländska makters spionage ... Under förundersökningen har det konstaterats, att Trotskij stod i förbindelse med den tyska spionagetjänsten redan sedan 1921 och med den engelska Intelligence Service sedan 1926. När det gäller de anklagade i denna process, så är de flesta, sedan lång tid och enligt sina egna deklARATIONER, spioner... Överenskommelsen med det utländska spionaget underlättades även därigenom, att en del av de anklagade varit provokatörer och agenter i den tsaristiska ochranans tjänst.²⁰

På direkt anvisning av det utländska fascistiska spionaget organiserade de sovjetfientliga sammansvurna i en del republiker, områden och kretsar inom Sovjetunionen ett vitt förgrenat nät av skadegörargrupper... Efter avslutandet av överenskommelsen med de fascistiska regeringarna om förrädiskt öppnande av sovjetfronterna för dessa fascistiska staters arméer under ett krig arbetade deltagarna i högerns och trotskisternas sammansvärjning på att undergräva Röda arméns materiella – tekniska basis – rustningsindustrin... Samtidigt ställde konspiratörerna sig som uppgift, att på order av den fascistiska spionagetjänsten organisera en bandit- och upprorsrörelse inom Sovjetunionen...²¹ När konspiratörerna i "högerns och trotskisternas block" icke längre kunde hoppas på ett störtande av sovjetregimen genom spionageverksamhet, skadegörelser, sabotage och kulakuppror övergick de i sitt hat och raseri mot Sovjetunionen till att förbereda och utföra terroristiska handlingar mot partiets och regeringens ledare.²² Den tarvliga terroristiska aktiviteten begränsades inte till mordet på S. M. Kirov. Rannsakningen har även avslöjat, att Gorkij, Menzjinskij och Kujbysjev fallit offer för terrordåd, som utförts på order av det "förenade centrum" och "högerns och trotskisternas block".²³

Akstycket drar slutsatsen:

Dessa monstruösa brott har inte inträffat av en slump, vare sig från trotskisternas eller högerens sida. Genom undersökningen konstaterades, att redan 1918, omedelbart efter oktoberrevolutionen, i perioden, då freden i Brest-Litovsk ingicks, Bucharin och hans grupp av s.k. ”vänster”-kommunister och Trotskij jämte sin grupp gemensamt med ”vänster”-socialrevolutionärer organiserade en sammansvärjning mot Lenin i egenskap av ledare för sovjetregeringen. Bucharin och andra sammansvurna syftade till, vilket framgår av undersökningsmaterialet, att bryta freden i Brest-Litovsk, störta sovjetregeringen, häkta och mörda Lenin, Stalin och Sverdlov och bilda en ny regering.²⁴

Sista handen har lagts vid verket. De män som Stalin låter döma, anklagas nu för saker långt bak i tiden, eftersom de förbrytelser de åtalas för har ägt rum före deras oppositionsverksamhet. När nu Stalin anklagar dem för att ha velat döda Lenin, försöker han skapa en utgångspunkt för propagandans dagliga påståenden om att han är Lenins enda ”vapenbroder”. Bolsjevikernas historia ska nu skrivas utifrån de anklagelser som framförts av den tidigare mensjeviken. Det blir en tung uppgift för de kommunistiska partierna i respektive land att rättfärdiga Moskva inför offentligheten. Uppgiften blir speciellt svår för det franska partiet, som anstränger sig för att samla socialister och intellektuella, vilka ju har alla möjligheter att se klarare på den ryska historien. Det franska partiet kommer att ge en professionell historiker i uppgift att förklara att eftersom Trotskij är en förrädare så måste Stalin revidera historien.²⁵

I Moskva vittnar gammel-bolsjevikerna mot sig själva och mot Trotskij, och deras erkännanden blir grundläggande dokument för den nya versionen av revolutionens historia.

4. Erkännandena: Trotskij eller den permanenta sammansvärjningen

Iscensättningen av de tre processerna är nästan pinsamt likartad. Under förhören, som leds av statsadvokaten, bekräftar de åtalade anklagelserna och det som åtalsbesluten anger, och lägger frivilligt till stödande och mer noggranna anmärkningar.

Zinovjev och Kamenev erkänner sig skyldiga

Det är de huvudanklagades bekännelser som utgör grundval för anklagelseakten.

Zinovjev: Vi hyste hat mot partiets Centralkommitté och mot Stalin. Vi var övertygade om att ledningen till varje pris måste avsättas, måste avlösas av oss jämte Trotskij.¹

Kamenev: Den terroristiska sammansvärjningen organiserades och leddes av mig, Zinovjev och Trotskij... Det återstod två vägar: antingen ärligt och fullständigt inställa kampen mot partiet eller fortsätta den, men då utan att räkna med något som helst massunderstöd, utan politisk plattform, utan fana, d.v.s. med hjälp av individuell terror. Vi valde den senare vägen. Härvid lät vi oss ledas av ett gränslöst agg mot partiets och landets ledning.²

Åklagaren hjälper Kamenev att precisera sina motiv.

Vysjinskij: Er kamp mot partiets och regeringens ledning leddes således av personliga och nedriga motiv – av personlig maktlystnad?

Kamenev: Ja, av vår grupps maktlystnad.

Vysjinskij: Finner Ni inte, att här ingenting gemensamt finnes med samhällseliga ideal?

Kamenev: Det finnes det gemensamma, som revolutionen och kontrarevolutionen har gemensamt med varandra.

Vysjinskij: Ni står således på kontrarevolutionens sida?

Kamenev: Ja.³

Andra åtalade medger att de är säkra på förbindelsen med Trotskij. Smirnov förklarar att han träffade Sedov i Berlin i maj 1931.⁴ Dreitzer gjorde sammaledes under hösten. Han mötte Trotskij's son på ett kafé.⁵ 1932 mötte Goltzman Sedov, och på dennes anmodan reste han till Köpenhamn för att träffa Trotskij. Sedov hade avtalat ett möte på hotell Bristol.⁶ Ett vittne, en journalist från Tass vid namn Romm, förklarar likaså att han blivit förbindelseman efter ett möte med Trotskij i Bois de Boulogne i Paris i slutet av 1933.⁷

Pjatakov och hans förbindelser med Trotskij och nazisterna

I den andra processen är det Georgij Pjatakov som kommer att ge de viktigaste detaljerna om förbindelsen mellan de sammansvurna och Trotskij, och mellan Trotskij och Hitler-ledarna.

Pjatakov: År 1931 blev jag sänd till Berlin i tjänsteärenden. Samtidigt hade jag med mig några trotskister, bland dem I. N. Smirnov och Loginov. Även Moskalov åtföljde mig. Sjestov var också med. Under mitten av sommaren 1931 i Berlin meddelade mig Ivan Nikitij Smirnov, att den trotskistiska kampen mot sovjetregeringen och partiledningen nu skulle återupptagas med ny kraft, att han, Smirnov, träffat samman med Trotskij's son Sedov i Berlin, varvid denne på Trotskij's uppdrag gett honom nya direktiv, vilka går ut på att man måste avstå från masskampens metoder, att den huvudmetod för kampen, som man nu måste använda, vore terrormetoden...⁸

... Smirnov sade då, att en av orsakerna till den trotskistiska oppositionens nederlag 1926-27 var den omständigheten, att vi inneslöt oss i ett land, att vi ej sökte understöd utifrån. Han meddelade mig även vid detta tillfälle, att Sedov gärna ville träffa mig, och för sin egen del rekommenderade han mig att sammanträffa med Sedov, emedan Sedov hade ett speciellt uppdrag åt mig från Trotskij.

Jag samtyckte till detta möte. Smirnov gav Sedov mitt telefonnummer, och vi kom överens per telefon att träffas. Vid torget i närheten av zoologiska trädgården finns ett kafé "Am Zoo". Jag gick dit och fann Leo Sedov vid ett bord. Vi kände varandra mycket bra från gamla tider. Han sade mig, att han ej talade i sitt eget namn, utan på sin fars, Trotskij's vägnar. Då Trotskij fått reda på att jag var i Berlin, hade han kategoriskt anvisat honom att söka upp mig och träffa mig personligen samt underhandla med mig.⁹

Vysjinskij (till Pjatakov): Berätta om under vilka omständigheter Ni reste till utlandet? Vilken var den officiella anledningen till resan och vad hände Er där inofficiellt?

Pjatakov: Jag sade redan att vid mitt samtal med Radek i slutet av 1935 frågan om nödvändigheten av att på ett eller annat sätt sammanträffa med Trotskij gjorde sig gällande. Då jag under detta år på tjänstens vägnar skulle göra en resa till Berlin på några dagar, så lovade jag att försöka träffa samman med Trotskij. Radek rekommenderade mig då att i Berlin vända mig till Buhartsev, som stod i förbindelse med Trotskij, för att han skulle hjälpa mig att arrangera mötet. Jag reste till Berlin och träffade Buhartsev.

Vysjinskij: När var det ungefär?

Pjatakov: Det var den 10 december, under första hälften av december. Samma dag eller dagen efter träffade jag Buhartsev, som passade på ett tillfälle, då ingen var närvarande, och meddelade mig att han för några dagar sedan fått reda på min ankomst, att han meddelat Trotskij härom och nu väntade underrättelse från Trotskij. Påföljande dag sände mig Trotskij ett bud, som Buhartsev sammanförde mig med i Tiergarten i en allé, bokstavligen för ett par minuter. Han visade mig en liten lapp från Trotskij, på vilken det var skrivet några ord: "J. L., Ni kan ha fullt förtroende för den person, som överbringar dessa rader." Ordet "fullt" var understruket, så att jag förstod att den person, som Trotskij sänt var fullt pålitlig.

Denna persons namn känner jag inte, han kallades – jag kan inte nu säga precis – antingen Henrik eller Gustav, jag tror det var Gustav, som något slags täcknamn, eller möjligen Henrik. Han sade att han hade i uppdrag av Leo Davidovitj att ordna ett sammanträffande, en färd till Trotskij, emedan Trotskij enträget fordrade att få tala med mig...

Han ställde mig frågan om jag vore beredd att resa med flygmaskin. Jag sade att jag var beredd, ehuru jag insåg hela risken i ett sådant företag...¹⁰

Följande dag infann jag mig tidigt vid ingången till flygfältet, han stod vid ingången och förde mig vidare. Först visade han mig ett pass, som gjorts i ordning åt mig. Det var ett tyskt pass. Alla tullformaliteter ordnade han själv, så att jag endast hade att skriva namnet under.

Vi steg in i flygmaskinen, startade och flög utan mellanlandningar, och omkring kl. 3 på dagen landade vi på flygfältet vid Oslo. Där stod en automobil. Vi satte oss i automobilen och körde iväg. Vi körde c:a 30 minuter och kom till en villaort. Vi steg ur, gick in i en villa, som ej var dåligt inredd, och där träffade jag Trotskij, som jag ej sett sedan 1928. Här ägde mitt samtal med Trotskij rum.

Vysjinskij: Var någon närvarande vid detta samtal?

Pjatakov: Absolut ingen, emedan det hela omgavs med yttersta konspiration både från hans och från min sida. Inte ens den person, som förde mig till dörren, kom in dit. Där talade jag med Trotskij mellan fyra ögon.

Vysjinskij: Hur länge räckte samtalet?

Pjatakov: Omkring två timmar.

Vysjinskij: Berätta vad Ni talade om.

Pjatakov: Samtalet började framför allt med de informationer, som jag medförde. Jag rapporterade om vad det trotskij-zinovjevskas centrum redan gjort. Vid denna tid hade Trotskij redan erhållit Radeks brev, och han var synnerligen uppbragt. Under samtalet avbröt han mig och slängde åt mig allehanda hånfulla inkast och repliker om vår försonlighet, om att vi inte begrep situationen och sådana uttryck som: "Ni lever i den gamla goda tiden" och liknande ironiska uttryck, som tydligt visade hans missnöje. När det blev fråga om skadegörelseverksamheten, släppte han lös över mig en hel störtflod av beskyllningar och slängde åt mig ironiska anmärkningar, exempelvis: "Ni kan inte slita Er loss från den stalinska navelsträngen, Ni tar det stalinska uppbygget för ett socialistiskt".

Härpå formulerade han synnerligen skarpt, jag skulle vilja säga för första gången, tydligt och klart formulerade sin inställning till skadegörelseverksamheten. Därför använde han också ord, som stod i överensstämmelse härtill. Han sade att socialismen ej kan byggas upp i ett land och att den stalinska staten oundvikligen måste störta samman. Å andra sidan hämtar sig kapitalismen från krisen, den börjar bli starkare, och det är tydligt att den inte länge kommer att tåla att sovjetstaten, och i synnerhet dess krigsindustri och dess försvarsduglighet ytterligare förstärkes. Krigiska sammandrabbningar är oundvikliga, och om vi förhåller oss passiva härvidlag, så kommer även alla de trotskistiska kadrerna att gå under i den stalinska statens ruiner. Just på grund härav anser han att skadegörelsemetoden ej helt enkelt är en av de skarpa kampmetoder, vilka man kan använda eller låta bli att använda, utan den är en absolut ofrånkomlig sak, som framgår ur det väsentliga i hans egen position.

Frågan gällde, vilken position de trotskistiska kadrerna måste intaga: skall de förknippa sitt öde med den stalinska statens öde, eller skall de göra motstånd och organisera sig för andra uppgifter, för att störta regeringen, för att förbereda en annan regering – den trotskistiska regeringens – maktillträde?

Och här (så som jag hört det, så säger jag det) anförde han den analogi, som jag återgav vid rannsakingen. Se här, på sin tid ansåg vi socialdemokrater, liksom även Struve och Tugan-Baranovskij kapitalismens utveckling vara en progressiv företeelse, ett positivt faktum. Men det finnes en skillnad mellan Struves, Tugan-Baranovskij och vår ståndpunkt. Struve och Tugan-Baranovskij uppmanade till tjänst hos kapitalismen; men en annan sak var det med socialdemokratin, vi hade en annan uppgift: att organisera kampen mot kapitalismen för att utbilda dess dödgrävare. Och nu måste vi gå i den stalinska statens tjänst, inte för att hjälpa till att bygga upp staten, utan för att bli dödgrävare åt denna stat – just häri består vår uppgift.

Vidare sade han att många av oss trotskister ända till i dag hänger oss åt den illusionen, att det skulle vara möjligt att använda några slags massmetoder, att organisera massorna. Att organisera en masskamp är omöjligt, framför allt emedan arbetarmassorna och bondemassorna för närvarande befinner sig under hypnosen av det väldiga uppbyggnadsarbetet, som försiggår i landet och som de uppfattar som ett socialistiskt uppbyggnadsarbete. Varje försök från vår sida i denna riktning skulle vara fullständigt hopplöst, det skulle snart sluta med fullständigt sammanbrott, med likvidering av de relativt fåtaliga trotskistiska kadrerna, vilka för närvarande finnes i landet. Därför är det nu fråga om annat, det är fråga om en statskupp i ordets egentliga mening med alla de följder, som härleder sig därur, både ifråga om taktiken och ifråga om kampmetoderna.

Självfallet, då vi ställt oss på denna ståndpunkt, kan vi inte avstå från de metoder, vilka – som han tidigare sade – framgår av hans värdering av det allmänna läget, av hans allmänna riktlinjer, och vilka effektivast måste bidra till att lösa denna fråga – d.v.s. att medelst en statskupp störta den sittande regeringen och upprätta en annan regering. Han återkom oupphörligt till detta tema. Jag återger naturligtvis endast det väsentliga i samtalet, det är mycket svårt för mig att nu återge det stenografiskt exakt. Han återkom flera gånger till detta och sade: Ni dröjer, vi har inte fått mycken tid, det är fråga om en jämförelsevis kort frist, om vi försitter denna frist, släpper den ur händerna, så kommer det att bli fråga om trotskismens fullständiga likvidering i landet – å ena sidan, och å andra sidan om att den stalinska staten kommer att fortsätta sin urartade existens, som han sade, under årtionden, stödjande sig på vissa ekonomiska vinningar och i synnerhet på de nya unga kadrerna, vilka vuxit upp och fostrats i den uppfattningen, att denna stat är någonting självfallet, att den är en socialistisk sovjetstat – någonting annat tänker de ej och kan de ej föreställa sig – se där vår uppgift: att motsätta oss denna stat. Detta är Trotskij's filosofi.

Vysjinskij: Och den praktiska delen?

Pjatakov: Det ena är mycket nära förknippat med det andra. Här sade Trotskij ånyo, att kriget enligt hans mening står för dörren, att han mycket väl har reda på att det nu inte gäller att mäta med femårsmått, utan med en kort tidsrymd. Han sade rent ut, att det var fråga om år 1937. Tydligt var denna information ej hans egen uppfinning.

Och just med hänsyn härtill bör dessa skadegörelse- och diversionskadrer ej förberedas i allmänhet, utan för att draga upp demarkationslinjen mellan den stalinska staten och den trotskistiska organisationen, så att ifall någonting inträffar, man skall kunna säga: vi är inte sovjetstaten – det är den ena uppgiften, och den andra uppgiften är av mera praktisk art: att utbilda kadrer i händelse av krig, d.v.s. utbilda kadrer för diversions- och förstörelseverksamheten, hjälpkrafter för det fascistiska angreppet mot Sovjetunionen.

Vysjinskij: Detta är den praktiska delen?

Pjatakov: Egentligen är båda praktiska, det är bara det att den andra delen är skändligare. Här hade han igen två varianter.

Han talade nu med mig konkretare och mera öppet, emedan det ej var i skriftlig utan i muntlig form, och med all sannolikhet var det just på grund härav som han talade mera öppet, ehuru han likväl gjorde mig uppmärksam på att det han säger, anser han ej vara ändamålsenligt och möjligt att offentliggöra, ja, inte ens att meddela det åt större eller mindre kretsar av de trotskistiska kadrerna, att endast en ytterst begränsad och trång krets av personer kan invigas i denna hans riktlinje. Ja, egentligen är det också begripligt, ty som det kommer att framgå av min fortsatta framställning, var det fråga om direkt statsförräderi i ohöljd form.

Vysjinskij: Vari kom det till uttryck?

Pjatakov: Jag skall genast komma till det. Den som känner Trotskij vet, att han alltid älskar att uttala någon slags fras, avrunda det han sagt. Han sade: Ni minns vår strid angående det omöjliga i att bygga upp socialismen i ett land, det är alldeles tydligt, att det inte var Stalin utan vi som hade rätt i dessa strider.

Vad den internationella situationen beträffar, så är det i betydande grad fråga om den proletära revolutionsrörelsens likviderande och om fascismens triumf. Om vi har för avsikt att komma till makten, så är framför allt fascisterna de reella krafterna i den internationella situationen, och med dessa krafter måste vi på ett eller annat sätt i en eller annan form anknyta förbindelse, upprätthålla denna förbindelse och trygga oss en gynnsam inställning från deras sida i händelse vi kommer till makten, både ifall detta sker utan krig och i synnerhet i händelse av ett krig och nederlag för Sovjetunionen, vilket Trotskij ansåg vara oundvikligt. Han berättade mig även, att han kände till de samtal som Radek och Sokolnikov fört. Trotskij var missnöjd med att de inte ådagalade tillräcklig aktivitet, att de var alltför försiktiga. Han berättade mig, vilka åtgärder han speciellt vidtagit.

Vysjinskij: Vilka samtal talar Ni om, med vem?

Pjatakov: Jag syftar på de samtal, som Radek och Sokolnikov hade med vissa personer, representanter för en del utländska stater, vilka medborgaren ordföranden förbjöd att nämna.

Vysjinskij: Om dessa samtal?

Pjatakov: Ja. Trotskij sade mig för sin del: naturligtvis diskuterar Ni där alldeles för mycket alla slags internationella frågor, egentligen skulle Ni sysselsätta Er med de saker, som går dåligt hos oss, – d.v.s. han syftade på den terroristiska, skadegörelse- och diversionsverksamheten – och vad beträffar de internationella angelägenheterna, så både förstår och sköter jag den saken bättre än Ni – och så berättade han mig.... jag vet inte, jag kan ej garantera att han har gjort det, men jag kan tala om, vad han berättade mig.

Vysjinskij: Han talade om att Ni pratar och diskuterar mycket i stället för att syssla med praktiskt diversions- och skadegörelsearbete?

Pjatakov: Och terroristiskt...

Vysjinskij: Det var således än en gång speciellt tal om att sysselsätta sig med denna verksamhet?

Pjatakov: Speciellt diskuterades det ej, men hela detta samtal var uppfyllt av alla slags uttryck av det allra största missnöje, han lät med alla slags ordvändningar och antydningar förstå, att vi utträttat litet på detta område, ifråga om praktiskt skadegörelse-, diversions- och terrorverksamhet, detta sades som svar på min information om vad som utträttats hos oss.

Vysjinskij: Vad sade han ytterligare, då han talade om att det utträttats litet?

Pjatakov: I samband med de internationella frågorna ställde Trotskij särskilt skarpt frågan om utbildning av diversionskadrer. Han förebrådde oss för att vi ej tillräckligt energiskt sysselsatte oss med diversions-, skadegörelse- och terrorverksamhet.

Han förklarade att han fullt bestämt kommit överens med den fascistiska tyska regeringen och med den japanska regeringen om ett välvilligt förhållande i händelse det trotskij-zinovjevskas blocket skulle komma till makten. Det är självklart, sade han, att detta välvilliga förhållande ej utgör frukten av att dessa regeringar skulle hysa någon särskild kärlek till det trotskij-zinovjevskas blocket. Han utgår helt enkelt från de fascistiska regeringarnas reella intressen och från det, som vi lovat att göra för dem, ifall vi kommer till makten.

Vysjinskij: Vad har Ni då lovat?

Pjatakov: Här måste jag först göra ett förtydligande. Trotskij sade ånyo att det både med hänsyn härtill, med hänsyn till de underhandlingar han håller på att föra och till det som han redan uppnått, var ytterst viktigt att förstärka den aktiva, diversions-, skadegörelse- och terrorverksamheten, så att de utländska regeringarna ser, att de ej har en ensam man framför sig, som talar endast i sitt eget namn, utan en konkret, reell kraft. Här sade han mig också, att han fört tämligen långvariga underhandlingar med Hess, ställföreträdaren för Tysklands Nationalsocialistiska Partis ordförande. Jag kan visserligen inte säga, om det förefinnes ett av dem undertecknat avtal, eller om det endast är en muntlig överenskommelse, men Trotskij utlade hela saken för mig, som om ett avtal existerade, vilket likväl ännu måste slutgiltigt bekräftas av några andra personer, som jag skall tala om på rättens slutna sammanträde.

Vad går då egentligen denna överenskommelse ut på, kort formulerat?

För det första. De tyska fascisterna utlovar det trotskij-zinovjevskas blocket en välvillig inställning och understöd, i händelse blocket kommer till makten, både under ett krig, och även före kriget, ifall det skulle lyckas. Men för detta skall fascisterna erhålla följande kompensation: ett i allmänhet välvilligt förhållande till de tyska intressena överhuvud och till den tyska regeringen i alla den internationella politikens frågor; vissa territoriella avträdelser, vilka kommer att bli nödvändiga – för övrigt konkretiserades dessa territoriella avträdelser och i synnerhet var det fråga om en maskerad form av territoriella avträdelser, vilka benämndes ”tolererande av de ukrainska national-borgerliga krafterna i händelse av deras självbestämning”.

Vysjinskij: Vad menas härmed?

Pjatakov: Det betyder i maskerad form detsamma, som Radek här talade om: ifall tyskarna tillsätter sin egen ukrainska regering – och tyskarna kommer ej att regera genom en tysk generalguvernör, utan det blir måhända en hetman, men i varje fall kommer tyskarna att ”självbestämma” Ukraina – så skall det trotskij-zinovjevskas blocket ej motarbeta detta. I själva verket är detta början till Sovjetunionens sönderstyckande.

Nästa punkt i överenskommelsen gäller frågan om i vilken form det tyska kapitalet skall få möjlighet att exploatera de råvarukällor i Sovjetunionen, som det har behov av. Det var fråga om utvinningen av guld-, nafta- och manganmalmsfyndigheter, av trä, apparit o.s.v.

Kort sagt, det var principiellt avgjort mellan Trotskij och Hess, att det tyska kapitalet kommer att få tillträde och erhålla sådana nödvändiga ekonomiska tillskott, men att de konkreta formerna av detta deltagande tydligen skall utarbetas fullständigare.

Den sista punkten, som jag minns, är skulle jag tro koncessionerna.

Vysjinskij: Och beträffande diversionsåden i händelse av krig?

Pjatakov: Det är den sista punkten. Det minns jag bra. Och slutligen är det den allra svåraste punkten, vilken redan överhuvudtaget visar vår fysionomi fullständigt ohöljt och omaskerat; den formulerades också vid denna överenskommelse mellan Trotskij och Hess. Visserligen kan jag inte nu åta mig att bekräfta, att den ingick i konceptionen i denna överenskommelse

mellan Trotskij och Hess, som jag talade om ovan, det var en särskild, speciell överenskommelse, men den ingick i överenskommelsens allmänna konception och gick ut på att då Hess och Trotskij behandlade frågorna om krig och en militärkupp, om makttillträdet, d.v.s. Sovjetunionens nederlag – så reste Hess självfallet helt naturligt frågan: Nåväl, Ni bedriver kamp där, men vi utgör i detta fall en betydligt mera organiserad och bättre beväpnad kraft. Så att det är klart, att då vi en gång kommer överens, så gör vi det grundligt. I händelse av ett militärt angrepp, måste den trotskistiska organisationens undermineringskrafter, vilka kommer att verka inom landet, koordineras med de yttre krafter, vilka kommer att verka under den tyska fascismens ledning. Den diversions- och skadegörelseverksamhet, som den trotskij-zinovjevskas organisationen bedriver i Sovjetunionen, måste utföras i enlighet med Trotskijs, av den tyska generalstaben godkända anvisningar.

Mot slutet kom samtalet in på, att det trotskij-zinovjevskas blocket med hjälp av en eller annan utomstående kraft kommer till makten, låt oss säga, att vi vinner fast fot. Då reser sig frågan om de eftergifter, vilka vi planerat, plus en rad andra, vilka vi också planerat, plus nödvändigheten av att i viss mån tillfredsställa de krafter, vilka vi kommer att mobilisera till kamp mot Stalin, d.v.s. fiendliga krafter. Frågan gäller också fiendliga element, kulakerna. Både i detta avseende och av inre skäl måste man göra väsentliga eftergifter, för att inte tala om yttre eftergifter. Radek talade med rätta om en motsvarande reträtt i stad och på landsbygd, exempelvis om att tillåta kapitalistisk handel o.d. Trotskij ställde rätt och slätt frågan så, att saken går ut på en synnerligen allvarlig reträtt, han sade också, att Radek och jag står under inflytande av de gamla idéerna från åren 1925-26 och inte kan föreställa oss, vad makttillträdet i själva verket kommer att betyda, att vi måste göra en kraftig reträtt i riktning mot kapitalismen. I detta sammanhang sade Trotskij, att vi i själva verket har samma program som högern, för så vitt högern godkänt diversions- och skadegörelseprogrammet och anser att man måste retirera till kapitalismen. Trotskij uttalade den största tillfredsställelse, då jag berättade honom om Sokolnikovs samtal med Tomskij och om mitt samtal med Tomskij och likaså om vilken kontakt jag och Radek hade med Bucharin. Han förklarade, att det ej endast var en taktisk åtgärd, d.v.s. en sammanslutning i kampen mot en och samma fiende, utan en sammanslutning, som även hade en viss principiell betydelse.

Vysjinskij: Vad för nytt sade Er alltså Trotskij år 1935 i jämförelse med det som sagts Er tidigare och som Ni lät Er ledas av i Er brottsliga verksamhet?

Pjatakov: Det nya blev, om Ni så vill, tillräckligt exakt formulerat: den trotskistiska organisationen förvandlades i själva verket till ett bihang åt fascismen.¹¹

Karl Radek och trotskisternas program

Radeks erkännande i samma process är mer politiska. I motsats till Pjatakov går han tillbaka till den tid då han var en av ledarna för vänsteroppositionen.

Vysjinskij: Berätta i korthet om Er trotskistiska verksamhet under förgången tid.

Radek: Under partistriden 1923 anslöt jag mig till den trotskistiska oppositionen, jag tillhörde den och dess ledning till min förvisning i januari 1928. Under förvisningen vidhöll jag Trotskijs ståndpunkt till det ögonblick, då jag inlämnade min deklaration till partiets CK i juli 1929. Hela denna tid tillhörde jag den trotskistiska organisationens politiska centrum.

Vysjinskij: Vad föranledde Er att avge en deklaration?

Radek: Min deklaration föranleddes för det första av den övertygelse, som uppstod hos mig under den tid, då jag under förvisningen tänkte över allt det förgångna och det oriktiga i Trotskijs allmänna inställning. Vad beträffar trotskismens principiella huvudtes om det omöjliga i att uppbygga socialismen ett enda land, så frångick jag denna ståndpunkt.

Den andra orsaken till att jag inlämnade min deklaration var övertygelsen, att vår anklagelse mot partiets CK för termidorism var ogrundad och att femårsplanens program är ett stort framstegsprogram.

Men jag måste säga, att jag fortfarande hade meningsskiljaktigheter med partiet i frågor angående demokratin inom partiet, och då jag återvände till partiet, hade jag för en tid lagt dessa frågor åt sidan, men jag hade ej blivit frigjord ifrån dem genom händelsernas gång. Jag var övertygad om, att i denna fråga antingen femårsplanens utveckling framdeles skulle komma att leda till att demokratin inom partiet utvidgas frivilligt genom ledningens vilja, eller också kommer den att leda till partiets sprängning.

Då jag således drar summan av mitt återvändande till partiet, så måste jag erkänna, att det inte baserade sig på fullständig överensstämmelse mellan min uppfattning och partiets uppfattning, det förekom förtigande och dubbelspel, även om jag inte återvände till partiet i avsikt att bekämpa det.

Vysjinskij: Ni vidhöll således till en viss del edra gamla trotskistiska uppfattningar, då Ni återvände till partiet?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Och Ni meddelade ingen härom?

Radek: Jo, vi antydde det i vår anmälan, som undertecknades av mig, Smilga och Preobrazjenskij. Partiledningen gjorde oss uppmärksamma härpå. Den påvisade dessa antydningar och sade oss: Ni har små rester kvar, och om Ni inte frigör Er från dem, så kommer Ni att bli hängande vid dem. Så sade man oss bokstavligen. Och om jag skall uttrycka mig exakt, så måste jag erkänna att det fanns rester, men att jag återvände till partiet utan avsikt att kämpa mot partiet.

Vysjinskij: Hur länge pågick det?

Radek: När jag återvände till partiet, så begick jag ett fel, som utgjorde grundvalen för allt det påföljande. En strömning, en summa av åsikter, utgör summan av förbindelser människorna emellan, och man kan ej bryta med en strömning utan att bryta med de människor, tillsammans med vilka man kämpat för partifientliga mål.

Under den tid jag tillhörde det trotskistiska blocket, uppstod ett mycket intimt förhållande till många av deltagarna i denna kamp. Några av dessa förbindelser sträckte sig till betydligt äldre tider, och de hade förstärkts. Så var fallet med min förbindelse med den anklagade Pjatakov. Och då vi återvände till partiet, upprätthöll vi öppet – jag gjorde det aldrig hemligt – dessa förbindelser och besökte ständigt varandra. Det blev stötestenen, ty ett stort antal trotskister som återvänt till partiet, arbetade på mycket viktiga poster i olika delar av landet. Då kampen för femårsplanen tillspetsades, då den antog en mycket akut karaktär av sammanstötningar med kulakerna i vissa delar av landet och med de element bland medelbönderna, som gick i kulakernas ledband – och man började överhopa mig med meddelanden av det mest pessimistiska slag från mina f.d. stridskamrater, meddelanden som på det mest ödesdigra sätt invercade på min värdesättning av läget i landet.

Vysjinskij: Vilket år var det?

Radek: Det var 1930-31. Och här inträffade de försyndelser, som skulle ha berättigat att ställa mig inför rätta även om jag icke hade anslutit mig till blocket. Det är ett faktum att jag icke fann det möjligt att meddela partiledningen om dessa samtal, fast jag visste att dessa personer vacklade, att denna vacklan redan var något mer än en vacklan. Om Ni, låt oss säga, frågar mig om mitt ansvar t.ex. för mordet på Sergej Minonovitj Kirov, så måste jag säga att detta

ansvar tar sin början icke från det ögonblick, då jag inträdde i blockets ledning, utan från det ögonblick under 1930 då en mig närstående person, Safarov, med mörkaste uppsyn försökte övertyga mig om, att landet går mot undergången. Jag anmälde det icke och vad blev följden? Safarov stod i förbindelse med Kotolynov; om jag hade sagt partiet i vilka stämningar Safarov befinner sig, så hade partiet stött på den grupp f.d. ungdomsförbundsledare i Leningrad, som sedan blev ledare för mordet på Kirov. Där för förklarar jag, att jag bär ansvaret icke bara från det ögonblick då jag inträdde i blocket, utan roten till detta brott ligger dold i de trotskistiska uppfattningar, som ännu icke helt övervunnits och med vilka jag återvände, samt i den omständigheten, att jag upprätthöll förbindelserna med de trotskistiska och zinovjevskas kadreerna.

Vysjinskij: Med vem av trotskisterna upprätthöll Ni förbindelser?

Radek: Jag stod i vänskapligt förhållande till Mratjkovskij, jag stod i gammalt vänskapligt förhållande till I. N. Smirnov, jag stod i förbindelse med Dreitzer och med hans närmaste medhjälpare Gajevskij, för att icke tala om mina gamla personliga vänner, med vilka jag hade förbindelser: Pjatakov, Preobrazjenskij, Smilga och Serebrjakov. Det som fanns hos oss i det trotskistiska centrum under perioden 1924-1927 som ett andra stadium – det stod allt i förbindelse med mig, jag var förknippad med dessa kadrer genom de intimaste personliga förbindelser.

Vysjinskij: Det var under åren 1930-1931?

Radek: Ja, det var 1930 och 1931. Jag uppskattade läget på följande sätt: Femårsplanens erövringar är kolossala, ett allvarligt steg framåt har gjorts i industrialiseringen, kollektivbruken har i viss grad redan blivit ett bestämt faktum, men samtidigt var jag på grund av de informationer jag hade och på grund av den värdering av läget, som mig närstående trotskistiska ekonomer gav – jag nämner här Smilga, Preobrazjenskij – av den mening, att offensiven ekonomiskt föres på en alltför bred front, att de materiella krafter, som fanns (antalet traktorer o.s.v.) inte möjliggör en allmän kollektivisering, att om ej denna allmänna offensiv fördröjes, så kommer det att gå så, som vi med ett gängse uttryck sade: ”Det kommer att sluta som tåget mot Warszawa”, att industrialiseringen, då den bedrivs i så snabb takt, ej kommer att ge några resultat, utan endast förorsaka väldiga utgifter.

Redan då, år 1931, ansåg jag att man måste hålla igen offensiven, hoppa medlen på bestämda avsnitt av den ekonomiska fronten. Kort sagt, det uppstod hos mig differenser i huvudfrågan: i frågan om fortsättandet av kampen för femårsplanen. Om man skall karakterisera dessa differenser socialt, så är det klart, att jag då ansåg, att det som jag höll för en riktig taktik, det är den bästa kommunistiska taktiken. Men om man frågar efter en social karakteristik på en sådan företeelse, så bestod det streck, som historien tillät sig däri, att jag överskattade inte bara kulakernas, utan även medelbondemassornas motståndskraft och förmåga till självständig politik, att jag blev skrämdd av svårigheterna och på så sätt blev en återspeglning av de krafter, som är fientliga mot proletariatet.

På denna has aktualiserades hos mig frågan om demokratin inom partiet. Folk strider om demokratin endast då de inte är ense i huvudfrågorna, då de är ense, känner de inget behov av en bred demokrati, det är självklart.¹²

Med stöd av ett brev från Trotskij förklarar Radek sin återgång till den trotskistiska verksamheten i dess terroristiska form.

Radek: Ja, i februari 1932 fick jag ett brev från Trotskij.

Vysjinskij: Vad skrev Er Trotskij då?

Radek: Trotskij meddelade att de uppgifter han förfogar över leder till slutsatsen, att jag blivit övertygad om att han haft rätt, övertygad om att politiken hamnar i en återvändsgränd ifall de trotskistiska kraven icke uppfylles. Vidare skrev Trotskij att han, då han känner mig som en aktiv person, är övertygad om att jag vänder tillbaka till kampen.

Vysjinskij: Alltså uppmanade Trotskij Er till kamp?

Radek: I slutet av brevet sade Trotskij ungefär följande: ”Ni måste beakta erfarenheten från den föregående perioden och förstå, att Ni icke kan återvända till det gamla, att kampen inträtt i en ny fas och att det nya i denna fas består däri, att vi antingen kommer att bli tillintetgjorda tillsammans med Sovjetunionen eller måste ställa frågan om att skaffa undan ledningen”. Ordet terror blev icke använt, men när jag läste om att ”skaffa undan ledningen”, så blev det klart för mig, vad Trotskij tänkte på.

Vysjinskij: Besvarade Ni detta brev?

Radek: Nej.

Vysjinskij: Vilket intryck gjorde brevet på Er?

Radek: Trotskij meddelade att icke bara trotskisterna, utan också Zinovjevs anhängare beslutat återupptaga kampen och att underhandlingar om sammanslutning är igång. Jag gav icke något svar emedan jag ansåg, att jag grundligt måste övertänka saken. Ungefär mot slutet av september eller oktober 1932 fattade jag beslut att återvända till kampens väg.

Vysjinskij: Tänkte Ni igenom saken klart, rådgjorde Ni med någon?

Radek: Jag rådgjorde inte med en enda människa.

Vysjinskij: Vad gjorde Ni då konkret i samband med ert beslut att ånyo slå in på kampens väg?

Radek: Jag visste ju, att organisationens ledare likaledes väntar och att de kommer att vidtaga några slags åtgärder, att Trotskij också underrättat dem om att han skrivit till mig och väntar att jag skall sammanträffa med dem. Det är klart att jag var inställd på att antingen Ivan Nikititj Smirnov eller Sergej Vitalijevitj Mratjkovskij skulle komma.

Vysjinskij: Kom de till Er?

Radek: Jag visste, att en av dem skulle komma, och de kom och erhöll av mig ett jakande svar.

Vysjinskij: Vad hände vidare?

Radek: Det ägde rum ett samtal mellan mig och Mratjkovskij, som jag frågade: Var och hur vill Ni göra någonting? Det var i slutet av oktober eller i början av november 1932.

Vysjinskij: Gjorde Mratjkovskij Er frågor, och gjorde Ni honom frågor?

Radek: Han frågade mig: Har du fått brev från gubben?

Vysjinskij: Vem är gubben?

Radek: Därmed menades Trotskij. Har du nu beslutat dig? Jag svarade honom: Om du inte antog, att jag beslutat mig, så skulle du inte göra mig denna fråga. Jag har beslutat att gå tillsammans med Er. Jag frågade honom för min del, hur de föreställde sig kampen och hur långt man kommit ifråga om närmandet till Zinovjevsmännen.

Vysjinskij: Vad svarade Er Mratjkovskij?

Radek: Han svarade alldeles bestämt, att kampen inträtt i en terroristisk fas, att vi för att genomföra denna taktik nu förenat oss med Zinovjevanhängarna och att vi nu skall ta itu med förberedelsearbetet.

Vysjinskij: Vilket förberedelsearbete?

Radek: Det är klart att eftersom den nya inställningen gick ut på terror, så måste förberedelsearbetet bestå i att samla och utbilda terroristiska kadrer. Senare sade mig Mratjkovskij, att eftersom en mycket skarp kamp förestår och offren blir mycket stora, så ville man bevara vissa kadrer i händelse av nederlag, d.v.s. i händelse av häktningar, och han sade att ”vi därför icke medtagit dig i första centrum”.¹³

Radek berättar att han fått ett brev med noggranna instruktioner från Trotskij.

Vysjinskij: Anklagade Radek, var god och meddela rätten om innehållet i Er korrespondens med Trotskij i frågor rörande, så att säga, den yttre politiken.

Ordföranden: Jag måste varna anklagade Radek, att officiella utländska institutioner och deras funktionärer icke får nämnas vid de öppna rättsförhandlingarna.

Radek: Men får man nämna stater?

Ordföranden: Jag upprepar – man får icke nämna officiella utländska institutioner eller uppge namnen på deras funktionärer eftersom rättsförhandlingarna är öppna.

Radek: Jag hade tre brev från Trotskij i april 1934, i december 1935 och i januari 1936. I brevet från 1934 ställde Trotskij frågan sålunda: det faktum att fascismen i Tyskland kommit till makten, förändrar radikalt hela sakläget. Det betyder krig som närmaste perspektiv, ett oundvikligt krig, så mycket mer som läget samtidigt tillspetsas i Fjärran östern. Trotskij betvivlar icke att kriget kommer att leda till Sovjetunionens nederlag. Detta nederlag, skrev han, skapar reella förutsättningar för att blocket skall komma till makten, och härav drog han slutsatsen att blocket är intresserat av sammanstötningarnas tillspetsning. Han förebrädde mig och Sokolnikov att vi alltför mycket engagerade oss i kampen för freden, men, sade han, om Ni har sådana uppdrag, så är det ingenting att göra åt saken, men varför har Sokolnikov i ett samtal med representanten för en stormakt i Fjärran östern inte gett ett tillräckligt klart svar, som skulle ha visat att han var solidarisk med den demarche, vilken Trotskij redan gjort med hänsyn till denna stormakt. Trotskij påvisade i detta brev, att han upprättat kontakt med en viss stat i Fjärran östern och med en viss centraleuropeisk stat och att han direkt sagt de officiösa kretsarna i dessa stater, att blocket är berett till en överenskommelse med dem och till betydande eftergifter av ekonomisk och territoriell karaktär. I brevet krävde han att vi i Moskva skulle utnyttja möjligheterna att för de respektive staternas representanter bekräfta vårt samtycke med dessa hans åtgärder. Brevets innehåll meddelade jag åt Pjatakov och frågade honom, om han, Pjatakov, kände till Sokolnikovs samtal med diplomaterna från Fjärran östern, vilket väckt Trotskijs misshag. Pjatakov sade, att han ingenting visste.

Vysjinskij: Vad var det då i detta samtal, som väckte Trotskijs misshag?

Radek: Brevet förutsatte, att jag skulle känna Kamenevs instruktion. Jag förstod, att Sokolnikov tydligen hade inskränkt sig till att bekräfta mandatet och trodde, att Pjatakov visste därom konkretare. Här förekommer en liten meningsskiljaktighet med Sokolnikov. I varje fall besökte mig Sokolnikov i juli 1934 i ”Izvestijas” redaktion och meddelade mig innehållet av ett samtal mellan honom och hr ... Sokolnikov sade: ”Tänk Er, jag för officiella underhandlingar i utrikeskommissariatet. Samtalet är slut. Översättarna har gått. Den officiella representanten för en utländsk stat, hr ... fann sig på tu man hand med mig och ställde frågan: vet jag om de förslag som Trotskij ställt till hans regering? Jag, svarade”, fortsatte Sokolnikov, ”att jag vet att det är allvarligt menade förslag och råd samt att jag och mina

anhängare är ense med dem.” Sokolnikov sade också att Kamenev tidigare förberett honom på, att representanter för utländska makter kan vända sig till honom eller till mig, att det då, så vitt jag minns, var något slags råd, som Trotskij gav dem ifråga om läget i Fjärran östern. Och här visade Sokolnikov, som i allmänhet är en mycket reserverad man – då förbindelserna oss emellan var av rent saklig och ej av personlig art, var han ändå mera reserverad gentemot mig – en stor nervositet och sade mig: ”Hur föreställer sig Trotskij egentligen detta? Hur kan jag som ställföreträdande folkkommissarie föra sådana underhandlingar? Det är ju en fullkomligt omöjlig situation.” Jag minns inte precis, hur han uttryckte sig, men han uttalade sig mycket ogillande ifråga om dessa rådslag. Jag sade honom då: ”Bli inte nervös. Han förstår tydligen inte läget här.” Pjatakov och jag kom till det resultatet, att vi ej kunde gå längre än att från vår sida visera mandatet för underhandlingarna. Underhandlingarna kan vi ej föra här, för det första därför att vi måste föra underhandlingar med personer av tredje kategori, för det andra, emedan vi ej exakt vet, vad Trotskij sagt och för det tredje, emedan vi ej anser det vara rådligt att föra underhandlingarna under uppsikt av Folkkommissariatet för utrikes ärenden; vi ansåg det ej vara några goda betingelser för underhandlingar – det skulle jag skriva till Trotskij.¹⁴

Hur han kom till att ta kontakt med en tysk agent.

Radek: Det var i maj 1934. Hösten 1934, vid en diplomatisk mottagning, kom en diplomatisk representant för en centraleuropeisk makt, som jag var bekant med och satte sig vid min sida och inledde ett samtal. Nåväl, började han detta samtal i en föga litterär stil (han sade det på tyska), ”Det är så man får kräkas. Dagligen kommer de tyska tidningarna, man skäller ut Er kors och tvärs; så får man sovjettidningarna och där öser Ni smuts över Tyskland. Vad kan man under sådana förhållanden egentligen uträtta?” Han sade: ”Våra ledare (han sade det mera konkret) vet att herr Trotskij strävar efter ett närmande till Tyskland. Vår ledare frågar, vad denna Trotskij's idé har att betyda? Kanske är det en emigrants idé under sömnlösa nätter? Vem står bakom dessa idéer?” Det var klart att man frågade mig om blocket. Jag kunde ej antaga, att detta var ekot av några av Trotskij's artiklar, ty jag läste allt vad Trotskij skrev, jag följde med vad han skrev i den amerikanska och i den franska pressen och jag var fullkomligt underrättad om vad Trotskij skrev och visste, att Trotskij ingenstädes i pressen fört fram idén om ett närmande till Tyskland. Då denna representant sade, att han känner Trotskij's åsikt, så betyder det, att denna representant, vilken själv i enlighet med sin ställning ej var en person, som hans ledare kunde stå på förtrolig fot med, följaktligen var en representant, som fått i uppdrag att fråga mig. Det är klart att hans samtal med mig varade knappt två minuter; omständigheterna vid de diplomatiska mottagningarna ger ej tillfälle till långa utläggningar. Jag måste bokstavligen på en sekund fatta ett beslut och ge honom ett svar, och jag sade honom att stridigheter mellan två länder är en onyttig sak, låt vara att dessa länder uppvisar fullkomligt motsatta samhällssystem, men att man inte får ha endast dessa tidningsstridigheter i sikte. Jag sade honom att realpolitikerna i Sovjetunionen förstår betydelsen av ett sovjet-tyskt närmande och är beredda till de eftergifter, som är nödvändiga för detta närmande. Denna representant förstod, att eftersom jag talade om realpolitiker, så finns det i Sovjetunionen reala politiker och icke-reala politiker: de icke-reala är sovjetregeringen och de reala är Trotskij-Zinovjevblocket. Meningen i det som jag sade var klart: om blocket kommer till makten är det berett till eftergifter för ett närmande med eder regering och det land som Ni representerar. När jag gav detta svar förstod jag, att jag utför en handling, som är otillåtlig för en medborgare av Sovjetunionen.¹⁵

Förrådare och konspiratörer

Vid öppningen av den sista processen, 2 mars 1938, ger den åtalade Bessonov, som är en av de mest omständliga, detaljer om det möte han säger sig ha haft med Trotskij:

Bessonov: I slutet av juli 1934 anlände jag till Paris med middagståget och reste också därför med middagståget. Samtalet ägde rum på det hotell, där Johanson alltid tog in. Trotskij sa att han kände mig mycket bra från Pjatakovs brev och från det som N.N. Krestinskij hade berättat om mig.

Vysjinskij: Vad talade Ni med Trotskij om beträffande Ert trotskistiska undermineringsarbete?

Bessonov: Han ställde den uppgiften för sina på det diplomatiska området verksamma anhängare, att ta kurs på sabotage av den officiella överenskommelsen, i syfte att öka tyskarnas intresse för en inofficiell överenskommelse med de oppositionella grupperna. ”De kommer säkert till oss”, sade Trotskij, varvid han menade Hess och Rosenberg. Han sade att vi inte behövde genera oss i denna fråga, att en verklig, effektiv hjälp från Hess’ och Rosenbergs sida kan garanteras oss. Vi får inte rygga tillbaka – förklarade han - för att göra långt gående territoriella eftergifter.

Vysjinskij: Vilka?

Bessonov: Vi kommer att gå med på att avträda Ukraina – sade Trotskij – ta hänsyn till detta i Ert arbete och i Era samtal med tyskarna, jag skall också skriva i saken till Krestinskij och Pjatakov. Vidare dröjde han vid frågor, som stod i samband med de trotskistiska organisationernas arbete i SU och betonade därvid eftertryckligt, att med tanke på det annalkande, oundvikliga kriget SU:s nederlag i detta krig vore den enda möjliga vägen för trotskisterna att komma till makten.

Sedan dröjde han också vid frågan om de trotskistiska organisationernas arbetsmetoder i Sovjet-Unionen, varvid han med särskild skärpa betonade nödvändigheten att skärpa de yttersta, terroristiska kampmetoderna. Här uttalade han precis de ord, som anförts i anklagelseskriften och som lästes upp här i dag, nämligen de ord, enligt vilka det naturligtvis vore en oförlåtlig hänsynsfullhet, om vi, hans anhängare i SU, inte genast ginge över till att direkt förinta Stalin, röja honom ur vägen liksom alla hans närmaste anhängare. Övrigt för mig gick han därvid in på Maxim Gorkij, varvid han karakteriserade Maxim Gorkijs roll som fullständigt utomordentlig med hänsyn till hans inflytande inte bara i SU utan framför allt och i första rummet i utlandet och påvisade hans ytterst intima förbindelser med Stalin liksom också att Maxim Gorkijs yttranden bestämt avlägsnar många av hans, Trotskijs, anhängare bland de intellektuella i Europa, från honom och för dem närmare partiledningens ståndpunkt. I sammanhang därmed kom, han till den slutsatsen – och det sade han rent ut till mig – att det var nödvändigt att röja Gorkij ur vägen, han sade samma ord som anförts här, nämligen om nödvändigheten att till varje pris fysiskt förinta Gorkij. Just så lydde direktivet.

Vysjinskij: Har Ni vidarebefordrade direktivet?

Bessonov: Javisst. Strax efteråt, på hösten 1934, var jag i Moskva och berättade utförligt för Pjatakov om detta samtal.

Vysjinskij: Och sedan?

Bessonov: I själva verket är det allt jag kan säga om mitt samtal med Trotskij 1934.¹⁶

Rosengoltz ger detaljer om det möte han ska ha haft med Sedov 1933 och 1934 och om Trotskijs instruktioner för att förbereda en statskupp.

Rosengoltz: 1933 fick Krestinskij ett brev från utlandet. Senare, när Krestinskij befann sig i utlandet, hade jag ett samtal. 1933 var jag i utlandet och i Felden, Österrike, träffade jag Sedov; jag hade några långa samtal med honom, inte långt från det hus där jag bodde. Sedan träffade jag Sedov 1934 i Karlsbad.

Vysjinskij: Vad var innehållet i Edra samtal?

Rosengoltz: Sedov överlämnade de viktigaste direktiven från Trotskij till mig. Jag redogör här för de direktiv jag fick under mina samtal med Sedov och för dem som jag tog emot via Krestinskij. De var väsentligen desamma. Det rörde sig om förbindelser med högermännen och arbetet i kontakt med dem.

Vysjinskij: Med vilka konkret?

Rosengoltz: Det sade man inte till mig. Krestinskij informerade mig, men nämnde inga namn, förutom Tuchatjevskij.

Vysjinskij: Men vilka förmodade Ni att det var?

Rosengoltz: Krestinskij meddelade, att han hade hänvisning till Rykov och Rudzutak. Vidare talade Sedov mycket om möjligheten att upptaga den mest vittomfattande, intimaste förbindelse med Tuchatjevskij, eftersom enligt Trotskijs mening Tuchatjevskij och hans militärgrupp komme att utgöra en avgörande kraft vid den kontrarevolutionära kuppen. I samtalet framträdde också Trotskijs fruktan för att Tuchatjevskij skulle ha bonapartistiska tendenser.

Under ett samtal meddelade Sedov att Trotskij till och med var orolig för om Tuchatjevskij lyckades genomföra en statskupp, skulle han inte tillåta Trotskij att rycka in i Moskva.

I samband med detta påpekade han nödvändigheten av att vi på vår sida visade den största vaksamhet. För att verkställa dessa direktiv när det gällde förbindelsen....

Vysjinskij: Men vad skulle denna vaksamhet bestå i?

Rosengoltz: Bland annat föreslog Trotskij att man under statskuppen överallt skulle postera pålitligt folk som var trogna mot trotskismen och vars vaksamhet man kunde lita på. Jag nämner inte en massa tekniska detaljer som inte har någon betydelse här.

För att genomföra detta direktiv upptog Krestinskij förbindelse med Tuchatjevskij. Under loppet av hela denna period, från 1933 till 1937, hade jag förbindelser med Rykov och Rudzutak. Det viktigaste i dessa samtal med Sedov var frågan om den kommande regeringens sammansättning.

Vysjinskij: Detta kan vi vänta med till lite senare. Berätta nu för oss vad Er kriminella verksamhet bestod i.

Rosengoltz: Jag räknar upp de viktigaste sakerna. Sedov berättade också för mig om Trotskijs direktiv för organisering av terrorverksamhet. Han gjorde samtidigt klart att direktiven för denna verksamhet inte under några förhållanden, varken i praktiken eller direkt, får kunna bindas till mig eller Krestinskij, av hänsyn till sammansvärjelsen. För när det gäller detta, så hade speciella direktiv sänts till Ivan Nikitij Smirnovs terrororganisation, vilken redan existerade. 1933 fanns det direktiv och anvisningar rörande skadegörelsen i utrikeshandeln. Eftersom Sedov hade nämnt Trotskijs överenskommelse med vederbörande tyska kretsar, hade skadegörelsen en mycket väsentlig betydelse för Trotskij för upprätthållandet av hans auktoritet och av överenskommelsen. Huvudlinjerna i skadegörelsen gick ut på att genom utrikeshandeln ge hjälp åt Tyskland och Japan. Sedan ställde Trotskij och Sedov ganska enträget frågan om finansierandet av den trotskistiska rörelsen genom utrikeshandelns kanaler. Från åren 1935-36 kände vi också till att det existerade en korrespondens om dessa frågor mellan utlandet och Moskva. Jag ska gå in mer i detalj om Krestinskijs brev 1937 efter processen mot Pjatakov.

Vysjinskij: Har Ni redan kommit till 1937?

Rosengoltz: Ja, ja.

Vysjinskij: Och lite tidigare? Jag vill gärna stanna, låt oss säga vid 1935, eller till och med 1934 vid det andra mötet som Ni hade i Karlsbad.

Rosengoltz: Jag har aldrig berättat om det.

Vysjinskij: Jag vet det. Hur ställde man sig till frågan om kriget?

Rosengoltz: Beträffande kriget, var Trotskij inställd på nederlag.

Vysjinskij: Ansåg man det troligt att det skulle bli krig? När?

Rosengoltz: 1935 och 1936.

Vysjinskij: Trotskij ansåg det alltså troligt att kriget skulle bryta ut 1935/36, och i detta sammanhang...

Rosengoltz: Så kom frågan om statskupp. Härvid ändrades på sätt och vis uppfattningarna om de här sakerna. Till en början hade man ansett det för önskvärt och nödvändigt att låta den militära statskuppen sammanfalla med det eventuella krigsutbrottet. Det kunde vara några veckors skillnad. Men när kriget lät vänta på sig, kom man på att det var önskvärt att skynda på statskuppen – det var redan 1937 – utan att invänta krigsutbrottet.

Vysjinskij: Bra. Alltså, under samtalen med Sedov 1934 behandlade man frågan om krig under 1935-36 och nödvändigheten av att räkna med nederlag?

Rosengoltz: Ja, ja.

Vysjinskij: Och hände det inte 1934 att Ni råkade dryfta samma sak med en av blockets ledare?

Rosengoltz: Jag kommer inte tillräckligt noga ihåg det som hände 1934. Det är svårt att komma ihåg det som hände det eller det datumet.

Vysjinskij: Men Rykov träffade Ni 1934?

Rosengoltz: Det är riktigt att vi träffades. Vårt meningsutbyte och våra möten ägde i vart fall rum efter direktiv.

Vysjinskij: Ja?

Rosengoltz: Ja.

Vysjinskij: Och så?

Rosengoltz: Under 1937....

Vysjinskij: Innan vi kommer till 1937, ytterligare en fråga: Hände det inte att Ni också under 1936 talade om denna sak med Rykov?

Rosengoltz: Samtal om detta skedde under hela perioden, både 1934, 1935 och 1936.

Vysjinskij: Och förberedelserna gick sin gång?

Rosengoltz: Ja, Rykov tog först och främst sikte på en resning på landet, en resning som han satte stort hopp till.

Vysjinskij: Detta var före 1936. Men vad satte man störst förhoppning till under 1936?

Rosengoltz: Till en militärkupp av Tuchatjevskij-gruppen.

Vysjinskij: Ni minns inte, hur Rykov i allmänhet förhöll sig till förseningen av möjligheterna för Tuchatjevskijs kontrarevolutionära kupp?

Rosengoltz: Han ogillade synnerligen att kuppen försenades.

Vysjinskij: Blev han nervös?

Rosengoltz: Han blev så upprörd man kan bli. Rykov och andra var oroliga för att förseningen skulle kunna avslöja många av konspiratörerna.

Vysjinskij: Sade Rykov till Er att Tuchatjevskij lovat att agera, men att han aldrig gjorde det?

Rosengoltz: Ja.

Vysjinskij: Och vilka fler pratade om detta?

Rosengoltz: Krestinskij pratade också om det, och Sedov framförde Trotskij's mening. Detta var det viktigaste och det genomgående i dessa samtal.¹⁷

Krestinskij, som den 2 mars förnekade Bessonovs anklagelse om ett möte med Trotskij i Tyrolen i september 1933, presenterar dagen efter en överväldigande mängd detaljer.

Vysjinskij: Tala om hur Ert sammanträffande med Trotskij i Meran organiserades?

Krestinskij: Jag var några dagar i Berlin på genomresa. I Berlin satt vår trotskist Bessonov som legationsråd, och han måste ha förbindelse med Trotskij, eftersom jag hade sagt åt honom i maj 1933, när han for till Berlin, att han skulle skapa denna förbindelse.

Vysjinskij: Gav Ni honom det i uppdrag?

Krestinskij: Ja, jag beordrade honom att ordna denna kontakt. Jakubovitj och Stern hade lämnat Tyskland, och min förbindelse var bruten. Pjatakov hade visserligen en förbindelse med hjälp av personer som skulle hämta varor i Tyskland, men den förbindelsen var inte regelbunden. Det gällde alltså att ordna förbindelsen med hjälp av vår ambassad i Berlin, så att vi kunde utnyttja kurirposten. Det var detta som Bessonov fick i uppdrag. Jag bad honom att underrätta Trotskij om att jag ville träffa honom.

Vysjinskij: Det vill säga, att Bessonov här sagt rena sanningen?

Krestinskij: Ja.

Vysjinskij: Men tidigare försökte Ni att bestrida det?

Krestinskij: Men det var då när jag nekade i allmänhet. Jag har förklarat varför.

Vysjinskij: Det är ingen anklagelse. Jag ville bara helt enkelt konstatera faktum.

Krestinskij: När jag första dagen bestred min skuld, eftersom jag inte var i stånd att erkänna den offentligen, så måste jag helt logiskt också bestrida, vad Rosengoltz och Bessonov sade.

Vysjinskij: Därmed framställde ni Bessonov som lögnare.

Krestinskij: Nåja, vad spelar det för roll, jag ljög ju själv också. När jag gjorde mig själv till lögnare, så var det så mycket lättare att göra andra till det.

Vysjinskij: Det är alltså Er logik?

Krestinskij: När jag sade, att jag ville sammanträffa med Trotskij, svarade han att det går för sig, varefter jag talade om, att jag till slutet av september skulle vara i Kissingen och till den 10 oktober i Meran och gav honom adressen till sanatoriet i Kissingen, där jag alltid brukade ta in. Jag var ännu kvar i Kissingen, när Bessonov telefonerade och meddelade, att sammanträffandet skall äga rum i Meran. Jag hade tagit in på samma hotell två gånger efter varandra, och jag antog att detta hotell fortfarande fanns kvar. Jag sa till honom att det skulle vara lätt att hitta mig på denna adress. (Jag reste under mitt eget namn.)

Jag var fortfarande i Kissingen då Bessonov ringde mig för att ge besked om att mötet skulle äga rum i Meran. För egen del hade jag fått bekräftat att hotellet där jag hade tagit in för åtta

år sedan fortfarande existerade. Det var hotell Bayern. Trotskij kom till Meran ungefär den 10 oktober i sällskap med Sedov. Enligt Bessonov ska Raich ha varit med. Jag hörde emellertid inte talas om honom. Jag träffade bara far och son.

Vysjinskij: Och den heliga ande?

Krestinskij: Honom träffade jag inte. Den heliga anden.....

Vysjinskij: Den svävade över Er?

Krestinskij: Eller hade stannat i Paris, om man kan betrakta Raich som den heliga anden.

Efter vad Trotskij sade mig, kom han på ett franskt pass och hade rest den väg, som Bessonov talat om, d.v.s. över den fransk-italienska gränsen och inte över Schweiz och Tyskland. Han sade, att eftersom vi sedan 1929 måst övergå till konspirativt arbete, kunde makterövringen givetvis endast ske på våldsamt väg. Men vår sammansvurna organisation kan inte ensam genomföra någon omstörtning. Därför är det nödvändigt att få direkt överenskommelse med något borgerligt land. Han förklarade, att vår överenskommelse med Riksvärnet är fröet till en sådan överenskommelse. Men denna överenskommelse tillfredsställer varken trotskisterna eller den tyska sidan, och det av två skäl:

För det första utgörs vår kontrahent av Riksvärnet och inte av hela den tyska regeringen. Om också Riksvärnet spelade en avgörande roll under tidigare regeringar och nästan kunde betraktas som en fullständig regering, så är det nu omöjligt att identifiera den tyska regeringen med Riksvärnet efter Hitlers maktillträde och hans ansträngningar att ta ledningen över Riksvärnet; dessutom råder det på sätt och vis ett spänt förhållande till vissa ledare för Riksvärnet, som motsätter sig Hitlers försök att tränga in i Riksvärnet. Man måste sträva efter att få till motpart inte bara Riksvärnet utan hela den tyska regeringen. Detta för det första.

För det andra: Vari består överenskommelsen med Riksvärnet? Vi får en mindre summa pengar, och det får spionerimeddelanden, som är nödvändiga vid krig. Den tyska regeringen och i synnerhet Hitler behöver emellertid kolonier, territorier och inte bara spionage-informationer. Och han är beredd att nöja sig med Sovjetunionens territorium i stället för kolonier, som han måste kämpa sig till från England, Förenta Staterna och Frankrike. Vad vi behöver är inga 250 000 guldmärk, vi behöver tyska beväpnade krafter för att med deras hjälp komma till makten, och i den riktningen måste arbetet föras. Men även om överfallet kommer till utförande – låt oss säga Tysklands överfall på Sovjetunionen – så betyder det ändå ingen möjlighet att erövra maktapparaten, om vi inte förbereder vissa krafter inom landet i det syftet. Trotskisterna själva är inte tillräckligt talrika och starka för att ensamma kunna skapa en sådan organisation. Det är nödvändigt att skaffa stöd i stad och på land, bland småborgare och kulaker, men bland dem har huvudsakligen högern förbindelser.

Slutligen är det nödvändigt att ha ett stöd, en organisation i armén, bland kommandörerna, för att i det avgörande ögonblicket, med förenade ansträngningar, kunna erövra de viktigaste punkterna och ta makten, avsätta den sittande regeringen, som ska arresteras, och istället sätta in vår egen regering, vilken ska vara utsedd på förhand.

Av detta framgick: Den första uppgiften var att få överenskommelse med utländska regeringar, den andra att ena trotskisternas, högerns och de sammansvurna militärernas krafter i Sovjet-Unionen.

Då Trotskij pratade om högermännen och om nödvändigheten av att etablera förbindelse med dem, underströk han att man inte skulle bry sig om Rykov, Bucharin eller Tomskij. Även om de var högermännens erkända ledare, var de redan tämligen komprometterade och under övervakning. Det var, enligt hans mening, Rudzutak man skulle använda för att upprätta förbindelserna. Han var speciellt lämpad, eftersom han i årtal hade suttit i den sovjetiska

regeringen som suppleant vid Rykovs sida utan att någon fått kunskap om oenigheten mellan honom och partiet.

Beträffande militären nämnde Trotskij bara ett namn, Tuchatjevskij, vilken han förklarade vara en bonapartistisk typ, en äregirig äventyrare, som strävar efter att inte bara spela en militär utan en militärpolitisk roll, och som går samman med oss.

Vidare utvecklade Trotskij tanken på terror, skadegörelse och diversion, dess användande i krig och för att desorganisera Röda Armén och dess regering vid ögonblicket för omstörtningen. Denna terror och diversion skulle dessutom ge Trotskij större styrka i hans förhandlingar med de utländska regeringarna, ty han skulle kunna åberopa, att hans anhängare i Sovjet-Unionen är starka och tillräckligt aktiva.

Han åtog sig själv förhandlingarna med tyskarna. Beträffande japanerna, som han också ville uppta förhandlingar med, sade han att det för tillfället var svårt för honom att komma i förbindelse med dem, att man måste tala med dem i Moskva, att man måste utnyttja Sokolnikov, som arbetade i utrikeskommissariatet och sysslade speciellt med österns angelägenheter. Eftersom samtalet endast kommer att äga rum mellan officiella personer, och det första samtalet bara skulle vara av sonderande karaktär, kunde man till en början inskränka sig till allmänna deklamationer som att om en regering från blocket med de oppositionella grupperna kom till makten i Sovjetunionen, skulle den ställa sig välvillig till japanerna, och ta hänsyn till deras önskemål när man behandlade och avgjorde de stridsfrågor som existerade mellan Sovjetregeringen och den japanska regeringen. Trotskij bad att jag skulle sätta mig i förbindelse med Pjatakov om detta program, och speciellt angående nödvändigheten av att få kontakt med japanerna. Å andra sidan, även om Pjatakov redan hade pratat med Tuchatjevskij och Rudzutak, bad han mig att träffa dem. Jag kunde orientera dem om mitt samtal med Trotskij och om mitt omedelbara intryck. Detta kunde få stor betydelse för deras inställning.¹⁸

De övriga åtalade bekräftar i sina respektive redogörelser de erkännanden som de åtalade i tidigare processer hade kommit med: Pjatakov, Smirnov, Radek. Innehållet i deras redogörelser i rätten citeras flera gånger under förhandlingarna mot t.ex. Tukhatsjevskij, Jenukidze och Mdivani, vilka dömdes inför stängda dörrar, och mot Rudzutak, vars öde fortfarande är okänt. De åtalade i de offentliga processerna bekräftar alltså grundlaget för åtalen: En permanent sammansvärning, tillskyndad av Judas – Trotskij – för att driva det sovjetiska fäderneslandet ut i slaveri i händerna på fascistiska banditer.¹⁹

5. Erkännandena: Terrorhandlingarna

Mordet på Kirov blir utgångspunkten för terroranklagelserna mot gammel-bolsjevikerna. De flesta av de åtalade i den första processen erkänner att de varit direkt medskyldiga till förberedelserna.

Kirovs mördare 1936

Sex av de åtalade i processen i augusti 1936 erkänner också att de hade samlats hos Kamenev i Moskva sommaren 1934 för att förbereda mordet på Kirov.¹ På Jevdokimovs förslag gav Kamenev Bakajev i uppdrag att övervaka förberedelserna i Leningrad. Bakajev fick Kotolynov till att bekräfta att Nikolajev var beredd att utföra handlingen.² Han förklarar att han hade redogjort för sitt uppdrag för Kamenev³ och Zinovjev.⁴ Åklagaren vill gärna få den sistnämndes ansvar preciserat.

Vysjinskij: Kan man säga att Ni inte bara organiserade och inspirerade mordet på Kirov, utan att Ni också påskyndade utvecklingen?

Zinovjev: Vid den tidpunkten försökte jag att påskynda planen.⁵

Kirov blev det enda offret, men om man ska tro åklagaren och de åtalade, hade man också utsett flera andra ledare; Stalin, självfallet, men också Vorosjilov, Kaganovitj, Ordzjonikidze, Zjdanov, Kosior och Postysjev. Zinovjev säger att Reingold, Dreitzer och Pickel hade förberett ett attentat mot Stalin⁶ som Pickel anger till oktober 1932.⁷ Bakajev erkänner att han hade förberett ett annat under 1934,⁸ men förklarar inte på vilket sätt det misslyckades. Berman-Jurin och David erkänner att de hade förberett två attentat mot Stalin: det ena under Internationalens exekutivkommittés 13:e plenummöte. Stalin kom inte. Berman-Jurin blev stående i dörren och David kunde inte skjuta.⁹ Olberg säger att han blev arresterad då han förberedde ett attentat mot Stalin den 1 maj 1936.¹⁰ N. Lurija tvingades avstå från att döda Vorosjilov eftersom hans bil körde för fort.¹¹ Han tänkte döda Ordzjonikidze under en ceremoni där han inte dök upp, och han kunde inte skjuta Zjdanov den 1 maj eftersom ”avståndet var för stort”.¹²

Det politiska mordet under den andra processen

Mordet på Kirov dyker upp igen under den andra processen. De anklagades erkännanden utvidgar kretsen av ansvariga ytterligare, gör så att säga förberedelserna till mordet till en offentlig angelägenhet.

Radek: Ifråga om Kirov ägde samtalen rum i samband därmed, att han i april 1933 frågade mig, om jag ej kan nämna en person bland trotskisterna i Petrograd, som skulle åta sig att organisera en terrorgrupp i Leningrad.

Vysjinskij: Mot vem?

Radek: Mot Kirov, naturligtvis.

Vysjinskij: Bad han om Er hjälp?

Radek: Att nämna en person är att hjälpa, det är klart.

Vysjinskij: Och alltså?

Radek: Jag nämnde honom en sådan person.

Vysjinskij: Ni nämnde någon?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Vem var det?

Radek: Prigosjin.

Vysjinskij: Prigosjin? Som kunde finna en mördare?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Var det i april 1933?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Och när blev Kirov dödad?

Radek: Kirov dödades i december 1934.

Vysjinskij: Alltså visste Ni, Radek, många månader före detta skändliga brott, att trotskisterna förberedde mordet på Kirov?

Radek: Jag kan säga t.o.m. mera. Jag kände till att det förbereddes både i allmänhet och även av Zinovjevsmännen, ty då det nu en gång beslöts att slå ett slag mot ledarna – Kirov var den förnämsta ledaren, och Zinovjevsmännen hade sitt huvudcentrum i Petrograd – så är det klart, att deras terrororganisation planerade ett slag mot Kirov. Dessutom sade mig då Mratjkovskij,

att vi inte har någonting i Leningrad, att Zinovjev-männen håller på att förbereda sig där och att vi självfallet måste ha vår egen grupp. Han lät mig således i detta sammanhang förstå, men sade inte när och vad som skall ske, men att Zinovjev-männen förberedde ett attentat där i Leningrad, det sade han mig, och jag förstod fullkomligt klart, utan varje omsvep, att det var fråga om Kirov.

Vysjinskij: När Ni här säger att Mratjkovskij informerade Er om Bakajevs roll, vad avser Ni då härmed?

Radek: Han sade mig icke att Bakajev direkt leder mordet på Kirov, men han nämnde honom som ledare för Zinovjevanhängarnas alla terroristiska grupper. Det var mig icke bekant om Bakajev utför detta mord eller överlämnar uppdraget åt någon, men det var klart för mig att förberedelsen av mordet icke kan försiggå utan Bakajev.

Vysjinskij: Och i Moskva?

Radek: Om Zinovjevanhängarna, om att Reingold leder i Moskva, fick jag veta av samma Dreitzer. När Dreitzer på uppdrag av Mratjkovskij kom för att orientera mig konkret, frågade jag honom: Vad gör du? – Ett och annat ...

Vysjinskij: Vad är då ett och annat?

Radek: Han gav mig en karakteristik av det som trotskisterna redan har planerat och sade, att saken befinner sig på det stadium att kadreerna utbildas, att vi organiserar en rad grupper och ställer oss uppgiften att kämpa gemensamt med Zinovjevanhängarna, uppgiften att använda dessa grupper när organisationsperioden är till ända. Jag frågade honom: vem av Zinovjevanhängarna kommer att leda detta förberedelsearbete i Moskva? Han sade mig: Den allmänna ledningen har Bakajev på Zinovjevanhängarnas sida, liksom Mratjkovskij på vår sida, men i Moskva leder Reingold.

Vysjinskij: Alltså var Ni fullt underrättad om dessa terroristiska gruppers verksamhet?

Radek: Som medlem av centrum var jag naturligtvis underrättad om allt.

Vysjinskij: Och Ni var underrättad om att man höll på med att praktiskt förbereda mordet?

Radek: Om de praktiska förberedelserna, samlandet av kadrer, organiseringen av dessa kadrer och deras utbildande, visste jag som medlem av det trotskij-zinovjevskas blocket från dess första begynnelse.

Vysjinskij: Också i egenskap av deltagare i terrordåd, bland vilka mordet på Kirov var ett?

Radek: Däribland också terrordåd, av vilka mordet på Kirov var ett.¹³ ...

Sokolnikov: I början av hösten eller i slutet av sommaren 1934, exakt kan jag inte säga, hade jag reda på att man förberedde ett attentat mot Kirov i Leningrad. Beträffande den, som skulle utföra det, visste jag ingenting. Detaljerna i denna sak meddelade man mig inte. Men 1932 hade jag hört om Leningradcentrums sammansättning.

Ordföranden: Ni bekräftar således edra vittnesmål, att Ni kände till att ett terroristcentrum existerade i Leningrad, och i synnerhet att Levin, Kotolynov, Mandelstam och andra tillhörde detta centrum. Bekräftar Ni det?

Sokolnikov: Ja, jag bekräftar att jag visste därom 1932.

Ordföranden: Visste Ni, att Bakajev utövade den direkta ledningen av förberedelsen till terrordådet mot kamrat Kirov?

Sokolnikov: Det sade man mig inte direkt, men jag visste att Bakajev hade hand om ledningen av förberedelsen till terrordådet.

Ordföranden: I vilken grad stod Ni i förbindelse med Reingold ifråga om hans verksamhet?

Sokolnikov: Reingold ledde terroristgrupperna i Moskva. Jag träffade samman med honom, men han meddelade mig ingenting om sitt arbete. De funktioner, som ålagts honom kände jag till genom Kamenev.

Ordföranden: Var Reingold närmare förbunden med Er, än med Kamenev?

Sokolnikov: Han meddelade mig likväl ingenting om sin verksamhet.

Ordföranden: Reingold var ofta hos Er och hade mera med Er att göra än med Kamenev. Hur kom det sig, att Ni då inte kände till hans verksamhet?

Sokolnikov: Han sammanträffade med mig, men han informerade mig inte beträffande sin terroristiska verksamhet, och jag kunde inte uttala någonting om detaljerna i hans arbete.

Ordföranden: Om Ni inte kände till detaljerna i Reingolds terroristiska verksamhet, hur kunde Ni då ha reda på en sådan detalj, som att Bakajev i november 1934 reste till Leningrad för att direkt förbereda mordet på Kirov?

Sokolnikov: Jag hade ingenting att göra med förberedelserna av mordet på Kirov, förutom att jag, som medlem av organisationen, bär ansvar för organisationens hela verksamhet och alla dess brott. Att jag kände till om Bakajev, förklaras av att Kamenev nämnde honom. Jag kände Bakajev sedan lång tid och tydligen var det Kamenev som talade om Bakajev i sitt samtal med mig.

Ordföranden: Alltså, Kamenev meddelade Er då, 1934, att Bakajev i november 1934 reste till Leningrad för att förbereda terrordådet mot Kirov?

Sokolnikov: Att det var i november – vill jag ej påtaga mig att säga. Jag tror att här föreligger en ofullständighet i mitt första vittnesmål. I början på hösten meddelade mig Kamenev detta och nämnde tydligen Bakajev. Senare kan jag inte erinra mig något samtal. Dessa meddelanden hade jag fått av Kamenev...¹⁴

Vysjinskij: Och talade Ni ej om mordet på Sergej Mironovitj Kirov?

Muralov: Vi talade därom. Vi delgav varandra de intryck som detta dåd gjort på alla och om att direktiven i alla fall verkställas. En person hade vi allaredan skaffat ur vägen.

Vysjinskij: En hade Ni undanskaffat! Och sade inte Pjatakov, att nu är de andras tur kommen?

Muralov: Beträffande de övrigas tur så talade han inte om det, utan sade tvärt om att det måste göras organiserat. Överhuvud taget talade vi inte om huruvida det måste gå i tur eller på en gång, men i varje fall sade vi att man måste förbereda sig väl och han förebrådde mig i det avseendet och sade att man inte får sätta igång huvudstupa på soldatmanér, utan man måste handla försiktigt, organiserat o.s.v.

Vysjinskij: Försiktigt och organiserat, men handla måste man?

Muralov: Ja.

Vysjinskij: Vid förundersökningen, då man förhörde Er inför Unionens allmänna åklagare, uttalade Ni följande. Tillåt mig att läsa upp ur band 25, s. 109:

”1934, efter mordet på Sergej Mironovitj Kirov, sammanträffade jag i Moskva med Pjatakov, som i sitt samtal med mig yttrade: ”En av dem, som utpekades i planen, har vi redan gjort upp, och nu har turen kommit till de övriga, men man skall ej förhast sig”.

Är det riktigt?

Muralov: Jag bekräftar, att jag sade det.

Vysjinskij: Så sades det alltså?

Muralov: Enligt min mening är det inga motsägelser i det jag sagt.

Vysjinskij: Motsägelser finns det inte, men det är för tydlighetens skull,

Muralov: Där finns endast ordet ”plan”. Men han är ju specialist på att sammanställa planer.

Vysjinskij: Det spelar en viss roll. Det bekräftar Ni?

Muralov: Ja, det bekräftar jag.

Vysjinskij: Jag har en fråga till Pjatakov. Anklagade Pjatakov vad säger Ni i anledning av detta?

Pjatakov: Överhuvud taget är Muralovs uttalanden mycket exakta. Orden, ja, det är hans egenartade terminologi, det är hans uttryckssätt, men i realiteten är allt riktigt återgivet. Det var fråga om just det jag uttalade, att här gäller det inte enstaka fakta utan organiserad förberedelse.

Vysjinskij: Det är inte ord, utan redan ett annat innehåll. Här blev det sagt, att en av de i planen utpekade har man redan gjort upp med. Talet rörde sig om det skändliga mordet på Sergej Mironovitj Kirov. Anklagade Muralov, stämmer det?

Muralov: Jag garanterar inte för att orden var exakt så, men meningen var sådan.

Vysjinskij: Om man ej hänger upp sig på ord, så vari bestod meningen?

Muralov: Att Kirov var en bland de fyra, vilka Trotskij gett anvisning om, och att organiseringen av ett av morderna i denna plan var uppfyllt.

Vysjinskij (till Pjatakov): Var detta meningen?

Pjatakov: I huvudsak är det riktigt återgivet.¹⁵

Precis som i den första processen korsar avslöjanden och erkännanden om planerade attentat varandra. Stalin var målet för flera terrorgrupper, och med honom Zjdanov, Eiche, Berija, Kaganovitj, Vorosjilov och Postysjev. Men inte ett enda av dessa attentat kom så långt som till en antydning till genomförande. De nämns bara i förbigående, utan några detaljer om förberedelser och orsaken till att de misslyckades.

Så är inte förhållandet när det gäller attentatet mot Molotov. Han nämndes märkligt nog inte i planerna från 1936, men vid detta tillfälle betraktades han som ett presumtivt attentatsoffer. Upphovsmännen till attentatet presenterar detaljer:

Muralov: Det gjordes ett försök mot Molotov, men den planerade bilolyckan lyckades inte.

Vysjinskij: Var god och berätta utförligt om hur försöket att verkställa attentatet mot kamrat Molotov organiserades, vem Ni gav ett sådant uppdrag, vem som organiserade det?

Muralov: Detta ålade jag Sjestov. Han sade mig att han har en redan förberedd grupp, i vars ledning jag tror Tjerepuchin stod, och en förberedd chaufför, vilken är redo att offra sitt liv för att beröva Molotov livet. Men i sista stund tappade chauffören modet och riskerade inte att offra sitt liv, och på så sätt bevarades Molotovs liv.

Vysjinskij: Vari bestod själva attentatsförsöket?

Muralov: Automobilens skulle med full fart köra ned i ett dike. Under sådana förhållanden välter bilen av farten, bilen krossas och passagerarna...

Vysjinskij: Gjordes det ett försök att välta bilen i diket.

Muralov: Det gjordes ett försök, men sedan tappade chauffören modet och bilen hamnade inte i diket.

Vysjinskij: Vem var chauffören?

Muralov: Jag tror det var Arnold.

Vysjinskij: Ålade Ni Sjestov att organisera denna sak?

Muralov: Ja.

Vysjinskij: Tillåt mig fråga Sjestov. Anklagade Sjestov, bekräftar Ni Muralovs utsago i detta avseende?

Sjestov: Ja. Det första samtalet ägde rum i november 1931. Vid detta tillfälle ställde mig Muralov endast uppgiften att föröva ett terrordåd mot Eiche, sekreteraren för partiets väst-sibiriska distriktskommitté. Senare, då jag redan rapporterade för Muralov, att terroristgruppen i Prokopjevsk var redo att utföra terroranslag, gav mig Muralov en mera vittgående formulering om terrordåden. Han sade, att man måste förbereda terroristgruppen i Prokopjevsk till att inte endast föröva terrordåd mot Eiche ensam, utan att man även måste utföra terroranslag mot andra regeringsmedlemmar, ifall de skulle komma till Kusnetsk-bassängen. Det var i maj 1933.

Sommaren 1934 hade jag ett samtal med Muralov i Novosibirsk. Muralov sade mig den gången, att man i likhet med de föregående åren kunde vänta att någon av regeringsledamöterna skulle komma, särskilt påstod han att Molotov väntades dit (varifrån han fått reda på det, vet jag inte), och att man därför måste föröva ett terrordåd mot Molotov.

Jag erinrar mig ytterligare att jag i början av juni 1933 sade till Muralov att Ordzjonikidze väntades ankomma till Kusnetskbassängen, och då erhöll jag av Muralov uppdraget att föröva ett terrordåd mot Ordzjonikidze.

Vysjinskij: Erhöll Ni uppdraget av Muralov?

Sjestov: Ja

Vysjinskij: Vad företog Ni Er praktiskt, sedan Ni fått direkt uppdrag av Muralov om att förbereda terrordådet?

Sjestov: Då jag fick kännedom om Molotovs ankomst, gav jag order till Tjerepuchin om att omedelbart resa till Prokopjevsk för att personligt leda terroranslaget mot Molotov. Det gjorde han också. Som han sedan meddelade mig, ålade han Arnold att verkställa detta terrordåd. I planen för terrordådets förberedande förutsågs att verkställa dådet genom en automobilolycka och för den sakens skull utsågs två lämpliga platser. Den ena – den som känner till Prokopjevsk vet var det är – bredvid schakt nr 5, i riktning mot Gruvstyrelsen, och den andra platsen: mellan arbetarbostäderna och schakt nr 3, Där ar inget dike, som Muralov sade, utan ett stup på 15 meter.

Vysjinskij: Ett litet ”dike” på 15 meter! Vem utvalde platsen?

Sjestov: Jag själv tillsammans med Tjerepuchin.

Vysjinskij: Ni valde personligen ut platsen?

Sjestov: Vid den tiden arbetade jag i Prokopjevsk och kände mycket gott till ortens terräng.

Vysjinskij: Ni utvalde två platser och gav den som skulle verkställa dådet direktivet: antingen där eller här.

Sjestov: Endast på dessa platser, andra platser kunde ej komma i fråga.

Vysjinskij: Vem talade om dessa platser med dådets förövare?

Sjestov: Tjerepuchin talade med förövaren. Han sade mig att han hade lyckats att sätta Arnold vid bilratten.

Vysjinskij: Vad var Arnold vid den tiden?

Sjestov: Arnold var chef för garaget. Han är en erfaren chaufför. Och dessutom hade Tjerepuchin, som han sade mig, t.o.m. förutsett en kompletterande säkerhetsåtgärd. Den bestod i att om Arnold av någon anledning skulle tappa modet, så skulle en annan från motsatt håll komma bil, en lastbil, från sidan köra på personbilen, så att båda bilarna skulle ramla utför stupet.

Arnold skjutsade verkligen Molotov, men vred ratten och desorienterade på så sätt lastbilen, som fortsatte i förhoppning om att Arnold ramlat utför stupet. I själva verket hade denne verkligen svängt ratten ut mot stupet, inte gjort det tillräckligt energiskt och den bakom körande skyddsvakten kunde bokstavligen med bara händerna gripa tag i bilen och hålla den kvar. Molotov och övriga som satt i bilen, däribland också Arnold, kröp fram ur den redan kullstälpta bilen. Det är vad Tjerepuchin då berättade mig härom.

Då vi tillsammans med Tjerepuchin analyserade denna sak, kom vi till den slutsatsen, att Arnold inte släppt på tillräckligt med gas och gjort en otillräckligt tvär vändning.

Vysjinskij: Med vilken hastighet skulle vändningen göras?

Sjestov: Med stor hastighet, men han gjorde den långsamt.

Vysjinskij: Och åkte sakta och vackert ned?

Sjestov: Nej inte sakta och vackert, utan tack vare att han inte vred ratten tillräckligt kraftigt, så hölls bilen tillbaka och började inte att falla med den hastighet som hade uppnåtts, ifall han hade gjort en beslutsam vändning, och då skulle de personer som satt i den bakom åkande bilen inte ha kunnat vara i stånd att uppfånga bilen.

Vysjinskij: De hann hjälpa bilen? Vem sade så?

Sjestov: Tjerepuchin.

Vysjinskij: Och Arnold?

Sjestov: Arnold berättade senare om saken i samma stil.

Vysjinskij: Och det stämde med det Ni hört tidigare?

Sjestov: Ja.

Vysjinskij: Tillåt mig fråga Arnold?

Anklagade Arnold, hörde Ni Sjestovs vittnesmål? Vittnade han riktigt?

Arnold: Den tekniska sidan är inte tillräckligt skildrad ...

Vysjinskij: Men i huvudsak var det faktiskt så?

Arnold: Ja, det var det.

Vysjinskij: Det bekräftar Ni?

Arnold: Ja.

Ordföranden: Vi återvänder till förhöret med den anklagade Muralov.

Muralov: Tillåt mig tala med anledning av Sjestovs upplysning. Jag skall inte ingå i diskussion med Sjestov huruvida det är ett litet dike eller ett stup.

Vysjinskij: Har Ni varit på platsen, där diket befinner sig?

Muralov: Nej, jag har inte varit där.

Vysjinskij: Så, att Ni har inte sett det?

Muralov: Nej, men det finns många stup i Prokopjevsk, där är stup vid stup, och höjd vid höjd.

Vysjinskij: Om Ni inte har sett platsen, kan Ni inte tvista.

Muralov: Jag skall inte ingå i diskussion.¹⁶ ...

Förövaren erkänner försöket och att det misslyckades.

Vysjinskij: När organiserade Ni terrordåden?

Arnold: Det första terrordådet skulle äga rum 1934, i början på året, närmare bestämt vid nyåret.

Vysjinskij: Mot vem?

Arnold: Mot Ordzjonikidze.

Vysjinskij: Vari bestod det?

Arnold: Det bestod i att Tjerepuchin konkret meddelade mig: ”I morgon kommer Ordzjonikidze. Passa på, du måste, kosta vad det kosta vill, föröva ett terrordåd.”

Vysjinskij: Nå, och vidare?

Arnold: Jag gick med på förslaget. Nästa dag körde jag fram vagnen, emedan jag som garageföreståndare och som partimedlem stod över all misstanke. Jag for med bilen till tåget. Ordzjonikidze, Eiche och Ruchimovitj tog plats i bilen. Jag körde till tyska kolonin, och därifrån anmodade de mig att köra dem upp till Tyrkan. När vi kommit upp på berget, bad de mig att hålla vid bergets topp, emedan de ville bese hela Prokopjevsk. Sedan höll vi vid gruvkomplexet nr 7-8-9. Tjerepuchin hade förberett mig på, att allt därborta var i ordning: ”Du kommer där att se ett hinder och vid detta hinder sätter du olyckshändelsen i verket.” Och när vi for ned för berget, körde jag med ganska stark fart, 70-80 km. Och efter ungefär en och en halv kilometer såg jag hindret. Jag förstod genast, att detta just var den plats, där katastrofen skulle äga rum. Eftersom jag inte kände till platsen, visste jag inte vad som skulle hända mig... Därför saktade jag farten, stannade tvärt och svängde sedan till vänster, åt bron till, men jag skulle egentligen ha kört rakt fram.

Vysjinskij: Ni var inte beslutsam nog?

Arnold: Jag kunde inte göra det.

Vysjinskij: Kunde Ni inte göra det, var Ni inte beslutsam nog? Det blev vår lycka. Och det andra fallet?

Arnold: En morgon kom Tjerepuchin till mig på kontoret och sade: ”I dag kommer Molotov. Se till, att du inte igen försummar dig.” Jag sade, att jag ju inte försummat något. Han svarade: ”Jag vet nog, hur du ingenting försummat.” Då förstod jag att någon iakttog mig. Jag svarade, att jag skulle göra det. Jag körde fram vagnen framför expeditionen. Platsen där katastrofen skulle äga rum, kände jag väl till; den befinner sig intill utfarten från gruvan nr 3. Där finns en kurva, och vid denna kurva finns inte något dike som Sjestov sade, utan vad vi kallar en sluttning vid väggkanten med ett djup av 8-10 meter och en lutning på ungefär 90 grader. Då jag körde fram bilen till tåget, besteg Molotov, sekreteraren för partiets distriktskommitté, Kurganov, och ordföranden för kretsens exekutivkommitté, Grjadinski,

vagnen ... Man sade mig, att jag skulle köra Komsomolgatan fram till arbetarbostäderna. Jag körde. Just när jag skulle svänga från byvägen in på chausséen, kommer en bil plötsligt susande mot oss. Det fanns ingen tid att tänka sig för, jag skulle föröva terrordådet. Jag ser mig omkring, den andra bilen kommer susande mot oss. Då förstod jag, att Tjerepuchin alltså inte litade på mig, utan hade skickat en andra bil. Det fanns inte mycket tid att tänka sig för, men jag blev rädd. Jag hann vända vagnen åt sidan, mot diket; i detta ögonblick grep Grjadinski tag i mig och sade: ”Vad gör du?”

Vysjinskij: Vad var det här, som höll Er tillbaka?

Arnold: Det var feighet som höll mig tillbaka här.

Vysjinskij: Och det korsade edra brottsliga planer?

Arnold: Ja.¹⁷

I verkligheten är antalet offer för politisk terror litet. För att ge åtalerna större vikt, ger åklagaren de åtalade skulden för blodspillan genom att dra fram liken av arbetare som dödades under sabotagehandlingar mot industrin. När det gällde trotskisternas och högermännens offer, förelåg det hittills bara några skråmor på Molotov och hans ledsagare, samt Kirovs lik, vilket tveklöst redan hade gjort stor nytta.

Mordet på Kirov

Till detta lägger processen mot Bucharin nya kapitel. Jagoda, som var chef för GPU då mordet ägde rum, bekräftar under förhöret av Bucharin den 5 mars 1938 att han var medskyldig.

Vysjinskij: Vidtog Ni personligen några åtgärder för att mordet på Kirov skulle kunna genomföras?

Jagoda: Personligen?

Vysjinskij: Ja, som medlem i blocket?

Jagoda: Jag gav ordern...

Vysjinskij: Till vem?

Jagoda: Till Zaporozjets i Leningrad. Men det gick inte till just så.

Vysjinskij: Vi ska komma tillbaka till det. Nu måste jag få klarlagt Rykovs och Bucharins delaktighet i detta brott.

Jagoda: Jag gav anvisning till Zaporozjets. När Nikolajev arresterades.....

Vysjinskij: Första gången?

Jagoda: Ja, Zaporozjets kom och meddelade att man tagit fast en person...

Vysjinskij: Som i sin portfölj hade?

Jagoda: En revolver och en dagbok, och beskedet om att de hade släppt honom fri.

Vysjinskij: Och Ni godkände det?

Jagoda: Jag konstaterade faktum.

Vysjinskij: Gav Ni sedan order om att inte lägga några hinder i vägen för mordet på Kirov?

Jagoda: Ja, jag gjorde det ... men inte på det sättet.

Vysjinskij: På ett lite annat sätt?

Jagoda: Inte på det sättet. Men det har ingen betydelse.

Vysjinskij: Gav Ni ordern?

Jagoda: Jag fastställde den.

Vysjinskij: Ni fastställde den. Sätt Er.¹⁸

Under förhöret med Jagoda själv, kommer han med intressanta detaljer.

Jagoda: Först till mordet på Kirov. Hur gick det till? På sommaren 1934 meddelade Jenukidze mig att ledningen för ”högerns och trotskisternas block” hade beslutat att förbereda mordet på Kirov. Rykov hade direkt deltagit i detta beslut. Detta meddelande gav mig fullt bevis för att den trotskistisk-zinovjevistiska terrorgruppen konkret förberedde detta mordet. Det är onödigt att här säga att jag försökte komma med invändningar. Jag kom med en hel rad argument om denna terrorhandlings hopplöshet och meningslöshet. Jag kom till och med med det argumentet, att jag skulle vara den förste som skulle bli beskylld för denna terrorhandling mot en medlem av regeringen, eftersom jag hade ansvaret för regeringsmedlemmarnas säkerhet. Det är onödigt att säga att man inte tog hänsyn till mina invändningar, att de inte hade någon som helst inverkan. Jenukidze krävde att jag inte skulle lägga några hinder i vägen för denna sak. Terrorakten, sade han, skulle genomföras av den trotskistisk-zinovjevistiska gruppen. På grund av detta var jag tvungen att föreslå Zaporozjets, som satt som ställföreträdande ledare för inrikeskommissariatets förvaltning, att inte lägga hinder ivägen för genomförandet av terrordådet mot Kirov. En tid senare meddelade Zaporozjets mig att Nikolajev blivit häktad av folk från Folkkommisariatet för inrikes ärenden och att de hittat en revolver och en skiss över Kirovs vanliga resväg hos honom. Nikolajev blev frigiven. Strax efteråt blev Kirov mördad av samme Nikolajev.¹⁹

Bulanov avslöjar inför rätten vad Jagoda anförtrotts:

Under första halvan av 1936 fick jag för första gången reda på att Jagoda på sin tid hade vetat hur mordet på Kirov hade förberetts. En gång kom jag som vanligt till Jagodas kontor utan att vara anmäld. Jag fann honom våldsamt upprörd efter ett samtal med Moltjanov.

När Moltjanov hade gått, slängde Jagoda ur sig denna anmärkning: ”Jag har intryck av att Jezjov kommer att gräva upp Leningrad-affären också.” När han samlat sig, krävde han absolut tystnad av mig om det han skulle berätta. I allmänhet dolde han inget för mig. När han för tjugonde eller fyrtonde gången hade lovat att skära huvudet av mig ”om jag snackade”, berättade han att han hade orienterats om förberedelserna för attentatet mot Kirov. Han sade att han hade en pålitlig man i Leningrad som visste allt, nämligen Zaporozjets, chefen för Folkkommisariatets avdelning för inrikesärenden i Leningrad. Han tillade att Zaporozjets hade arrangerat saken på så sätt att Nikolajevs mord på Kirov hade utförts i samförstånd, och planerats med Zaporozjets hjälp.

Jag kommer ihåg att Jagoda bland annat skällde ut Zaporozjets för hans brist på försiktighet. Det var nämligen på vippen att det blev upptäckt. Genom ett missförstånd hade vakten några dagar före mordet på Kirov arresterat Nikolajev, i vars mapp man funnit en anteckningsbok och en revolver. Zaporozjets släppte honom med en gång.

Jagoda berättade därefter för mig att Borisov i Leningrad-avdelningen av Folkkommisariatet för inrikesärenden var inblandad i mordet på Kirov. Då regeringsmedlemmarna, efter att ha anlant till Leningrad, beordrade Borisov till Smolny för att förhöras som vittne i anledning av mordet på Kirov, bestämde Zaporozjets sig för att döda Borisov eftersom han var nervös och rädd för att Borisov skulle utlämna dem som fanns bakom Nikolajev. Efter Jagodas anvisningar ordnade Zaporozjets det så, att bilen som skulle köra Borisov till Smolny råkade ut för en olycka. Borisov dog, och på så sätt blev man av med ett farligt vittne.

Jag förstod vilken osedvanlig omtanke som Jagoda gav bevis på då Medved, Zaporozjets och de andra medarbetarna arresterades och ställdes inför rätta. Jag kommer ihåg att han gav mig uppdrag att ta hand om Zaporozjets och Medveds familjer. Jag kommer ihåg att han fick dem deporterade på ett ovanligt sätt, inte i en vagn med celler, utan i en specialvagn som gick direkt. Han hade låtit hämta Zaporozjets och Medved precis före avresan.²⁰

Morden på Gorkij, Menzjinskij, Kujbysjev

Den man som så länge hade varit chef för polisen, förklarar därefter att han personligen hade organiserat morden på sin föregångare Menzjinskij, ledaren Kujbysjev och författaren Maxim Gorkij.

Jagoda: Vid den tiden skedde mordet på Menzjinskij. Jag nekar till att jag i fråga om dödandet av Menzjinskij lät mig ledas av personliga skäl. Platsen som chef för OGPU pretenderade jag icke på av personliga skäl, icke av karriäriska skäl, utan därför att det var av intresse för vår sammansvärjning. Jenukidze personligen meddelade mig centrums beslut i denna fråga. I dessa båda fall utnyttjades läkarna vilket skapade full garanti för att vi inte skulle bli avslöjade.

När Jenukidze överlämnade kontaktcentrums beslut om mordet på Kirov till mig gav jag uttryck för farhågor, att detta terrordåd inte endast kunde föra till att jag, utan att hela organisationen kunde åka fast. Jag hänvisade Jenukidze på mindre farliga medel och erinrade om hur Menzjinskij blivit dödad med hjälp av läkare. Jenukidze svarade mig att trotskisterna och zinovjevisterna hade åtagit sig detta dåd. Vår uppgift var att inte störa dem.

Vad det ofarliga medlet att döda med läkares hjälp angår, sade Jenukidze, att centrum under den närmaste tiden skulle behandla vem av partiets och regeringens ledare, som man i första hand skulle mörda på detta sätt.

En tid senare när jag nästa gång träffade Jenukidze meddelade han mig verkligen, att centrum fattat beslut om att föröva en rad terrordåd mot medlemmar av politbyrån och personligen mot Maxim Gorkij.. Jag kunde förstå beslutet när det gällde Kujbysjev, men jag kunde absolut inte förstå att det skulle vara nödvändigt att företa en terrorhandling mot Gorkij.

Jenukidze förklarade att högerns och trotskisternas block har störtande av sovjetmakten som närmaste perspektiv och att det betraktar Gorkij som en för sig farlig figur. Gorkij är en orubblig anhängare av Stalins politik och skulle utan tvivel höja sin protest mot oss sammansvurna i fall vi förverkligade sammansvärjningens mål. Med hänsyn till Gorkijs väldiga auktoritet inom och utom landet hade centrum enligt Jenukidzes ord kategoriskt beslutat att fysiskt förinta Gorkij.

Då jag nekade kategoriskt, beordrade Jenukidze mig att skicka över Levin till honom, vilket jag gjorde. Då han kom tillbaka från Jenukidze, bekräftade jag den order han fått. Därefter hade jag själv flera samtal med Levin, och på hans förslag kallade jag in Pletnev.

Jag påstår att Rykov, Bucharin och de andra som är kvar på de anklagades bänk, bär hela ansvaret för dessa handlingar. Jag påstår att dessa handlingar har utförts efter deras beslut. Hur det har gjorts, kan läkarna förklara bättre än jag.

Jag vill rikta domstolens uppmärksamhet på ännu en sak. Det är det faktum att förbrytargruppen försökte förgifta Jezjov.

Sedan Jezjov blivit utnämnd till folkkommissarie för inrikes ärenden stod det fullkomligt klart att vår grupps verksamhet och även högerns och trotskisternas block skulle bli upptäckt. Jezjov började med att rensa upp bland förbrytarnas kader och kom naturligtvis blockets centrum och särskilt mig in på livet.

Som följd därav, för att rädda vår organisation, för att rädda Rykov, Bucharin och de andra, beslöt vi att döda Jezjov. Det var Bulanov som förgiftade honom. Han har berättat det här. Jag förnekar vissa avsnitt i hans förklaringar, men de förändrar ingenting i förhållandet, de förändrar i grunden ingenting.²¹

Anklagade Krjutjkov ger detaljer om mordet på Gorkijs son, Pesjkov, som enligt honom utfördes på order från Jagoda, och därefter om mordet på Gorkij. Läkarna Pletnev, Kazakov, Levin och Kujbysjevs förre sekreterare, Maximov-Dikovskij, berättar om de förberedande detaljerna och om hur de medicinska morden utfördes. Till slut läser professor Burmin, ”en av vetenskapens förtjänstfulla män”, rapporten från fem sovjetiska vetenskapliga experter som bekräftar anklagelserna och erkännandena om morden på Gorkij, Kujbysjev, Menzjinskij, Pesjkov och ”giftmordet” på Jezjov. De anklagade förklaras skyldiga till dessa fyra mord. Om man räknar in mordet på Kirov, blir det totalt fem offer för trotskisternas och högermännens terror.

6. Erkännandena: Sabotagen

Det är först i den andra processen, efter processen i Novosibirsk, som anklagelsen om och erkännandet av ekonomiskt sabotage kommer tydligt fram. Det är Pjatakov som drar upp den generella linjen för de handlingar som begåtts. Efter honom illustrerar de medåtalade hans redogörelser med exempel från den praktiska verksamheten.

Sabotage i Kemerovo

Ex-trotskisten Drobnis var en av ledarna för kombinatet i Kemerovo. Han erkänner den 25 januari 1937.

Drobnis: En av skadegörelseplanens uppgifter var att slösa bort medlen på åtgärder av underordnad betydelse. En annan var att bromsa bygget i en sådan riktning, att viktiga anläggningar icke kunde sättas i drift på den tidpunkt, som fastställts av regeringen.

Vysjinskij: D.v.s. att förhindra att den fastställda tiden iakttogs?

Drobnis: Ja.

Vysjinskij: Framför allt i de företag, som har betydelse för försvaret?

Drobnis: Ja. Vidare ofta förekommande omprojekteringar, fördröjande av avräkningen med de organisationer, som levererat projekten, till följd varav projekten erhöles mycket sent.

Detta fördröjde självfallets byggets tempo och förlopp. Det måste sägas, att det gjordes synnerligen skickligt. Så fanns det exempelvis projekt till Kväve-konstgödselkombinatets huvudbyggnad, men för sådana förment sekundära anläggningar, som dock var ytterst viktiga för att fabriken skulle kunna sättas i drift på bestämd tid, som gasledning, ångledning o.s.v. blev projekten ej förberedda i rätt tid, och de ständiga trakasserierna med avräkningarna med de organisationer, som utarbetade projekten, ledde självfallet till att projekten erhöles med stor försening.

... Distriktets elektriska kraftstation var helt iordningställt till att i ett ur skadegörelsesynpunkt lämpligt ögonblick på erforderlig anvisning sätta kolgruvorna under vatten. Dessutom försvårades kraftstationens eldnings, då kolens kvalitet icke motsvarade de tekniska betingelserna, och detta förorsakade explosioner. Detta gjordes fullständigt avsiktligt.

Det är ungefär i stora drag de åtgärder av skadegörelsearbetet, vilka planerades och vilka genomfördes.

Dessutom organiserades också olyckshändelser. Två olyckshändelser hade en mycket allvarlig karaktär. Visserligen förekom inga dödsfall, men arbetarna led allvarsamma kroppsskador.

På hjälpföretagen, vilka var direkt underställda mig, utfördes skadegörelse-arbete inom automobilparken. Saken gick framför allt ut på att så många bilar som möjligt skulle stå överk-samma och att de ibrukvarande bilarna skulle utnyttjas så litet som möjligt. Också ifråga om bostadsbygget utfördes arbetet med sådant tempo, att de ingenjör-tekniska funktionärerna och arbetarna icke erhöi bostäder. Om företaget hade satts i drift, så hade läget blivit mycket svårt och tungt. Det var ungefär, så att säga, planen för genomförandet av skadegörelsearbetet.¹ ...

Vysjinskij: Var det Er uppgift att framkalla arbetarnas vrede mot sovjetmakten?

Drobnis: Ja.

Vysjinskij: Och för detta ändamål var Ni beredd att tillgripa alla medel, t.o.m. mord på arbetare?

Drobnis: Ja.²

Sabotage i gruvorna

Sjestov redogör för de brott som begåtts i gruvorna på hans order.

Sjestov: Huvudlinjen var att underminerings- och förstörelsearbetet skulle bedrivas av Strojlov å ena sidan, och å andra sidan av den trotskistiska organisation, som jag skulle bilda. Strojlov skulle sammanställa en plan i följande riktning:

1. Att hindra bygget av nya schakt och genomförandet av rekonstruktion i de gamla schakten.
2. Att försöka organisera arbetet på byggandet av de nya schakten och rekonstrueringen av de gamla, på så sätt att de nya objekten endast delvis sättes i drift. Vi hade för avsikt att draga ut på processen att uppnå den projekterade kapaciteten.
3. Att införa ett sådant system i kolframforslingen att det uppstår maximala förluster samt eldsvådor i gruvorna.
4. Att medvetet hindra förberedelsearbetet av nya schaktavsatser och brytningsfält, med syfte att inte endast tillfoga gruvidriften av schakten och gruvorna i Kusnetskbassängen ett kännbart slag utan även Urals och Västsibiriens metallurgi.
5. Att medvetet hindra förberedelsearbetena i syfte att skapa missförhållande mellan rensningsarbetena och de förberedande arbetena.
6. Att med mera effektiva medel öka förstörandet av mekanismerna, och i synnerhet dem som äro sysselsatta med direkt framforsling, transport och undanfraktande av kol. Med dessa fakta hade vi för avsikt att inte endast lamslå kolbrytningsplanen, utan också framkalla arbetarnas förbittring.
7. Slutligen, det sista var sabotage av slagbrigadverksamheten, och under den senaste tiden sabotage av stachanovrörelsen och utskämmande av arbetarna.³

... Och det sista: vid alla gruvor, Prokopjevsk, Ansjerka och Leningruvan bedrevs sabotage av stachanovrörelsen. Det gavs direktiv om att lägga arbetarnas nerver på sträckbänken. Innan arbetarna kom fram till sina arbetsplatser, måste de fälla ett par hundra svordomar över schaktledningen. Det skapades omöjliga arbetsförhållanden. Med stachanovmetoder kunde man icke arbeta och inte ens med vanliga metoder var det möjligt att arbeta normalt.⁴

Järnvägssabotage

I den andra processen anklagar ingenjörer och ledande funktionärer sig själva.

Serebrjakov: 1934, eller kanhända i slutet av 1933, gick jag vid min ankomst till Moskva till N.K.P.S. (Folkkommissariatet för trafikväsendet) och träffade där A. M. Arnoldov. Jag kände honom sedan 1926 och 1927. Han förklarade sig vara fullt beredd att åtaga sig verkställandet och ledningen av skadegörelsearbetet inom trafikväsendet. Vi ställde oss en fullständig konkret och exakt uppgift: att lamslå godstrafiken, minska lastresultaten för varje dygn genom att öka vagnarnas tomgång, genom metoden att ej öka de redan förut alltför lågt satta normerna för vagnarnas och lokomotivens löpsträckor, genom att ej utnyttja lokomotivens dragkapacitet o.s.v.

På Pjatakovs förslag kom Livsjits, som var chef för Sydbanan, till mig i ”Tsudotrans” 1934. Jag informerade honom om mitt samtal med Arnoldov. Han meddelade mig att han hade en ställföreträdare på Sydbanan – Sorin, och att han vore i stånd att sätta i gång arbetet. Samma år, 1934, indrog jag till skadegörelsearbete inom trafikväsendet chefen för Tomskbanan, Mironov, vilken jag kände från N.K.P.S. sedan 1926-27. Han gav också sitt samtycke till att taga del i skadegörelsearbetet. 1934 fick jag underrättelse om att Fufrijanski, som arbetade i N.K.P.S., liksom också Jemsjanov, ställföreträdande chef på banan Moskva-Donbass, indragits i verksamheten. Även Knjazev nämndes som en medlem av organisationen.

Då L. M. Kaganovitj övertog trafikväsendet 1935, väcktes även hos mig stora farhågor för att hela gruppen skulle bryta samman. Arnoldov lugnade mig med att skadegörarverksamheten inom trafikväsendet är mycket gott maskerad med ”normer”, ”maximinormerna”; hade så att säga fått medborgarrätt inom transporten. Ehuru ”maximinormerna” hade fått medborgarrätt, så avslöjade Kaganovitj allt detta.⁵ ...

Förutom organisationernas verksamhet i centrum och ute i landsorten som till en början skulle bringa förvirring och oreda i trafikväsendets arbete, så blir det också nödvändigt att trygga möjligheten att under mobiliseringens första dagar besätta de viktigaste järnvägsknutarna och där skapa trafikstopp, som skulle leda till trafikens desorganisering och sänka järnvägsknutarnas genomfartsmöjligheter.⁶ ...

Vysjinskij: Låt oss ta saken konkret: har Knjazev organiserat järnvägsolyckor?

Livsjits: Ja, han har organiserat.

Vysjinskij: Gav Ni Knjazev anvisning att organisera tågolyckor?

Livsjits: Ja, jag gav anvisning.

Vysjinskij: Ni var vid denna tid... ?

Livsjits: Jag var ställföreträdande folkkommissarie.

Vysjinskij: Ni gav anvisning om att organisera tågolyckor. Och talade Ni med Knjazev om de förluster av människoliv, som vid varje tågolycka är oundvikliga?

Livsjits: Jag kan inte erinra mig något sådant speciellt samtal, men om man en gång förorsakar tågolyckor – och järnvägarna trafikeras såväl av person- som av militär- och godståg – då är naturligtvis förluster av människoliv oundvikliga.

Vysjinskij: Gick Ni in för att förlust av människoliv skulle förekomma?

Livsjits: Ja, jag gick in för det.

Vysjinskij: Ni räknade därmed. Med berätt mod?

Livsjiťs: När jag en gång hade givit anvisning om att förorsaka tågolyckor, så betydde det, att jag kände till följderna.⁷ ...

Ordföranden: Gav Ni Knjazev bestämda uppdrag att organisera järnvägsolyckor isynnerhet ifråga om miAitärtransporter och militärtåg?

Livsjiťs: Jag gav inga särskilda sådana anvisningar. Speciellt. Men i allmänhet gav jag sådana.

Ordföranden: Har Knjazev rapporterat till Er, att han vid en station lyckades förorsaka en katastrof, vid vilken 29 rödarmister dödades och 29 rödarmister sårades?

Livsjiťs: Ja, det har jag vetat om.

Ordföranden: Kan man överhuvudtaget få veta: då Knjazev rapporterade till Er om katastrofen – berömde eller skymfde Ni honom då?

Livsjiťs: Jag skymfde honom inte.

Ordföranden: Och berömde honom inte heller?

Livsjiťs: Jag varken berömde eller skymfde honom.

Ordföranden: Det betyder, att Ni mottog underrättelsen om denna sak som en redovisningsrapport?

Livsjiťs: Ja.⁸ ...

Vysjinskij: En katastrof av ovanlig omfattning ägde rum, med stora förluster av människoliv. Rödarmister dödades, rödarmister skadades, och Ni som chef för järnvägen vet inte om de var svårt eller lätt skadade?

Knjazev: I det ögonblicket visste jag det utan tvivel.

Vysjinskij: Om Ni hade vetat det, då måste Ni erinra Er det, eller förekomma sådana utspårningar mer än en gång hos Er? Slingra Er inte undan svaret.

Knjazev: Järnvägsolyckor ägde rum, men inte så stora.

Vysjinskij: Kan Ni erinra Er om dessa 29 rödarmister blev svårt stympade?

Knjazev: Ungefär 15 man stympades svårt.

Vysjinskij: Vari bestod skadorna i huvudsak?

Knjazev: De hade armarna sönderkrasade, brott på huvudskålen.

Vysjinskij: Brott på huvudskålen, sönderkrasade armar och revben, benbrott?

Knjazev: Ja, så var det.

Vysjinskij: Och det hade de Er och edra kumpaner att tacka för.

Knjazev: Ja.

Vysjinskij: Vet Ni, hur den organisatoriska förberedelsen för denna tågolycka ägde rum? Hur var krafterna fördelade, hur organiserades själva olyckshändelsen?

Knjazev: Vakthavande stationstjänstemannen Rykov hade från stinsen i Tjeljabinsk erhållit meddelande om att militärtåg var på väg. Han sade till växelförmannen Kolesnikov: "Gör Er klar att ta emot".

Vysjinskij: Vad sade Rykov?

Knjazev: Rykov sade: "Ett militärtåg kommer, vi måste arrangera en urspårning. Gör därför en sådan anordning, att man 'oriktigt förbereder' dess ankomst."

Vysjinskij: Inte ”oriktigt förbereder”, utan oriktigt ta emot?

Knjazev: Oriktigt förberedd – därigenom säkrades också ett oriktigt mottagande.

Vysjinskij: Sade Ni inte helt enkelt ”tåget måste vräkas omkull.” (*Knjazev tiger*). Erinrar Ni Er inte?

Knjazev: Jag erinrar mig inte.

Vysjinskij: Tillåt mig att erinra Er därom. (Läser): ”Två-tre stationshall från stationen Sjumihä erhöill vakthavande stationstjänstemannen Rykov underrättelse av vakthavande på Tjeljabinskstationen om att tåg n:r 504 var på väg till stationen Sjumihä. Då Rykov erhållit denna underrättelse, sade han till Markevitj: Nu kommer ett militärtåg, nu sätter vi igång”.

”Därefter kallade Rykov till sig växelförmannen Kolesnikov och meddelade honom, att ett militärtåg skulle komma, och att man måste bringa det att urspåra.”

Det hette inte: ”att förbereda mottagandet”, utan det sades direkt, noggrant, konkret: ”tåget måste bringas att urspåra”. Man gav sålunda direkt anvisningen: ”förbered ett massmord”. Och vem utnyttjade Ni i och för detta syfte?

Knjazev: Den kvinnliga växelpraktikanten Tjudinova.

Vysjinskij: Hörde hon också till de sammansvurnas krets?

Knjazev: Nej.

Vysjinskij: Det betyder, Ni valde till verktyg en människa, som stod fullkomligt främmande för organisationen. Hon hade nyligen börjat arbeta vid järnvägen?

Knjazev: Endast två veckor tidigare.

Vysjinskij: Och Ni uppdrog åt en kvinnlig praktikant med en tjänstgöringstid på två veckor att mottaga ett militärtåg? Är det tillåtligt enligt järnvägens ordningsföreskrifter?

Knjazev: Det är otillåtligt.

Vysjinskij: Ni överträdde således lagen, Ni försatte öppet ordningsföreskrifterna ur kraft?

Knjazev: Ja.

Vysjinskij: Men hur var en sådan överträdelse av ordningsföreskrifterna vid järnvägen möjlig? Var det inte därför, att de ledande stationstjänstemännen hörde till trotskisterna?⁹

Knjazev: Till lokstallarna i Kurgan infördes jättelokomotiven ”FD” (Felix Dzerzjinskij). Förvaltningen utnyttjade den omständigheten att man i stallarna föga kände till dessa, för att medvetet försämra kontrollen av de löpande reparationerna, så att lokomotivförarna ofta måste fara ut med lokomotiv, som voro ofullständigt reparerade. Nästan samtliga vattenståndsmätare försattes i obrukbart skick. Till följd av denna vanvård ägde i januari 1936 på sträckan Rosa-Vargasji en pannexplosion rum. Så vitt jag erinrar mig dödades en andre lokförare och en eldare, lokomotivföraren slungades 30 meter därifrån. Lokomotivet blev fullständigt obrukbart.¹⁰

Samma ingenjör erkänner andra ”olyckor”; den 7 februari 1936 på sträckningen Jedinover – Berdjajs och senare på sträckningen Jakhtino – Ust-Katav, den 27 februari vid Tsjistaja, Tsjumlak och vid Logovusjka, den 13 maj på linjen Roza – Vargasji. Tillsammans 63 döda och 103 skadade på två år...

Ordföranden: Gav Livsjits konkreta anvisningar om organisering av järnvägskatastrofer?

Turok: Ja, han sade, att det vore bra, om man kunde organisera tågolyckor med förluster av människoliv.

Ordföranden: Betonade han det?

Turok: Ja.

Ordföranden: Var Ni inte intresserad av, varför det ovillkorligen var nödvändigt med förlust av människoliv?

Turok: Jag intresserade mig inte för detta, därför att Marjasin sade mig detsamma ännu utförligare och motiverade det med nödvändigheten av, att framkalla förbittring mot regeringen.

Ordföranden: Efter dessa Marjasins, Livsjits och Pjatakovs anvisningar tilltog antalet av Er organisation förorsakade tågolyckor vid Er järnväg?

Turok: Jag kan naturligtvis inte anföra någon statistik angående detta, men i varje fall organiserades av oss ett antal mycket svåra olyckor med godståg och med ett persontåg.

Ordföranden: Hur många tågolyckor framkallades avsiktligt av deltagarna i Er trotskistiska organisation?

Turok: Ungefär 40 tågolyckor är mig bekanta.

Ordföranden: Vid vilken tidpunkt?

Turok: Från slutet av 1934 fram till min häktning.

Ordföranden: Förekom det förlust av människoliv

Turok: Ja, det förekom. Huvudsakligen bland personalen på godstågen, och dessutom vid persontåget.

Ordföranden: Hur många offer gavs det där?

Turok: En död, 5 svårt skadade och 15 lätt skadade.¹¹

Sabotage i den kemiska industrin

Andra åtalade erkänner att de arrangerat sabotage i den kemiska industrin. Under 1937 är det Rataitjak och Loginov.

Rataitjak: På mina till Pusjin överlämnade direktiv förorsakades tre olyckshändelser, tre diversionsanslag i Gorlovkaverken, och dessutom ytterligare två fabrikskatastrofer, en vid Nevaverken, och en i det kemiska kombinatet Voskresensk.¹²

Förhöret visar att 3 dog vid det första tillfället, ingen i det andra, 2 i det tredje och 17 i Voskressensk.

Loginov: Tillsammans med chefen för trusten "Koksohimmontage", Janovski, organiserade vi nybyggnadsarbetet så att de kemiska avdelningarna sattes i drift ett eller två år senare än koksugnarna... På fabriken i Mariupol ... sattes koksugnarna i arbete utan en enda hjälpavdelning, d.v.s. utan något kolförråd ... utan hjälpverkstäder, kemiska laboratorier o.s.v.

Den systematiska skadegörelseverksamheten genomfördes... på koks-kemiska fabriken Novo-Jenakievo och på fabriken i Krivoi Rog ... stegrades temperaturen till betydligt över 1.400° och på så vis bragtes koksugnarnas regenerators till smältning.¹³

Sabotagehandlingar som erkänns under den tredje processen

I den tredje processen gör anklagade Chodzjajev bilden av sabotagehandlingarna inom lantbruket fullständig.

Chodzjajev: Våra sabotage i lantbruket bestod i att skapa oordning i växelbruket. Detta genomförde vi under första och andra femårsplanen.

I Uzbekistan finns det inte längre något växelbruk, varken där man har konstbevattning eller på andra platser. Vårt mål var att skapa oordning i valet av frösorter. Vi hade lyckats med det, men tack vare åtgärder från Sovjetunionens kommunist(bolsjevik)-partis centralkommitté och regeringen, har man återställt situationen vad gäller frö till bomullsodlingen. För de andra sorterna är det fortfarande så som vi arrangerat det. Vår uppgift bestod i att framkalla missnöje hos bondebefolkningen med hjälp av besvärliga och onödiga administrativa förordningar. Detta uppnådde vi till en viss grad. Jag har redan nämnt de fiktiva planerna för bomullsodlingen, missvisande planer för de olika distrikten, om skillnaden mellan Bukhara och Ferghana-sorten å ena sidan och Samarkand och Tasjkent å den andra. På detta sätt skapade vi en hel rad provokationer, en hel rad effekter som resultat av våra sabotagehandlingar.

Sedan lyckades det oss att anställa betydande skada i boskapsskötseln. Jag har redan förklarat hur vi gick till väga. Jag vill anföra ett konkret exempel. År 1936 skulle vi enligt partiets och regeringens beslut ge kollektivbönderna ungefär 130.000 kvigor, får och andra kreatur. Vi gjorde också detta under ett år. Men resultaten av djurräkningen under andra halvåret 1936 och första halvåret 1937 visar, att av dessa 130.000 djur endast 30-40.000 fanns kvar. Detta gäller ungdjur. Vart hade resten tagit vägen? För det första kom en del av dessa djur aldrig fram till bönderna. Vårt folk i kretsarna och råjongerna skänkte sig själva dessa kvigor och får för att sedan slakta och sälja dem. För det andra gjorde man ingenting i kollektivbruken för att sköta ungdjuren. Detta kräver ju, som Ni vet, stor omsorg. Jag ska inte prata mer om fiaskot när det gäller de förhållningsregler som antogs för att öka bestånden av rasdjur, vetenskaplig djuruppfödning osv. Jag skulle anta att detta konkreta exempel är tillräckligt, så jag behöver inte breda ut mig mer i denna fråga.

Beträffande silkesmaskaveln använde vi följande sabotagemedel. Medan det år 1928 fanns ungefär 7-8.000 ton råsidan, så finns det nu 10-12.000 ton. Men enligt riktiga beräkningar uppgår Uzbekistans möjligheter till ungefär 22-23.000 ton. Detta hade man kunnat uppnå, om vi inte hade vidtagit våra motåtgärder. Domstolen känner givetvis till, att man mekaniserar lantbruket, d.v.s. inför maskiner, traktorer. Hos oss finns det emellertid små jordstycken, omgivna av vattenkanaler för bevattningen av fälten. I Usbekistan finns det inte en enda sådan kanal, där man inte planterat mullbärsträd, som ger näring åt silkesmasken. Det finns en plan, enligt vilken man varje år kan hugga ner 1 till 2% av de gamla mullbärsträden under förutsättning att man ersätter dem med nya. Under förevändning att man inte kan mekanisera jordbruket och använda traktorn, där det inte finns stora fält, att småfälten är oekonomiska och förlustbringande, högg vi under mekaniseringens fana ner 10 proc. av mullbärsträden och förintade därmed näringen för silkesmaskaveln.

Om inte gärningsmännen hade talat, om inte kolchosexperterna, vilka mer än någon kan saken, hade talat, skulle det vara omöjligt eller svårt att gissa att det som regel handlade om sabotage. Det är ett faktum att vi har utfört denna sabotagehandling under förespegling att det var en god skötselregel. Om någon kom och sade att man inte borde hugga mullbärsträden, lade vi ansvaret på dem och svarade: ”Du är alltså emot mekaniseringen, du är emot partiets politik? Alltså är du en opportunist och vi måste straffa dig!”. Sådana sabotagemedel använde vi i Uzbekistan.

Jag behöver knappast nämna luzernen, som växer tillsammans med bomullen och vanligast växlar om med bomullen vid odlingen. Luzernen utrotades nästan fullständigt genom skadegörelsen. Den började odlas på nytt först de två sista åren på omedelbar påtryckning av SUKP(b):s CK. Den sista tiden fick vi varje vecka telegram, undertecknade av Stalin: ”Varför

är Ni ännu efter med luzernen? Varför sår Ni inte?” Först under detta tryck började läget att förbättras något beträffande luzernen.¹⁴

När det gällde Uzbekistan, erkänner Chodzjajev ytterligare sabotage mot två översvämningsdammar, tre elektricitetsverk, ett konstgödselskombinat, en cementfabrik och ett svavelbrott.

Zelenskij beskriver sabotage mot handeln med talrika exempel.

Zelenskij: ... Skadegörelsen bestod i följande: Högern organiserade stockningar i handeln med dagliga behovsartiklar. Sålunda organiserades sådana stockningar i sockerhandeln i Kurskområdet under första kvartalet 1936, många butiker hade inget socker under två veckor. På samma sätt åstadkoms stockningar i machorkahandeln i Leningrad-distriktet (machorka = i SU vanlig tobakskvalitet, övers. anm.). Liknande stockningar inträffade på sommaren 1936 i brödhandeln på några ställen på landet i Vitryssland i närheten av gränsen.

För att ge en föreställning om karaktären av dessa stockningar påvisade jag följande: bland 30,000 försäljningsställen, som undersöktes av sovjeternas handels- och kooperationssektioner och av handelsinspektionen, fanns det i 3,700 inget salt under det första kvartalet 1936. Av 42,000 försäljningsställen sålde 2,000 inget socker. Under tredje kvartalet 1936 såldes ingen machorka i 1,600 försäljningsställen av 36,000. Det var alltså ingen enstaka företeelse utan tämligen allmänt.¹⁵

Vysjinskij startar ett ingående förhör.

Vysjinskij: Ni vill förklara tekniken, men jag vill klara ut sakens grund. Ni sade under förundersökningen, att det som gav det utförda arbetet karaktär av sabotage, var att den fastställda skalan för kvalitetsbestämning ledde till att man endast framställde smör av högsta kvalitet, billigare smör kom inte ut i marknaden.

Zelenskij: Det var just det jag ville förklara nu.....

Vysjinskij: Var det så? Ja eller nej?

Zelenskij: Det var så.

Vysjinskij: Och sedan invercade detta på förbrukarens budget. Är detta riktigt?

Zelenskij: Det är riktigt.

Vysjinskij: Framkallade det tillfredsställelse eller missnöje bland befolkningen?

Zelenskij: Missnöje.

Vysjinskij: Och det var det Ni eftersträvade?

Zelenskij: Det eftersträvade vi.

Vysjinskij: Det var det som Er organisation eftersträvade?

Zelenskij: Ja.

Vysjinskij: Fanns det fall, då medlemmar av Er organisation, som på ett eller annat sätt var sysselsatta med lagringen av smör, blandade krossat glas i smöret?

Zelenskij: Det förekom att glas hittades i smöret.

Vysjinskij: Inte ”hittades”, utan då man hade blandat krossat glas i smöret. Förstår Ni skillnaden? Man blandade in krossat glas. Förekom det sådant, ja eller nej?

Zelenskij: Det förekom att krossat glas blandades i smöret.

Vysjinskij: Förekom det att Er medarbetare, Er medskyldige i den kriminella konspirationen mot den sovjetiska staten och det sovjetiska folket, blandade spik i smöret?

Zelenskij: Ja, det förekom.

Vysjinskij: Och varför? För att ge det bättre smak?

Zelenskij: Det är alltför uppenbart.

Vysjinskij: Detta rör sig om organiserat sabotage och undermineringsarbete. Erkänner Ni Er skyldig?

Zelenskij: Ja.

Vysjinskij: Och Ni säger: ”Vi befattar oss inte med sådant, det är inte kooperationens sak.” Är Ni medlem i högermännens och trotskisterna konspirationblock?

Zelenskij: Jag är medlem.

Vysjinskij: Har Ni deltagit i sabotageverksamhet, undermineringsarbete, terror och spioneri som detta block utfört?

Zelenskij: Jag har deltagit i sabotage och undermineringsarbete.

Vysjinskij: Ni säger ju inget om spionage? (Paus). Tar Ni på Er ansvaret för blockets hela brottsliga verksamhet?

Zelenskij: Ja.

Vysjinskij: Också undermineringsarbetet?

Zelenskij: Jag tar ansvar för det.

Vysjinskij: För spikar och krossat glas i smöret, som river sönder halsen och magen på folk?

Zelenskij: Jag tar ansvar för det. Kan jag fortsätta?

Ordföranden: Var så god.¹⁶

Ikramov berättar om sabotaget i Tasjkent:

Ikramov: Här är ett exempel på sabotage från byggsektorn. Tasjkent består av två stadsdelar: Den gamla och den nya staden. I den gamla stadsdelen finns inget kanalsystem, och det finns stora områden där man inte kan bygga hus. Där finns också en mängd gropar utan fast mark. Den nya byggnaden för Folkkommisariatet för postväsendet påbörjades, men då det fanns 19 sådana gropar på denna plats, måste man gräva 30 eller 40 meter djupt för att kunna gjuta grunden.

Man bedrev också sabotage mot kommunens ekonomi i Buchara. Man rev delar av byn och spekulerade i husförsäljning. Man lade alltför höga skatter på invånarna så att de tvingades lämna husen, vilka därefter utbjöds till försäljning.

Man slösade medvetet bort de belopp som samväldets regering beviljat lokala byggnadsarbeten. Det kapital som var nedlagt i ofullbordade byggen, uppgick i slutet av 1937 till 34 miljoner rubel.

Vysjinskij: Och allt detta berodde på slöseri med de beviljade medlen?

Ikramov: Ja, det var Karimov och Faisullah Chodzjajev som gjorde det.

Vysjinskij: Och Ni?

Ikramov: Personligen deltog jag inte, men mitt ansvar blir naturligtvis inte mindre för det.

Vysjinskij: Det skedde med Er vetenskap?

Ikramov: Självklart. Om jag hade velat, hade jag kunnat avslöja det. En lika stor skadegörelse, som vi slöt ögonen för, ägde rum mot nybyggena för folkkommisariatet för den lätta industrin, vid bomulls- och sidenfabrikerna. I Namangan t.ex. började man bygga en sidenfabrik. Man gav ut en halv till två miljoner rubel, och i mitten av året sade man, att nybygget måste avbrytas. För att genomföra detta behövdes det, sade man, en halv miljon rubel, vilket också folkkommisariatet för den lätta industrin faktiskt beviljade. För att bygga en rensningsfabrik för bomull i Buchara gav man ut fem miljoner rubel. Fabriken är färdig, maskinerna har kommit, men fabriken kan inte tas i bruk. Varför? Eftersom det inte finns några pressar där.

Vysjinskij: Vad kostar en press?

Ikramov: Antagligen 100.000 till 120.000 rubel. Man byggde t.o.m. hus till arbetarna och de anställda, men fabriken står stilla och användes till lager.

Vysjinskij: Vem har ansvaret för det?

Ikramov: Ansvaret har folkkommisariatet för den lätta industrin. Men jag är också ansvarig, eftersom jag slöt ögonen för det som skedde.¹⁷

Sabotage är ”förklaringen”

I åtalet från den 11 mars 1938 kan Vysjinskij, som vittnesbörd mot de anklagade, lägga fram alla de ekonomiska svårigheter som medborgarna i Sovjetunionen kände så väl.

Vysjinskij: I vårt land, som är rikt på alla möjliga förråd, kunde och kan ett sådant läge inte uppstå, då det råder brist på någon produkt. Just därför var det hela denna skadegörarorganisations uppgift att skapa ett sådant läge, för att göra det, som hos oss finns i överflöd, till en ej förekommande vara, hålla marknadens och befolkningens behov i ett spänt tillstånd. Jag skall här blott erinra om en episod ur Zelenskijs verksamhet, om affären med de 50 järnvägsvagnarna ägg, som Zelenskij med avsikt förstörde för att lämna Moskva utan detta ytterst nödvändiga livsmedel.

Nu är det tydligt, varför det hos oss förekommer stockningar än här och än där, varför plötsligt den ena eller andra produkten saknas trots rikedom och överflöd. Det är just därför, att dessa förrådare är skuld till det. Desto mer gav detta dem en basis för att skapa en stämning mot vårt ekonomiska förvaltningssystem, mot sovjetmaktens hela system. Att föra kamp mot befolkningens mest trängande dagliga behov – det betyder i grund och botten att följa de gamla direktiven från Rjabusjinskij, som ville strypa den proletära revolutionen med svältens benangelshand. Det har inte lyckats honom!¹⁸ ...

... Det är den upprörande, fruktansvärda bilden av det omsorgsfullt genomtänkta, strängt organiserade och – man måste göra förrådarna rättvisa – strängt planmässiga systemet till skadegörelse- och diversionsåtgärder, som inte blott gick ut på att undergräva vårt lands försvarsförmåga och ekonomiska makt utan även på att bland befolkningens breda massor framkalla missnöje och reta upp dessa massor med medel, som var svåra att upptäcka.¹⁹

7. Erkännanden: Spioneri och förräderi

Man kan se samma utveckling både när det gäller anklagelserna och erkännandena av spionage och förräderi. I den första processen är det sidofigurerna Olberg och Lurie som erkänner förbindelser med tyska agenter och speciellt med Gestapo. De huvudåtalade uttalar, med en viss tvetydighet, sin skam över att sitta på samma bänk som dessa män. I de följande processerna siktar åtalen högre. Radek erkänner det förräderi som fullbordats under ett samtal med en person vars namn inte blev nämnt.

Vysjinskij: Ert samtal i november 1934 med denne herre från en av de mellaneuropeiska staterna gällde, om jag ej misstager mig ...?

Radek: Fosterlandsförräderi.

Vysjinskij: Och Ni gick in härpå? Och Ni samtalade härom?

Radek: Ni erfor därom av mig, alltså samtalade jag härom.

Vysjinskij: Var är det, fosterlandsförräderi?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Och det gjorde icke Er betänksam?

Radek: Det behöver man ej tala om. Naturligtvis gjorde det mig betänksam. Tror Ni att jag är tränad för fosterlandsförräderi? Det upprörde mig djupt.

Vysjinskij: Men Ni fortsatte att stå på samma nederlagsposition?

Radek: Ja, jag stod på den ståndpunkten att Trotskijs direktiv måste uppfyllas.

Vysjinskij: Fast detta direktiv betydde fosterlandsförräderi?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Alltså var det i det ena fallet fråga om fosterlandsförräderi och också i det andra, 1935?

Det intresserar mig nu att få höra vilken skillnad Ni såg i frågan om fosterlandsförräderiet, icke kvantitativt, titan kvalitativt.

Radek: Ni har redan, medborgare åklagare, dragit slutsatserna.

Vysjinskij: Erkänner Ni att själva faktum av ert samtal med herr ... i november 1934 är fosterlandsförräderi?

Radek: Jag förstod det under själva samtalet och betecknar det som sådant också nu, liksom jag även då gjorde.

Vysjinskij: Som förräderi?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Men då Pjatakov överbringade Er direktivet, var det också fosterlandsförräderi?

Radek: Det är också fosterlandsförräderi.¹

”Spionernas” erkännanden under processen mot Pjatakov

Sidofigurerna erkänner sin anknytning till de utländska underrättelsetjänsterna. Strojlov, tidigare hög funktionär vid konsulatet i Berlin, värvades således som tysk spion av en professionell agent, von Berg.

Strojlov: Jag hade ett samtal med Berg i frågor rörande vårt uppbygge. Berg rekommenderade mig att läsa Trotskijs bok, varom jag talade i går.

När jag var i Sovjetunionen – i slutet av november eller början av december 1930, befann sig denne Berg också i Moskva. Per telefon anhöll han på det enträgnaste, att jag skulle besöka honom. Jag gjorde det icke. Sedan bad han mig sända ett brevkort med anvisning om, när jag komme att återvända till Tyskland, vilket jag också gjorde. Sedan jag återvänt till Tyskland träffade jag Berg några gånger. Vid ett av samtalen sade han, att man i Sovjetunionen känner till att jag visat firmorna ”Walram” och ”Euckhoff” en viss hjälp. Vid ett andra samtal tillade

han, att man tydligen håller mig under uppsikt och att man i Sovjetunionen har reda på mina sovjetfientliga samtal, så att därför måste jag stanna i Tyskland.

I slutet av mars 1931 knöt jag förbindelse med Wüster, som rekommenderats mig av von Berg för att organisera min resa till Tjeckoslovakien och Frankrike för att utreda frågor rörande utvinningen av mäktiga kolskikt. Wüster sade mig, att ”Det kan arrangeras, men när Ni icke är tysk, så måste man ha något slags skriftligt bevis därpå, att Ni är vår man och inte lurar mig”. Och jag gav det dokument, varom jag redan talat, dvs. samtycke till att icke återvända till Sovjetunionen utan stanna i Tyskland och arbeta samman med dem och utföra deras uppdrag.

Efter tre eller fyra dagar, det var den 2 april, begav jag mig till hans bostad vid Armstrasse – andra våningen, jag tror det var nummer 59. Wüster sade: ”Det kan inte bli tal om att man låter Er stanna i Tyskland, eller att Ni besöker Frankrike eller Tjeckoslovakien.” För att tala uppriktigt, jag tappade koncepterna och sade, att detta helt enkelt är ohederligt. Han genmälte: ”Här är det inte fråga om någon ohederlighet. Ni har givit Er personliga skrivelse, och därför måste Ni utföra våra uppdrag, såsom Ni förbundet Er, herr Strojlov.” Han höjde tonen och förklarade, att han nu inte talar i sitt namn, utan i namn av de politiska kretsar, som kan göra den ena eller andra av två eventualiteter: antingen placera mig i tyskt fängelse på grund av en rad fakta om agitation, som jag skulle ha bedrivit, eller på grund av denna skrivelse – i sovjetfängelse. Jag samtyckte till att utföra Wüsters anvisningar, dvs. – rent ut sagt – att bli förrädare.

Under samma samtal påpekade han, att mina närmaste uppgifter bestod i att hjälpa de tyska specialisterna och i synnerhet dem, som enligt överenskommen lösen – ”hälsning från Wüster” – komme att vända sig till mig, att jag skulle visa dem varje medverkan i att placera dem på bestämda platser i Sovjetunionen, understöda dem i arbetet, utan att fästa uppmärksamhet vid de tekniska bristerna.

Vidare påpekade han för mig, att jag hör vidtagna åtgärder för att bromsa utvecklingen av Sovjetunionens kolindustri. Detta var helt enkelt ett direktiv om skadegörelseverksamhet.²

Den tyske teknikern Stein bekräftar.

Stein: År 1932 anlände ingenjörerna Wurm och Sommeregger. Ingenjör Wurm kom till mig i min bostad som en tysk till en tysk och under denna förevändning anknöt vi bekantskap. Ingenjör Wurm sade, att vi icke kommit till Sovjetunionen för att hjälpa bolsjevikerna. Vi hade kommit hit för att hjälpa den tyska staten, de tyska firmorna.

Saken var den, att man måste till varje pris förstöra de maskiner, som importerats från Tyskland, för att få möjlighet att införa nya maskiner hit. För den skull måste man till varje pris förstöra maskinerna på så sätt, att det icke skulle härledas av maskinernas kvalitet, utan av de ryska arbetarnas oduglighet. Man skulle börja med att förstöra de ryska maskinerna.

Han sade mig, att detta är varje tysks plikt, och den som inte gör detta, har inte rätt att vara tysk.

Samtidigt, år 1932, anlände ingenjör Flessa. Han frågade mig, om jag ännu inte utfört någon skadegörelseverksamhet. Jag sade honom, att det hade jag icke. Då kallade han mig en stackare och en förrädare mot Tyskland.

Vysjinskij: Vem?

Stein: Ingenjör Flessa. Han gav mig en direkt anvisning, att jag skulle börja arbetet. Jag borde söka förbindelse med malmgruvans verkställande ledare Sjestov...³

Åtalade Knjazev och Turok erkänner villigt.

Vysjinskij: Och Ni, Knjazev, var redan värvad som agent för den japanska spionagetjänsten?

Knjazev: Jag var värvad redan från september 1934.

Vysjinskij: Vilken funktion utövade Ni i den japanska spionagetjänsten sedan september 1934?

Knjazev: Jag stod i förbindelse med japanerna.

Vysjinskij: Och samtidigt utövade Ni funktionen som agent för den japanska spionagetjänsten?

Knjazev: Ja.

Vysjinskij: Berättade Ni därom till Livsjits? Visste han om det?

Knjazev: Ja.

Vysjinskij: När Ni talade med Livsjits om organiseringen av tågolyckan, berörde Ni då frågan om att den japanska spionagetjänsten av Er krävde organiserandet av sådana katastrofer?

Knjazev: Jag framställde frågan så för honom, att jag, ett halvt år efter det att jag trätt i förbindelse med trotskisterna, hade upprättat kontakt med en japansk agent, ty vid de första samtalen jag hade med denne agent ...

Vysjinskij: Är han nämnd i anklagelseakten och under vilket namn? Har Ni läst anklagelseakten?

Knjazev: Ja.

Vysjinskij: Hur betecknas han där, som spion?

Knjazev: Nej, som hr X...

Vysjinskij: Inte som X. utan som H... Och "Grigorij Ivanovitj", vem är det?

Knjazev: Det är hans förtrogne.

Vysjinskij: Av vilken härkomst?

Knjazev: Enligt min mening är han ryss.

Vysjinskij: Och av vilken härkomst är Ni?

Knjazev: Också ryss.

Vysjinskij: Följaktligen var "Grigorij Ivanovitj" agent för den japanska spionagetjänsten och Ni var också agent för den japanska spionagetjänsten. Nå, fortsätt.⁴

Vysjinskij: Får jag lov att fråga Turok? Anklagade Turok, kände Ni till, att den japanska spionagetjänsten erlade pengar för dessa underrättelser?

Turok: Nej, spionagetjänsten erlade inga pengar för dessa underrättelser, men däremot mottog vi i allmänhet pengar för att organisera trotskistisk diversionsverksamhet.

Vysjinskij: Av vem?

Turok: Av den japanska spionagetjänsten.

Vysjinskij: Den japanska spionagetjänsten betalade således med växlar, och dessutom erhöll Ni kontanter?

Turok: Jag utbetalade pengarna...

Vysjinskij: Vänta med utbetalningarna. Säg mig först: har Ni erhållit pengar?

Turok: Ja.

Vysjinskij: Av den japanska spionagetjänsten?

Turok: Ja.

Vysjinskij: När erhöll Ni pengarna?

Turok: I januari 1935 – 35 000 rubel.

Vysjinskij: Till vad använde Ni pengarna?

Turok: 20 000 rubel behöll jag för min organisation och 15 000 rubel gav jag till Knjazevs organisation.⁵

Åtalade Hrasche erkänner att han har tillhört två konkurrerande underrättelsetjänster samtidigt.

Hrasche: Jag kom i kontakt med den [trotskismen] på grund av min spionage- och skadegörelseverksamhet.

Vysjinskij: Så?! Alltså genom spionage till trotskism och inte omvänt. Då är det bättre att Ni säger rätten, när Ni blev agent för spionagetjänsten. Vilken spionagetjänst?

Hrasche: När jag första gången kom ...

Vysjinskij: Vilken spionagetjänst?

Hrasche: Den sista gången ...

Vysjinskij: Vilken spionagetjänst?

Hrasche: Den tyska spionagetjänsten.

Vysjinskij: Aha! Vilket år?

Hrasche: Det var 1932.

Vysjinskij: Och före 1932? Var arbetade Ni, i vilken institution?

Hrasche: Före 1932, när jag kom, arbetade jag i början i Folkkommisariatet för bildningsväsendet.

Vysjinskij: I Folkkommisariatet för bildningsväsendet?

Hrasche: Ja.

Vysjinskij: I vilken egenskap?

Hrasche: Jag arbetade där i informationsavdelningen som en av medarbetarna i "Bulletin för enhetsskolan". Sedan har jag arbetat i Komintern som översättare från det tjeckiska språket.

Vysjinskij: I Komintern?

Hrasche: Ja.

Vysjinskij: Vilket år var det?

Hrasche: Det var från maj 1921 till maj 1922.

Vysjinskij: Och intill dess har Ni inte sysselsatt Er med spionage?

Hrasche: Ja, jag måste säga ...

Vysjinskij: Svara klart och tydligt, har Ni eller har Ni inte sysselsatt Er med spioneri? Var Ni sysselsatt med spioneri före denna tid?

Hrasche: Jag erhöll uppdrag.

Vysjinskij: Hade Ni redan förbindelse med spionagetjänsten?

Hrasche: Ja.

Vysjinskij: När Ni antog anställningen i Folkkommisariatet för bildningsväsendet, stod Ni redan då i förbindelse med spionageorganisationen?

Hrasche: Ja.

Vysjinskij: När Ni tog anställning i Komintern, stod Ni redan i förbindelse med en spionageorganisation?

Hrasche: Ja.

Vysjinskij: Och här säger Ni att Ni först 1932 har blivit agent för spionagetjänsten. Jag ställer Er den direkta frågan: Kom Ni år 1920 till Sovjetunionen i spionageärende?

Hrasche: Ja, alldeles riktigt.

Vysjinskij: Därför använde Ni Er också av denna operation med krigsfångarna, för att lättare kunna utföra det?

Hrasche: Ja.

Vysjinskij: Så, nu är allt klart. Vilket år trädde Ni slutgiltigt i förbindelse med den tyska spionageverksamheten?

Hrasche: Med den tyska spionagetjänsten trädde jag i förbindelse 1932.

Vysjinskij: Och med vilken spionagetjänst stod Ni tidigare i förbindelse?

Hrasche: Intill dess med den tjeckoslovakiska spionagetjänsten.

Vysjinskij: Vilket huvudyrke har Ni alltså?

Hrasche: Ett svar är väl inte nödvändigt.

Vysjinskij: Ett svar är nödvändigt. Ni säger, att Ni är lärare men är ingen lärare; Ni säger att Ni är ekonom, men Ni är ingen ekonom; sedan gör Ni en rättelse och säger, att Ni var verksam som journalist, men nu ser jag att Ni har ett annat yrke. Vad är Ni?

Hrasche: Spion.⁶

”Spionerna” i processen mot Bucharin

Tjernov förklarar hur han blev spion efter ett möte med den emigrerade mensjeviken Dan. När han arresterades efter ett bråk i en buss, gick han i en utlagd fälla.

Tjernov: De tre tyskarna tog fast mig, stoppade bussen, satte mig i en hyrbil och förde mig till polispresidiet.

Där protesterade jag och krävde, att man skulle släppa mig fri. Man sade, att jag måste stanna till morgonen och tills någon överordnad infann sig. Jag stannade där över natten. På morgonen visade sig något slags tjänsteman, som talade god ryska och inför vilken jag genast protesterade. Han sade, att han måste avlägga rapport inför sina överordnade. Efter en stund infann sig en människa. Han kallade sig överste Oberhaus. Han drog fram ett protokoll och översatte det för mig: jag beskyldes för att ha misshandlat tyskar, och jag måste stå till ansvar som en kriminalförbrytare. Dessutom, förklarade han för mig, skulle man skicka en kopia av detta protokoll till min legation. Och på stället föreslog man mig att bli medarbetare i den tyska ochranan, det tyska spionaget. Jag avböjde. Då förklarade Oberhaus: ”Jag vet en del om

vad Ni gör i Tyskland.” Jag frågade: ”Vad?” Han svarade: ”Era sammanträffanden med Dan”, och visade mig några foton av mötena med Dan, som tagits i Königstein och i Berlin, dessutom berättade han kort för mig om mitt samtal med Dan.

Vysjinskij: Vilket samtal?

Tjernov: Det samtal jag hade med Dan. Under hans genomgång upprepade han exakt de ord som uttalats av Dan. Jag blev absolut klar över att det tyska spionaget fångat mig under fullständig medverkan av Dan och att Dan utan tvivel själv var en agent för det tyska spionaget, liksom också Kibrik.

Vysjinskij: Men det, som man förelade Er i polispresidiet, motsvarar verkligheten?

Tjernov: Protokollet? Det var färgat, jag hade inte kunnat misshandla någon.

Vysjinskij: Beträffande samtalet med Dan?

Tjernov: Det motsvarade det, som jag verkligen sagt till Dan.

Vysjinskij: Var någon närvarande vid Ert samtal med Dan?

Tjernov: I Königstein var det ett samtal. Kibrik förde mig in i rummet och gick sedan sin väg.

Vysjinskij: Polistjänstemannen måste alltså ha fått samtalet antingen från Er eller från Dan?

Tjernov: Ja.

Vysjinskij: Om Ni inte har talat om samtalet för polisen, måste alltså Dan ha gjort det, och om Dan gjort det, så är han alltså en av polisens medarbetare?

Tjernov: Ja. Annars hade han inte talat om det. Efter detta samtyckte jag och blev tysk spion.⁷

Han förklarar godtagbart sin ställning, och berättar om de upplysningar som krävdes av honom av hans direkt överordnade, en tysk korrespondent i Moskva.

Tjernov: Jag arbetade då, jag minns det inte så noga längre, som ställföreträdare för folkkommissariet eller som medlem av handelskommissariatets kollegium. Man kallade mig till utrikeskommissariatets informationsbyrå och meddelade mig, att korrespondent en till den tyska tidningen ”Berliner Tageblatt”, Paul Scheffer, ville tala med mig om informationsfrågor. Jag skulle ge honom meddelanden, som inte var förtroliga. Och verkligen, Scheffer visade sig om en stund, sade att han kom från överste Oberhaus och sade lösenordet ”Reinold”. Det var mitt täcknamn som tysk spion. Jag frågade Scheffer, vad Oberhaus ville. Just då krävde han av mig information om det inre livet i partiet, arbetet bland högern, trotskisterna, läget på landet. Dessutom begärde han särskilda upplysningar om förråden av industrivaror. I synnerhet intresserade han sig för förråden av industrivaror i städerna. Han krävde meddelanden om sädeslagringen och mobiliseringsförråden av säd. En del av de önskade upplysningarna, information om läget i partiet, arbetet bland högern, gav jag genast muntligt, siffermeddelanden gav jag några dagar efteråt.

Därefter hade jag en rad periodiska möten med Scheffer. Jag gav honom informationer för det tyska spionaget och fick genom honom anvisningar från det tyska spionaget om organiserandet av skadegörelsen. Jag hade ett särskilt långt samtal med Scheffer angående organiseringen av skadegörelse mot sädeslagren och brödhandeln. Den huvuduppgift, som det tyska spionaget då gav mig, bestod i att organisera förstöringen av säden i landet. Det var nödvändigt att uppehålla bygget av lagerlokaler och elevatorer, för att åstadkomma en klyfta mellan de växande sädeslagren och lagerlokalernas utrymme och på det viset – som Scheffer sade – uppnå två saker: för det första att fördärva själva säden, för det andra att göra bönderna förbittrade, vilket inte skulle kunna undvikas när de såg att att säden blev skadad. Man krävde vidare, att det organiserades en kompakt förgiftning av lagren och ladorna med sädessvamp.

Scheffer presenterade speciellt ett krav på infektering av mobiliseringsförråden med skadeinsekter och bakterier. Dessa uppgifter, som jag fick av Scheffer, genomförde jag.⁸

De anklagade Ivanov och Zelenskij berättar att de hade tagit tjänst i den tsaristiska Ochranan 1911. Anklagade Zubarev anställdes vid polisen 1908, och med hjälp av Ivanov kom han in i underättelsetjänsten för Tyskland 1936. Anklagade Sjarangovitj deklarerar att han varit polsk spion sedan 1921. Rosengoltz och Krestinskij erkänner också.

Vysjinskij: Förutom att sända pengar till Trotskij, försåg Ni också Seeckt med underrättelser?

Rosengoltz: Ja, det var 1923.

Vysjinskij: Och senare?

Rosengoltz: Från 1931 sände jag upplysningar om vår ledning till utlandet.

Vysjinskij: Konfidentiella upplysningar? Statshemligheter?

Rosengoltz: Ja.

Vysjinskij: Ni arbetade alltså under lång tid för utländsk underrättelsetjänst?

Rosengoltz: Jag sände sådana upplysningar från 1931 till 1935-36.

Vysjinskij: Och 1937?

Rosengoltz: Då blev det inga upplysningar.

Vysjinskij: Varför inte?

Rosengoltz: Jag berättar bara som det var.

Vysjinskij: Men varför var det så? Varför sände Ni inget under 1937?

Rosengoltz: Vi hade inga ”sammankomster”.

Vysjinskij: Inga bra tillfällen?

Rosengoltz: Nej.

Vysjinskij: Och 1923 sände Ni informationer till general Seeckt på anmodan av Trotskij?

Rosengoltz: Ja.

Vysjinskij: Vet Ni om det var några andra som sände sådana uppgifter till Seeckt?

Rosengoltz: Jag visste att Krestinskij stod i hemlig förbindelse med Reichswehr.

Vysjinskij: När var det?

Rosengoltz: Ungefär vid samma tid, eller lite senare, jag kan inte säga det säkert. Men jag vet inte hur förbindelsen fungerade.

Vysjinskij: Kanske Krestinskij kan säga det? Anklagade Krestinskij, vilken slags förbindelse med Reichswehr är det Rosengoltz pratar om?

Krestinskij: 1921 föreslog mig Trotskij att utnyttja en sammankomst med Seeckt och att vid de officiella förhandlingarna föreslå honom, att han systematiskt skulle ge finansiellt stöd åt Trotskij's strävanden att organisera det underjordiska trotskistiska arbetet, varvid han förberedde mig på, att om Seeckt kräver något slags motprestation, i form av spionage, så var det nödvändigt och möjligt att gå med på det. Jag ställde denna fråga för Seeckt och nämnde en summa på 25 000 guldmark, d.v.s. 60 000 dollar om året. Efter ett samtal med sin ställföreträdare, stabschefen, gick Seeckt principiellt in på det och ställde som motkrav, att Trotskij i Moskva eller genom mig skulle ge honom vissa hemliga och viktiga uppgifter av

militär karaktär, om också inte systematiskt. Detta motkrav från general Seeckt antogs, och sedan 1923 var överenskommelsen i kraft.

Vysjinskij: Var det Ni som lämnad över upplysningarna?

Krestinskij: Inte direkt jag, enligt min mening, men vi, de ryska trotskisterna. Även om det fanns tillfällen då jag själv lämnade över upplysningar till Seeckt.

Vysjinskij: Ni levererade dem personligen?

Krestinskij: Ja, det hände också två eller tre gånger att jag själv tog emot pengarna.

Vysjinskij: Vem tog Ni emot pengarna från?

Krestinskij: General Seeckt.

Vysjinskij: Var?

Krestinskij: På mitt kontor. Och så gav jag själv pengarna till Trotskij när jag reste till Moskva.

Vysjinskij: Gjorde Ni det personligen?

Krestinskij: Ja, utan mellanhand.

Vysjinskij: Från vilket år daterar sig Era förhandlingar med Seeckt?

Krestinskij: Våren och sommaren 1922. I anklagelsen har man angett att det var 1921. Det har ju inte så stor betydelse, men det första officiella möte som Trotskij bad mig att utnyttja ägde rum under vintern 1921-22.

Vysjinskij: Redan det mötet utnyttjade Ni?

Krestinskij: Då Trotskij fick veta att mötena hölls, uppmanade han mig att utnyttja det sista mötet, vilket ägde rum i slutet av våren eller i början av sommaren 1922. Detta har förresten ingen betydelse för anklagelsen mot mig.

Vysjinskij: Från vintern 1921-22, d.v.s. från 1921, upprättade Ni förbindelsen med Reichswehr, representerat av general Seeckt?

Krestinskij: Den brottsliga förbindelsen började 1922.

Vysjinskij: Till en början förberedde Ni bara förbindelsen, och senare?

Krestinskij: Senare blev det en brottslig förbindelse.

Vysjinskij: Det blev alltså en brottslig förbindelse.

Krestinskij: Ja, det blev en brottslig förbindelse från 1922.

Vysjinskij: Sätt Er.

Vysjinskij (till Rosengoltz): Det betyder att Ni, Rosengoltz, från 1923 har stått i förbindelse med den tyska underrättelsetjänsten?

Rosengoltz: I direkt förbindelse med Seeckt.

Vysjinskij: Tycker Ni att det gör någon skillnad?

Rosengoltz: Det var bara för att uttrycka det mer exakt.

Vysjinskij: Det betyder, anklagade Rosengoltz, att Ni lämnat spionageupplysningar till tillfrämmande stater från 1923?

Rosengoltz: Det är riktigt.⁹

Rakovskij erkänner att han arbetar för den engelska underrättelsetjänsten.

Vysjinskij: Berätta för mig under vilka omständigheter Ni blev värvad, under vilka omständigheter Ni blev agent för engelsk underrättelsetjänst 1924.

Rakovskij: Jag tillåter mig att återkomma till denna punkt. Armstrong och Leckart, som jag kände sedan tidigare i ett annat sammanhang, sökt upp mig efter regeringen McDonalds fall i november 1924.

Vysjinskij: Jaha. Och så vidare? Hur blev Ni värvad? Jag förstår att det kanske är obehagligt att prata om detta nu, men det är absolut nödvändigt.

Rakovskij: Jag har förklarat allt, både under förhören och här.

Vysjinskij: Var snäll och redogör ordentligt för oss om de faktiska förhållandena. Hur värvades Ni?

Rakovskij: Armstrong sade till mig: ”Vi har stor sympati för Er och vill varsko om en fara som hotar Er.” Han tog upp ett papper ur fickan och gav mig det.

Vysjinskij: Vad var det för ett papper?

Rakovskij: Det var ett maskinskrivet brev med min förfalskade underskrift.

Vysjinskij: Förfalskat, säger Ni?

Rakovskij: Förfalskat.

Vysjinskij: Vem var brevet adresserat till?

Rakovskij: Det saknade adressat.

Vysjinskij: Vem skulle ha det?

Rakovskij: Jag ska berätta om innehållet i brevet.

Vysjinskij: Vill Ni inte att jag ställer frågor till Er?

Rakovskij: Jag har ingen rätt att önska det.

Vysjinskij: Det har Ni rätt till.

Rakovskij: Ställ frågor är Ni snäll, kanske Ni frågar om saker jag vill berätta, och jag svarar gärna.

Vysjinskij: Vem var brevet adresserat till?

Rakovskij: Brevet var adresserat till Tyskland, men saknade adressat.

Vysjinskij: Var brevet adresserat till Tyskland?

Rakovskij: Det framgick av innehållet att det var avsett för den tyska regeringen.

Vysjinskij: För det tyska spionaget?

Rakovskij: Det är möjligt.

Vysjinskij: Vad stod det då i detta brev?

Rakovskij: I detta brev stod ungefär följande: ”Sänder Er bifogad förteckning över rumänska handelsfirmor och tidningsredaktioner, som bör vinnas för att dra in Rumänien på tysk sida i krig.”

Vysjinskij: Vad betyder detta?

Rakovskij: Det skulle betyda, att jag hade förbindelser med det tyska spionaget, med den tyska regeringen eller med någon tysk organisation.

Vysjinskij: Ni skulle ha hjälpt Tyskland med att på rumänskt territorium värva rumänska undersåtar för stöd åt Tyskland?

Rakovskij: Riktigt.

Vysjinskij: Och säg mig, var Ni i Rumänien vid den tid som brevet anger?

Rakovskij: Vid den tid det anger?

Vysjinskij: Ja.

Rakovskij: Brevet var daterat Bern 15 oktober. Vid den tiden var jag inte i Bern.

Vysjinskij: Var Ni i Rumänien?

Rakovskij: Jag var där. Varför? Jag deltog i arbetarrörelsen.

Vysjinskij: Bortse från arbetarrörelsen. Jag pratar inte med Er om arbetarrörelsen, som Ni – enligt Era egna medgivanden – förrådde 1924. Ni sa ju att Ni blev agent för den engelska underrättelsetjänsten 1924?

Rakovskij: Det blev jag.¹⁰

Senare preciserade han att Trotskij hade gått samma väg som han själv.

Vysjinskij: Berätta vad Ni vet om Trotskijs förbindelser med Intelligence Service!

Rakovskij: Det var strax före Trotskijs förvisning till Alma Ata. När jag var hemma hos honom på Granovskijgatan var han mycket nöjd med att man skickade honom från Astrakan till Alma Ata. Det förundrade mig. För att komma till Alma Ata måste man resa några dagar från Frunse (det fanns på den tiden ingen järnväg). Han svarade: ”Men i stället är det så mycket närmare till den kinesiska gränsen”, och han visade en hög kartor. Han lät förstå att han räknade med flykt. Jag frågade hur man kunde organisera en flykt genom Väst-Kina, genom sandöknarna, över bergen – utan några medel. ”Mig hjälper Intelligence Service”, svarade Trotskij. Han meddelade mig strängt förtroligt, att han sedan 1926 stod i brottslig förbindelse med Intelligence Service.¹¹

Under sin sista redogörelse förklarade Rakovskij:

Jag har varit dubbelspion. 1924 etablerade jag brottsliga förbindelser med den engelska underrättelsetjänsten och 1934 med den japanska. 1927 förde jag förhandlingar med vissa franska kapitalistiska högerkretsar, vars idéer, när det kommer till kritan, också är fientliga mot Sovjetunionen.¹²

Åklagaren Vysjinskij samlade alla dessa erkännanden i sitt inlägg och deklarerade:

Här på de anklagades bänk sitter inte vilken sovjetfientlig grupp som helst, inte vilken utländsk spionagetjänsts agentur som helst, här på de anklagades bänk sitter en hel rad sovjetfientliga grupper, som utgör en hel rad mot Sovjetunionen fientlig sinnade utländska staters spionagetjänsters agentur.

I denna ”sak” är alla sovjetfientliga krafter, grupper och organisationers kvarlevor inblandade, är, som noggrant konstaterades genom den rättsliga undersökningen, åtminstone fyra utländska spionagetjänster: den japanska, den tyska, den polska och den engelska inblandade och naturligtvis alla andra spionagetjänster, som upprätthåller en vänskaplig s.k. operativ kontakt med de nämnda spionagetjänsterna.¹³

8. Förnekelse och motstånd

Detta frossande i frivilliga bekännelser, denna serie av frågor och svar, griper fullständigt in i varandra och formar ett sammanhängande helt – alltför sammanhängande för att verka troligt. Men det löper ändå inte helt knaggfritt eller utan överraskningar. Referatet från den första processen visar – utan omskrivning – Smirnovs förnekanden. Referatet från den sista processen kan inte dölja Krestinskijs motstånd. Men det finns andra svagheter. Utan förvarning blir en av de anklagade rasande, förnekar riktigheten i en redogörelse, kommer tillbaka till en punkt som verkar vara av underordnad betydelse, eller tiger hårdnackat. Åklagaren blir av och till arg, hotar, kallar till ordning eller inger förtroende och lugnar mannen som är utom sig, som kämpar emot eller stänger in sig i en oväntad tystnad. Under loppet av några minuter – ibland snabbare – uppstår en märklig dialog med tvetydigheter. En dialog där båda parter verkar bekräfta en regel i ett hemligt spel, som de godtar och aktar sig för att bryta.

Pjatakovs motstånd

Under processen mot de 17 orsakar Pjatakov flera incidenter. Första dagen förnekar han således Sjestovs redogörelse, vilken Vysjinskij vill utnyttja mot Pjatakovs version av händelserna.

Vysjinskij: Bekräftar Ni det som anklagade Pjatakov här sade ifråga om samtalet med Sedov?

Sjestov: Ja, jag bekräftar det.

Vysjinskij: Var det just detta, som Pjatakov då sade Er?

Sjestov: Ja, men han talade på ett utförligare sätt.

Vysjinskij: I vilket avseende var det utförligare?

Sjestov: Han sade följande: den industrialisering, som Stalin genomför, håller ej stand mot någon slags kritik.

Vysjinskij: Vem sade Er det?

Sjestov: Det sade mig då Pjatakov.

Vysjinskij: Var det hans egna ord, eller återgav han Sedovs ord?

Sjestov: Jag uppfattade det så, att det var Pjatakovs egna ord och att de sammanföll med det, som jag visste genom tidigare samtal med Sedov.

Vysjinskij: Vem hade talat?

Sjestov: Jag personligen.

Vysjinskij: Härom senare. Nu – vad känner Ni till om Pjatakovs samtal med Sedov?

Sjestov: Pjatakov sade då, att bygget av jättekolgruvor, Stalins ide om Ural-Kusnetsk-kombinatet, var byggd på lösan sand. För att bevisa detta började han med pennan i hand (han tog verkligen en blyertspenna) räkna ut, hur mycket en ton metall, framställd i Magnitogorsk, med kol från Kusnetsk komme att kosta, en ton metall från Kusnetskverket, framställd med kol ...

Vysjinskij: Och vilken slutsats kom han till?

Sjestov: Slutsatsen blev, att alla dessa verk kommer att bli oräntabla.

Vysjinskij: Vems åsikt var det?

Sjestov: Jag uppfattade det så, att det var Georgij Leonidovitjs mening.

Vysjinskij: När Pjatakov meddelade Er sitt samtal med Sedov, solidariserade han sig med Sedov, eller återgav han samtalet fotografiskt?

Sjestov: Han solidariserade sig ovillkorligen därmed.

Vysjinskij: Försökte han övertyga Er?

Sjestov: Ja.

Vysjinskij: Var Ni då ännu inte övertygad?

Sjestov: Nej, jag blev tillräckligt övertygad genom samtalet med Sedov, och sedan hade jag två samtal med Smirnov.

Vysjinskij: Har jag förstått Er rätt, att då Pjatakov återgav för Er sitt samtal med Sedov, han var fullständigt överens med Sedovs linje?

Sjestov: Ja.

Vysjinskij: Och han påverkade Er, för att Ni skulle antaga denna linje?

Sjestov: Ja.

Vysjinskij: Jag har inga flera frågor att ställa till Sjestov. Tillåt mig att fråga Pjatakov. Anklagade Pjatakov, är Ni överens med det, som Sjestov sade?

Pjatakov: Sjestov har möjligen talat med någon annan, men inte med mig. Ett samtal då jag med pennan i hand skulle ha räknat ut värdet av tackjärnet har ej ägt rum med mig.

Vysjinskij: När Ni berättade för Sjestov om ert samtal med Sedov, gav Ni det karaktären av ett enkelt återgivande, eller uttalade Ni därvid Er egen inställning?

Pjatakov: Både vid samtalet med Sjestov och med Vladimir Loginov var det fråga om förverkligandet av detta direktiv.

Vysjinskij: Har jag förstått Er rätt, att Ni år 1931 i Berlin sammanträffade med Sedov och samtalade med honom om kampen mot sovjetregeringen och partiet, att Ni uttalade Er mening om industrialiseringens sammanbrott o.s.v.?

Pjatakov: Jag uttalade då ännu ej min mening om industrialiseringens sammanbrott, men jag talade i varje fall om återupptagandet av kampen mot ledningen, och i denna fråga uttalade jag min mening.

Vysjinskij: Ni ansåg det vara nödvändigt att återupptaga denna kamp?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Hur skall det förklaras, att Ni så snabbt gav ert samtycke till att återupptaga kampen mot partiet och sovjetregeringen?

Pjatakov: Samtalet med Sedov var ej orsaken härtill, det gav endast en impuls.

Vysjinskij: Följaktligen vidhöll Ni även före samtalet Er gamla trotskistiska position?

Pjatakov: Utan tvivel fanns det kvar hos mig rester av den gamla trotskistiska inställningen, vilka i fortsättningen allt mer växte.¹

Nästa dag börjar Pjatakov protestera mot den politiska bakgrund som åklagaren anför. Han vägrar att erkänna trotskist-verksamhet, vilket han betecknat som näst intill ren fascism.

Vysjinskij påminner honom om hans erkännanden. Pjatakov tiger, och åklagaren nöjer sig till slut med ett tvetydigt svar.

Vysjinskij: Det fick Ni klart för Er först då?

Pjatakov: Det blev klart för mig först då.

Vysjinskij: Men Ni hade klart för Er, att allt vad Ni gör, är de svåraste, statsförbrytelser?

Pjatakov: Vid detta samtal hade jag det inte klart för mig.

Vysjinskij: År 1931, när Ni fick riktlinjen om terror – är det inte den svåraste statsförbrytelse?

Pjatakov: Jo, naturligtvis.

Vysjinskij: År 1932 bekräftas denna riktlinje och Ni åtager Er att utföra denna uppgift. Är det den svåraste statsförbrytelse?

Pjatakov: Alldeles så.

Vysjinskij: Det vill säga?

Pjatakov: Också den svåraste statsförbrytelse, det är klart.

Vysjinskij: Erhöll Ni en riktlinje om skadegörelseverksamheten, direkt eller genom Radek?

Pjatakov: Ja, jag erhöll den.

Vysjinskij: Antog Ni den?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Hur kvalificerar Ni det?

Pjatakov: Alldeles lika.

Vysjinskij: Det vill säga?

Pjatakov: Den svåraste statsförbrytelse.

Vysjinskij: Fick Ni riktlinjen om diversion?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Hur kvalificerar Ni det?

Pjatakov: Alldeles lika.

Vysjinskij: Fick Ni riktlinjen om inställning för nederlag?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Hur kvalificerar Ni det?

Pjatakov: Alldeles lika.

Vysjinskij: Fick Ni riktlinjen om spioneri? Hur kvalificerar Ni det?

Pjatakov: Alldeles lika.

Vysjinskij: Till vems förmån?

Pjatakov: Här säger jag inte att det är till någons förmån.

Vysjinskij: På vems vägnar, i vilka politiska syften? Det var klart, när Ni år 1931 antog riktlinjen om skadegörelse, när Ni antog riktlinjen om diversion, när Ni antog riktlinjen om spioneri, om förbindelse med vissa utländska staters spionageorgan – eller hade Ni inte klart för Er, vart detta leder? Hur kvalificerar Ni det?

Pjatakov: Om det hade varit klart då, så hade antagligen allt varit något annorlunda.

Vysjinskij: Ni har ju uppnått myndig ålder. Låt oss gå i omvänd ordning. När Ni antog riktlinjen om terror, förstod Ni ej, att det betyder mord på vårt partis ledare?

Pjatakov: Det förstod jag naturligtvis.

Vysjinskij: Och är då inte det den svåraste statsförbrytelse?

Pjatakov: Naturligtvis, det är klart.

Vysjinskij: Hur kan Ni då säga, att det inte var klart för Er?

Pjatakov: Inte denna sida.

Vysjinskij: Denna sida intresserar mig som representant för den statliga åklagarmakten. Hur kan Ni säga, att det inte var klart? Vad är här oklart: Ni reser till Sovjetunionen, organiserar där terroristgrupper, organiserar mord på partiets och regeringens ledare. Är det klart eller oklart?

Pjatakov: Det är klart, naturligtvis.

Vysjinskij: Vad var det då, som var oklart?

Pjatakov: (tiger).

Vysjinskij: Enligt min mening är det klart, och det är klart för hela vårt folk, och för Er är det troligen också klart.

Pjatakov: Jag sade Er ju att det blev klart för mig.

Vysjinskij: Jag frågade just: var det klart för Er?

Pjatakov: Naturligtvis var det klart.

Vysjinskij: Att påskynda kriget – var det riktlinjen?

Pjatakov: (tiger).

Vysjinskij: Att hjälpa angriparen – var det riktlinjen?

Pjatakov: Det var det.

Vysjinskij: Att hjälpa angriparen – är det hjälp åt fascismen?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Hantlangare åt fascismen – är det att vara ett bihang åt fascismen?

Pjatakov: Inte alltid.

Vysjinskij: Men i detta fall?

Pjatakov: I detta fall utan tvivel.

Vysjinskij: Då är det ju klart. Jag har inga flera frågor att ställa.²

Den 25 januari 1937 börjar rättegången med en redogörelse från vittnet Loginov. Han pratar om instruktionerna för förbindelsen med den tyska underrättelsetjänsten och skyller på Rataitjak, som bekräftar och i sin tur gömmer sig bakom Pjatakov.

Vysjinskij: Anklagade Pjatakov, bekräftar Ni dessa uppgifter?

Pjatakov: I huvudsak bekräftar jag dem.

Vysjinskij: Vari består huvudsaken? Däri att Ni gav Rataitjak anvisning att sätta sig i förbindelse med den tyska spionagetjänstens agenter?

Pjatakov: Jag minns inte om det var fråga om den tyska spionagetjänsten, men för så vitt jag gav både Loginov och Rataitjak Trotskijs och mina egna anvisningar om nödvändigheten av

att åstadkomma kontakt mellan de trotskistiska organisationerna och alla slags fientliga krafter, som fanns i sovjetlandet, så var det följaktligen fråga också om dessa förbindelser.

Vysjinskij: Ni menar alltså att de förbindelser, som Rataitjak talar om?

Pjatakov: Jag gav riktlinjen mera i algebraform, i allmänna ordalag, utan att konkretisera. Ty här menades också resterna av f.d. skadegörargrupper bland fackmännen och andra ...

Vysjinskij: Det intresserar mig inte nu. Er algebra känner jag, jag vet vad den betyder, men nu får jag icke befatta mig med algebra, utan med fakta.

Pjatakov: Jag kan ju icke i varje enskilt fall konkretisera allt. Men jag bekräftar, att det är riktigt.

Vysjinskij: Men Ni måste också förstå mig, jag kan ju inte bara höra på, jag måste också kontrollera.

Pjatakov: Därför började jag också med att säga, att dessa uppgifter är riktiga.

Vysjinskij: Loginov åberopade sig på Er, när han sade att Rataitjak rådgjorde med honom om hur han skulle finna en person, som kunde sätta honom i förbindelse med den tyska spionagetjänstens agenter. Hade Rataitjak rätt att åberopa Er?

Pjatakov: Det hade han.

Vysjinskij: Alltså kan jag förutsätta, att Ni gav Rataitjak anvisningen att söka förbindelse med det tyska spionaget?

Pjatakov: Jag sade icke speciellt: "Sök förbindelse med det tyska spionaget" – sådana anvisningar gav jag icke, men jag menade också sådana förbindelser.

Vysjinskij: Var det meningen, att han skulle söka förbindelse med det tyska spionaget?

Pjatakov: Ja.³

På kvällen den 26 januari säger den anklagade Livsjits, en annan av Pjatakovs gamla kamrater i Ukraina, att Pjatakov berättat om förberedelserna för attentatet mot Stalin. Pjatakov förnekar det kategoriskt. Det blir nödvändigt att blanda in Radek. Han hänvisar till protokollet från ett förhör den 17 januari för att Pjatakov skulle erkänna att Livsjits hade kunnat antaga det, och så att Vysjinskij skulle kunna förklara sig nöjd.

Vysjinskij: I detta sammanhang önskar jag fråga Pjatakov, då Serebrjakov ju åberopar sig på sin glömska. Anklagade Pjatakov, bekräftar Ni det?

Pjatakov: Jag informerade inte Livsjits speciellt om detta. Han hade kännedom om de terroristiska riktlinjerna och förberedelserna, men jag informerade inte Livsjits om den eller den bestämda förberedelsen.

Vysjinskij: Det rör sig inte här om den speciella organiseringen. Livsjits säger, att han genom Er erfor, att terrordåd förbereddes mot Stalin. Talade Ni med Livsjits härom?

Pjatakov: Det kan jag inte erinra mig.

Vysjinskij: Talade Ni med Livsjits om terrordåd?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Talade Ni om mot vem detta terroranslag förbereddes?

Pjatakov: Jag talade med Livsjits om terror, men jag sade inte mot vem detta terrordåd riktades.

Vysjinskij: Bekräftar Ni det?

Pjatakov: Jag bekräftar det. Men vad beträffar förberedelsen av terrordådet mot Stalin, bekräftar jag det inte.

Vysjinskij: Livsjits säger, att han erfor, att centrum förberedde ett terrordåd mot Stalin. Bekräftar Ni det?

Pjatakov: Nej.

Vysjinskij: Ni talade således inte med Livsjits om detta?

Pjatakov: Enligt min mening gjorde jag det inte.

Vysjinskij: Men Livsjits säger, att han erfor detta av Er. Ni bekräftar det således inte?

Pjatakov: Nej, jag bekräftar det inte.

Vysjinskij: Tillåt mig då att fråga: förbereddes ett terrordåd mot Stalin?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Deltog Ni i dessa förberedelser?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Det är således ett faktum som Livsjits anför, att ett terrordåd mot Stalin förbereddes, och det är också med sanningen överensstämmande?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Därav framgår det således, att Livsjits kunnat erfara detta av någon annan?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Men att ett terrordåd förbereddes, det bekräftar Ni?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij (till Livsjits): Serebrjakov och Pjatakov framhärskar i sitt påstående, att Ni inte haft något sådant samtal med dem. Kanske hade Ni inte detta samtal med Pjatakov och Serebrjakov, utan kanske med någon annan, måhända med Sokolnikov, eller kanske med Radek?

Livsjits: Jag har inte talat med Sokolnikov, och Radeks bekantskap har jag gjort först här på de anklagades bänk.

Vysjinskij: Ni visste således inte om hans existens, Ni kände inte till det faktum, att Radek existerar?

Livsjits: Nej, jag visste om honom. Jag visste om hans existens, men jag var inte bekant med honom.

Vysjinskij: Om detta förnekas av Pjatakov och Serebrjakov, så frågar jag, för att handskas objektivt med fallet: vem av de anklagade, som sitter här, eller kanske av dem, som kommer att sitta här, kunde veta eller visste om detta och kunde säga Er det?

Livsjits: Jag kan endast svara, att de båda glömt det; ty jag talade inte med någon annan om denna fråga. Om jag således vet det, kan jag endast veta det av dem.

Ordföranden (till Radek): Ni har räckt upp handen, vill Ni i detta sammanhang säga något?

Radek: Ja.

Ordföranden: Var så god.

Radek: Då vi, centrums medlemmar, talade med organisationens medlemmar, med sådana medlemmar av organisationen som Livsjits, med mycket ansvarsfulla medlemmar, så talade vi inte om enskildheter, så nämnde vi ingenting angående, orten, gruppen eller tidpunkten. Vi nämnde den grupp av personer, mot vilka anslagen riktades. Just därför kan meningsskiljaktigheten bero på, att Serebrjakov eller Pjatakov inte sade: anslaget förövas nu, eller om en månad, eller om ett halvt år. Men i en krets av så ansvarsfulla personer som Livsjits talade vi, och därför kan inte Livsjits tala osanning angående sådana saker som attentatet mot Stalin.

Vysjinskij: Anklagade Livsjits, ägde en konfrontation rum mellan Er och Pjatakov den 17 januari 1937? Detta berör för övrigt den anklagade Pjatakov, därför ber jag också honom att uppmärksamma detta uttalande. Vid konfrontationen var också terrorn på tal.

Fråga till Pjatakov (läser): Gav Ni vid detta tillfälle Livsjits direktiv angående terror och skadegörelseverksamhet?

Svar: Det faller sig svårt för mig att noggrant erinra mig vid vilken tidpunkt jag gav Livsjits dessa direktiv.

Fråga till Pjatakov: Är det att förstå så, att Ni överhuvudtaget givit Livsjits sådana direktiv?

Pjatakov: Naturligtvis, detta samtal med honom har ägt rum.

Vysjinskij: Den konkreta huvudfrågan, som vi har dryftat ... o.s.v. Till slut: Fråga till Pjatakov: Informerade Ni Livsjits om förberedelsearbetet med terrordåden mot SUKP(b)s ledning?

Pjatakov: Jag erinrar mig inte, huruvida jag talat konkret om detta, i varje fall visste Livsjits om den terroristiska verksamhet, som centrum bedrev.

Vysjinskij: Är detta överensstämmande med fakta?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Följaktligen bekräftar Ni, att Livsjits kände till förberedelserna av terrordåd mot vårt partis och vår regerings ledning och således mot Stalin.

Pjatakov: Jag bekräftar, att terrordåden voro avsedda att riktas mot bestämda personer och bland dem Stalin.

Vysjinskij: Varifrån hade Livsjits fått reda på detta?

Pjatakov: Bl. a. av mig.

Vysjinskij: Kan man således säga, att Livsjits kunde säga att han visste om detta?

Pjatakov: Nej.

Vysjinskij: För mig är frågan klar. Har Livsjits talat med Er angående terror?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Om att parallellcentrum förberedde terror?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Om att terror förbereddes mot SUKP(b)s ledning och följlaktligen mot Stalin?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Har således ett samtal med Livsjits ägt rum?

Pjatakov: Självklart.

Vysjinskij: Kunde således Livsjits vara av den meningen, att Ni, då Ni talade om terrordådet, satte honom in i, att detta terrordåd också förbereddes mot Stalin?

Pjatakov: Det säger jag ju också.

Vysjinskij: Det synes mig, att frågan är klar.⁴

Radek, utpressning och antydningar

Radeks hållning är förvirrande vid en första anblick. Under förhöret med Pjatakov avvisar han en del av redogörelsen, och ber att man ska gå tillbaka till ”dokumenten från förundersökningen”.

Radek: Pjatakov rör ihop alla datum.

Vysjinskij: Finns det differenser Er emellan?

Radek: Det förekommer bl. a. avvikelser från det som är protokollerat i rannsakningsmaterialet.

Vysjinskij: Rannsakningsmaterialet har ju fått uppgifterna av Er.

Radek: Ja.

Vysjinskij: Vårt undersökningsmaterial är också ert material.

Radek: Jag påstår, att ingen av oss bestrida rannsakningsmaterialet. Det har blivit sagt att Trotskij's direktiv om terrordådet gruppvis anlände i januari 1936.⁵

Vysjinskij får honom att erkänna att han på förhand kände till vissa grupper's förberedelser till terrorhandlingar.

Vysjinskij: Vad är det då för skillnad?

Radek: Skillnaden framträdde senare. Ser Ni, förefintligheten av sådana grupper, deras bildande för att utföra terrordåd mot hela grupper – jag tror, att det inte ligger i den statliga åklagarmaktens intresse att utlägga den saken här, hur dessa dåd förövas, och det motsvarar inte mina åsikter, med vilka jag framträder här för rätten.

Vysjinskij: Dessa åsikter intresserar mig mindre än de åsikter, som Ni då hade.

Radek: Men Ni ville ju inte höra mig till slut.⁶

Man talar i gåtor.

Vysjinskij: Ni kallar det ”en ny, utvidgad taktik”, men på strafflagens språk kallas det mord, kvalificerat enligt art. 58-8.

Förekom det således hos Er under 1935 till början av 1936 förberedelse till terrordåd gruppvis, eller förekom det inte?

Radek: Strafflagen känner jag inte, därför kan jag ej tala på dess språk.

Vysjinskij: Jag tror, att efter processen kommer Ni att känna till strafflagen.

Radek: Och jag tror, att efter processen kommer jag inte längre att känna till lagen.

Vysjinski: Det blir beroende på domstolens utslag. I varje fall kommer Ni att veta mera än Ni vet nu.⁷

Under förhöret den 24 januari väcker Radek uppseende genom att verka vilja prata – apropå defaitism – om ett samtal som spelreglerna förbjuder honom att prata om av säkerhetsskäl, eftersom det troligtvis handlar om en utländsk diplomat.

Radek: Om Ni frågar, huruvida vi talade om inställningen till nederlaget, så måste jag för att klargöra saken säga följande: med Sokolnikov hade vi överhuvudtaget inget tankeutbyte av denna art. Jag delgav honom direktivet och frågade honom angående det konkreta faktum om

...

Ordföranden: Anklagade Radek, vill Ni provocera oss?

Radek: Jag provocerar Er icke och det kommer icke vidare att upprepas.

Vysjinskij: Ett sådant uppträdande från den anklagade Radeks sida försätter mig i ett mycket svårt läge under förhöret ...

Ordföranden: Alldeles riktigt.

Vysjinskij: ... och jag fruktar att Radek också i fortsättningen kommer att upprepa liknande utfall, och då får jag ingen möjlighet att ställa frågor denna sak. Ni är en i politiken tillräckligt bevandrad person för att förstå, att om det är förbjudet att i rätten tala om vissa saker, så måste lagens krav efterföljas.

Radek: Jag ber så mycket om ursäkt, det kommer icke vidare att upprepas.

Ordföranden: Jag anser, att om Radek kommer att upprepa någonting dylikt, så måste vi överföra frågan till ett slutet sammanträde.

Radek: Jag upprepar att det icke mera kommer att ske.

Vysjinskij: Jag ber att Ni håller eder till sakens faktiska sida, så blir det lättare för Er att uppfylla det.⁸

Radek verkar lägga stor vikt vid vissa datum.

Vysjinskij: Alltså kan man dra följande slutsats: så länge Ni ansåg att socialismen hos oss är svag, menade Ni att man kan förråda den, att man kan gå med på ett krig, att man kan gå med på Sovjetunionens nederlag o.s.v. Men då Ni såg att socialismen är tillräckligt stark och mäktig, kom Ni till slutsatsen att varken kriget eller nederlaget är möjliga.

Radek: Ni ser mycket djupt i mänskliga själar, men jag måste dock med egna ord kommentera mina tankar.

Vysjinskij: Jag vet att Ni har ett tillräckligt ordförråd, med vilket Ni kan överskylla edra tankar och det är mycket svårt t.o.m. för en person, som kan se djupt i mänskliga själar, att få Er att säga det som Ni verkligen tänker.

Men jag skulle vilja be Er att inte längre tala som en journalist, som specialicerat sig på internationella frågor, utan som en person, som anklagats för högförräderi. Det är just ur denna synpunkt jag ställer Er frågan: Var Ni år 1934 för nederlaget?

Radek: Jag har redan svarat på denna fråga.

Vysjinskij: Upprepa ännu en gång, om det icke är svårt för Er.

Radek: 1934 ansåg jag nederlaget oundvikligt.

Vysjinskij: Var Ni 1934 för nederlaget?

Radek: Jag ansåg nederlaget oundvikligt.

Vysjinskij: Var Ni för nederlaget?

Radek: Om jag hade kunnat avvärja nederlaget, så hade jag varit mot detsamma.

Vysjinskij: Ni anser att Ni icke skulle ha kunnat avvärja det?

Radek: Jag ansåg det som ett oundvikligt faktum.

Vysjinskij: Ni besvarar icke riktigt min fråga.

...

Vysjinskij: 1934 var Ni alltså icke mot nederlaget, utan för?

Radek: Ja, det har jag redan sagt.

Vysjinskij: Det är nödvändigt för mig att Ni ännu en gång upprepar det.⁹

I allra sista stund väcker Radek uppseende genom att anspela på polisen. Åklagaren reagerar våldsamt.

Vysjinskij: Och att Ni måste gå till CK för att sträcka vapen? Men Ni gick icke?

Radek: Jag gick icke.

Vysjinskij: Därefter häktades Ni?

Radek: Man tog mig fast, men jag förnekade allt från början till slut. Kanske frågar Ni mig – varför?

Vysjinskij: Jag vet att Ni alltid finner något svar. Man fängslade och förhörde Er. Svarade Ni?

Radek: Jag förnekade allt från början till slut.

Vysjinskij: Ni visste allt, Ni hade möjlighet att gå och omtala allt.

Radek: Jag hade möjlighet, men jag beslöt att göra det i Folkkommisariatet för inrikes ärenden...

Vysjinskij: Kamrat ordförande, jag ber Er övervaka, att den anklagade svarar på frågorna och ej håller några tal.

Ordföranden: Anklagade Radek, Ni kan hålla tal två gånger: först försvarstalet och sedan slutordet.

Vysjinskij: Jag har ej för avsikt att tävla i röststyrka med den anklagade Radek. Jag frågar Er, jag ställer Er frågor, om det passar Er, så svara på frågorna, men håll inga tal. Jag ber Er att inte överrösta mig och inte prata om frågor, som ej berör saken.¹⁰

Detta förhör slutar med en ny oförskämndhet från den anklagade, då han påminner om att hans erkännanden ligger till grund för anklagelsen.

Vysjinskij: Faktum förblir faktum: Ni som ville omtala allt och bara, som Ni säger, icke kunde besluta Er för att överlämna edert folk i rättvisans händer – när Ni själv kom i rättvisans händer, förnekade Ni kategoriskt allt. Är det riktigt?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Ifrågasätter det icke riktigheten av det som Ni sade om ert vacklande, edra tvivel?

Radek: Jo, om man bortser från det faktum, att Ni bara av mig fick veta om Trotskijs program och instruktioner, så kan naturligtvis det som jag sagt synas tvivelaktigt.¹¹

I sin slutdeklaration påminner Radek om det svaga grundlaget för åtalet och processens slutsatser:

Men saken är följande – denna process har uppvisat två betydande saker: De kontrarevolutionära organisationernas sammanflätning med alla kontrarevolutionära krafter i landet. Det är ett faktum. Men detta faktum är ett kolossalt, objektiva bevis. Skadegörelsearbetet kan fastställas av de tekniska sakkunnige, och det terroristiska arbetet stod i samband med så många personer, att dessa personers vittnesmål, utom de sakliga bevisen, ger en fullständig bild. Men processen har två medelpunkter, den har också en annan kolossal betydelse. Den har visat krigets smedja och den har visat att den trotskistiska organisationen blivit en agentur för de krafter, som förbereder det nya världskriget.

Vilka bevis finns för detta faktum? För detta faktum finns två personers vittnesbörd – mina uppgifter för så vitt som jag fick direktiv och brev av Trotskij (vilka jag tyvärr uppbränt) samt uppgifterna av Pjatakov, som talade med Trotskij. Alla andra uppgifter av de övriga anklagade stödjer sig på våra uppgifter. Om Ni har att göra med rent kriminella förbrytare och spioner, hur kan Ni då vara förvissade om att det som vi sagt är sant, att det är den orubbliga sanningen?¹²

En anklagad som måste lugnas

På kvällen den 26 januari 1937 protesterar Livsjits mot åklagaren som gör honom förvirrad med vittnet Loginovs redogörelse. Hittills har Livsjits varit foglig.

Vysjinskij: Anklagade Livsjits, då Ni i dag inför rätta öppenhjärtigt tillstått Er spionageverksamhet, d.v.s. i full utsträckning erkänt Er skyldig beträffande de mot Er resta anklagelserna, så önskar Ni kanske idag göra utförligare uttalanden också beträffande terrorn? Visste Ni t.ex. ej genom Loginov konkretare, hur attentaten mot Kosior och Postysjev förbereddes, vem som förberedde dem?

Livsjits: Nej, jag visste det inte.

Vysjinskij: Berättade Loginov för Er endast det faktum att förberedelser pågick, eller sade han Er något ännu mera konkret?

Livsjits: Loginov sade igår i sitt vittnesmål inför rätten, att det endast var allmänna anvisningar ... Jag bekräftar det jag sade vid förundersökningen.

Vysjinskij: Utförligare samtal och utförligare kännedom om detta hade Ni således inte? Loginov nämnde intet konkret till Er?

Livsjits: Nej.

Vysjinskij: Och om attentatet mot kamrat Stalin år 1935?

Livsjits: Inte heller, jag har inte talat om detta.

Vysjinskij: Erinrar Ni Er inte, t.ex. att Serebrjakov, sade Er, vem som förberedde attentatet?

Livsjits: Nej.

Vysjinskij: Det hade ingen särskild mening, att Ni endast visste att förberedelser pågick. Ni var en tämligen betydande medlem av organisationen. Antingen behövde man överhuvudtaget inte säga Er någonting, eller måste man inviga Er i saken i och för vissa praktiska syften. I annat fall hade det ingen mening.

Livsjits: Om jag hade vetat det, skulle jag säga det.¹³

Livsjits får bara så sakteliga tillbaka sitt lugn.

Vysjinskij: Gott. Och visste Ni om Glebov-Avilov, att han sysslade med terrordåd?

Livsjits: Glebov-Avilov sade mig det.

Vysjinskij: Också detta kände Ni således till genom Glebov-Avilov?

Livsjits: Ja, ja.

Vysjinskij: Tag inte illa upp. Jag prövar ju endast edra uttalanden vid förundersökningen. Jag är ju förpliktad att göra detta.

Livsjits: Jag tar inte illa upp, jag förstår det.

Vysjinskij: Bli inte upprörd.

Livsbits: Jag är inte upprörd.

Vysjinskij: Det kan således fastställas, att Glebov-Avilov och Boloborodov förberedde terrordåd i Rostov?

Livsbits: Jag visste av Glebov-Avilov att Bjeloborodov förberedde ett terrordåd.

Vysjinskij: Mot vem förberedde han ett terrordåd?

Livsbits: Mot Stalin.

Vysjinskij: Var detta bekant för Er?

Livsbits: Ja.

Vysjinskij: Glebov-Avilov förberedde således tillsammans med Bjeloborodov ett terrordåd mot kamrat Stalin och Loginov mot ... ?

Livsbits: Mot Kaganovitj och Postysjev.

Vysjinskij: Och sedan erfor Ni av Pjatakov och Serebrjakov, att ytterligare ett terrordåd mot kamrat Stalin förbereddes? Men de sade Er inte om vem och vad det därvid rörde sig?

Livsbits: Jo.

Vysjinskij: Och Ni själv klarade inte ut det?

Livsbits: Nej.

Vysjinskij: Och med Bjeloborodov?

Livsbits: Jag är inte bekant med Bjeloborodov.

Vysjinskij: Om Bjeloborodov hörde Ni således talas genom Glebov-Avilov?

Livsbits: Ja.

Vysjinskij: Alltså måste man redan nu fråga Bjeloborodov om detta?

Livsbits: Ja.

Vysjinskij: Således hopas det i alla fall redan omkring Er ett slags komplex av terroristiska fakta.

Livsbits: Hela detta komplex finnes i förundersökningen.

Vysjinskij: Jag säger ju inte heller, att jag tillsammans med Er upptäckt Amerika, jag prövar endast undersökningsmaterialet.

Livsbits: Jag förstår.¹⁴

Rykovs förtiganden

Samme Rykov som tar på sig ett stort ansvar när det gäller sabotage, stegrar sig inför förräderiet.

Vysjinskij: När alltså Bucharin säger att han är emot en defaitistisk hållning, säger han då sanningen?

Rykov: Jag förstod inte, och jag förstår fortfarande inte Bucharin. Det viktigaste är att en politiker svarar för sina handlingar, och för resultatet av sina politiska handlingar. Det är det enda som kan krävas både av honom och av mig. Det har inget att göra med vad han inbillar sig. Det är bara i det här sammanhanget saken är av intresse.

Vysjinskij: Jag har inga frågor mer till anklagades Rykov.

Ordföranden Ulrich: Anklagade Rykov, i Era uttalanden om högerens arbetsorganisation i Vitryssland sade Ni, att Edra högerorganisationer i Vitryssland faktiskt förvandlades till en förpost för den polska generalstaben. Är det riktigt?

Rykov: Ja.

Ordföranden: Senare i samma redogörelse säger Ni att Er organisation av högermän på Vitryskt territorium mottog liknande direktiv från den polska generalstaben å den ena sidan, och från högermännens centra å den andra. Hur ska detta förstås?

Rykov: På vilket sätt var de lika?

Ordföranden: Lika eftersom båda starkt anbefalldes sabotage och reducering av styrkorna.

Rykov: Till och med mer än det. Som Golodjed sa, fick vi detta direktiv i rätt tid från polackerna. Jag kommer inte ihåg om han sade att detta direktiv kom från Centret.

Ordföranden: Men direktiven om Vitryssland som Er organisation fick från polackerna, stämde de överens med direktiven som Centret gav Er?

Rykov: Jag kommer inte ihåg hur direktiven var, men i vilket fall kom de inte från mig.

Ordföranden: Gav Ert Centra Er direktiv om sabotage inom lantbruket?

Rykov: Nej, inga direktiv om detta.

Ordföranden: Men om de organisationer som löd under Er tog emot direktiv från den polska underrättelsetjänsten, direktiv om att sabotera djurhållningen – speciellt hästuppfödningen – och om att företa annat undermineringsarbete, och Ni visste om det, så vad?

Rykov: Så vadå? Det är en beståndsdel i förräderi. Jag fick besked när det var utfört. Jag är skyldig till att ha dolt det. Sådana organisationer – det är viktiga organisationer – tar själva beslut och risk för egen del.¹⁵ .....

Ordföranden: I Era redogörelser har Ni sagt: ”Våra direktiv stämde överens med direktiven från den polska försvarsstaben”. Det rörde sig här om direktiven från Bucharin-Rykov-Tomskij-centret.

Rykov: Då jag skrev detta, var det för att slutgiltigt beskriva det politiska resultatet.

Ordföranden: Resultatet var att Era organisationer i Vitryssland övergick till att bli spioneriavdelningar för den polska generalstaben.

Rykov: Det där är en formulering som uttrycker ett politiskt resultat, och inte exakt bestämda organisationsförhållanden.¹⁶

Nästa dag berörs sambandet med Karachans förhandlingar med tyskarna.

Vysjinskij: Under förundersökningen och här under processen har Ni förklarat att Karachan hade fört förhandlingar med de tyska fascisterna om hjälp till Er sammansvärjelse. Stämmer det? Ja eller nej?

Rykov: Avseende hjälp till sammansvärjelsen? Om man med det menar politisk hjälp, då handlade det om en positiv inställning till sammansvärjelsen.

Vysjinskij: Som ersättning för vad?

Rykov: Det har jag redan sagt.

Vysjinskij: Att avstå territorier. Vilken del av Sovjetunionen handlade det om?

Rykov: Det bestämde vi inte.

Vysjinskij: Ni preciserade det inte?

Rykov: Vi preciserade det inte.

Vysjinskij: Men Ni själv, hade Ni en bestämd del av Sovjetunionen i tanke, eller pratade Ni om det i allmänhet, på ett obestämt sätt?

Rykov: Det var så som jag har sagt.

Vysjinskij: Vilket betyder?

Rykov: Vi vidtog åtgärder, som gynnade högercentrums praktiska verksamhet. Det förverkligades i arbetet, i ledningen beträffande Vitryssland.

Vysjinskij: Tyskarna var alltså intresserade av Vitryssland. Till vems fördel?

Rykov: Jag vet inte vad tyskarna var intresserade av.

Vysjinskij: De var intresserade av, att Ni avträdde Vitryssland? Inte till tyskarna?

Rykov: Till polackerna.

Vysjinskij: Och vad till tyskarna? Betyder det, att tyskarna ansträngde sig för vem? För Polen? Tyskarna gör Er tjänster, och Ni ger i gengäld därför Vitryssland till polackerna? Tyskarna kommer i ett löjligt läge.¹⁷

Till och med hans erkännanden är tvetydiga.

Vysjinskij: Ni och Bucharin var bundsförvanter?

Rykov: Utan tvivel.

Vysjinskij: Det vill säga, Ni var spioner?

Rykov (tiger):

Vysjinskij: Och spionageorganisationen?

Rykov: Jag är inte i något avseende bättre än en spion.

Vysjinskij: Ni var organisatörerna av spionaget, Ni var spioner?

Rykov: Man kan säga ja.

Vysjinskij: Man kan kanske säga att Ni var spion. Jag frågar Er om Ni organiserade förbindelsen med den polska underrättelsetjänsten och liknande spionerikretsar. Erkänner Ni Er skyldig till spionage?

Rykov: Om det handlar om organisering, erkänner jag mig naturligtvis skyldig.¹⁸

Men han vägrar hårdnackat att gå emot Bucharin och bekräfta att denne "visste".

Jagodas hemlighetsmakeri

Den nuvarande chefen för GPU är full av antydningar under sitt framträdande. Jagoda är en invigd som talar till andra invigda, och som åklagaren inte förföljer när han tiger.

Vysjinskij: Erkänner Ni att Ni är skuld till Pesjkovs sjukdom, som Ni säger?

Jagoda: Allt som berör denna fråga ska jag presentera för rätten inför stängda dörrar.

Vysjinskij: Bra. Men erkänner Ni Er skyldig till Pesjkovs död?

Jagoda: Jag säger uttryckligen: Allt som rör denna fråga ska jag oavkortat presentera för rätten inför stängda dörrar.

Vysjinskij: Erkänner Ni Er skyldig. Ja eller nej?

Jagoda: Tillåt mig att inte svara på denna fråga.

Ordföranden: (till statsåklagaren) Har Ni något att anföra mot att frågan om Pesjkovs död behandlas vid slutet sammanträde?

Vysjinskij: Jag motsätter mig inte, förutsatt att resultaten av dessa utredningar kommer fram i ett offentligt sammanträde.

Ordföranden: Rätten har beslutat att efterkomma anklagade Jagodas krav. Frågor som berör Pesjkovs död flyttas till rättegången inför stängda dörrar.¹⁹

Jagoda lyckas få anklagelsen mot honom för spioneri att framstå som fånig, utan att han därför raserar det som åklagaren har byggt upp.

Vysjinskij: Erkänner Ni Er även skyldig till spioneri?

Jagoda: Nej, jag erkänner inte mig skyldig till sådan verksamhet.

Vysjinskij: Men Ni har själv sagt att flera spioner arbetade under Ert beskydd.

Jagoda: Det stämmer.

Vysjinskij: Ni visste att de var spioner?

Jagoda: Ja, det visste jag.

Vysjinskij: Ni visste att de utförde spionuppdrag?

Jagoda: Ja, det visste jag.

Vysjinskij: Alltså hjälpte Ni dem?

Jagoda: Jag ansvarar för dessa spioner helt innanför de gränser som....

Vysjinskij: Var Volovitsj spion?

Jagoda: Ja.

Vysjinskij: Ni ansvarar för Volovitsj?

Jagoda: På samma sätt som Rykov ansvarar för Sjarangovitj.

Vysjinskij: Vi ska komma tillbaka till dessa. För ögonblicket talar jag om Er. Ni erkänner alltså att Ni hade en samling tyska och polska spioner under Era vingar? Är det riktigt? Ja eller nej?

Jagoda: Ja.

Vysjinskij: Ni kände till deras spioneriverksamhet, och Ni täckte den?

Jagoda: Ja.

Vysjinskij: Jag ser det på så sätt att i det ögonblick Ni täckte deras spioneriverksamhet, då hjälpte Ni dem, då gav Ni dem assistans.

Jagoda: Nej, jag erkänner mig inte skyldig. Jag försäkrar Er att om jag hade varit spion, skulle ett tiotal stater varit tvungna att inställa sin spioneriverksamhet.

Vysjinskij: Det är dessa staters problem. Var Volovitsj spion?

Jagoda: Det har jag sagt.

Vysjinskij: Visste Ni det?

Jagoda: Jag visste det.

Vysjinskij: Ni lät inte arrestera eller skjuta honom?

Jagoda: Nej.

Vysjinskij: Var det inte Er plikt att arrestera eller skjuta de spioner Ni upptäckte?

Jagoda: Självklart.

Vysjinskij: Ni gjorde alltså inte det. Med andra ord, Ni hjälpte spionerna att arbeta som spioner.

Jagoda: Jag tackte dem.

Vysjinskij: Hjälpte Ni dem?

Jagoda: Jag skulle ha hjälpt dem om jag hade samlat material och lämnat ut det till dem.

Vysjinskij: Men Ni visste att de skickade vidare material?

Jagoda: Inte alltid.

Vysjinskij: Men från och till visste Ni det?

Jagoda: Jag visste det.

Vysjinskij: Man levererade alltså material till främmande stater med Er kännedom?

Jagoda: Nej.

Vysjinskij: Underrättades Ni om att det levererades material till främmande underrättelsetjänster?

Jagoda: Absolut.

Vysjinskij: När Ni var informerad så skedde det med Er vetskap?

Jagoda: Under mitt beskydd.²⁰

Åklagaren insisterar inte längre.

Rakovskijs försök

Rakovskijs försök till motstånd sker inom ett helt annat område. Den äldste av de anklagade erkänner utan diskussion sanningen i de mest vanärande beskyllningar. Så snart åklagaren låter honom tala, använder hans sig inte desto mindre av ett beräkande uttryckssätt som åklagaren inte finner sig i. På morgonen den 5 mars berättar han om "oppositionen".

Vysjinskij: Vilken opposition? När ägde den rum?

Rakovskij: Den ägde rum i mitten av 1935 då Laval kom till Moskva.

Vysjinskij: Vilken opposition pratar Ni om?

Rakovskij: Jag pratar om högermännen och trotskisterna.

Vysjinskij: Är det en opposition? Det är en grupp kontrarevolutionära banditer!

Rakovskij: Ursäkta mig, medborgare åklagare, men den beteckningen har för länge sedan...

Vysjinskij: Ni tillåter Er ofta idag att i Era redogörelser använda uttryck som får oss att tro att Ni glömt att det handlar om Er i egenskap av medlem i en kontrarevolutionär organisation av banditer, spioner, undermineringsagenter och förrädare. Jag ser det som min plikt att påminna Er om detta, när jag nu fortsätter med förhöret av Er. Jag ber att Ni håller Er till kärnan i de förrådiska förbrytelser Ni gjort Er skyldiga till, att Ni talar utan att filosofera, utan allt det som inte hör hemma här.²¹

Den gamle mannen sänker huvudet. Strax höjer han det dock igen.

Vysjinskij: Varför kämpade trotskisterna mot sovjetstaten?

Rakovskij: För att erövra makten.

Vysjinskij: Vad var syftet med erövringen av makten?

Rakovskij: Syftet var i huvudsak att likvidera de landvinningar som nu finnes.

Vysjinskij: Det vill med andra ord säga likviderandet av den socialistiska ordningen?

Rakovskij: Jag säger inte öppet: återvändande till kapitalismen

Vysjinskij: Ni säger det inte öppet?

Rakovskij: Jag vill säga, att det inte förekom i mitt medvetande som ett öppet, klart mål, men i mitt undermedvetande kunde jag inte komma från att det var dit vi strävade.

Vysjinskij: På vilka premisser och vilka historiska prognoser stödde Ni Er?

Rakovskij: Prognosen var mycket osäker. Det var ett vågspel. Om man klarade att ta makten, skulle det vara bra, om inte...

Vysjinskij: Men Ni stödde Er väl först och främst på den viktiga trotskistiska tesen som hävdar att det är omöjligt att bygga det socialistiska samhället i Sovjetunionen, i ett ensamt land, på grund av dess ekonomiska och kulturella nivå?

Rakovskij: Denna ideologiska grund fanns inte längre.

Vysjinskij: Fanns den inte längre därför att den ersatts med någon annan?

Rakovskij: Det fanns inte någon ideologisk grund.

Vysjinskij: Fanns det ingen ideologisk grund?

Rakovskij: Nej.

Vysjinskij: Men uppgiften bestod i att föra en inbiten kamp mot den socialistiska staten i avsikt att gripa makten, Till vilken nytta då, när det kommer till kritan?

Rakovskij: Medborgare åklagare, om jag sa att vi skulle gripa makten för att ge den till fascisterna, skulle vi inte bara vara förbrytare, som vi ju är, utan vi skulle också vara idioter. Men...

Vysjinskij: Men?

Rakovskij: Att vilja erövra makten och antaga, att man skulle kunna behålla den och inte överlämna den till fascisterna – det är vansinne, det är utopi.

Vysjinskij: Alltså, om det lyckades Er att taga makten, så skulle det oundvikligen visa sig, att den låg i fascisternas händer?

Rakovskij: Jag är absolut överens med denna uppfattning.

Vysjinskij: Det vill säga att Ni ville ta makten med gemensamma ansträngningar eller med hjälp av fascisterna?

Rakovskij: Med fascisternas hjälp.

Vysjinskij: Om fascisterna hjälpte Er att gripa makten, vem skulle den då falla i händerna på?

Rakovskij: Historien känner.....

Vysjinskij: Nej, låt historien vara ifred.

Rakovskij: På denna fråga finns det bara ett svar.²²

Och det är alltid de politiska motiven, förbindelsen mellan det nuvarande och det tidigare, han åberopar för att förklara sina erkännanden, efter att ha nekat i åtta månader.

Rakovskij: Man kan inte förneka att fängelse och isolering tvingar en att revidera alla värden. Men jag kommer ihåg, och jag ska aldrig komma att glömma den så länge jag lever, en omständighet som definitivt förde mig på erkännandets väg. En dag under förundersökningen, det var på sommaren, fick jag för första gången höra om den japanska aggressionen mot Kina, mot det kinesiska folket. Jag fick höra om Tysklands och Italiens uppenbara aggression mot det spanska folket...

Jag fick höra om det fascistiska landets febrila förberedelser i avsikt att starta ett världskrig. Det läsaren får veta undan för undan genom nyheter, fick jag veta plötsligt, i en stark och kompakt dos. Jag blev bokstavligt talat krossad. Hela min historia visade sig för mig. Självklart kan man se på denna med ringaktning, och den kan ödeläggas av mina skamliga gärningar, men andligt sett är den starkare än vem och vad som helst. Hela min historia och hela mitt ansvar stod fram för mig, och jag såg med fullkomlig klarhet att jag själv hade deltagit, att jag var ansvarig, och att jag med mina förrädiska handlingar hade hjälpt angriparna.²³

Bucharins hållning

Bucharin förnekar inte sitt politiska ansvar, men han försvarar sig bra och hårdnackat. Han är den ende som under förhören inte tvekar att avslöja polisens hemlighetsmakeri.

De frågor han ställer till dem som vittnat om hans ”komplott” för att mörda Lenin 1918 är så avslöjande att åklagaren och ordföranden avvisar dem som ovidkommande. Han vägrar att låna sig till det spel som åklagarens driver genom att ta upp en del av förhören, nämligen konfrontationen med vittnet Karelin.

Vysjinskij: Känner Ni Karelin?

Bucharin: Ja, eftersom vi var tillsammans under en konfrontation på Ert kontor.

Vysjinskij: Hade Ni sett honom innan konfrontationen?

Bucharin: Jag kände honom 1918 och 1919.

Vysjinskij: Är det densamme Karelin som är här som vittne?

Bucharin: Han har verkligen förändrat sig så mycket att jag har svårt att säga att det är densamme Karelin, men tydligen är denne Karelin densamme som den gången, han har bara utvecklats.

Vysjinskij: Alla förändrar sig med åldern. Men frågan jag ställde Er är allvarlig.

Bucharin: Jag förstår, medborgare åklagare, och det var inte min mening att vara lustig. Jag ville bara säga att det framträdande hos med honom idag är långt från det som var då.

Vysjinskij: Jag har inte ställt denna fråga utan grund. Det är inte utan grund jag ställt den. Karelin har förändrat sig...

Bucharin: Men vi möttes på Ert kontor.²⁴

På samma sätt gör han sig av med Ikramovs vittnesmål.

Vysjinskij: Har Ikramov gett en korrekt rapport?

Bucharin: I det väsentligaste. Jag deltog i Rjutins program.

Vysjinskij: Är hans rapport korrekt på de väsentliga punkterna?

Bucharin: Det beror på vad man menar med de ”väsentliga punkterna”.

Vysjinskij: Ni föreslog honom att kämpa med Er mot Sovjetmakten?

Bucharin: Ja.

Vysjinskij: Sedan diskuterade Ni vilka metoder som skulle användas i denna kamp?

Bucharin: Metoder som är en del av Rjutins program. Terror nämndes kortfattat.

Vysjinskij: Pratade Ni också med honom om sabotage?

Bucharin: Nej, det pratade jag inte med honom om.

Vysjinskij: Här är alltså hans redogörelse falsk?

Bucharin: Han blandar tydligen ihop saker.

Vysjinskij: Kanske Ni pratade med honom om det senare?

Bucharin: Faktum är att Ikramov under en konfrontation förnekade varje förbindelse av politisk karaktär. Jag tvingade honom till att erkänna.

Vysjinskij: Det händer att man inte vill prata, och att man efteråt tar tillbaka det på andras bekostnad.

Bucharin: Och efteråt vill man ta tillbaka det.²⁵

Han kritiserar förundersökningen, till och med från åklagarens håll.

Bucharin: Jag pratar, medborgare åklagare, om högerns avvikelser i förhållande till utvecklingen. Högern har förvandlat sig till en grupp förrädare, terrorister och kontrarevolutionärer.

Vysjinskij: Denna förvandlingsprocess fullfördes 1932?

Bucharin: Ja, den fullfördes. Den fick ideologisk form.

Vysjinskij: Det är inte ideologi som intresserar mig för ögonblicket. Det är kriminologi.

Bucharin: Men ideologi kan också vara kriminell. Det är tänkande människor som handlar.

Vysjinskij: Det är möjligt. Men det som intresserar oss är handlingarna, utförandet.

Bucharin: Jag förhörs fortfarande om Rjutins program. Det är kanske fel av förhørsledaren.²⁶

Vid två tillfällen uppmärksammar han att Vysjinskij förvanskar innebörden i hans förklaringar.

Vysjinskij: Anklagade Bucharin, hade Ni 1926-1927 ett samtal med Ivanov där Ni sade att Ni, en grupp högerkonspiratörer, förberedde en öppen kamp mot partiet?

Bucharin: Ursäkta, men det handlade om en öppen aktion, inte om öppen kamp.

Vysjinskij: Anklagade Bucharin, det samtal som jag har citerat för Er, har det ägt rum?

Bucharin: Ja, men orden ”öppen kamp” blev inte använt i mening av öppen kamp där man tar till våld.

Vysjinskij: Ni nämner öppen kamp, det är alltså det som Ni också pratade med Ivanov om?

Bucharin: Jag har inte pratat om att ta till våld...

Vysjinskij: Har Ni sagt att det var nödvändigt att ta hand om Ivanov?

Bucharin: Ja.

Vysjinskij: Sade Ni att Ivanov inte skulle blanda sig i öppen kamp?

Bucharin: Ja.

Vysjinskij: Pratade Ni om öppen kamp?

Bucharin: Ivanov blandar ihop datumen.

Vysjinskij: Ursäkta, men han blandar ingenting. Vi märker att det är Ni som blandar.

Bucharin: Vi har inte pratat om öppen kamp i betydelsen väpnat uppror.

Vysjinskij: Jag pratar om öppen kamp.

Bucharin: Jag förstår Er inte riktigt, medborgare åklagare.

Vysjinskij: Ursäkta mig, har Ni inte förstått mig riktigt, medborgare åklagad?

Bucharin: Intermessot är slut.²⁷ .....

Vysjinskij: Jag frågar Er: Fanns det i Er verksamhet en riktning som inriktade sig mot en upprorsrörelse? Är det det som Ni kallar ”upprorsinriktning”?

Bucharin: Ja, taktiken.

Vysjinskij: Och organiseringen av upprorsgruppen, var det ett resultat av denna taktik?

Bucharin: Ja, det var ett resultat av den.

Vysjinskij: Och vad gjorde Ni i detta sammanhang? Vilka direktiv gav Ni?

Bucharin: Jag gav inga direktiv till Ivanov om detta.

Vysjinskij: Och Ivanov säger att det gavs direktiv.

Bucharin: Det är ganska naturligt att Ivanov säger.....

Vysjinskij: Ja, Ivanov säger det. Men Ni säger däremot bestämt att Ni inte har gett uttryckliga direktiv till Ivanov, men att Ni hade en ”upprorsinriktning”.

Bucharin: Det är uppenbart att en fackman skulle kunna dra vilken passande slutsats som helst av denna inriktning. Om jag gör praktiskt bruk av denna inriktning, är jag också ansvarig för de resultat jag inte har avsett, så från rättslig utgångspunkt ber jag att bli dömd för både det ena och det andra, och jag ska svara.....

Vysjinskij: Vi ska döma Er även om Ni inte själv ber om det.

Bucharin: Som Ni säger, utan att jag själv ber om det. Jag tycker inte att här varken är tid eller plats för att kämpa om kvickheter. Jag kan också vara kvick....

Vysjinskij: Jag skulle inte drömma om att vara kvick eller att konkurrera med Er i detta avseende. Jag vill bara säga att Er önskan inte spelar någon viktig roll, för Ni kommer att dömas oavsett Era önskningar.

Bucharin: Det vet jag också utan någon officiell förklaring, medborgare åklagare.

Vysjinskij: Om Ni vet det, är det onödigt att prata om det.²⁸

Bucharin bestrider grunderna för anklagelsen genom att förneka det som är det viktigaste, ”Blockets existens”.

Bucharin: Eftersom det här har uppstått en viss förvirring, en viss brist på korrekt uppfattning, måste jag påpeka att trotskisternas och högermännens block inte var någon utkristalliserad organisation. Den var bara utkristalliserad i sambandscentralen. Det är alltså naturligt att det varken fanns mandat eller representation i den gemensamma organisationen.²⁹

Framförallt nekar han ända till slutet till anklagelserna om spioneri, och kallar två av sina medanklagade för provokatörer, utan att Vysjinskij törs säga emot honom.

Vysjinskij: Kan jag först få ställa Er två eller tre frågor angående Ert liv?

Bucharin: Var så god.

Vysjinskij: Har Ni bott i Österrike?

Bucharin: Ja.

Vysjinskij: Länge?

Bucharin: Från 1912 till 1913.

Vysjinskij: Var Ni i förbindelse med den österrikiska polisen?

Bucharin: Nej.

Vysjinskij: Har Ni också bott i Amerika?

Bucharin: Ja.

Vysjinskij: Länge?

Bucharin: Länge.

Vysjinskij: Hur många månader?

Bucharin: Ungefär sju månader.

Vysjinskij: Hade Ni förbindelse med polisen i Amerika?

Bucharin: Det hade jag absolut inte.

Vysjinskij: Från Amerika reste Ni till Ryssland över ...

Bucharin: Över Japan.

Vysjinskij: Stannade Ni länge där?

Bucharin: En vecka.

Vysjinskij: Värvades Ni under denna vecka?

Bucharin: Nej, ursäkta, att ställa denna sorts frågor....

Vysjinskij: Straffprocesslagen ger mig rätt att ställa dessa frågor.

Ordföranden: Åklagaren har klart rätt att ställa dessa frågor eftersom Bucharin är anklagad för att försökt mörda partiets ledare 1918. Ni är anklagad för att redan 1918 ha traktat efter Vladimir Iljitj Lenins liv.

Vysjinskij: Jag går inte utanför ramarna för straffprocesslagen. Om Ni så önskar, kan Ni svara nej, men jag har rätt att förhöra Er.

Bucharin: Det är helt riktigt.

Ordföranden: Den anklagades samtycke är inte nödvändigt.

Vysjinskij: Har Ni inte knutit någon förbindelse med polisen?

Bucharin: Absolut ingen.

Vysjinskij: Så som Tjernov i bussen? Jag frågar Er om Ni har haft förbindelse med någon sektion inom polisen?

Bucharin: Ingen förbindelse med någon sektion inom polisen.

Vysjinskij: Varför slöt Ni Er då så lätt till blocket som sysslade med spionage?

Bucharin: När det gäller spionage, vet jag absolut ingenting.

Vysjinskij: Hur så? Vet Ni ingenting?

Bucharin: Det är som jag har sagt.

Vysjinskij: Och blocket, vad sysslade det med?

Bucharin: Det har varit två redogörelser angående spionage här, en från Sjarangovitj och en från Ivanov, det vill säga från två provokatörer.

Vysjinskij: Anklagade Bucharin, håller Ni också Rykov för att vara provokatör?³⁰

Bucharin svarar inte på frågan, och fortsätter att neka, även efter Rykovs halvdana erkännanden.

Vysjinskij: Anklagade Bucharin, erkänner Ni Er skyldig till spionage?

Bucharin: Jag erkänner mig icke skyldig.

Vysjinskij: På den tiden när högermännens organisation i Vitryssland skapades, ledde Ni den. Erkänner Ni detta?

Bucharin: Det har jag redan sagt Er.

Vysjinskij: Jag frågar Er, erkänner i det eller inte?

Bucharin: Jag intresserade mig inte för frågorna om Vitryssland.

Vysjinskij: Intresserade Ni Er för spionerifrågor?

Bucharin: Nej.

Vysjinskij: Vem var det då som intresserade sig för dem?

Bucharin: Jag fick ingen information om den sortens verksamhet.³¹

Trots en lång redogörelse från Chodzjajev, böjer han sig inte. I stället får hänvisningar till förundersökningen åklagaren till att än en gång dra sig tillbaka.

Vysjinskij: Anklagade Bucharin var i sommarbostaden hos Chodzjajev?

Bucharin: Jag var där.

Vysjinskij: Vad samtalade Ni om?

Bucharin: Inget sådant, utan ett annat, likaledes konspirativt

Vysjinskij: Jag frågade inte allmänt om ett samtal utan om detta.

Bucharin: I ”Logiken” anser Hegel ordet ”detta” som det svåraste ...

Vysjinskij: Jag anhåller hos domstolen att få förklara för den anklagade Bucharin, att han inte står här som filosof utan som förbrytare, och att det är lämpligt för honom att avhålla sig från att tala om Hegels filosofi. Det är bättre, framför allt för den hegelska filosofin ...

Bucharin: En filosof kan gott vara förbrytare.

Vysjinskij: Ja, det vill säga de som inbillar sig att de är filosofer, men som i verkligheten bara är spioner. Filosofin har inget med detta att göra. Jag förhör Er med anledning av det samtal som Chodzjajev talar om här. Bekräftar Ni det, eller förnekar Ni det?

Bucharin: Jag förstår inte beteckningen ”det”. Vi hade ett samtal på hans lantställe.

Vysjinskij: Vad är det som är obegripligt i detta? Det handlar om det samtal som Chodzjajev har återgivit innehållet i här. Är det klart?

Bucharin: Om Ni talar om innehållet i samtalet, så var det lite annorlunda. Men samtalet ägde verkligen rum på lantstället.

Vysjinskij: På vilket sätt var det annorlunda?

Bucharin: Det var första gången i mitt liv som jag pratade, och pratade politik, med Chodzjajev. Det är det som förklarar samtalets karaktär. Jag sade till honom att man måste vara beredd att störta sovjetmakten med våld, i den mening att dra nytta av ett eventuellt massuppror som kunde bryta ut. Vidare.....

Vysjinskij: Och överenskommelsen med fascist-Tyskland?

Bucharin: Jag pratade inte om någon överenskommelse.

Vysjinskij: Anklagade Chodzjajev, pratade Bucharin om en överenskommelse?

Chodzjajev: Jag bekräftar att han helt riktigt sa det som han berättat här, men strax efter pratade han med mig om en överenskommelse, slutet med Tyskland.

Vysjinskij: Pratade han om England?

Chodzjajev: Ja, det gjorde han. Han sade att en överenskommelse med England var under utarbetande, och att högerns centra skulle bruka alla metoder för att överenskommelsen skulle gå i lås, och att vi, nationalistorganisationens centra i Uzbekistan, på vår kant måste ta de nödvändiga stegen för detta.

Vysjinskij: Speciellt?

Chodzjajev: I avseende att få förbindelse med de fast bosatta engelska medborgarna.

Vysjinskij: Genom en mellanhand?

Chodzjajev: Bucharin och jag avgjorde tillsammans frågan om ”mellanhand”. Det var dock inte en order, utan ett vanligt meningsutbyte.

Vysjinskij: Ett rådslag?

Chodzjajev: Ja.

Vysjinskij: Anklagade Bucharin, bekräftar Ni denna del av Chodzjajevs redogörelse.

Bucharin: Jag sa till Chodzjajev att i den utrikespolitiska orienteringen måste man utnyttja alla tangenter på klaviaturen, också de engelska tangenterna....

Vysjinskij: Ni pratade inte om engelsk orientering, utan om engelska tangenter?

Bucharin: Engelska tangenter om Ni så önskar.

Vysjinskij: Kan Ni säga det med enklare ord?

Bucharin: Inom utrikespolitiken var vi uteslutande inriktade på neutralisering och på stöd från Japan och Tyskland, vilket inte uteslöt nödvändigheten av att utnyttja de internationella mot-sättningarna.....

Vysjinskij: Det var nödvändigt att orientera sig mot vem?

Bucharin: Ursäkta, men det är jag som talar, inte Ni.

Ordföranden: Anklagade Bucharin, glöm inte att det inte är Ni som bestämmer här när det gäller frågor och svar.

Vysjinskij: Jag frågar Er. Mot vem var det, enligt Er mening, nödvändigt att orientera sig?

Bucharin: Jag sade till honom att det var nödvändigt att utnyttja de internationella motsättningarna.

Vysjinskij: Anklagade Bucharin, bekräftar Ni Chodzjajevs förklaringar?

Bucharin: Jag sade att vi skulle få ha att göra med olika främmande stater, och att man inte bara skulle ha förbindelse med en grupp, utan också upprätthålla förbindelser med andra.

Vysjinskij: Ni sade alltså till Chodzjajev att det var nödvändigt att orientera sig mot vissa främmande stater?

Bucharin: Ni förstår, jag använde inte längre ordet orientering, eftersom det är tvetydigt, och det är därför jag förklarar noggrant....

Vysjinskij: Så, förklara då noggrant.

Bucharin: Jag sade till honom.....

Vysjinskij: Pratade Ni om England?

Bucharin: Jag pratade om det.

Vysjinskij: Pratade Ni om Japan?

Bucharin: Jag pratade om det.

Vysjinskij: Pratade Ni om Tyskland?

Bucharin: Jag pratade om det.

Vysjinskij: Sade Ni att man måste nyttja både det ena och det andra i kampens intresse, kampen mot sovjetmakten?

Bucharin: Frågan ställdes inte så, det var ju första gången jag pratade med Chodzjajev.

Vysjinskij: Och denna första gång pratade Ni om att störta sovjetmakten.

Bucharin: Ja, grunden till det är ganska enkel, Ni tar fel när Ni visar Er så förbannad.

Ordföranden: Anklagade Bucharin, glöm inte var Ni befinner Er.

Bucharin: Under detta samtal använde vi luddiga ord och uttryck, och det blev inte sagt...

Vysjinskij: Jag frågar Er inte om uttrycken, utan om innehållet i samtalen.

Bucharin: Jag förklarar på samma sätt som under förundersökningen.

Vysjinskij: Jag pratar inte om ord. Jag kommer att bli tvungen att stoppa förhöret, eftersom det verkar som Ni följer en viss taktik. Ni vill inte säga sanningen, utan förskansar Er bakom en ström av ord, gör svårigheter, tar tillflykt till politik, filosofi och teorier. Detta måste Ni en gång för alla sluta upp med. Ni är anklagad för spioneri. Antagligen är Ni också underrättelse-agent efter vad som framkommit under förundersökningen. Därför ska Ni sluta upp med att krångla. Om Ni vill försvara Er på detta sätt, stoppar jag förhöret.

Bucharin: Jag ska svara på Era frågor.

Vysjinskij: Pratade Ni med Chodzjajev om att störta sovjetmakten, något som var förberett av Er grupp av sammansvurna?

Bucharin: Jag pratade om det i dunkla och svävande former.

Vysjinskij: Dock i sådana former att han förstod det?

Bucharin: Fullständigt.

Vysjinskij: (till Chodzjajev) Förstod Ni det?

Chodzjajev: Fullständigt.

Vysjinskij: Alltså handlar det inte om uttryck, utan om innehåll. Sade Ni att då man utnyttjade de nationella och internationella motsättningarna, skulle man i de utländska förbindelserna orientera sig mot olika främmande stater för att främja den kamp Er grupp av sammansvurna bedrev mot sovjetmakten?

Bucharin: Ganska riktigt.

Vysjinskij: Har Ni sagt det?

Bucharin: Jag har sagt det.

Vysjinskij: Chodzjajev har alltså rätt när han säger att Ni pratat med honom om förbindelser med engelska spioner?

Bucharin: Det var inte så.

Vysjinskij: (till Chodzjajev) Var det så eller var det inte så, Chodzjajev?

Chodzjajev: Det var så.

Bucharin: Men det är meningslöst eftersom spioner inte har med att göra vilken hjälp.....

Chodzjajev: Jag sade inte spioner, utan fast bosatta.

Vysjinskij: Alltså rörde det sig inte bara om spioner, utan även om fast bosatta.

Chodzjajev: Vi bestämde tillsammans med honom att det var att föredra att handla antingen med bistånd av våra tadsjiker, eller att sända en eller annan till Afghanistan.

Vysjinskij: (till Bucharin) Förnekar Ni detta?

Bucharin: Jag förnekar det. Ingen har frågat mig om detta.

Vysjinskij: Men jag frågar Er om det.

Bucharin: Under mitt ettåriga uppehåll i fängelset har ingen någon gång frågat mig om detta.

Vysjinskij: Jag frågar än en gång på grund av det, som här sagts emot Er: vill Ni inte bekväma Er till att inför sovjetdomstolen erkänna, av vilken spionagetjänst Ni värvades – av den engelska, tyska eller japanska?

Bucharin: Inte av någon.

Vysjinskij: Jag har för tillfället inga fler frågor att ställa till Bucharin.³²

9. Ett sammansvetsat byggverk

Det upprepade motståndet från enskilda anklagade, det sega motståndet från andra mot vissa huvudanklagelser, tvingar oss att ge Moskvaprocesserna en mindre schematisk framtoning än den idag vanliga. Det skulle dock vara fel att se dessa munhuggerier som ett verkligt politiskt motstånd. För den gamla opposition som ruvar på de anklagades bänk, är processen i verkligheten den slutliga anledningen till att kapitulera, till att för gott ge upp den politiska position de i vissa stunder försvarade.

Bucharins kapitulation

Det är Bucharin, den mest briljante av de anklagade, som blir det mest lysande exemplet på det han kallar ”den objektiva sidan av denna sak”.

Bucharin: Det verkar som att högerens kontrarevolutionärer till en början representerade en ”avvikelse”, den sorts avvikelse som innebär att man från första stund visar missnöje med kollektiviseringen och pratar om att industrialiseringen ruinerar produktionen. Vid en första anblick verkade detta vara det viktigaste.

Sedan dök Rjutins program upp. När hela statsapparaten, alla resurser, alla de bästa krafterna, mobiliserades för landets industrialisering, för kollektiviseringen, hamnade vi bokstavligen talat på den andra sidan i loppet av 24 timmar. Vi hamnade hos kulakerna, hos de kontrarevolutionära. Vi hamnade hos de kapitalistiska lämningar, som vid den tiden fortfarande fanns kvar inom varuhandeln. Ur detta framträder en viktig aspekt: vi hade en subjektiv uppfattning av händelserna. En märklig process försiggick bland oss, en övervärdering av den individuella exploateringen, en gradvis utveckling mot idealisering av egendomsägaren. Sådan var vår utveckling. På programmet stod ett lindrigare utnyttjande av den enskilde bonden. Och kulaken blir i realiteten ett mål i sig. Han ironiserar över kolchoserna. Vid den tiden yttrade sig vår psykologi som sammansvurna kontrarevolutionärer mer och mer så här: Kolchoserna är framtidens musik. De rika egendomsägarna måste bli fler. Sådan var den våldsamma förändring som ägt rum i vårt betraktelsesätt, i vår mentalitet.

1917 skulle det inte ha fallit någon partimedlem in, inberäknat mig själv, att beklaga att några vitgardister avrättades. Men under likvideringen av kulakerna 1920-30 beklagade vi, av så kallad mänsklig hänsyn, dem som fördrevs. Vem av oss skulle 1919 ha tillskrivit bolsjevikerna vår ekonomiska ruin i stället för att skylla på sabotage? Ingen. Det skulle ärligt talat ha liknat förräderi. Och själv gav jag ju redan 1928 ett recept för det militär-feodala utnyttjandet av bondeståndet. Det vill säga, jag gav inte klassen som var fiendligt inställd till proletariatet skuld för klasskampens följder, utan istället själva ledningen för proletariatet. Det var en 180-graders omsvängning. Det betyder att här har de politiska och ideologiska programmen övergått till kontrarevolutionära program. Kulakens ekonomi och intressen hade i verkligheten blivit en punkt i programmet.

Kampens logik hade blivit idéernas logik, och det fick oss att förändra vår mentalitet och gjorde våra avsikter kontrarevolutionära.

Ta till exempel industrin. Först hade vi gapat och skrikit mot överindustrialisering, mot överskridning av budgeten etc. I grunden var det ett krav i programmet, idealet var ett land av kulaker med en industri bara som ett bihang. Och från en psykologisk synpunkt? Från en psykologisk synpunkt hade vi på den tiden lovprisat den socialistiska industrialismen. Med en axelryckning, med ironi och senare med raseri, började vi betrakta våra enorma fabriker som var under utveckling, som likt omätliga odjur slukade allt och berövade de stora massorna deras konsumtionsvaror. Vi fann att de representerade en viss fara. De hjältemodiga kraftansträngningarna från avantgardearbetarna .....

Ordföranden: Anklagade Bucharin, ännu har Ni inte förstått. Det är inte Ert slutanförande Ni ska komma med nu. Man har bett Er om att redogöra för Er antisovjetiska, kontrarevolutionära verksamhet, och Ni håller föredrag för oss. I Ert slutanförande kan Ni säga allt Ni vill. Jag förklarar nu detta för Er för tredje gången.

Bucharin: Tillåt mig att ganska kort ge.....

Vysjinskij: Hur förvandlades det där hos Er till praktisk sovjetfiendlig verksamhet?

Bucharin: Tillåt mig att uppräknat några programpunkter, och jag skall sedan övergå till att klargöra min praktiska kontrarevolutionära verksamhet. Tillåter Ni mig det, medborgare ordförande?

Ordföranden: Var vänlig och var kortfattad. Ni kommer att få möjlighet till att hålla tal i egenskap av egen försvarare.

Bucharin: Det är inte mitt försvar, det är min självanklagelse. Jag har inte sagt ett enda ord till mitt försvar. Om man i praktiken ska omsätta mitt program, måste det vara inom ekonomin: statskapitalismen, den välbärgade musjiken som tillvaratar sina intressen, reduktion av kolchoserna, utländska koncessioner, avskaffandet av monopolet på utrikeshandeln, och som ett resultat av allt, återupprättandet av kapitalismen i landet.

Vysjinskij: Vad skulle era avsikter leda till? Vilka generella förutsägelser ställde Ni upp?

Bucharin: Vår förutsägelse var att landet skulle luta över mot kapitalismen.

Vysjinskij: Och resultatet?

Bucharin: Och resultatet blev ett helt annat.

Vysjinskij: Resultatet blev socialismens fullständiga seger.

Bucharin: Ja, socialismens fullständiga seger...

Vysjinskij: Och fullständigt fiasko för Er förutsägelse.

Bucharin: Och fullständigt fiasko för vår förutsägelse. I det inre av landet innebar vårt program – det tycker jag man måste säga rent ut – i verkligheten en glidning mot de borgerligt-demokratiska friheterna, mot föreningsfrihet, eftersom föreningars och partiets frihet kommer från mensjevnikernas, de kontrarevolutionäras och andras block, och det kommer helt logiskt från blocket som organiserats för kamp; för om man väljer samarbetspartner för att störta regeringen, kommer dessa nästa dag att sitta med vid makten, i tillfälle av seger. Det var en glidning inte bara i den demokratiska frihetens riktning, utan i politisk mening i den riktning där det självfallet finns element av cesarism.

Vysjinskij: Säg det rent ut – fascism.

Bucharin: Om det i miljön kring högerns och trotskisternas block hade varit en ideologisk orientering mot kulaken, och samtidigt en inriktning mot palatsrevolution och statskupp, mot en militärkomplot, mot ett kontraevolutionärt pretoriangarde, så är det självfallet fascistiska element. Om det på ekonomins område uppträder statskapitalistiska element, som jag har pratat om.....

Vysjinskij: Kort sagt, Ni var på väg mot den enkla och rena fascismen, den ohämmade fascismen.

Bucharin: Ja, det är riktigt, även om vi inte hade satt pricken över i:et. Uppfattningen som karakteriserar oss som konspiratörer, som återupprättare av kapitalismen, är riktig ur alla synvinklar. Det är ganska naturligt att detta fenomen följdes av degenerering av all ideologi, av allt vårt arbete, av kampens metodik.¹

I sitt slutord ger han sin berömda förklaring om det "kluvna sinnet". Samtidigt som han kommer med den slutliga fördömsen av sin gamle vän och motståndare Trotskij i starkt personliga och rasande ordalag.

Bucharin: Därför förefaller det mig troligt att var och en av oss som sitter här i förhörsbåset led av ett speciellt sorts kluvet sinne, en ofullständig tro på den kontrarevolutionära saken. Jag säger inte att vi var omedvetna om det, bara att medvetandet var ofullständigt. Av detta följde en halvt förlamad vilja, fördröjda reflexer. På mig verkar det som om vi i viss mån var människor med fördröjda reflexer. Och det berodde inte på att vårt tänkande var inkonsekvent, utan på det socialistiska uppbyggets objektiva storslagenhet. Motsättningen mellan vårt allt snabbare förfall och dessa fördröjda reflexer visade hur det går för en kontrarevolutionär, eller

en kontrarevolutionär under utveckling, under förhållanden av socialistiskt uppbygge. Vi blev psykologiskt klivna. Var och en av oss kan skönja detta i sin själ, men jag ska inte gå in alltför mycket på psykologiska analyser.

Även jag rycktes med av de lovtal jag skrev om det socialistiska uppbygget, trots att jag nästa dag i praktiken tillbakavisade dem med kriminella aktioner. Utifrån detta uppstod det som i Hegels filosofi kallas ett ytterst olyckligt sinne. Detta olyckliga sinne skilde sig bara från det vanliga olyckliga sinnet genom det faktum att det också var ett brottsligt sinne.

Den proletära statens styrka visade sig inte bara i det faktum att den krossade de kontra-revolutionära banden, utan också i det faktum att den malde sönder sina fiender inifrån, att den bröt ner fiendens vilja. Det kan inte hända någon annanstans, och inte heller kan det ske i ett kapitalistiskt land.

När västeuropeiska och amerikanska intellektuella börjar hysa tvivel och vacklar i förhållande till rättegångarna som äger rum i Sovjetunionen, så beror det först och främst på att de inte inser denna stora skillnad, nämligen att fienden i vårt land har en kluven, splittrad inställning. Och jag tror att det är det första man måste förstå.

Jag tar mig friheten att uppehålla mig vid detta eftersom jag hade omfattande kontakter med dessa intellektuella kretsar utomlands, speciellt bland vetenskapsmän, och jag måste förklara för dem något som varenda sovjetisk ung pionjär känner till.

Vår ånger tillskrivs ofta olika helt absurda saker som tibetanskt pulver och liknande. För egen del måste jag säga att jag arbetade, studerade och höll huvudet klart i fängelset, där jag har suttit inspärrad under mer än ett år. Det tillbakavisar alla fabler och absurda kontra-revolutionära sagor.

Det pratas om hypnos. Men jag skötte mitt eget försvar inför domstolen, inrättade mig efter omständigheterna, diskuterade med statsåklagaren. Var och en, även de med begränsade medicinska erfarenheter, måste medge att en sådan hypnos är helt omöjlig.

Ångern förklaras ofta med Dostojevskijs anda, med dennes speciella själsliga egenskaper (den "slaviska själen"). Det kan man säga om Aljosja Karamazov, hjältarna i "Idioten" och andra av Dostojevskijs karaktärer, som är redo att ropa på gator och torg. "Slå mig, ni rättroende, jag är en brottsling!"

Men det gäller ingalunda här. I vårt land är den "slaviska själen" och psykologin hos Dostojevskijs karaktärer sedan länge förbi, de hör till historien. Sådana typer finns inte i vårt land, eller kanske bara på landsbygdens bakgårdar, om ens där. Den sortens psykologi existerar däremot i Västeuropa.

Jag ska nu tala om mig själv, om varför jag ångrar mig. Jag måste naturligtvis medge att de komprometterande bevisen spelar en mycket viktig roll. Under tre månader vägrade jag säga något alls. Sedan började jag vittna. Varför? Därför att jag omvärderade hela mitt förflutna medan jag satt i fängelset. Ty när man frågar sig: "Om man måste dö, vad dör man då för?" - då uppstår plötsligt ett fullständigt svart tomrum framför en med förbluffande tydlighet. Om man ville dö utan att ha ånkrat sig så fanns det inget att dö för. Och omvänt, allt det positiva som lyser oss till mötes i Sovjetunionen får i denna situation helt andra mått i det mänskliga medvetandet. Det avväpnade mig slutligen fullständigt, och jag föll på knä inför partiet och landet. Och när man frågar sig: "Nå, anta att man inte dör, anta att man genom någon sorts mirakel får behålla livet, så återigen för vad? Isolerad från alla, en folkets fiende, i en helt omänsklig situation, helt isolerad från allt som gör livet värt att leva..." Och genast uppstår det enda vettiga svaret. Och i sådana ögonblick, medborgare domare, faller allt personligt, det egna skalet, all agg, all stolthet, bort, det försvinner. Och när dessutom ekot från den om-

fattande internationella kampen når ens öra, så leder allt detta till att Sovjetunionen fullständigt besestrar sina knäböjande motståndare moraliskt. Av en ren slump fick jag tag på Feuchtwangers bok i fängelsebiblioteket. Han hänvisar till rättegångarna mot trotskisterna. Boken gjorde ett djupt intryck på mig, men jag måste säga att han inte kom fram till sakens kärna. Han stannade halvvägs, allting stod inte klart för honom, när i själva verket allting är så uppenbart. Världshistorien är en världsdömdöme: några av de trotskistiska ledarna gjorde bankrutt och har kastats ner i avgrunden. Det är sant. Men man kan inte göra som Feuchtwanger gjorde när det gäller Trotskij, när han ställer honom på samma plan som Stalin. Där är hans argument helt felaktiga. Ty i verkligheten står hela landet bakom Stalin, han är världens hopp, han är en skapare. En gång i tiden sa Napoleon att ödet är politik. Trotskij's öde är den kontrarevolutionära politiken.

Jag ska snart sluta. Jag kanske talar för sista gången i mitt liv.

Jag vill förklara hur jag insåg att jag måste kapitulera för rätten och er, medborgare domare. Vi bemötte det nya livets glädjeämnen med de allra mest kriminella kampmetoder. Jag tillbakavisar anklagelsen att ha konspirerat mot Vladimir Iljitj's liv, men de kontrarevolutionära medbrottslingar som jag ledde försökte mörda Lenins sak, som genomförs med så enorm framgång av Stalin. Steg för steg ledde logiken i denna kamp oss allt längre in i ett mörkt träsk. Än en gång har det visat sig att om man avviker från bolsjevismen så kommer man att slå följe med kontrarevolutionära banditgång. Nu har det kontrarevolutionära banditgänget blivit krossat, och vi ångrar våra fruktansvärda brott.

Det viktigaste är givetvis inte att ångra sig, och i synnerhet inte min personliga ånger. Dömdömet kan fälla sitt utslag utan den. De anklagades bekännelser är inte avgörande. Bekännelse från den anklagade är en medeltida juridisk princip. Men här handlar det också om kontrarevolutionens inre krafter har krossats. Och man måste vara en Trotskij för att inte lägga ner vapnen.

Jag anser det vara min plikt att säga att Trotskij var den främsta drivkraften bakom de krafter som utgjorde den kontrarevolutionära taktiken. Och de intensivaste metoderna – terrorism, spioneri, uppdelning av Sovjetunionen och sabotage – härrörde i första hand från denna källa.²

Radeks politiska slutsatser

Utan den tankeflykt och det smärtsamma allvar, som bitvis gör Bucharins slutord till ett skakande dokument, drar Karl Radek i sin personliga stil och med mer cynism till slut samma slutsatser.

Radek: Alltså, medborgare domare, vill jag avsluta detta mitt slutord med följande. Vi måste stå till svars enligt sovjetlagens hela stränghet i den övertygelsen, att Er dom, vilken den än må bli, är rättvis, men vi vill möta den som medvetna människor. Vi vet, att vi icke har rätt att tala till massorna, – det är icke vår sak att vara deras lärare. Men åt de kretsar, som var förbundna med oss, vill vi säga tre saker.

Den första: att den trotskistiska organisationen blivit centrum för alla kontrarevolutionära krafter; att högerorganisationen, som trätt i förbindelse med den och var på väg till sammanmältning, är ett likadant centrum för alla kontrarevolutionära krafter i landet. Med dessa terroristiska organisationer kommer statsmakten att reda sig. Härom har vi på grund av vår egen erfarenhet icke det ringaste tvivel.

Men i landet finns också halvtrotskister, fjärdedelstrotskister, åttondelstrotskister, folk som hjälpte oss utan att veta om den terroristiska organisationen, men sympatiserade med oss, folk som av liberalism, av fronderi mot partiet gav oss denna hjälp. Dessa människor säger vi, att när det finns en blåsa i metallen på en stålhammare, så är det icke så farligt; men om blåsan

befinner sig i metallen på en propeller, så kan det bli katastrof. Vi befinner oss i en period av yttersta spänning, i en förkrigsperiod. Alla dessa kretsar säger vi inför domstolen och inför vedergällningens faktum: den som har den minsta rämna i förhållandet till partiet, må han veta att han i morgon kan bli diversant, kan bli förrädare, om denna rämna icke blir sorgfälligt avlägsnad genom fullständig uppriktighet inför partiet.

För det andra måste vi säga de trotskistiska elementen i Frankrike, Spanien och de andra länderna, ty det finns sådana: Den ryska revolutionens erfarenhet visar, att trotskismen är arbetarrörelsens skadegörare. Vi måste varna dem, att de kommer att svara med sina huvuden, om de icke lär av vår erfarenhet.

Och slutligen måste vi säga hela världen och alla som kämpar för freden: Trotskismen är ett verktyg för krigshetsarna. Vi måste säga det med hög röst, ty vi har fått veta det, vi har genomlidit det, det var oss otroligt tungt att erkänna det men det är ett historiskt faktum och vi svarar med våra huvuden för riktigheten av detta faktum.³

I detta ligger processens djupaste mening, och Radek understryker med rätta den betydelse och det värde som erkännandena har för makthavarna när han tillägger:

Vi är ett ganska samspelt sällskap, och då Nikolaj Ivanovitj Muralov, Trotskijs närmaste man, om vilken jag var övertygad, att han dör i fängelset utan att yppa ett enda ord – då han gav sina uppgifter och motiverade dem därmed, att han icke ville dö i medvetandet, att hans namn kan bli en fana för allt slags kontrarevolutionärt pack – så har vi här det djupaste resultatet av denna process.⁴

Framsteg från process till process

Från den ena processen till nästa sväller anklagelsepunkterna. Erkännandena blir totala. Den 12 september 1936 konstaterar *Pravda*: ”De anklagade har ansträngt sig för att dölja den verkliga avsikten med verksamheten. De har svarat att de inte hade något program. I verkligheten hade de det: Kapitalismens återupprättande.”

I den andra processen kan Vysjinskij avsluta med:

Det förenade Zinovjev-trotskistiska centrum och dess deltagare försökte envist att bevisa, att de icke hade några politiska programkrav, att de endast drevs av ”naken maktlystnad”. Det är osanning. Det var ett försök att bedraga den allmänna meningen. Det kan icke finnas någon kamp för makten utan något slags program, utan ett program som måste formulera kampens mål, uppgifter, strävanden och medel. Inte heller då trodde vi att det förenade trotskij-zinovjevskas terroristcentrum icke hade något slags program. Vi visste att de envist döljer det och i själva verket: de hade ett program likasom också detta trotskistiska terroristcentrum hade ett program. Det gick ut på ett öppet erkännande av den kapitalistiska restaureringens nödvändighet i Sovjetunionen.⁵

I samma inlägg lägger han till:

Rättsprocessen mot det förenade trotskij-zinovjevskas centrum avslöjade redan trotskisternas förbindelser med Gestapo och fascisterna. Den nuvarande processen har i detta avseende gått längre. Den har levererat ett utomordentligt beviskraftigt material, vilket ytterligare bekräftat och preciserat dessa förbindelser, vilket till fullo bekräftat och genom processens bevismaterial i fullt omfång bekräftat trotskismens förrädarroll, då den fullständigt och oförbehållsamt gått över till fiendens läger och förvandlats till en avdelning av SS och Gestapo.

Trotskisternas väg, trotskismens väg är fulländad. Under hela förloppet av sin skamliga och sorgliga historia har trotskisterna försökt att tillfoga och tillfogat den proletära revolutionen och det socialistiska sovjetupbygget slag på de kännbaraste och mest hotade ställena.⁶

Under den tredje processen kunde han deklarerera:

I själva verket, när man talar om Trotskij, så bevisades hans förbindelse med Gestapo till fullo redan vid processerna mot det trotskistisk-zinovjevistiska terroristiska centrum i augusti 1937. Men nu bevisades det, att han förbindelser med den tyska politiska polisen och med andra länders spionagetjänster hade börjat redan i en betydligt tidigare tidsperiod, att Trotskij redan 1921 stod i förbindelse med den tyska spionagetjänsten. Och det gav Krestinskij fullt precisa uppgifter vid de pågående rättsförhandlingarna. Nu är det bevisat, att Trotskij sedan 1926 stod i förbindelse med den engelska spionagetjänsten, ”Intelligente Service”. Därmed gjorde den anklagade Rakovskij – och det är bevisat – fullt preciserade bekännelser. Hela blocket med Trotskij i spetsen bestod helt och hållet av utländska spioner och tsaristiska hemliga poliser.⁷

Det inre sammanhanget mellan processerna

Ur en annan synpunkt utgör Moskvaprocesserna ett sammanhängande bygge. Genom att den ena bygger på den andra, bildar de en helhet där tre grupper tydligt träder fram.

Radek pratar mycket om sin förbindelse med Smirnov, Dreitzer och Mratjkovskij, de tre som dömdes i augusti 1936. Rosengoltz levererar ett saknat led i den verksamhet som ”avbröts” av Pjatakov. De flesta av de anklagade bekräftar med sina erkännanden det som föregångarna har erkänt. De bidrar också med angiverier. Redan under den första processen kastas flera namn fram som svar på frågor från förhörarna. Bland dem som nämns är huvudmännen i nästa process, speciellt Pjatakov, Radek, Serebrjakov och Sokolnikov, vilka döms under den andra processen.

Vid detta tillfälle dyker det upp flera namn på medskyldiga. Bland andra blir gammelsjevikerna georgiern Budu Mdivani nämnd tillsammans med Okudzjava, som angavs 1936.

Beskyllningarna regnar över män som redan nämnts, män som blivit rentvådda, män som Bucharin och Rykov. De regnar över män som redan angetts i processen mot Zinovjev, till exempel Putna. Drobnis slungar ut en beskyllning om passiv delaktighet mot Rakovskij. Radek, som beskyller den ene efter den andre, verkar vilja ange Tuchatjevskij, men tar tillbaks det när åklagaren frågar dagen efter.

Vysjinskij: Anklagade Radek, i era uttalanden säger Ni: ”1935... beslöt vi att sammankalla ett rådslag, men dessförinnan i januari, då jag anlände kom Vitalij Putna till mig på uppdrag av Tuchatjevskij ...” Det intresserar mig att veta, i vilket samband Ni här nämner Tuchatjevskijs namn?

Radek: Tuchatjevskij hade ett uppdrag av regeringen, för vilket han ingenstades kunde finna material, det fanns endast hos mig. Han ringde till mig och frågade, om jag har detta material. Jag hade det och därför sände han Putna, tillsammans med vilken han skulle utföra uppdraget, för att hämta materialet. Det är klart att Tuchatjevskij inte hade en aning vare sig om Putnas eller min brottsliga roll...

Vysjinskij: Och Putna?

Radek: Han var medlem av organisationen. Han kom inte för organisatoriska samtal, men jag utnyttjade hans besök för ett sådant samtal.

Vysjinskij: Putna kom således till Er, sänd av Tuchatjevskij i officiellt tjänsteärende, utan något som helst samband med edra saker, då han Tuchatjevskij inte hade någonting att göra därmed?

Radek: Tuchatjevskij har aldrig haft någonting att göra därmed.

Vysjinskij: Han sände Putna i tjänsteärende?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Men Ni utnyttjade det för att syssla ”med edra egna angelägenheter”?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Förstår jag det rätt, att Putna hade förbindelse med medlemmarna i Er trotskistiska illegala organisation, och att hänvisningen till Tuchatjevskij gjordes i samband med att Putna kom i officiellt ärende på Tuchatjevskijs uppdrag?

Radek: Jag bekräftar det och säger, att jag aldrig haft och inte kunde ha någonting att göra med Tuchatjevskij i saker som stod i samband med den kontrarevolutionära verksamheten, ty jag visste att Tuchatjevskij är absolut hängiven partiet och regeringen.⁸

I juni döms generalerna inför stängda dörrar och skjuts. Bland dem var inte bara Putna utan också Tuchatjevskij. I juli går de georgiska ”terroristerna” Okudzjava och Budu Mdivani samma öde tillmötes.

Till sist, i den tredje processen, blir Bucharin, Rykov och Rakovskij ställda inför rätta efter att troligtvis blivit arresterade för mer än ett år sedan. Och denna gång är deras erkännanden till hjälp för att krossa Tuchatjevskij.

I förhörsbåset presenterar Krestinskij detaljer om förbindelsen mellan generalerna och ”blocket”, detaljer som inte kommit fram i processen inför stängda dörrar.

Vysjinskij: Anklagade Krestinskij, var vänlig och tala om, vad Ni känner till om Tuchatjevskij-gruppens deltagande i ”Högerns och trotskisternas block”.

Krestinskij: Jag känner till följande om Tuchatjevskijs deltagande. När jag i oktober 1933 sammanträffade med Trotskij i Meran, riktade han min uppmärksamhet på följande: om vi orienterar oss åt en statskupp, får vi under inga omständigheter stödja oss endast på vara trotskistiska krafter, utan det är nödvändigt att få en överenskommelse med högern och militärerna. Speciellt riktade han min uppmärksamhet på Tuchatjevskij, en äventyrlig människa, som gör anspråk på att intaga den första platsen i armén och som troligen sätter allt på ett kort. Han bad mig att meddela Pjatakov detta och själv tala med Tuchatjevskij.

Vysjinskij: Fick Ni tillfälle att prata med Tuchatjevskij?

Krestinskij: Jag pratade med honom i början av 1934 efter att Pjatakov hade pratat med honom. Jag berättade om mitt samtal med Trotskij. Tuchatjevskij sade att han principiellt inte bara var positivt inställd till en sammanslagning av styrkorna, utan att han själv skulle ta på sig uppgiften. Men, sa han, det är nödvändigt att undersöka och belysa möjligheterna. Därefter skulle han komma överens med Pjatakov. I februari 1935 fick jag höra av Pjatakov att ett avtal hade kommit till stånd. Jag frågade inte Pjatakov om när detta hade ägt rum, eller när Centrat hade organiserats. Senare hände det flera gånger att jag pratade med Tuchatjevskij om detta. Det var under andra halvan av 1935, under 1936 och 1937 som jag hade sådana samtal. I ett av samtalen 1935 nämnde han för mig några personer, på vilka han bland annat stödde sig. Han nämnde Jakir, Uborevitj, Kork och Eidemann. I ett annat samtal, i ett mycket viktigt samtal, som ägde rum på den åttonde urtima sovjetkongressen, påvisade sedan Tuchatjevskij för mig nödvändigheten att påskynda omstörtningen. Det förhöll sig så, att omstörtningen förbands med vår orientering åt SU:s nederlag och anpassade sig efter krigets utbrott, efter Tysklands överfall på SU. I samma mån som detta överfall uppskötts, uppskötts också det praktiska genomförandet av omröstningen. I denna period började steg för steg förintandet av de kontrarevolutionära krafterna. Pjatakov och Radek häktades, häktingarna av trotskister började, och Tuchatjevskij fruktade, att hela saken skulle misslyckas, om den inte påskyndades. Därför ville han påskynda den kontrarevolutionära aktionen. Vi diskuterade

frågan med Gamarnik och Rudzutak, och vår samstämmiga uppfattning var att Tuchatjevskij hade rätt. Med hjälp av Bessonov sände jag därför en skriftlig förfrågan om Trotskijs mening, och jag fick ett positivt svar.⁹

Bucharin avslöjar villigt planerna för det han kallar en ”palatsrevolution”, ett uttryck som inte helt behagar åklagaren.

Bucharin: Bland deltagarna i högerns kontrarevolutionära organisation uppkom redan vid denna tid terroristiska stämningar. De kunde konstateras i kretsen av mina s.k. lärjungar, i Matvejevs grupp som samlades runt Uglanov, bland Rykovs anhängare, och bland vissa fackföreningsmän, något som på sin tid beskrevs i pressen. Vid denna tid uppkom också grupper av sammansvurna i Röda armén. Jag fick höra därom av Tomskij, som var direkt informerad därom av Jenukidze, vilken han hade personlig förbindelse med. De bodde i samma korridor i Kreml och därför var det lätt för dem att ha kontakt.

Både Tomskij och Jenukidze, efter vad jag fick höra – eller för att vara korrekt, eftersom ordet ”höra” inte passar speciellt bra – både Tomskij och Jenukidze berättade för mig att ledningen för Röda Armén var uppdelad mellan högerfolk, zinovjister och trotskister. De gav mig samtidigt namnen. Jag kan inte garantera att jag kommer ihåg alla, men jag ska nämna de jag kommer ihåg. De namnen är Tuchatjevskij, Gork, Primakov och Putna.

Förbindelsen med högerfolkens centra upprättades via följande rutt: militärgruppen, Jenukidze, Tomskij och de andra. Ungefär samtidigt, det vill säga mot slutet av 1932 eller i början av 1933, bildade man det centra som blev kallat Kontakt. Det omfattade representanter för olika kontrarevolutionära riktningar, högergruppen inräknad, som var fientligt inställda till partiet.

När jag nu återkommer till min framställning och redogörelse om högerfolkets brottsliga kontrarevolutionära verksamhet, ska jag först stanna vid tanken på statskupp som en av de centrala brottsliga idéerna. Sedan ska jag ta upp den praktiska förberedelsen, eftersom den här idén och dess motsvarande praktiska förberedelse har genomgått flera utvecklingssteg under de olika perioderna och politiska konjunkturen.

Tanken på en statskupp uppkom under åren 1929-1930, när det gäller högerkonspiratörerna. På den tiden då den ännu var i sin linda, uppfattade man statskuppen, eller rättare sagt pratade man om den, som förhållandevis begränsad. Jag skulle vilja säga att det var en idé om en begränsad statskupp, mer än en ”palatsrevolution”.¹⁰

Det kom på Rosengoltz lott att redogöra för Gamarniks viktiga roll i konspirationen.

Vysjinskij (till Rosengoltz): Vad har Ni att säga om Edra möten med Gamarnik?

Rosengoltz: Jag bekräftar de uppgifter, som jag gjorde under förundersökningen.

Vysjinskij: Vilka speciellt?

Rosengoltz: Beträffande Gamarnik är huvudsaken, att han ansåg det vara möjligt att genomföra sin plan, vilken han tydligt överenskommit med Tuchatjevskij, att besätta inrikeskommissariatets byggnader genom en militärkupp. Därvid planerade Gamarnik att under sin omedelbara ledning genomföra överfallet med hjälp av en truppstyrka. Han antog att han inom denna åtnjöt tillräckligt parti- och politiskt auktoritet. Han räknade med hjälp från några officerare om så skulle behövas. Jag minns att han nämnde Gorbatjev.¹¹

Det ges också några upplysningar om brott som de som dömdes 1937 var anklagade för. Karachan anklagades för förräderi.

Bucharin: Jag skulle vilja säga att efter de inledande samtalen 1935, vet jag inte vilka andra faktorer som skulle kunna ha inverkat på högerfolkens och Kontaktcentrets beslut. Jag vet inte

om Tomskij blev pressad av Jenukidze eller av de militära kretsarna, eller hela tiden av Jenukidze och av trotskisterna och zinovjevisterna samtidigt. Det blev i vart fall så att Karachan gick utan att ha haft några inledande samtal med medlemmar av det ledande centret, bortsett från Tomskij. Jag ska nu redogöra inför rätten om det jag kommer ihåg om de tre samtal som ägde rum efter att Karachan anlät. Det första var med Tomskij, det andra med Jenukidze och det tredje med Karachan, som påpekade en del saker och som förde in ett nytt element i mötet. Jag kommer ihåg att Tomskij sade till mig att Karachan hade lyckats sluta ett fördelaktigare avtal med Tyskland än Trotskij.

Slutligen, enligt Jagoda hade Jenukidze stått i centrum för konspirationen.

Jagoda: 1932 upprättade jag, i förbindelse med högerns allmänna plan om störtande av sovjetmakten och maktövertagandet, på förslag av Tomskij förbindelse med Jenukidze. Detta förslag var ingen tillfällighet. Högerns ledande idé på den tiden och utgångspunkten för högerorganisationens verksamhet var orienteringen på en kontrarevolutionär omvälvning genom att besätta Kreml. Jag anser det onödigt att här inför rätten förklara att när denna fråga uppstod, berodde det uteslutande på att ett massuppror hade misslyckats. En plan som först och främst handlade om ett kulakuppror, som man från och till hade i tankarna under den svåra perioden 1930-31.

I slutet av 1932, då kollektiviseringens segertåg berövade oss hoppet om stora kulakuppror, inställdes den förhärskande kursen på den s.k. ”palatsrevolutionen”. Det är fullkomligt klart att min roll i organisationen, min roll på vice ordförandeposten inom OGPU, där omvälvningens tekniska hjälpmedel, vaktmanskapet i Kreml, truppavdelningar osv. stod under mitt kommando, kom att stå i centrum och att jag just därför på förslag av högerns ledare upprättade förbindelse med Jenukidze (han var på den tiden sekreterare i Sovjetunionens Centrala Exekutivkommitté), som var en av ledarna i de sammansvurna högerelementens organisation.¹³ ...

Med Jenukidze upprättade jag förbindelse i slutet av 1931 eller i början av 1932. Mot slutet av 1932 hade vi systematiska sammanträffanden och behandlade gemensamt frågan om den s.k. palatsrevolutionen. Av Jenukidze fick jag reda på att det organiserats en militär organisation av sammansvurna, som var beredd att genomföra omstörtningen när som helst. Från honom erfor jag också att man orienterade sig åt den tyska fascismen, som kom till makten 1933.

Centralen och locket mellan trotskisterna, högern och zinovjevisterna organiserades och utformades 1933. Jag fick reda på att blocket genom Rykov uppehöll förbindelse med mensjeviker och genom Bucharin med socialrevolutionärerna. Jenukidze informerade mig om besluten i centrum. Han talade också om att en statskupp förbereddes till januari 1934 varvid alla deltagare i 17:de partikongressen, som just då pågick, skulle häktas.¹⁴

Nu verkar det som att alla hålen i intrigerna från de olika processerna inför stängda dörrar fyllts igen genom erkännandena.

10. Sprickorna i muren

I verkligheten kom sprickorna genast att synas då byggnadsverket undersöktes närmare: motsägelser, osannolikheter, ofullständigheter.

Av de ”sammansvurna” som nämns i den första processen – c:a 40 mycket kända gammelsjevikerna – blev således bara sex dömda inför öppna dörrar och två inför stängda, vilket blev officiellt meddelat. Av de andra nämndes fem på nytt i den andra processen, men inte i den sista: Friedland, Gajevskij, Judin, Seidel och Smilga. Bara Uglanov, en före detta högerman, nämndes i alla tre processerna, men han ställdes aldrig officiellt inför rätta.

I den andra processen dyker det upp en ny grupp medsvurna som pekats ut av de anklagade. Efter en kortfattad inledning om Bucharin, Rykov, Putna och Okudjava, vilka dömdes och avrättades i loppet av 14 månader, nämner man för första och sista gången ukrainaren Kotziubinskij, ekonomen Preobrazjenskij, fackförbundsmannen Glebov-Avilov och 20 andra.

Däremot blir Beloborodov och Sosnovskij nämnda igen i den sista processen tillsammans med 30 nya, nämligen Rudzutak, Nesterov, A.P. Smirnov, Rumjantsev, B. Schmidt etc.

Av de 90 åtalade gammel-bolsjeviker som nämndes som ledare eller medsvurna, var det totalt bara sex som ställdes inför rätta och erkände under de tre stora officiella processerna. Av de 54 anklagade som erkände, ställdes 44 inför rätta utan att vara åtalade. Man kan konstatera att en ganska liten del av de arresterade gammel-bolsjevikerna, som anklagades för konspiration och andra brott, har erkänt offentligt. Bland de motsträviga finns alla kategorier representerade. De tidigare ledarna för vänsteroppositionen, Preobrazjenskij, Beloborodov, Smilga och Sosnovskij, de gamla högermännen Smirnov, Schmidt, Uglanov och Slepkov, de gamla från arbetaroppositionen, Sjliapnikov och Medvedev som stod nära stalinister som Rudzutak, Eiche, Postysjev, Kosior och Mezjlauk. Ingen av dessa män hade samma betydelse i partiets historia som Zinovjev, Kamenev, Pjatakov, Rykov och Rakovskij. Alla hade dock ett liknande anseende som Ivan Smirnov, Serebrjakov och Sokolnikov, och märkbart större anseende än Rosengoltz, Dreitzer, Tjernov och andra. Vid ett offentligt åtal kunde dessa män ha blivit straffade eller rentvådda. De blev varken det ena eller det andra. Tankarna går obevekligt till deras motstånd under förhören, deras vägran att erkänna och slutligen deras likvidering utan erkännande och utan process.

Dokumentet som saknas

I processen mot Zinovjev blev 12 anklagade som var inblandade i ärendet inte ställda inför rätta, trots att de spelade en viktig roll enligt de som anklagade dem och enligt de som anklagades. Deras akter "hölls tillbaka". Gertik och Karev hade redan dömts inför stängda dörrar för mordet på Kirov, vilket de anklagades för att ha organiserat. Kommunisten, letten Gaven, som personligen skulle ha lämnat över direktiv från Trotskij, var inte närvarande. Kommunisten Dimitri Schmidt, hjälten från inbördeskriget, den legendariske partisanen som skulle ha varit chef för terrorgrupper, fanns inte heller på de anklagades bänk. Som Leo Sedov har anmärkt, var akterna numrerade från 1 till 38 trots att det bara fanns 16 anklagade. 22 färdiga akter saknades.¹ Det är omöjligt att förstå varför dessa män, som man beslutat att ställa inför rätta, till slut inte blev offentligt rannsakade. Gerhard Rosenthal skriver: "Inget har gjort det möjligt att få veta ödet för dessa män, som förr eller senare skulle ha knäckts för att därefter ställas inför rätta"²

Samma metodiska undersökning av numren på akterna som nämns i den andra processen avslöjar en ordning som inte är alfabetisk, som går från Pjatakov nr.1 till Arnold nr.36. Då det bara är 17 anklagade saknas alltså 19. Denna gång har inget "hållits tillbaka". De fem "vittnen" som erkännandena kunde ha bidragit med, fyller inte luckorna. Av de män som angavs, arresterades åtminstone två och framställdes av Radek som ledare för Centret, nämligen Smilga och Preobrazjenskij. Var de i livet? Gjorde de fortfarande motstånd under förhören? Hade de redan dödsdömdes under förundersökningen? Det finns inget svar. Men frågan blir hängande.

I den tredje processen finns det lika många akter som anklagade. 12 av de anklagade var emellertid "föremål för en speciell rättegång". Andra män som var medlemmar av samma "sammansvärjelse" hade redan dömts inför stängda dörrar och avrättats: Tuchatjevskij i juni, Mdivani och Okudjava i juli, Jenukidze och Karachan i december 1937.... Polismannen Zaporozjets hade varit anklagade Jagodas redskap i flera ärenden. Undersökningen av honom

fortsatte trots att hans chef var dömd. Varför? Vi finner inget svar. Den enda möjliga hypotesen är att anklagade Zaporozjets är mindre medgörlig än anklagade Jagoda, eller att han kanske är mindre ”presentabel”.

De stenografiska referaten avslöjar förresten flera gånger att förhørsledarna är ängsliga för att föra fram anklagade som inte är bra ”förberedda”. Till exempel blev Sokolnikov i den första processen angiven som medlem av det ”förenade centret” av Reingold, och av Kamenev som medlem av ”reserv-centret”. Likväl döms han inte tillsammans med dem, trots att han finns i fängelset, vilket protokollet från en konfrontation med Kamenev visar, ett protokoll som citeras av åklagaren. Han nämns inte heller som vittne i detta ärende, vilket han formellt är anklagad för att ha del i. I stället möter han foglig upp inför rätten sex månader senare tillsammans med Pjatakov och Radek. Muralov arresteras den 17 april 1936 och han nekar i åtta månader. Medan han nekar, döms Zinovjev, Kamenev och andra. Det är först efter ett fullständigt erkännande som han förs fram offentligt. Bessonovs sista redogörelse är – som flera andra – bevis på att bara de som går med på att erkänna förs fram i rätten.

Han låter oss veta att han i verkligheten arresterades den 28 februari 1937. Han nekar och döms inför stängda dörrar av Högsta domstolens militärkollegium den 13 augusti. Han gjorde inte några ”deklarationer” förrän den 30 december 1937, men det gjorde honom då värdig en offentlig rättegång i mars 1938. Och denne anklagade, den fogligaste av alla, påminner om – en betydelsefull kontrapunkt – de ”tio månaderna med ofruktbar kamp mot den proletära rättvisan, en kamp som har den sorgliga karaktären av att utmärka sig genom sin längd, till och med i denna process”.³

Osannolikheter och motsägelser

Det som är värre är att själva erkännelserna är fulla av motsägelser, vilket man upptäcker när man gör jämförelser. Reingold, Kamenev och Zinovjev pekar således ut Bucharin och Rykov som medsvurna. Förundersökningarna mot dem 1936 leder emellertid till frikännande i september. De anklagades påståenden var alltså i detta fall falska, och de blev officiellt dementerade. Det är omöjligt att vidare undersöka saken eftersom de avrättades. Radek verkar vara på väg att ange Tuchatjevskij, med rentvår honom plötsligt från alla misstankar. Sex månader senare blir fältmarskalken ”avslöjad”, dömd och avrättad. Om man tror att dessa män är skyldiga, hur är det då möjligt att förklara att Radek, som angav ca tio medsvurna, plötsligt gör en manöver för att rädda en? Och om han ljög när det gällde marskalken, varför då godta att han sade sanningen vid alla andra tillfällen? Under 1936 lämnar Leo Sedov den enda analys som förklarar dessa motsägelser: ”Vissa angivanden fungerade som varningar, eller utpressning om man så föredrar.”

De anklagades erkännanden från den första processen om verksamheten i deras Centra är motsägelsefulla. I åtalsbeslutet står det att det varit verksamt från 1932 till 1936. Men under denna period var de anklagade knappast i stånd till att delta i sådant arbete. Zinovjev och Kamenev förvisades från Moskva 1932, kom tillbaka först sommaren 1933 och arresterades i december 1934. Så också Bakajev och Jevdokimov. Mratjkovskij var i Kazakstan under dessa år, och då han nämnde det, försökte åklagaren inte förneka det. Ivan Smirnov, som arresterades den 1 januari 1933, lämnade aldrig fängelset. Hur kunde Centrat fungera under dessa omständigheter? Anklagade och åklagare verkade vara klara över svårigheten. Bakajev och Reinold sade att terrorverksamheten hade blivit avbruten från oktober 1932 till oktober 1934, enligt den förste, och sommaren 1933 enligt den andre. Och Vysjinskij slår fast:

”Från 1932 till 1933 var Kamenev och Zinovjev i exil, men Centret fungerade. Man vet att Smirnov inte heller var fri 1934...men Centret fungerade... Jag drar av detta slutsatsen att när Centret fungerade, var det tack vare välorganiserade förbindelser som gjorde det möjligt att delta i ledningen av Centret även för den som inte var fri...”⁴

Han ger dock ingen upplysning om dessa ”välorganiserade förbindelser”.

Erkännandena i processerna drog fram allt man ville, förutom välorganiserade förbindelser. Dessa farliga terrorister, dessa gamla konspiratörer som skapats i kampen mot tsarens Ochrana och drivits till hemligt arbete, som enligt åklagaren hade dolt sin verksamhet under flera år, framstod nu som oförfärdliga pratmakare. Om man ska tro dem, blev mordet på Kirov organiserat inför öppen ridå. Bakajev reste till exempel till Leningrad tillsammans med en terrorist som man inte kände namnet på. I Leningrad träffade han fem personer som han uppmanade att kalla samman fler. De var sju i Levins lägenhet. Denne hade mött Bakajev på stationen och berättat för honom att Zinovjev redan hade betrott saken till tre andra terrorister. Eftersom ett halvt tjog anklagade hade fått reda på planen av Zinovjev och Kamenev, fick man ihop summa 24 personer i den hemliga planen, enbart i den första processen. Och då räknade man självfallet inte med Nikolajev, som Bakajev personligen skulle möta i närvaro av ett vittne vars namn inte intresserade Vysjinskij!

Detta är inte allt. Om man ska tro erkännandena från den andra processen, var det en öppen konkurrens om mordet på Kirov. Radek bekräftade inför domaren att Mratjkovskij hade berättat för honom om planen redan 1933, och uppmärksammat honom på att en terroristgrupp från Prigosjin höll på att realisera den. Dessutom skulle Mratjkovskij och Dreitzer ha avslöjat för honom att mordet på Kirov hade förberetts under Bakajevs ledning. Sokolnokov kände till alla förberedelserna, vilka Kamenev informerat honom om. Nu skulle man kunna tro att undersökningen äntligen var avslutad och att alla sammansvurna hade avslöjats. Men så var det inte. I den tredje processen bekräftar Jagoda, på uppmaning av Vysjinskij, att Rykov, Bucharin och Jenukidze hade varit närvarande vid Centrets möte där beslutet om att mörda Kirov hade tagits. Och han själv, som på den tiden var chef för polisen, hade hållits à jour av Jenukidze. För att underlätta mordet tog han den enorma risken att släppa ut Nikolajev, som var arresterad och var i besittning av en revolver och anteckningar över Kirovs dagliga resruttn. Densamme Jagoda hade förresten funnit det för gott att hålla sin vicekommendant Bulanov à jour med förberedelserna, men pålade honom tystnadsplikt under hot. Totalt var det mer än 20 personer som var delaktiga i beslutet. Över ett halvt hundratal var inblandade i förberedelserna, och bland dem som var bäst informerade i planen mot Kirov märks cheferna i GPU, de högsta cheferna såväl från Moskva som från Leningrad.

Den långa listan över icke utförda attentat, ”fantomattentaten”, enligt Gerard Rosenthals lysande uttryck, ger anklagelserna samma osannolikhetens stämpel. Från den ena processen till nästa förändras listan över möjliga offer. I den första processen var inte Molotov bland de utvalda, och Trotskij såg det som ett tecken på onåd. Attentatet i Prokopjevsk som ”nästan” fullfördes, gav Molotov en uppseendeväckande upprättelse. De här listorna liknar i hög grad den rituella uppräknningen på kongresser och under ceremonier. Polismännen Berija och Jezjov ”stiger i graderna” och tar plats på listan 1937. Postysjev, Kosior och Eiche, som utpekats av ”terroristerna” 1936 och 1937, står inte längre på listan 1938. Ett tecken på onåd, som man bara kan gissa vidden av, då de själva vid denna tid är anklagade för terror. Förhören gav inga upplysningar om dessa fantomattentat. De var ”avsiktsförbrytelser”, inget mer, och man måste fråga sig vilka förvillelser det var som fick dessa hårdnackade förbrytare, dessa ”simulerande odjur”, att finna det nödvändigt att avslöja sina innersta tankar. Den mest förvirrade och oklara erkännelsen är säkert Rykovs. Han erkände att han hade beordrat en tidigare sekreterare att ”hålla ett öga på regeringsbilarna”, och han nämner detta ”uppdrag” som ett exempel på sin ”verksamhet”, samtidigt som han nämner några ”samtal om terror”.⁵

För dem som i god tro accepterar dessa erkännanden som sanna, måste dessa mäns märkliga oduglighet framstå som en gåta. Alla dessa parti- och statsledare som pratar med poliser om kriminella planer som man inte ens försöker sätta i verket, som beordrar okända att mörda

Kaganovitj, vilken de inte ens skulle kunna komma i närheten av, trots att hans närmaste medarbetare, Livsjiits, Serebrjakov och Knjazev hör till deras egen skara.

Förhållandena under förundersökningarna

Det stenografiska referatet ger slutligen några flyktiga inblickar i förhållanden under förundersökningen. Pjatakov, vars hustru hade arresterats flera månader tidigare, säger att han hade "förlorat sin familj". Radek deklarerar:

Då jag arresterats, förstod den som ledde förhöret genast, varför jag icke talade. Han sade mig: "Ni är ju inget litet barn. Här ser Ni 15 uttalanden mot Er, Ni kan icke slingra Er från saken och som en förnuftig människa kan Ni icke ställa detta mål för Er; om Ni icke vill lämna uppgifter, så är det bara därför att Ni vill vinna tid och se Er omkring. Var så god, se Er omkring." Under två och en halv månad plågade jag rannsakningsdomaren. Då man här frågade, om man plågat oss under rannsakingstiden, så måste jag säga, att man icke plågade mig, utan att det var jag som plågade rannsakningsdomarna och tvingade dem att göra onödigt arbete. Under förloppet av två och en halv månad tvingade jag rannsakningsdomaren att genom förhören med mig, genom att ställa mina uppgifter i motsats till de andra anklagades uppgifter, att öppna hela bilden för mig för att jag skulle se vem som erkänt, vem som icke erkänt och vad som var och en blottat.

Det fortgick under två och en halv månad. Och en dag kom ledaren av förhöret till mig och sade: "Ni är redan den sista. Varför förlorar Ni tid och drar ut på saken, varför säger Ni icke det som Ni vet?" Då sade jag: "Ja, jag skall i morgon lämna Er alla uppgifter." Och de uppgifter jag gav honom, från den första till den sista, innehåller inga rättelser. Jag vecklade upp hela bilden sådan jag kände den och rannsakningsorganen kunde tillrättalägga det ena eller det andra av mina personliga misstag ifråga om den ena människans förbindelse med den andra, men jag påstår att ingenting av det som jag yppade för rannsakingen befanns vara oriktigt och ingenting behövde tilläggas.⁶

Andra anklagade hänvisar till det nät av vittnesutsagor och redogörelser som de fångats i, och som har överbevisat dem om att allt motstånd är gagnslöst.

Sokolnikov: Men den första omständighet som drev mig att bekänna, att erkänna min skuld, var just den att jag förstod att det är slut med blockets verksamhet, att försöken att bevara några rester av detta block o.s.v. bara kan leda till en fortsatt, ännu värre förruttnelseprocess; att det är fullständigt meningslöst och att man måste ha mod att erkänna sitt nederlag och stå till svars för det som skett för att, naturligtvis, om möjligt råda bot på det onda som gjorts.

Men till denna slutsats kom jag under rannsakingens gång, så mycket mera som jag under rannsakingen blev bekant med en mängd material om organisationens arbete, varom jag såsom medlem av centrum av konspirativa skäl överhuvud icke var fullständigt underrättad, liksom icke heller någon annan av centrums medlemmar var fullständigt underrättad, och jag måste säga att naturligtvis icke heller de enkla medlemmarna av blocket eller ens vissa framträdande medlemmar i periferin visste allt. Men icke heller vi, medlemmar av centrum, visste allt. Av konspirativa orsaker var vi skilda från varandra och spridda. Och naturligtvis kan jag icke underlåta att säga: det som rannsakingen visade mig om vårt blocks verksamhet, om det som våra direktiv förvandlats till (jag förnekar icke – vi är ansvariga för dessa direktiv), vad som blev följden härav, vilken smuts, vilken nedrighet, vilken politisk korruption... Jag kan icke undgå att uppfyllas av fasa inför denna bild, inför bilden av våra brott.⁷

Bessonov "blandar" in Krestinskij på order från åklagaren och förklarar i slutet av förhandlingarna hur han själv, medan han nekade, blev "inblandad" av Krestinskij. Krestinskij fortsätter att neka.

Bessonov: Den 28 oktober, precis tio månader efter min arrestering, visade man mig en del av Krestinskis redogörelser, där jag utpekades som förbindelseled mellan ”högermännens och trotskisternas block” och utlandet och Trotskij. Då Krestinskij var den ende, förutom Pjatakov, som kände till hela min antisovjetiska verksamhet, sviktade krafterna för mig. Jag försökte inte längre att stå fast vid den gamla hållningen att neka. Jag bad bara om några dagars betänketid, och det fick jag beviljat. Jag hade att välja mellan två ting. Antingen att fortsätta med min taktik att neka – vilken hade oändligt små chanser att lyckas med hänsyn till att förundersökningen förfogade över många upplysningar om min antisovjetiska verksamhet och var på god väg att lyckas – eller att ärligt berätta allt jag visste för förhørsdomaren.⁸

Då och då låter vissa tecken oss ana dessa mäns hårdnackade motstånd under förhören. Under den första processen som börjar den 19 augusti, var tre av de anklagade först i sista minuten villiga att erkänna. Jevdokimov gick med på det den 12 augusti, Smirnov den 13 augusti och Ter-Vaganian den 14 augusti. Smirnov hade varit i fängelse i tre år och hans förhörsprotokoll innehöll fram till den 5 augusti bara de enkla meningarna: ”Jag nekar. Jag nekar fortfarande. Jag nekar.”⁹

Efter att ha lidit nederlag i sitt försök till motstånd, ger Krestinskij oss en bild av förhörens omfattning genom att, på åklagarens uppmaning, noggrant ange hur länge hans motstånd varade.

Vysjinskij: När erkände Ni Er skuld under förundersökningen?

Krestinskij: Det största brottet, det som var svårast för mig att erkänna, min förbindelse med den tyska underrättelsetjänsten och general Seeckt, det erkände jag efter en veckas tid under det första förhöret.

Vysjinskij: Och Ni nekade under en hel vecka?

Krestinskij: I slutet av det första förhöret erkände jag.¹⁰

Bucharin sopade med en enkel mening bort hela åklagarens argumentation angående erkännandena, hela byggnadsverket som rests under de månadslånga förundersökningarna för att dra fram erkännanden:

”Bekännelse från den anklagade är en medeltida juridisk princip.”¹¹

Den grundläggande motsägelsen

Den avgörande motsägelsen finner man, när allt summeras, i processens säregenheter och i själva kärnan. Alla de anklagade, speciellt de gamla trotskisterna, ropar ut sitt hat mot Trotskij, vilken de erkänner att de arbetat för. De anklagade, vilka alla en eller annan gång fört en politisk kamp med Stalin, ropar ut sin beundran för eller kärlighet till honom, den som de erkänner sig ha konspirerat mot.

I slutanförandena fortsätter litaniorna av förbannelser monotont sida upp och sida ner i det stenografiska referatet. Förbannelser från de gamla som på tjugotalet hade samma ärevörddiga respekt för Trotskij, ”den gamle”, som för Lenin. I.N. Smirnov som var hans högra hand i femte armén, hans medkämpe i inbördeskriget, deklarerar: ”Trotskij som sänder direktiv och order om skräckvälde, och som anser att vår stat är en fasciststat, är en fiende.”¹² Radek som i *Pravda* 1923 berömde ”segrarens organisation”, talade nu om dess ”ruttenhet”, och Serebrjakov pratar om trotskistiskt ”banditväsen”. Bogulavskij ber om ursäkt för att han tvingas tala om Trotskij, eftersom, säger han: ”Han fortfarande är i livet... Hans giftiga tunga har ännu inte dragits ut.”¹³ Drobnis säger att ”Trotskij sålde den socialistiska staten en gros och i detalj”.¹⁴ Muralov, hans gamle medarbetare, den ende motståndare under trettioalet som inte betalat sin frihet med ”angiveri”, ber om ursäkt för att han hade varit Trotskijs trofaste

soldat. ”Trotskij, denne förbrytare mot arbetarrörelsen, denne fascistagent värdig allt förakt”.¹⁵

Rakovskij, Trotskij's enda verkliga vän genom 30 års kamp, beklagar hans frånvaro, men förutspår att han inte kommer att slippa undan den absoluta och slutliga vanäran, han inte mer än de anklagade.¹⁶ Det är från Bucharins mun följande uppriktiga bekännelse kommer, vilken onekligen är en hyllning, även om den är ofrivillig. Den dyker upp bland de enformiga fördömelserna av den kontrarevolutionäre. Den kommer från Bucharin som hela tiden varit knuten till Trotskij av personlig beundran, men som nu är en mästare i kampen mot trotskismen: ”Man måste vara en Trotskij för att inte överlämna sig.”¹⁷

Det är svårt att förstå varför man ville skapa en sådan kör av smicker för den geniale Stalin från dessa ”hårdnackade förbrytare”, dessa ”snokar”, dessa ”galna hundar”, dessa ”blodbestänkta mördare”, dessa ”banditer”, dessa ”judar”, dessa ”förrädare som för alltid är brännmärkta av förakt, avsky och förbannelser från miljoner arbetare”.

Det måste ha varit en obehaglig motsättning för åklagaren mellan Bucharins gripande bekännelse om sitt eget nederlag och de ord han just beskrivit Bucharin med: ”En hycklande, falsk, trilskande natur, lissmande som en religiös, omoralisk, en förbannad korsning mellan räv och svin.”¹⁸ Och Vysjinskij utropar: ”Kan Bucharin sluta sin politiska karriär på annat sätt än han slutar den, genom att han t.o.m. nu, på tröskeln till sin kanske sista stund, sin dödsdom, spelar komedi och driver gyckel?”¹⁹

Emellertid gör de alla i kör djärva cirkuskonster under en allvarlig dirigents taktpinne. Det är Kamenev som slår fast att partiets politik, dess politiska ledning, har segrat på det enda sätt som är möjligt under socialismen. Han besvärjer socialismens söner och ger sitt liv för att försvara den store Stalin.²⁰ Det är Smirnov som säger: ”Det finns ingen annan väg för landet än den som det nu följer.”²¹ Det är Rykov som deklarerar:

”Till sist vill jag utnyttja mitt slutord till att efter förmåga påverka de av mina förutvarande anhängare som ännu inte är häktade och kanske ännu inte sträckt vapen, och som jag inte kände eller har glömt. Med tanke på att jag hade ett visst inflytande, även om det inte var så stort som Tjernov säger, så var det likväl ett inflytande, tvivlar jag inte på att dessa ord kommer att läsas om de trycks, och kanske kommer de att göra ett visst intryck på några av mina tidigare partikamrater. Och det är först och främst i denna avsikt jag vill att mina tidigare partikamrater ska veta att alla de som jag kommer ihåg, de har jag angett eller utlämnat, som det heter i den illegala miljön. Jag har angett dem alla.

Jag vill att alla som ännu inte har angetts, som ännu inte har överlämnat sig, ska göra det ögonblickligen och förbehållslöst.

Jag skulle önska att alla, av mitt exempel, överbevisas om nödvändigheten av att genast överlämna sig, kosta vad det kosta vill. Jag skulle önska att de alla förstod att det att överlämna sig, även om de riskerar t.ex. arrestering, är det enda som ger lättnad och befrielse från det avskyvärda ok som denna process har avslöjat.”²²

Och Rosengoltz förkunnar:

”För första gången pulserar livet för fullt, dignande av glädje och glada färger. Miljoner och åter miljoner människor, barn och medborgare i Sovjetunionen, mina egna barn inräknade, sjunger: ”Mitt kära fädernesland är skönt. Det finns inget annat land i världen där människor andas så fritt.” Och jag som är fånge, upprepar dessa ord: Det finns inget land i världen där entusiasmen för arbetet är så stort, där skratten ljuder så glatt och livligt, där sången stiger så lätt, där det är sådan fart i dansen, där kärligheten är så vacker.

Jag utropar: Må det stora, det mäktiga, det sköna Sovjetsamväldet leva, blomstra och stärkas. Det som går från seger till seger, och som socialismens sköna sol lyser över.

Leve bolsjevikpartiet med sina traditioner och sin entusiasm, hjältemod och uppoffringar. De bästa traditioner i världen under Stalins ledning.

I den sammandrabbning som är oundviklig mellan de två världarna, kommer kommunismen att triumfera. Leve kommunismen i hela världen.”²³

Som en kontrapunkt genom hela processen återkommer den fråga, den som kom från den mest cyniske, den mest värdefulle och samtidigt den farligaste bundsförvanten till åklagaren, nämligen Radek:

”Om Ni har att göra med rent kriminella förbrytare och spioner, hur kan Ni då vara förvissade om att det som vi sagt är sant, att det är den orubbliga sanningen?”²⁴

11. Nedmonteringen

Moskvaprocesserna, som organisatörerna inte ville kalla politiska, gav bara en glimt av en av de största utrensningarna i modern tid och nådde bara sitt syfte under en kort tid.

Trotsky är isolerad och landsförvisad, han saknar riktig organisation och har bara en handfull vänner att räkna med. Under dessa fasansfulla år, då hans gamla kamrater, såväl motståndare som anhängare, samfällt förgås under det att de försöker överträffa varandra i fråga om värderande erkännanden, då kämpar han hårdnackat emot och lyckas riva ner processens bygge med de medel som står till hans förfogande, även om dessa till och från är mycket knappa. Efter den insats han gjort för att klarlägga händelserna, måste man verkligen besitta mycken okunskap, liknöjdhet och samvetslöshet för att kunna sätta tro till gammel-bolsjevikernas erkännanden. För att åklagarens påståenden skulle kunna förkastas av alla, inklusive alla historiker, måste de emellertid förkastas officiellt i Moskva av Stalins efterträdare, hans ”vapendragare” från de stora processernas tid.

Trotskyjs verksamhet

Omedelbart efter processen mot Zinovjev avlossade från Trotskijs son, Leo Sedov, det första skottet med sin *Rödbok om Moskvaprocessen*. Friedrich Adler gav ut en anmärkningsvärd broschyr om häxprocessen. Trotsky hade till slut fått en fristad i Mexico, det enda land som bröt mot icke-interventionspakten till det republikanska Spaniens fördel sommaren 1936, och som tog emot den fredlöse, för vilken världen blivit en ”planet utan visum”. Trotsky appellerar till arbetarrörelsens samvete, han går noggrant igenom den ryska pressen, inrättar egna arkiv, polemiserar, kämpar, förhör, motsäger för att avslöja själva processmekanismen, och han återvänder gång på gång till det. Ända från den första processen förutser han huvudlinjerna i de följande. Han annonserar ett år i förväg att Jagoda kommer att bli anklagad för giftmord.¹ Han förutsäger att när Rakovskij i tjänsten sänts till Japan, medan hans familj stannat kvar, är det för att han till slut, i en kommande process, ska kunna anklagas för spioneri.²

Det är tack vare hans insats som ”Undersökningskommissionen för anklagelserna mot Leo Trotsky i Moskvaprocesserna” kom till stånd 1937. Kring den berömda amerikanske pedagogen/filosofen John Dewey samlades personligheter som var kända för sin moraliska integritet och sin uppslutning bakom demokratin inom arbetarrörelsen: den franske kommunistveteranen Alfred Rosmer, de tyska revolutionärerna Wendelin Thomas och Otto Rühle, Liebknechts förste medarbetare, den italienske anarkist-fackförbundsmannen Tresca, de amerikanska universitetspersonerna John R. Chamberlain, Alsworth Ross, publicisten

Suzanne La Follete, och andra som Jacques Madaule och Galtier-Boissière. De samlade och gick igenom dokument och bevismaterial.

Trotskij, Sedov, Victor Serge och Ciliga lade fram sina bevis för kommissionen. Det överväldigande bevismaterialet visar att det bland de anklagade i den första processen fanns provokatörer, som Olberg, vilken under flera år hade försökt ta sig in i kretsen runt Trotskij. Sedov hade studerat processen i Novosibirsk. Han visar hur Drobnis' vittnesutsaga om mötet i Berlin, som först publicerades i *Pravda* den 22 november 1936, senare hade förändrats så att det överensstämde med anklagelserna och erkännandena 1937.³ Han pekade på att Sjestovs erkännande i samma process inte medförde att han personligen åtalades, enligt *Pravda* den 22 november, men att åklagaren Roginskij, med just hänvisning till Sjestov och samma nummer av tidningen, gjorde honom ansvarig från och med den 24... och att Sjestov under processen mot Pjatakov hade tillrättalagt detta.⁴ Hrasje och Strojlov, som redan hade dömts i Novosibirsk, fungerade som vittnen till stöd för anklagelsen i Moskva två månader senare, ett tungt vägande indicium för deras förmodade roll som provokatörer. Trotskij avslöjar att dr. Pletnov, ett av åklagarens vittnen i den sista processen, också hade dömts tidigare. Sedov understryker vidare att Radek hade skrivit i *Izvestija* den 21 augusti 1936 att Trotskij 1929 hade sänt Sedov till *Blumkins hotell*. Vysjinskij påpekar, då han citerar detta erkännande, att det inte hade kommit fram från de anklagade utan i "pressen", och han förklarar att enligt Radek hade Trotskij sänt Sedov till *Radeks hotell*.⁵ Inte någon, inte ens Radek, avslöjar denna motsägelse i Moskva, som exemplaret av *Izvestija* och det stenografiska materialet visar, – av glömska eller som ett grovt fel.

Kommissionens slutsatser motsäger anklagelsen på några väsentliga punkter. Anklagade Goltzmann förklarade att han hade rest till Köpenhamn, mött Sedov i foajén på hotell Bristol och därefter gått till Trotskij. Undersökningen visar att Trotskij verkligen hade varit i Köpenhamn mellan den 23 november och den 2 december 1932. Men dokumenten som lades fram för kommissionen visar att hotell Bristol i Köpenhamn hade varit stängt från 1917 och rivits före ovan nämnda datum. Den internationella kommunistiska pressen försökte att gå i svaromål genom att påstå att det var konditoriet Bristol det rörde sig om och att mötet hade ägt rum i hallen på ett hotell som låg vid sidan om. Ett ynkligt lappverk som avslöjar erkännandet. Därtill kom att Goltzmann inte kunde tillrättalägga detta, eftersom han hade skjutits. Dokumenten som överlämnades till Dewey-kommissionen bevisade också att Sedov, som befann sig i Berlin, inte hade kunnat skaffa fram de nödvändiga papperen för en resa till Köpenhamn, och att han inte hade rest dit. Detta blev intygat med hjälp av hans föreläsningshäfte från det institut i Berlin där han följde kurser, av hans korrespondens med föräldrarna, där breven var frankerade och daterade, av de officiella spåren efter advokatens försök att skaffa honom danskt visum, av telegrammen som hans mor hade sänt till president Herriot för att få visum till sonen, och av allt som de personer, inräknat journalister, hade företagit sig när de försökt närma sig Trotskij under hans vistelse där.⁶

Det fanns alltså ingenting som bevisade att Goltzmann hade varit i Köpenhamn. Allt visade att Sedov inte hade varit där. Pressen underströk dessa motsägelser under processen. Anklagade Olberg försökte att tillrättalägga detta genom att hävda att det var Sedovs hustru som hade gjort resan och haft ett brev från Trotskij med tillbaka till Sedov när hon återvände till Berlin. Men passet som tillhörde Sedovs hustru, samt vittnen i Paris, intygade att den unga kvinnan hade rest direkt från Köpenhamn till Paris. Trotskij letade efter upphovet till historien, och kom fram till teorin att den kunde ha konstruerats utifrån ett besök under samma tid av en man som kallade sig Senin och som räknades till Trotskijs anhängare. Denne man skulle bli eftertryckligt avslöjad som rysk agent i USA ca tio år senare. Han blev berömd under namnet Jack Soble.⁷

Erkännandena och vittnesutsagorna från den andra processen tålde inte mycket bättre Trotskij's frågor och bevisen från hans undersökningar. Man erinrar sig att Pjatakov sade att han hade rest med flyg från Berlin till Oslo ”under första halvan av december 1935”, och att han där hade mött Trotskij och emottagit hemliga uppgifter om hans samtal med Rudolf Hess och även fått instruktioner. Genast efter att pressen hade offentliggjort denna upplysning, uppmanade Trotskij åklagaren att ställa frågor som skulle kunna kontrollera uppgifterna.

Viken förklaring hade hans kolleger fått för hans frånvaro? I vilket namn var passet utställt? Hade han norskt visum? Var låg huset där han träffade Trotskij? Var Trotskij's hustru där? När och hur reste Pjatakov hem igen? Han hade sagt att han lämnat Trotskij kl. 17.30 och att det var två timmars resa till närmaste flygplats. Var tillbringade Pjatakov natten?

Bukhartsev, ett av vittnena i Moskva, försökte indirekt att besvara dessa frågor – åtminstone delvis – genom att försäkra att Pjatakov hade använt ett ”specialflyg” både tur och retur. Ingen av de andra frågorna ställdes. I stället kom det ett en viktig dementi från Oslo. Ledningen på Kjeller-flygplatsen meddelade att inget främmande flygplan hade landat där i december 1935. Dessutom bekräftade Trotskij's värd, den socialdemokratiska stortingsledamoten Konrad Knutsen, att Trotskij inte hade haft, eller hade kunnat ha, något möte med Pjatakov under sin vistelse i Norge. Åklagarmyndighetens reaktion var att få Pjatakov till att bekräfta att han hade landat på en flygplats, som han inte kände namnet på, strax utanför Oslo. Den 29 januari deklarerade Trotskij för pressen: ”Jag fruktar starkt för att GPU nu får brått att skjuta Pjatakov så att det blir omöjligt att ställa generande frågor till honom i framtiden”. Pjatakov dömdes dagen efter och sköts den 1 februari.

Dewey-kommissionen gick i sin rapport igenom dokument och vittnesutsagor som gav oemot-sägliga bevis, inte bara för att Pjatakov inte kunde ha träffat Trotskij, utan också för att hans resa till Oslo aldrig kunde ha ägt rum.⁸

Romms redogörelse blev också krossad av kommissionen. Detta vittne påstod att han hade träffat Trotskij i Bois de Boulogne i slutet av juli 1933. Trotskij hade rest från Turkiet med en italiensk båt den 17 juli och lämnat båten under bevakning den 25 juli, strax innan den kom fram till Marseille. Från Cassis kom han, under bevakning av den franska säkerhetspolisen, till ett hus som hade hyrts för honom i Saint-Palais vid Royan. På detta sätt slapp han onödig nyfikenhet. Pressen hade meddelat att han hade rest till Paris, och det förklarar utan tvekan Romms uppgifter. Men Trotskij's resrutt var, som kommissionen konstaterade, helt verifierad med hotellnoteringar, polisregistreringar och vittnesutsagor. Han lämnade inte Saint-Palais före den 9 oktober, då han reste till sin nya bostad i Barbizon, och var hela tiden under sträng polisbevakning. Romms redogörelse var inte mer värd än Goltzmanns och Pjatakovs.⁹

När man går igenom referaten från den tredje processen, hittar man inte några avslöjanden som är lika sensationella som episoderna med hotell Bristol och resan till Oslo. Det var så grova misstag att man inte kan undgå att misstänka att de berodde på ett sabotageförsök i förundersökningen från en av förhørsledarna. Det är ingen tillfällighet att Bessonov uttalar sig med stor försiktighet om Trotskij's resa till Meran:

”Flera avsnitt av Krestinskijs samtal med Trotskij i Meran har jag fått av Krestinskij själv. Upp-gifterna från Johanson bekräftar att detta möte har ägt rum, och som jag förstod av det han sa, ägde detta rum i Meran på hotell Meranhof. Jag kommer inte ihåg namnet helt säkert. Man får inte glömma att det var i oktober, den tid i Meran då druvsörden är på sin höjdpunkt, och att möjlig-heterna att resa dit och därifrån är bättre för dem som vill spendera tiden före skörden i Meran. Jag vidhåller absolut att Trotskij skulle klarat att komma dit, även om det var väldigt svårt för honom att lämna Frankrike utan att upptäckas.”¹⁰

När det gäller Krestinskijs erkännande, som tidigare nämnts, är det inte bara så att det inte stämmer överens med Bessonovs uttalanden, utan det avslöjar otvivelaktigt också förhållarens rädsla för, efter affären med Bristol, att se ännu ett hotell ”försvinna”:

”När jag sade, att jag ville sammanträffa med Trotskij, svarade han att det går för sig, varefter jag talade om, att jag till slutet av september skulle vara i Kissingen och till den 10 oktober i Meran och gav honom adressen till sanatoriet i Kissingen, där jag alltid brukade ta in. Jag var ännu kvar i Kissingen, när Bessonov telefonerade och meddelade, att sammanträffandet skall äga rum i Meran. Jag hade tagit in på samma hotell två gånger efter varandra, och jag antog att detta hotell fortfarande fanns kvar. Jag sa till honom att det skulle vara lätt att hitta mig på denna adress. (Jag reste under mitt eget namn.)

Jag var fortfarande i Kissingen då Bessonov ringde mig för att ge besked om att mötet skulle äga rum i Meran. För egen del hade jag fått bekräftat att hotellet där jag hade tagit in för åtta år sedan fortfarande existerade. Det var hotell Bayern.”¹¹

Erosionen

1937 kunde man ana att det skulle komma viktiga avslöjanden från Moskva. En polsk kommunistveteran, Ignace Reiss, som ledde den ryska underrättelsetjänsten i väst under pseudonymen Ludwig och som upprörts av mordet på gammel-bolsjevikerna, beslutade sig för att bryta med Stalin. Han försökte få kontakt med Leo Sedov och Victor Serge, och via dem med Trotskij. Mannen var betydelsefull, han var väl placerad och var insatt i det som hände i apparatens högsta sfärer. Det var han som i juli informerade oppositionen om beslutet att utrota trotskisterna i Spanien och på andra platser. Han hade mycket information om det som låg bakom Moskvaprocesserna och de GPU-utrensningar som stod i begrepp att genomföras. Men han kom aldrig till det avtalade mötet. Han hittades på en väg i Schweiz, genomborrade av kulor. Stalin hade täppt till hans mun. Stalin hade mindre lycka med en annan hemlig agent, Walter Krivitskij, som hann offentliggöra artiklar och en bok med värdefulla upplysningar innan han mördades i New York 1940. De upplysningar som har kommit från dessa två höga funktionärer bekräftade det som en gammel-bolsjevik – vars anonymitet måste bevaras till 1956 – presenterade i mensjeviktidningen ”*Courrier Socialiste*” i slutet av 1936.

Strax före kriget försvann Nikolaj Jezjov, mannen som enligt *Pravda* den 21 december 1937 hade ”avslöjat folkfiendernas komplott och bedrägeri, ödelagt spionernas och sabotörernas näste, räddat landet”. Han ersattes av Berija och flyttades till avdelningen för flodtransporter, vilket innebar början till en slutlig utträdning. Han som varit Stalins utsände och lärjunge, förklarades för en simpel folkfiende i likhet med sin företrädare och sin efterföljare.

Trotskij kunde skriva:

”Om ett socialistiskt samhälle äger så föga inre smidighet att man för att rädda det måste tillgripa en allsmäktig, världsomfattande och totalitär spionagetjänst, så står det mycket dåligt till, särskilt när i spetsen för denna tjänst uppträder en skurk som Jagoda, som måste skjutas, eller som Jezjov, som måste sändas iväg i onåd. Vem ska man lita på? På Berija? Dödslockorna kommer också att ringa för honom.”¹²

I verkligheten kom varken likvideringen av Jezjov eller Krivitskijs avslöjanden att skaka om den likgiltiga opinionen. Från 1940 verkar Moskvaprocesserna tillhöra en tidsepok som tydligt var förbi. Trotskij hade mördats. Man hade inte längre tillgång till hans enastående kunskaper om personer och händelser. Kriget lade beslag på all uppmärksamhet, bröt alla möjligheter till kommunikation och förflyttade händelserna och avrättningarna i Moskva till en annan värld, en ”förkrigsvärld”.

I de sparsamma upplysningar som silade igenom under kriget kunde man skymta rehabiliteringar. Bland annat uppträdde professor Ramzin igen offentligt och behängd med äro-

betygelser. Han hade varit en av de huvudanklagade i den offentliga processen för industri-sektorn, och också erkänt att han varit sabotör. Bland de militära chefer vars namn dök upp, fanns några som hämtats ut från lägren som de varit förvisade till under processerna, t.ex. den kände flygplanskonstruktören Tupolev. Så också Rokossovskij, som hade tillhört kretsen runt Tuchtatjevskij, samt många andra mindre kända.

I Nürnbergprocessen var Rudolf Hess bland de dömda nazistledarna. Åklagaren Rudenko pressade inte ur honom, eller några andra åtalade, den minsta antydning till förbindelser med förkrigskonspiratörerna eller till deras påstådda avtal med Trotskij.

Anklagelserna från 1936-1938 verkade vara ohållbara, men ingen bryr sig. Stärkt av segern i kriget, verkar det som om Stalin inte längre har bruk för myten om sabotörerna, de mordiska förrädarna och spionerna. 1946 förklarar han angående ”de tidigare motsättningarna”:

”Många av de mer framträdande i vårt parti höll systematiskt partiet tillbaka och försökte med alla möjliga medel föra in det på den ’vanliga’ kapitalistiska utvecklingsvägen. Alla dessa intriger från trotskisterna och högerelementen, riktade mot partiet, all deras sabotageverksamhet mot regeringens åtgärder, allt detta hade bara som mål: Att omöjliggöra partiets politik och att bromsa industrialiseringen och kollektiviseringen.”¹³

Maurice Merleau-Ponty skriver i en kommentar till talet:

”Om man i stället för att säga ’hade som mål’ hade sagt ’kunde bara få ett enda resultat’ eller ’hade en enda avsikt’, skulle diskussionen ha varit avslutad.”¹⁴

I verkligheten var den inte det.

Först och främst kom det en stor mängd ”tvångsförflyttade” som hade överlevt de sovjetiska lägren till väst. Bland deras vittnesutsagor står professor Weissbergs i en klass för sig. Han var en världsberömd fysiker, som fängslades 1937 och Frédéric Joliot-Curie bad förgäves Stalin om att han skulle släppas. I hans avslöjande berättelse, färgad av humor och stor känsla för det mänskliga, återuppstår kedjeförhören, angiverierna, tortyrscenerna och polisspionernas beteenden. Weissberg träffade studenter från Charkov som anklagats för att ha velat döda Kosior, och som hade erkänt det, men som – då Kosior arresterats – hade tvingats erkänna att de hade lurat förhöraren och att det egentligen var Kaganovitj de skulle döda. På det här sättet uppklaras ”fantomattentaten”.¹⁵ Om själva processerna har Weissberg en vittnesutsaga från en tysk läkare som deporterades tillsammans med Bessonov. Bessonov hade berättat för läkaren att Krestinskij torterats i tre timmar efter att han nekat i den offentliga processen. Dagen efter framträdde han i rätten med vänstra axeln ur led och med knäckt motståndsvilja.¹⁶ Men varken Weissbergs eller någon av de tidigare f d fångarnas vittnesbörd, som lades fram i rättegången David Rousset mot *Les Lettres Francaises*, rubbade fanatikernas övertygelse eller flertalets likgiltighet.

Saken tas de facto upp igen av Stalin och hans efterträdare. Den våg av utrensningar som fr.o.m. 1948 skakade folkdemokratierna, får sitt uttryck i nya offentliga processer och högstämnda erkännanden. Nu är det inte längre Trotskij, utan Tito, som åklagaren försöker binda till Gestapo, till den engelska underättelsetjänsten och CIA. I den offentliga rättegången gör den bulgariske kommunisten Kostov som Krestinskij, förnekar sin skuld, fast i motsats till Krestinskij återkommer han inte i offentligheten, vilket inte hindrar att han hängs. De kommunistiska veteranerna, Clementis, Slansky, den tidigare trotskisten Kalandra i Tjeckoslovakien, kommunisten Laszlo Rajk i Ungern, erkänner alla de mest fruktansvärda brott och hängs. Andra, t.ex. den polske kommunisten Gomulka, erkänner inte, ställs inte inför rätta och får senare både frihet och makt. Kritiken från de jugoslaviska kommunisterna är rättfram och sätter oundvikligen frågetecknen kring det som hänt. Processerna mot Rajk, Kostov och Slansky är en upprepning av Moskvaprocesserna: samma fantastiska erkännanden och självmotsägelser, samma orimligheter, samma konstruktionsfel. Processernas gång friskar

upp minnet, plågar samvetet hos några, men stärker samtidigt fanatismen hos dem som villkorslöst försvarar Stalin-regimen. De stora processerna i Sofia, Budapest och Prag använder sig av myten från Moskvaprocesserna utan att förstöra den. Det var från Sovjetunionen som nådastöten skulle komma: ”Avslöjandena”.

Avslöjanden innan 20:e partikongressen

Den första undermineringen utfördes indirekt av Stalins efterträdare strax efter diktatorns död. Detta var i slutet av en dunkel period, i slutet av 1952 och 1953, där man bara kan skymta den hårda och rasande kamp som drevs i översta skiktet i partiet och staten. På den nittonde partikongressen tog kronprinsen Malenkov åter upp de gamla angreppen på ”kapitulanter”, ”förrädare” och det ”trotskistisk-bucharinska avskummet”. Den 13 januari kungjordes arresteringen av nio läkare. En av dem, dr Vinogradov, var sakkunnig under processen mot Bucharin. Dessa läkare som den franska kommunistpressen kallade ”mördarna i vita rockar”, erkände att de hade arbetat för engelskt och amerikanskt spionage. De erkände att de hade mördat ledarna Zjdanov och Sjtjerbakov, vars död – precis som var fallet med Kujbysjev, Menzjinskij och Gorkij före kriget – från början hade tillskrivits naturliga orsaker. Nya processer, nya erkännanden; en ny utrensning höll på att förberedas.

Stalin dör den 5 mars, och den 4 april meddelar en kommuniké att 13 läkare släppts efter att de befunnits oskyldiga. Bland dem var det sju vars arrestering hade kungjorts den 13 januari, och sex vars arrestering överhuvudtaget inte hade kungjorts. Läkarna Etinger och Kogan nämndes inte. Man hade meddelat att de arresterats och att de hade erkänt. Kommunikén slog fast att erkännandena hade dragits ur läkarna med hjälp av tortyr. Med ett enda slag störtades Stalins bygge i gruset. I texten som publicerades på order av Berija, Malenkov, Molotov, Kaganovitj och Chrusjtjov, fattades inget av det som Trotskij kallade verkligheten bakom processerna: polisintriger, erkännanden som tvingats fram med tortyr, offentliga processer med anklagade som handplockats bland angivare eller bland män som knäckts, tystnad om de motsträviga, fullständigt uppiktade ”mord”, ”erkännanden” som vänder sig mot sina upphovsmän.

Åtgärderna som vidtogs i de följande månaderna för att begränsa polisens makt, avrättningen av Berija i hemlighet, rehabiliteringen av gammel-bolsjeviken Kedrov, ändrade inte bilden, men genom att rehabilitera ”läkarmördarna” öppnade Stalins efterträdare dörren för rehabilitering av alla tidigare offer.

Kampen som böljade mellan Stalins efterträdare kastar från och med nu, steg för steg, ljus över vissa absoluta fakta och river ner de sista stenarna i ett bygge som knappt överlevde sin arkitekt. Således riktades en hård stöt mot processerna genom kungörelsen den 23 november 1955. Den meddelade att det i september hade ägt rum en process inför stängda dörrar mot flera av ledarna för hemliga polisen i Georgien: Rapava, Rukhadze, Tseretelli och fyra ”förhørsledare”. Dessa män hade dömts och skjutits. De var anklagade för att, på tillskyndan av Berija, ha ”fabricerat falska förhörsdokument och använt brottsliga förhörsmetoder som var strängt förbjudna enligt sovjetisk lag”, och för att ha ”utfört terroristiska hämndaktioner mot hederliga sovjetiska medborgare genom falsk anklagelse om kontrarevolutionära brott”. Det som de anklagades för går tillbaka till tiden för Moskvaprocesserna. Det var mot Ordzjonikidze, som dog på ett fruktansvärt sätt dagen efter processen mot Pjatakov, som dokumenten skulle vara fabricerade.

Bland offren för de ”terroristiska hämndaktionerna” från dessa polismän finns också gammel-bolsjeviken, georgiern Orachelasvilij, dömd och avrättad i december 1937, vid samma tid som Karachan och Jenukidze, enligt uppgifter i *Pravda*. Även om Jenukidze inte blev rehabiliterad med en gång, och även om Orachelasvilij nu omtalades som om han hade levt till 1940, så gör hans rehabilitering påståendena om sanningshalten i erkännandena från den

tredje processen mer än svaga. Processen gjorde ju Jenukidze till huvudpersonen i konspirationen.

Upprättelserna 1956

Rehabilitering av Stalins offer från de stora processernas tid följer på varandra från början av 1956. Tidskriften *Historiska frågor* nämner i februari- och mars-mumren de kommunistiska ledare som "försvunnit" och rensats ut ur den officiella historien under de stora utrensningarna. Men det var inte bara Postysjev, Eiche, Tjubar och S. Kosior, som utrensades i tysthet, utan också Rudzutak och Gamarnik, som angavs i bekännelser från de åtalade i den tredje processen. Den polska dagstidningen *Trybuna Ludu* kungör rehabiliteringen av de polska kommunistledarna som avrättades 1938, och den ungerska tidningen *Szabad Nep* publicerar ett lovtal över Béla Kun, som arresterades 1937 och avrättades året efter. Den 22 april 1956 offentliggör *Pravda* utan kommentarer ett brev från Lenin till Rykov, som dömdes i den sista processen, vilket fungerade som en indirekt upprättelse.

Detta är de officiella kungörelserna. Men Chrusjtjovs berömda "hemliga tal" på den 20:e kongressen behandlar också indirekt frågan om Moskvaprocesserna. Den nye general-sekreteraren tillkännager i sitt tal att många tidigare trotskister, som återvänt till en "leninistisk hållning", hade avrättats under denna period. Han upplyste även om omfattningen av de utrensningar som processerna bara var det synligaste uttrycket för: av 139 medlemmar och suppleanter i centralkommittén, invalda 1934, blev 98 – d.v.s. 70 procent – arresterade och avrättade, huvudsakligen 1937-1938, medan 1108 av 1966 delegerade från den 17:e kongressen arresterades, anklagade för kontrarevolutionära brott. Han slår fast:

"Efter det ondskefulla mordet på S.M. Kirov började massrepressalierna och de grova brotten mot socialistisk rättsuppfattning."¹⁷

Som exempel nämner han det faktum att i många av de konstruerade processerna beskylldes de anklagade för att ha "förberett" terrorhandlingar. På grund av dekretet från den 1 december 1934 var de fråntagna rätten att appellera, även om de inför domstolen förklarade att de hade misshandlats och kunde bevisa att anklagelserna var falska.¹⁸

Mer än 20 år senare än Trotskij, Sedov, Victor Serge, Souvarine och Nikolajevskij, förklarade Chrusjtjov att det "finns anledning tro att Kirovs mördare Nikolajev fick hjälp av någon bland de personer som hade till uppgift att skydda Kirov"; som om varken Chrusjtjov själv eller någon av hans åhörare hade läst Bulanovs och Jagodas erkännanden.¹⁹ Han påminner om det faktum, som var väl känt efter den tredje processen, att Nikolajev arresterades och därefter släpptes en och en halv månad före attentatet. Han skulle ha framkallat rörelse i salen, står det i den officiella texten från Inrikesdepartementet, då han avslöjade dessa fakta för kongressen. Fakta som var kända sedan länge av alla som läst Trotskij eller *Courrier Socialiste*: Olyckan den 2 december 1934, där tjeckamannen som hade i uppgift att skydda Kirov miste livet, de milda fängelsedomarna 1935 och avrättningen 1937 av ledarna för NKVD i Leningrad. När det gäller dessa sista, avslutade Chrusjtjov med: "Man kan tänka sig att de avrättades för att sopa igen spåren efter kirovmordets organisatörer."²⁰ Före honom vet vi att det är många som, på grund av kända fakta, öppet har anklagat Stalin för att ha organiserat mordet på Kirov med hjälp av Jagoda.

Chrusjtjov upplyser därefter kongressen om de "misstag" som gjorts under Stalin och tog åter upp frågan om de rehabiliterade ledarna.

Robert Eiche, suppleant i Politbyrån, arresterades den 29 april 1938. Efter att ha torterats gick han med på att "erkänna" och att underteckna de redogörelser han fick sig förelagda. Den 27 oktober 1939 skrev han till Stalin för att klaga över att han utsatts för tortyr, för att förneka erkännandena som han tvingats till och för att bedyra Mezjlauks oskuld, Mezjlauk som man

ville ha honom att ange. Chrusjtjov läste upp detta brev för kongressen och tillade att Eiche dömdes inför stängda dörrar den 2 februari 1940, att han rasande förnekade det han anklagats för och återtog erkännandena som tvingats ur honom under tortyr. Han dömdes till döden och sköts den 4 februari.²¹ Chrusjtjov läste därefter upp en skrivelse från Rudzutak till militärkollegiet, som dömt honom till döden:

”NKVD-organen ... tvingar helt oskyldiga att erkänna sig skyldiga... det ges inte några möjligheter att bevisa att den åtalade inte medverkat i de brott som anges i de ena eller andra vittnesmålen från olika personer. Metoderna i förundersökningen är sådana, att de tvingar den åtalade att fabulera och att ange helt oskyldiga människor, för att nu inte tala om den rannsakade själv.”²²

Chrusjtjov tillade att Rudzutak dömdes till döden efter 20 minuter och sköts. Han ska ha nekat till allt.

Bland de andra dokument som Chrusjtjov läste upp för kongressen var en rapport från gammel-bolsjeviken Rozenblum, som hade sluppit undan utrensningarna. Rapporten handlade om hur Zakovskij från GPU 1937 föreslog honom att spela en roll i den offentliga processen:

”Själv”, sade Zakovskij, ”behöver du inte ljuga ihop något. NKVD sammanställer ett färdigt koncept specificerat för varje filial, ditt jobb är bara att lära dig texterna utantill, komma väl ihåg alla frågor och svar som kan dyka upp i rätten. Åtalet kommer att förberedas i 4-5 månader, kanske ett halvår. All den tiden ska du förbereda dig så väl, att du inte sabbar förundersökningen och skadar dig själv. Ditt fortsatta öde avgörs av hur det går i rätten, hur den här rättegången slutar. Flippa du ur och hoppa över skaklarna kommer du att få ditt straff. Håller du ut och huvudet kallt, får du mat och kläder för resten av ditt liv på statens bekostnad”.²³

Chrusjtjov läser till slut upp ett brev till Centralkommittén som hade skrivits av gammel-bolsjeviken Kedrov i hans fängelsecell 1940. Kedrov blev frikänd inför stängda dörrar, men sköts ändå.²⁴ Brevet avslöjar att Stalin hade förföljt Ordzjonikidze och ”tvingat honom att begå självmord”.²⁵

Från den 20:e till den 22:a kongressen

Som vi uppfattar det, domineras perioden mellan den tjugonde och den tjuogoandra kongressen av de militära chefernas upprättelse. Tuchatjevskij nämns i tidskriften *Historiska Frågor* i juni 1956. 1957 omnämns han i positiva ordalag i *Komsomolska Pravda*. I mars 1958 nämns han återigen i *Historiska Frågor*, innan han tar plats i band 51 i den stora Sovjet-encyklopedin.

Under samma period blir också hans medanklagade Eideman, Putna, Uborevitj och Jakir omnämnda.

På detta sätt började också upprättelsen för de anklagade i processen inför stängda dörrar i juni 1937. Från och med 1961 får de tillbaka sina framträdande platser i arméns och Sovjetunionens officiella historia. Som redan nämnts, var alla dessa upprättelser föremål för kamp i den innersta partiledningen, och kanske var de också insatser i spelet. Chrusjtjov gör antydningar om den kamp som fördes vid denna tid mellan hans anhängare och Molotovs, Kaganovitjs och Malenkovs ”anti-partigrupp”. Det är sannolikt detta som förklarar det kaotiska och nästan anarkistiska sätt som utvecklingen föregick på, den tydliga vacklan, speciellt vad gällde upprättelsen av Tuchatjevskij, som ju hade angetts med pukor och trumpeter i de anklagades erkännelser under den tredje processen. Det förklarar också tystnaden om andra upprättelser, till exempel Jenukidzes. Den meddelades officiellt 1962, med hade ägt rum 1959.

Man fäster betydligt mer tilltro till ärligheten i Moskvas erkännanden när det gäller den förhållandevis försiktiga, men absolut obestridliga, upprättelsen av en av de anklagade i den

tredje processen, Akmal Ikramov, en tidigare partisekreterare från Uzbekistan. Upprättelsen meddelades i ett tal som en medlem i presidiet, Mukhitdinov, höll i Tasjkent:²⁶

”Detta är emellertid inte mer än ett isolerat faktum, även om Ikramovs erkännanden, som vi har långa utdrag från, gjorde tjänst hos Vysjinskij för att ‘bevisa’ Bucharins förbindelse med den brittiska underrättelsetjänsten.”

Avslöjandena på den 22:a kongressen

Den ”hemliga rapporten” från 20:e kongressen har aldrig blivit offentliggjord. Samma sak hände inte med debatterna från den 22:a kongressen. Dessa debatter präglades av anklagelser från Chrusjtjov och hans medarbetare mot Stalin, och framförallt mot Molotov och Kaganovitj, vilka anklagades för att ha bildat en ”anti-partigrupp”.

Sjelepin i Kommittén för statens säkerhet deklarerade:

”De talrika dokument som vi disponerar, bevisar otvivelaktigt att medlemmarna av anti-partigruppen är skyldiga till illegal och hårdnackad kamp mot många av partiets anhängare och den kommunistiska ungdomen, mot Sovjets arbetare och militären, och att de personligen är ansvariga för avrättningarna.

Mordet på Sergej Mironovitj Kirov tjänade som motiv för Stalin och hans förtrogna, Molotov och Kaganovitj, till att undertrycka oönskade personer och betydelsefulla män i staten.

Man antog vid den tiden specialstrafflagar, som tillät att hederliga ledare, hängivna partiet och folket, vanärades och likviderades. Flera utomrättsliga organ upprättades. Det är fastslaget att förslaget om att upprätta dem utarbetades av Kaganovitj personligen. Utkastet till dokumentet med hans handskrift är bevarat i arkiven.

Molotov, Kaganovitj och Malenkov missbrukade grovt sina höga ställningar i partiet och staten, när de med ett pennstreck avgjorde åtskilliga människors öde. Man är varken mer eller mindre än lamslagen inför den brottsliga lätthet med vilken allt detta utfördes.

Förutom allt det som redan sagts på vår kongress, vill jag gärna göra kamraterna bekanta med ytterligare fakta. I november 1937 godkände Stalin, Molotov och Kaganovitj beslutet om att ställa en större grupp kamrater inför militärkollegiets domstol. Det var partimedlemmar, viktiga militärer och statsmän (deras signaturer på detta dokument är bevarade). Majoriteten av dessa kamrater sköts. Bland de oskyldiga som avrättades och som blev upprättade efter sin död, fanns betydande personligheter från vårt parti och från staten, såsom kamraterna Postysjev, Kosior, Eiche, Rudzutak och Tjubar, folkommissarie i Kommissariatet för rättsväsendet, Krylenko, Unslicht, sekreterare i den centrala exekutivkommittén för Sovjetunionen, Bubnov, folkommissarie i Undervisningsväsendet och andra.

Den grymma behandlingen av dessa män, ledarkamrater som utsattes för rättslig förföljelse, framträder tydligt i de cyniska noteringarna från Stalin, Molotov, Kaganovitj, Malenkov och Vorosjilov på brev och förfrågningar från fångarna. Jakir, tidigare kommandant för ett militärområde, sände t.ex. ett brev till Stalin där han försäkrar sin absoluta oskuld.

Han skrev: ‘...Jag är en hederlig soldat, hängiven partiet, staten och folket, så som jag har varit i många år. Hela den medvetna delen av mitt liv har gått till ärligt självupppoffrande arbete för partiet och dess ledare... Jag säger det ärligt. Jag vill dö med en kärleksförklaring till Er, till partiet och till landet, och med en gränslös tro på kommunismens seger.’

På detta brev skrev Stalin: ‘Skurk och prostituerad.’ Och Vorosjilov tillfogade: ‘Fullständigt riktig beskrivning.’ Molotov lade till sin underskrift. Kaganovitj skrev: ‘För förrädare, pack, och... (ett oanständigt ord) finns det bara ett straff: döden.’

Dagen före sin avrättning skrev Jakir följande brev till Vorosjilov: ‘Till K. E. Vorosjilov. Då jag påminner om de långa år jag ärligt arbetat i den Röda Armén, ber jag Er om att det vidtas åtgärder för att ta hand om min familj, och att den får hjälp, hjälplös och absolut oskyldig som den är. Jag har sänt samma anmodan till N. I. Jezjov. Jakir den 9 juni 1937.’

På detta brev, från en man han hade samarbetat med i många år, och som han visste hade riskerat livet mer än en gång för att försvara sovjetmakten, skrev Vorosjilov: 'Jag tvivlar på ärligheten hos en man som saknar ära i allmänhet. K. Vorosjilov. Den 10 juni 1937.' ”²⁷

Spiridonov, partisekreterare för Leningradområdet:

”Partiets Leningradavdelning har lidit särskilt stora förluster av partimedlemmar, sovjet-arbetare i ekonomiska organ och på andra platser, på grund av den orättfärdiga förföljelse som släpptes lös i Leningrad efter mordet på Sergej Mirinovitsj Kirov.

Under fyra år sköljde en våg av förföljelser över anständiga människor som inte hade gjort något ohederligt. Ofta var förkärleken för ett ansvarsfullt arbete detsamma som steg mot avgrunden.

Många avrättades utan dom och förhör, efter anklagelser som framförts i all hast.”²⁸

Den gamle stridskamraten Lazurkina berättar:

”Och 1937 kamrater, delade jag mångas öde. Jag hade en ledande ställning i partiets kommitté för Leningrad-distriktet, och självfallet blev jag också arresterad. När fängelseportarna stängdes bakom mig (det var ju inte första gången, ty jag fängslades många gånger och landsförvisades på tsartiden), då kände jag en våldsam ångest, inte för mig själv, utan för partiet. Jag kunde inte förstå varför, på vilken grund gammel-bolsjeviker häktades. Varför? Och detta varför var så plågsamt, så obegripligt.”²⁹ ...

Den stora skada som Stalin orsakat, ligger inte bara i det faktum att många av våra bästa har försvunnit, att godtycket härskade, att man sköt folk utan lag och dom och att oskyldiga kastades i fängelse. Det var inte bara det. Atmosfären som detta skapade i partiet, stod i strid med Lenins anda, saknade harmoni.

Jag ska begränsa mig till ett exempel som karakteriserar denna atmosfär. I maj 1937 var kamrat Zjdanov partisekreterare i Leningrad-distriktet. Han sammankallade oss ledare i distriktskommittén och meddelade följande: 'Man har upptäckt två fiender i våra led, i organisationen i Leningrad, nämligen Tjudov och Kodatskij. De har häktats i Moskva.' Vi kunde ingenting säga. Det var som om vi fått tunghäfta. Men då mötet var slut och Zjdanov lämnade salen sa jag till honom: 'Kamrat Zjdanov. Tjudov känner jag inte, han som har varit så kort tid i vår Leningradorganisation, men för Kodatskij går jag i god. Han har varit partimedlem sedan 1913. Jag har känt honom sedan många år. Han är en ärlig partimedlem. Han har kämpat mot all opposition. Detta är otroligt! Detta måste omprövas.'

Zjdanov tittade allvarligt på mig och sade: 'Lazurkina, sluta att tala så där, annars kan det gå Er illa.' Men tanken på vad som var bra för mig eller kunde skada mig, har aldrig hindrat mig när jag har försvarat sanningen. Jag frågade bara mig själv om det skulle vara bra för partiet eller inte.

Under Lenins tid härskade en vänskaplig atmosfär i partiet, en atmosfär av ömsesidigt förtroende och stöd, av ömsesidig hjälp. Jag minns åren med illegalt arbete. När vi blev arresterade, tog vi utan att klaga på oss skulden själva för att skydda organisationen, för att hindra ingrepp mot kamrater som ännu inte hade arresterats, för att bevara de illegala tidningarna och tryckerierna.

Och vad för slags atmosfär skapades 1937? Frukten, som inte skapats av oss leninister, härskade. Alla baktalade varandra. Det slutade med att man baktalade sig själv. Det upprättades listor över oskyldiga som skulle arresteras. Vi blev slagna för att vi skulle ljuga. Vi visades listorna och man tvingade oss att skriva under dem. Man lovade frige oss och hotade: Om Ni inte skriver under, blir Ni dödade. Men många av oss darrade inte, utan bevarade vår bolsjevikiska anda och skrev aldrig under något.”³⁰

Serdjuk, vicepresident i partiets kontrollkommitté, citerar ett dokument:

”Till kamrat Stalin.

Jag översänder för godkännande listor över personer som ska ställas inför militärdomstolen:

1. Lista nr.1 (vanliga).
2. Lista nr.2 (tidigare militärer).
3. Lista nr.3 (tidigare funktionärer i NKVD).

4. Lista nr.4 (makar till folkfiender).

Jag ber om bemyndigande till att döma alla enligt första kategori. Jezjov.”³¹

Och Serdjuk preciserar:

”Det är nödvändigt att förklara att första kategori betyder arkebusering.

Listorna gicks igenom av Stalin och Molotov och var och en fick en påskrift:

För J. Stalin

V. Molotov.”³²

Nikolaj Sjvernik, president i kontrollkommittén, anklagar Malenkov och Kaganovitj:

”Som det nu har konstaterats, samarbetade Malenkov med Jezjov, och sedan med Berija, för att försäkra sig om en ledande ställning i partiet och staten. Under förevändning av ‘övervakning’, arrangerade han en falsk documentsamling över tjänstemän i partiet och sovjeterna. De anklagades för att vara folkfiender. Han använde sig av de mest infama metoder: intriger, provokation, lögn. Då Malenkov reste till Vitryssland 1937, läckte han tillsammans med Jezjov en rapport om en utbredd hemlig antisovjetisk organisation, där de lokala parti- och sovjetledarna stod i spetsen.

Malenkov fullbordade denna avskyvärda provokation genom att organisera utrensningar bland partikadrerna, i sovjeterna, i fackförbunden och bland den vitryska, kommunistiska ungdomen. Kamrat Masurov har i ett tal gjort delegaterna bekanta med dessa tragiska fakta. Undersökningen som gjorts av partiets kontrollkommitté bekräftar fullt ut Malenkovs brottsliga anti-parti-verksamhet, vilken hade som mål att dra skam över och utrensa kadrerna i partiet och sovjeterna i Vitryssland. Detta angrepp på republikens kadrer invercade starkt, både politiskt och ekonomiskt, på hela det socialistiska livet i Vitryssland, som ju hade en speciell roll i försvaret av sovjetstaten vid gränsen mot väst.

Samma år, och med samma provokativa metoder, satte Malenkov igång med att förgöra de partitrogna kadrerna i Armenien. Under sin resa till Erivan hade han ett möte med Berija i Tbilisi och kom överens med honom om tillvägagångssättet för en ‘husundersökning’ som skulle bekräfta påståendet om att det även i Armenien existerade en vida utbredd antisovjetisk organisation. Som följd av denna provokation, som var i överensstämmelse med Malenkovs personliga instruktioner, företog han olovliga arresteringar av nästan alla ledare i centralkommittén och folkkommissariernas råd i Armenien. Malenkov förhörde själv de arresterade och använde därvid olagliga metoder.

Malenkovs resor i några områden i de ryska förbundsrepublikerna, var inte mindre illavarslande. Alla Malenkovs resor följdes av arresteringar av sekreterare i partiets distriktskommittéer och av ett stort antal andra ledare.

Kamrat Spiridinov, sekreterare i partiets regionskommitté i Leningrad, har framställt saken på ett utmärkt sätt här. Det vilar ett tungt ansvar på Malenkov för de brutala brott mot partistadgarna och den revolutionära lagen när det gäller partiets Leningrad-organisation under 1949 och 1952.

Inte mindre allvarliga förbrytelser mot partiet och det sovjetiska folket har begåtts av en annan medlem av anti-partigruppen, Kaganovitj. Redan i oktober 1934, då Kaganovitj befann sig i Tsjeljabinsk, vidarebefordrade han uppgifter om misstänkt fientlig verksamhet bland de lokala ledarna för att bevisa sin ‘superbevakning’. För att kringgå lagen, kom han med det upprörande förslaget om att starta utomrättsliga förhör av personer som var förföljda på grund av politiska anklagelser.

När Kaganovitj besökte områdena Ivanova, Jaroslavl och andra platser, förbigick han också där på det grövsta partiets regler och de sovjetiska lagarna. Med hjälp av hot och provokationer lyckades han få många partimedlemmar och arbetare i sovjeterna arresterade. Kaganovitj bedrog partiets centralkommitté genom att skicka upplysningar, som var notoriskt falska, om att det fanns anti-sovjetiska organisationer i dessa områden. Så fort Kaganovitj hade utnämnts till folkkommissarie för transportväsendet, började massarresteringarna vid järnvägarna. Han kom personligen med grundlösa politiska anklagelser mot oskyldiga människor och lät arresteras dem. Kaganovitj antydde

för partiets och de ekonomiska organens aktiva medlemmar att hemliga folkfiender arbetade i alla sektioner, och han krävde att åtgärderna för att avslöja dem utvidgades och inskräpades.

På ett möte för aktiva medlemmar från järnvägarna den 10 mars 1937 tog han ordet och sade: 'Jag kan inte nämna en enda linje, ett enda nät där det inte förekommer japansk-trotskyistiskt sabotage. Och dessutom, det finns inte en avdelning inom järnvägstransporten där det inte finns sabotörer...'

Under Kaganovitj genomfördes arresteringarna av järnvägstransportarbetarna efter listor. Hans ställföreträdare arresterades utan rimlig grund. Nästan alla var linjechefer, chefer för politiska sektioner eller andra ledare inom transportväsendet.

Nu har de blivit återuppräktade, många av dem först efter sin död.

Partiets kontrollkommitté är i besittning av 32 brev från Kaganovitj till Folkkommisariatet för inrikesärenden. I breven kräver han arrestering av 83 ledare inom transportväsendet.

För att ge en bild av Kaganovitj' brottsliga lättzinne när han kom med sina grundlösa anklagelser, kan jag speciellt nämna ett brev från honom till Folkkommisariatet för inrikesärenden daterat den 10 augusti 1937. I brevet kräver han arrestering av tio ansvariga personer i Folkkommisariatet för transportväsendet. Utan minsta grund, bara för att Kaganovitj tyckte att de uppförde sig misstänkt, kallades de spioner och sabotörer. Deras öde blev lika tragiskt som många andras."³³

Efter dessa redogörelser, vad blir det kvar av erkännandena från Serebrjakov, Livsjits och Knjasev under Pjatakov-processen om sabotage vid järnvägarna? ... Sjvernik gav för övrigt denna process nådstöten genom att krossa den enda anklagelse om "terror" som hade lagts fram när det gällde attentatet mot Kirov och fantomattentaten. Som exempel på Molotovs "omänskliga uppträdande" och "oerhörda cynism", berättade han:

"Under en resa till Prokopjevsk 1934 gled hans bil ut på vägrenen. Ingen av passagerarna skadades. Denna obetydliga episod kom naturligtvis att bidra till en rapport om 'attentatsförsök' mot Molotov, och en grupp oskyldiga dömdes på grund av den. Molotov visste bättre än någon att det i verkligheten inte hade varit något attentat, men kom inte med ett enda ord till försvar för de oskyldiga."³⁴

Chrusjtjov tar till slut åter upp en del av sina redogörelser på den 20:e kongressen och för in nya moment:

"Jag vill gärna påminna kongressen om anti-partigruppens hållning inför förslaget till den 20:e kongressen om en undersökning av det maktmissbruk som förekom under perioden med personkulten. Molotov, Kaganovitj, Malenkov, Vorosjilov och deras kumpaner, satte sig kategoriskt emot förslaget. Som svar på deras invändningar förklarade vi, att om de inte ville att frågan skulle resas, skulle vi vända oss till kongressens delegater. Vi tvivlade inte på att kongressen skulle förklara sig enig om en undersökning av denna sak. Det var först efter detta som de gav sitt samtycke till att frågan om personkulten blev diskuterad på partiets 20:e kongress. Även efter kongressen har de fraktionerande fortsatt sin kamp. De har med alla medel försökt hindra klartläggningen av sådant som skulle kunna avslöja maktmissbruket, eftersom de var rädda för att man då skulle avslöja deras roll som medskyldiga i massrepressionen.

Massrepressionen började efter mordet på Kirov. De krävs fortsatt stora ansträngningar för att klargöra vem som egentligen är skyldig till hans död. Ju mer vi studerar dokumenten som berör Kirovs död, desto fler frågor reser sig. Det faktum att Kirovs mördare blev arresterad två gånger av tjecken i Smolny, och att man hittade vapen på honom, gör att man blir fundersam. Men efter order från någon, släpptes han båda gångerna. Här befinner sig denne beväpnade man i Smolny, i den korridor som Kirov vanligtvis passerar; och man vet inte varför chefen för Kirovs livvakt i detta ögonblick var långt bakom Kirov, trots att han enligt reglementet inte fick hålla så stort avstånd till den han var satt att beskydda.

Ett annat märkligt faktum: Då chefen för Kirovs livvakt fördes bort för att förhöras, var det Stalin, Molotov och Vorosjilov som skulle förhöra honom. Bilens chaufför har förklarat att under vägen dit blev det med avsikt framkallat en olycka av dem som skulle föra chefen för Kirovs livvakt till

förhöret. Man meddelade att chefen för Kirovs livvakt hade förolyckats i olyckan, men i verkligheten dödades han av dem som ledsagade honom.

Så blev mannen som stod för skyddet av Kirov dödad. Därefter sköt man de som hade dödat honom. Detta var inte en tillfällighet, utan ett överlagt brott. Vem kan ha utfört det? Man har nu inlett en grundlig undersökning av denna dunkla affär.

Det har blivit känt att bilens chaufför är i livet. Han har berättat att då de gav sig väg till förhöret, tog en medarbetare i NKVD plats vid sidan av honom. De använde en lastbil. (Det är verkligen märkligt att de valde en lastbil för att ta honom till förhöret, som om man inte hade kunnat hitta en personbil.)

Allt hade utan tvivel varit förberett i minsta detalj. Två andra medarbetare i NKVD befann sig på flaket tillsammans med chefen för Kirovs livvakt.

Chauffören har berättat att då de körde genom en gata, grep plötsligt mannen vid hans sida tag i ratten och styrde mot ett hus. Chauffören lyckades rycka ratten från honom igen och räta upp bilen, så att den bara skrapade husmuren. Efteråt förklarade de för honom att chefen för Kirovs livvakt hade omkommit under olyckan.

Varför omkom han? När ingen av dem som ledsagade honom skadades? Varför blev de två medarbetarna som ledsagade chefen för Kirovs livvakt senare skjutna? Någon hade alltså intresse av att låta dem försvinna för att avlägsna all misstanke.

Det finns fortfarande många ouppklarade omständigheter i denna händelse, och i liknande händelser.

Det är vår plikt att noggrant studera, från alla synvinklar, de saker som är förbundna med maktmissbruket. Tiden går, vi kommer alla att dö, vi är alla dödliga, men så länge vi kan arbeta, kan vi, och måste vi, belysa många saker och säga sanningen till partiet och till folket.

Vi måste idag göra allt för att fastställa sanningen, för ju längre tid det går efter dessa händelser, desto svårare blir det att återupprätta sanningen. Nu kan man ju inte uppväcka de döda, men det är nödvändigt att man i partiets historia nämner dem sanningsenligt. Detta för att inte liknande händelser ska förekomma i framtiden.

Ni kan föreställa Er hur svårt det var att behandla denna sak när centralkommitténs presidium innehöll personer som var ansvariga för maktmissbruk och massrepressalier. De motsatte sig alla åtgärder för att avslöja personkulten. De utvidgade kampen mot centralkommittén eftersom de ville förändra sammansättningen av ledningen, förändra partiets leninistiska politik och den 20:e kongressens politiska kurs.

Det säger sig självt att de inte ville undersöka de här sakerna. Ni hörde kamrat Sjelepins inlägg. Han lade fram många saker för kongressen, men han berättade självfallet inte allt om det som nu kommit fram. Tusentals oskyldiga är försvunna, och varje människa representerar en historia. Många partimedlemmar, statsmän och militära chefer har mött döden.

Självfallet motsätter sig de medlemmar av centralkommitténs presidium som är ansvariga för lagbrott och massrepressalier med alla medel att man avslöjar maktfullkomligheten i tiden för personkulten. Och så riktar de den fraktionella anti-partikampen mot centralkommitténs ledning, och de har koncentrerat kampen mot mig som förstesekreterare i centralkommittén, eftersom jag på grund av min ställning har varit tvungen att resa dessa frågor. Jag får ta emot slagen och försvara mig mot dem.

Medlemmarna i den fraktionella anti-partigruppen ville ta över ledningen för partiet och landet och avlägsna de kamrater som kunde kasta ljus över den organiserade brottsligheterna i tiden för personkulten. Anti-partigruppen ville placera Molotov i ledningen. I så fall skulle det självfallet inte ha blivit någon anmälan om dessa maktmissbruk.

Efter den 20:e kongressen, som avslöjade personkulten, har anti-partigruppen tagit till alla medel för att avslöjandena inte ska sprida sig. Molotov sade att i stora ting kan det finnas både gott och ont. Han försvarade den verksamhet som hade pågått i tiden för personkulten, och påstod att sådana saker kan förekomma, och att man till och med kan förvänta sig att det händer igen. Sådan var inställningen i den fraktionella anti-partigruppen. Det är inte någon allmän villfarelse. Det är ett

medvetet ställningstagande, som är brottsligt och riskabelt. De ville få bort partiet och landet från den leninistiska vägen. De ville återvända till politiken och metoderna i tiden för personkulten.

Men de räknade fel. Centralkommittén, hela vårt parti och hela det sovjetiska folket, har gett anti-partigruppen kraftigt mothugg, har avslöjat och krossat de fraktionella. Vi har här med stor sorg pratat om de betydande personligheter i politiken och partiet, som har avrättats utan att vara skyldiga. Betydelsefulla officerare som Tuchatsjevskij, Jakir, Uborevitj, Kork, Jegorov, Eideman och andra, har fallit offer för utrensningarna. De var högst förtjänta män i vår armé, speciellt Tuchatjevskij, Jakir och Uborevitj. De var officerare av den rätta sorten. Senare blev Blücher och andra viktiga militära chefer offer för utrensningarna.

En märklig information dök upp i den utländska pressen om att Hitler, som förberedde ett angrepp på vårt land, med hjälp av sin hemliga underrättelsetjänst hade satt ett fabricerat dokument i cirkulation. Enligt detta dokument skulle kamraterna Jakir, Tuchatjevskij och de andra ha varit agenter för den tyska försvarsstaben. Detta 'dokument', som ju var hemligt, skulle ha överlämnats till Benes, presidenten i Tjeckoslovakien. Han hade i sin tur, och säkert i bästa mening, sänt det till Stalin. Jakir, Tuchatjevskij och de andra blev arresterade och därefter avrättade.

Det är sådant här som karakteriserar personkulten!

Man har rensat ut många ledare och propagandister i Röda Armén. Bland kongressens delegater finns många kamrater – jag nämner inte deras namn för att inte göra dem ont – som har tillbringat många år i fängelse. Man 'överbevisade' dem, med hjälp av speciella metoder, om att de var engelska eller tyska eller till och med andra länders spioner. Och några av dem 'erkände'. Även i de fall då man meddelade dem att anklagelserna om spioneri inte höll, höll de själva fast vid sina erkännanden, eftersom det var bättre att hålla fast vid de falska erkännandena för att slippa mer tortyr och få dö så fort som möjligt.

Det är sådant som karakteriserar personkulten! Det är sådant som karakteriserar Molotovs och de andras verksamhet. De som ville återupprätta de falska principerna från perioden med personkulten. Det är den väg som anti-partigruppen ville föra vårt parti in på. Det är just på grund av detta som kampen mot dem blev så skarp och hård. Var och en förstod vad detta innebar. Jag kände kamrat Jakir väl. Jag kände också Tuchatjevskij, men inte så bra som Jakir. Under en konferens i Alma Ata kom hans son, som arbetade i Kazakstan, fram till mig. Han frågade efter sin far. Men vad kunde jag säga om honom? Då vi i centralkommitténs presidium höll på med undersökningar av dessa saker, fick vi veta att varken Tuchatjevskij, Jakir eller Uborevitj hade begått något brott mot partiet eller staten. Vi frågade då Molotov, Kaganovitj och Vorosjilov:

'Är Ni för att rehabilitera dem?'

'Ja det är vi', svarade de.

'Men Ni har ju själva straffat dessa män', sade vi indignerat, 'när handlade Ni efter ert samvete? Nu eller den gången?'

Men de svarade inte på den frågan. Och de kommer inte att vilja svara. Ni hörde om de anmärkingar som de skrev på breven som var adresserade till Stalin. Vad skulle de säga mer?

Under sitt inlägg på kongressen berättade kamrat Sjelepin för Er hur de bästa representanterna för kommunistpartiet och Röda Armén hade avlägsnats. Han läste också upp brevet från kamrat Jakir till Stalin, och citerade noteringarna som var påförda. På den tiden var Jakir väl sedd hos Stalin.

Man kan lägga till att Jakir, just innan han dog, utbröt: "Leve partiet! Leve Stalin!"

Han hade så stor tilltro till partiet, han hade så stor tro på Stalin, att han inte kunde föreställa sig möjligheten att laglösheten skedde med vett och vilja. Han antog att fiender hade bedrivit cellverksamhet i Folkkommisariatet för inrikesärenden.

Då man talade om för Stalin hur Jakir uppfört sig innan han dog, skällde Stalin ut honom.

Låt oss minnas Sergo Ordzjonikidze. Jag hade tillfälle att närvara vid hans begravning. Jag trodde det som blev sagt då, att han dog plötsligt, för vi visste ju att han hade dåligt hjärta. Mycket senare, efter kriget, fick jag av en tillfällighet veta att han hade tagit livet av sig. Hans bror hade arresterats och skjutits. Kamrat Ordzjonikidze insåg att han inte längre kunde arbeta med Stalin, trots att han

tidigare varit en av Stalins närmaste vänner. Dessutom hade Ordzjonikidze en hög ställning i partiet.

Lenin kände honom och respekterade honom. Men omständigheterna blev sådana att Ordzjonikidze inte längre kunde arbeta normalt. Han ville inte längre ha något att göra med Stalin, inte dela ansvaret för maktmissbruket. Han beslöt att ta livet av sig.

Alesja Svanidzes öde var också tragiskt. Han var gammal-bolsjevik och bror till Stalins första hustru, men inte så känd i partiets yttre kretsar. Berija, som använde all slags knep, framställde sakerna på ett sådant sätt att man skulle få för sig att Svanidze hade sänts till Stalin av den tyska underrättelsetjänsten. Trots att han var en nära vän till Stalin blev han skjuten. Innan han sköts gav man honom ett meddelande från Stalin. Enligt detta skulle han ha blivit benådad om han bad om det. Då Svanidze fick meddelandet, frågade han: ”Varför ska jag be om nåd? Jag har inte begått något brott.” Han sköts.

Efter hans död sade Stalin: ”Se, han var stolt. Han dog utan att be om nåd.” Han hade inte förstått att Svanidze framför allt var en hederlig man.

Det är på detta sätt som många oskyldiga personer har mött döden. Det är detta som är personkulten!

Det är därför vi inte kan visa det minsta överseende med maktmissbruket.

Kongressens kontor har fått brev från gammal-bolsjeviker. De skriver att under åren med personkulten försvann många betydande personligheter, personligheter i partiet och staten, trofasta Leninanhängare som kamraterna Tjubar, Kosior, Rudzutak, Postysjev, Eiche, Voznesenskij, Kuznetsov och andra. De var alla oskyldiga.

Kamraterna föreslår att vi ska odödliggöra minnet av de betydande personligheterna i partiet och staten som föll offer för orättfärdiga utrensningar under åren med personkulten.

Vi tycker detta förslag är bra. Det passar bra att uppmana den centralkommitté som ska väljas av den 22:a kongressen, att ta ett positivt beslut angående minnet om kamraterna som föll offer för maktmissbruket.”³⁵

Rättsliga frikännanden, vanärande rehabiliteringar

Två år efter Chrusjtjovs tal har ännu inte grundstenen till monumentet över Stalins offer lagts. Vilka namn bland Lenins tidigare medarbetare, de som slaktats av Stalins bödlar, kan graveras in på stenen? På den nuvarande tidpunkten är det omöjligt att svara på denna fråga. Zinovjev har varit föremål för en tydlig indirekt offentlig upprättelse. Han har fått lov att uppträda vid sidan av Lenin i Kazakievitsj’ roman *Den blå boken*. Men den officiella tidskriften *Historiska Frågor* har offentliggjort en artikel av A. S. Smirnov om partiet under förkrigstiden (1937-1941). Artikeln offrar tio rader på den ”orättfärdiga utrensningen” och ”Stalins skandalösa missbruk av makten”, men säger inte ett ord om Moskvaprocesserna. Så är också fallet med den nya uppslagsboken *Det kommunistiska (bolsjevik-)partiets historia i Sovjetunionen*. Boken är redigerad av Ponomarjov, som var medarbetare i den föregående utgåvan, redigerad under Stalin. Jagodas medarbetare i tjeckan har rehabiliterats, men inget sägs om exakt vilken roll som de som erkände tillsammans med sin chef hade spelat. Chrusjtjov erkände att Sergo Ordzjonikidze begick självmord och att han lät skjuta dem som hade förföljt honom, men teg om Pjatakov, vars liv med säkerhet var en central punkt i konflikten mellan Stalin och hans gamle medarbetare.

Den ultrakonservativa tidskriften *Oktjabr* utger en bok av Nikulin ägnad marskalk Tucha-tjevskij. Militärakademien Frunze föreslår en ceremoni till hans minne.³⁶ *Den röda stjärnan* publicerar ett minnestal över Gamarnik,³⁷ men säger inget om dem som 1938 erkände att de förberett attentat och förräderi tillsammans med dessa två män. För att förödmjuka Molotov avslöjar Chrusjtjov attentat som var arrangerade av polisen, och nämner domen mot de oskyldiga. Han sade inget om gammal-bolsjeviken och den tidigare trotskisten Muralov, som var det mest berömda offret för intrigen.

De viktigaste av de åtalade från processen inför stängda dörrar i december 1937, från Jenukidze till Orachelasjvilij, har rehabiliterats. Jenukidze har förklarats som en ”orubblig bolsjevik”, vars ”strålande minne kommunistpartiet och det sovjetiska folket djupt ärar”.³⁸ Men inte en rad ägnas åt de olyckliga som avrättades efter att offentligt ha erkänt en brottslig handling utförd på order från ”förrädaren Jenukidze”. ...Rudzutak blir förklarad för ”en sann leninist”, som ”till sitt sista andetag inte miste tron på partiet”.³⁹ Men inte en rad ägnas åt Rosengoltz, som en dag i mars 1938 förklarade sig vara den som Trotskijs föreslagit som agent för konspiratörerna i regeringen...

Två år efter att Chrusjtjov hade anklagat dem offentligt för att ha händerna täckta med blod från gammal-bolsjevikerna, njuter Molotov och Kaganovitj sitt otium och ”beskar sina rosenbuskar”, som Jevtusjenko skriver i sin berömda dikt. Har de uteslutits av partiet? Om det är så, så är det en väl bevarad hemlighet. Chrusjtjov sade till Kaganovitj: ”Ni ska få arbeta. Ni kan arbeta och leva i fred.”⁴⁰ Stalins närmaste medarbetare har offentligt anklagats för massakrer på oskyldiga människor, massakrer de inte ensamma hade ansvar för, men de har inte ombetts att göra avbön. På samma gång som de anklagats för att vara besudlade med blod, har de blivit försäkrade om det öde man tänkt för dem, nämligen att de inte kommer att dömas.

Denna märkliga mildhet är uppenbarligen inspirerad av politiska bekymmer. De nuvarande ledarna av Sovjetunionen, med Chrusjtjov i spetsen, tillhör, tillsammans med Molotov och Kaganovitj, de som ”slupit undan” den stora utrensningen och deras medansvar i det som skedde är inte litet. Utgivningen av Nikita Chrusjtjovs samlade verk kommer att skapa ett delikat problem för dem som försöker framställa honom som en motståndare till Stalins brott. Som den ”trofaste lärjunge” han var, har också han slungat ut förbannelser mot ”de avskyvärda missfostren med mördarhänder” och hyllat den allvetande mästaren.⁴¹ Genom att han var ansvarig för partiet i Moskva och sedan i Ukraina, kunde han inte annat än frukta genomgången av dokument, som kanske skulle krossa hans motståndare, men som i hög grad också skulle fläcka honom själv.

Den 16 oktober 1962 återgav den jugoslaviska dagstidningen *Politika* rykten som gick i Moskva, och som ”välinformerade” kretsar inte hade tyckt sig behöva dementera: En okänd domstol skulle under förra sommaren ha reviderat Moskvaprocesserna och rehabiliterat flera av de dömda, däribland Bucharin och Rykov. Beslutet skulle inte ha meddelats andra än de berörda familjerna, vilka bara en kort tid innan hade kommit ut ur fängelserna eller tillbaka från exilen. *Izvestija* från den 27 oktober publicerade med anledning av sitt 80-årsjubileum en artikel ägnad Krestinskij. Han framställdes som en ”diplomat från den leninistiska skolan”, men det gavs inga precisa uppgifter om omständigheterna kring hans dom, till exempel om hans erkännanden eller hans försök att återkalla dem. Detta kan naturligtvis tas som en indirekt bekräftelse på en postum rehabilitering av de dömda som man bara offentliggjorde med anledning av deras födelsedagar.

De flesta av de västliga kommentatorerna uttryckte sin förvåning över denna rehabilitering, och nya sådana verkade föga sannolika nu under den sino-sovjetiska konflikten. Man talade inte längre i Moskva om att återutge Bucharin, vilket man gjorde 1962. Rehabiliteringen av ”högermännen” kunde ge kineserna vatten på kvarnen, ge dem argument för anklagelser om ”opportunist”. Rehabiliteringen av ”vänstermännen” och gamla trotskister, verkade också föga troligt då både *Izvestija* och *Kommunist* åter fylldes med de gamla anti-trotskistiska argumenten mot Trotskij och hans kamrater. Detta med syfte att kunna anklaga kineserna för ännu ett brott. Således har några observatörer uppfattat artikeln i *Izvestija* som en viktig händelse som helt logiskt skulle få till följd en offentlig och officiell rehabilitering av de dömda i processerna i Moskva.

Genom detta tror vi att vi har visat att denna rehabilitering sannolikt är påträngande för de nuvarande ledarna i Sovjetunionen, i varje fall efter 1953. Revideringen av domar som avkunnats under tiden före Stalins förbrytelser följer inga tydliga regler, och avstaliniseringen är inte självklart historiens väg till stalinismens motsats. Det är sant att härvan blir uppnyttad, men det är inte mindre sant att de som har saken i sina händer bromsar rörelsen, hämmar krafterna, anstränger sig för att inte vara trollkarlens lärjungar. Stick i strid med det som Merleau-Ponty menade då Stalin levde, är inte diskussionen om att avfärda anklagelserna om förräderi, sabotage och spionage, avslutad. Ledarna i Sovjetunionen, som tvingas att dra fram sina ohyggliga dokument i ljuset, behandlar dem med försiktighet. De vet av erfarenhet att ljuset är revolutionerande och sanningen explosiv, och de glömmer inte att det ungerska upproret började med den högtidliga begravningen av Rajk, som hade rehabiliterats. Antagligen var det pressen från de militära cheferna som orsakade den fullständiga och förhållandevis snabba upprättelsen av deras kolleger, från Tuchtjevskij till Blücher. Partibyråkraterna har sannolikt trott att de tryggade sin egen säkerhet och fick tillbaka en del värdighet genom att rehabilitera de fallna överstepräster Postysjev, Kosior, Tjubar, Eiche.... Det var sannolikt påtryckningar från uzbeks-kadrerna som förskaffade Ikramov en förhastad rehabilitering, en eftergift till den nationella känslan som det fanns många bevis på i Uzbekistan. Frågan som författaren Aksjonov ställde är obesvarad: ”Hur kunde de tillåta att året 1937 ägde rum?”⁴²

Detta krävde ett svar, och de rehabiliteringar som steg för steg offentliggjorts, Ikramov i förrgår, Krestinskij igår, Bucharin och Pjatakov i morgon, kunde kanske vara ett sätt att kasta ut ballast och vinna tid för att inte behöva svara på en fundamental fråga: Vad försvarade Stalin och hans medarbetare då de organiserade denna massutrotning, denna erkännandenas blodiga parad? Varför dessa tygellösa ansträngningar och förbrytelser för att krossa och svärta ned Trotskij inför kommunisterna i Sovjetunionen och resten av världen? Om trotskismen är en arkeologisk kuriositet, varför då fortsätta att upprätthålla de stalinistiska teserna mot Trotskij, och varför försöka hindra att den unga generationen i Sovjetunionen får kontakt med de idéer han försvarade i sina böcker?⁴³

Denna fråga skulle kunna dölja en annan, ännu mer fundamental, en som kunde förklara sovjetledarnas försiktighet när de lägger fram dokumenten från denna tragiska tid. Lämna de inte då ut nyckeln till det som är det sovjetiska samhället? Skulle de inte komma att kasta ett grällt ljus över skillnaden mellan socialismen, som den uppfattades av grundarna av den vetenskapliga socialismen, och den sociala verklighet som skapats efter oktoberrevolutionen?

Skulle de inte på det sättet ge den unga generationen viktiga vapen i händerna? Skulle de inte på det sättet göra det lättare för den att bli klar över sina egna krav när det gäller ansvar och demokrati, bli klar över sin bristande sympati för enväldet – även om det är ”upplöst” – som utgår från ett enda parti som kontrollerar en oansvarig byråkrati? I detta avseende måste man erkänna att det, i och med att anklagelserna i Moskvaprocesserna tagits upp för revision, också öppnades en bräsch i den marxist-leninistiska ideologin, så som den framställdes och spridits av Stalin såväl som av Chrusjtjov och Mao. En bräsch som kan leda till att alla myter som ligger till grund för ideologin måste tas upp för revision, från den fredliga samexistensen över till socialismen i ett land, tillbaka till oktober.

Slutsats: Möjliga tolkningar

Moskvaprocesserna tillhör nu historien. De har dock ännu inte frigjorts från sin politiska karaktär. De utgör fortfarande en beståndsdel i en oavslutad strid, vilket framgår av de meningsskiljaktigheter som tolkningen av dem alltjämt framkallar, och den plats som deras

”förklaring” intar i det stora sovjetiska trauma som har fått det något ytliga namnet ”avstalinisering”.

De olika teserna

Cirkeln har snabbt slutits. Inget i de stalinistiska teserna består. Idag vågar ingen, inte ens de som saknar Stalintiden, offentligt hävda att Vysjinskijs påståenden om erkännandenas äkthet är bokstavligen sanna. Det är numera allmänt godtaget, åtminstone underförstått, att den stora rättsliga paraden i Moskva bara var ett förhållandevis klumpigt försök att ge politiska processer sken av att vara vanliga rätts- och förräderiprocesser. Stalins sista försvarare i arbetarrörelsen, de kinesiska kommunisterna, är mycket försiktiga på detta område. De vidhåller dock fortfarande att en av den dödes största gärningar var att han ”kämpade mot opportunisterna av skilda slag, mot leninismens fiender, trotskister, zinovjeviter, bucharinister och andra av bourgeoisins agenter”. Men de gör sig omaknet med att göra förbehållet om att Stalin ”under 1937 och 1938 gjorde felet att utvidga omfattningen av kontrarevolutionärernas undertryckande”. De har nämligen all orsak att frukta en polemik på detta område, inte minst därför att de fullständiga förundersökningsprotokollen är i händerna på Chrusjtjov. För stalinisterna håller det inte längre att bara påstå att den stora utrensningen var en del av den beslutsamma kampen för att ”tryggandet och befästandet av världens första socialistiska stat”, vilket de gett sken av. Tvärtom låter de frågan stå öppen om inte Stalin i det här sammanhanget blandat samman ”tvenne till sin natur skilda motsättningar – motsättningarna mellan oss själva och fienden och motsättningarna inom folket –, och han förväxlade också de skilda metoder som krävs vid behandlingen av dessa skilda typer av motsättningar.”¹; ett tydligt utslag av försiktighet.

Den chrusjtjovska tesen förtjänar större uppmärksamhet, om inte annat för att den försvaras av dem som är i besittning av dokumenten – arkiven från 1936-1938 och protokollen från rehabiliteringsförhören – och som, om de finner det nödvändigt, kan besvara alla frågor som reses.

Man måste först och främst fastslå att den politiska tolkning som de gör av repressionen i grunden inte skiljer sig från vare sig den stalinistiska eller den kinesiska. Chrusjtjov och hans medarbetare har upprepade gånger, efter den 20:e och den 22:a kongressen, otvetydigt förklarat att Stalin hade äran av den segerrika kampen mot trotskister, zinovjeviter och bucharinister. Chrusjtjov har dock gått ett steg längre när han, precis som Tito, bland Stalins misstag nämner förföljelsen av de trotskistiska, zinovjevistiska och bucharinistiska motståndare som inte längre var sådana – vilket var fallet med nästan alla de anklagade i processerna. Medan han godkänner repression när den gör nytta, klandrade han Stalin för den överdrivna repressionen, eftersom den i stället för att enbart drabba politiska motståndare också drabbade pålitliga ”leninistiska partikadrer”, något som Sjaumian påpekar i en nyskriven artikel. Artikeln handlar om det sovjetiska Kommunistpartiets 17:e kongress och nämner än en gång mordet på Kirov, ”som var överlagt och noggrant förberett”. Den ger sammanhang och stärker den hypotes som för länge sedan förts fram av Nikolajevskij och baserats på upplysningar från Bucharin: hypotesen om en konflikt angående Kirov i partiets toppskikt mellan Stalin och politbyråns majoritet. Den antyder att vid tiden för den 17:e kongressen, i januari-februari 1934, funderade flera av ledarna på att avlägsna Stalin som generalsekreterare.² Försäkringen om att ”partiet har följt Lenins väg, även under den tunga bördan av personkulten under Stalin”, förklarar emellertid varken metoderna eller formerna för repressionen eller hur Stalin kunnat tvinga ett sådant handlinnsätt på ett parti som samtidigt ”följde Lenins väg”.

Svagheten i den förklaring som Chrusjtjovs framförde vid den 20:e kongressen består inte enbart i att den hålls på en rent psykologisk grund, vilket är föga tillfredsställande för den som

åberopar sig på marxismen – ”excesserna”, som var rena blodbad, tillskrivs Stalins ”personlighet”, hans härskarpsyke, hans sjukliga misstänksamhet, hans världsomspännande ambitioner, hans törst efter makt och hans hämndgiriga karaktär. När det gäller frågan hur det var möjligt att en sådan man kunde erövra och behålla en totalitär makt i partiet och Sovjetstaten så har Chrusjtjov inget alls att säga.

Det går inte att godta Chrusjtjovs tes, den förklarar ingenting. Hans kritik mot Stalin, hans ”analys” av Moskvaprocesserna, lider av samma brist på inre logik som den stalinistiska tesen, men med omvända förtecken. På Stalins tid dömdes folk till döden för brott som de varken hade utfört eller försök begå, men som de erkände att de hade tänkt begå. Efter hans död offentliggjorde man en lista över brott som hade utförts och attesterats av män som man inte ville döma. Denna barmhärtighet förklarades av att man var rädda för att ”kränka legaliteten” på samma sätt som Stalin, som om det att döma män vars skuld var fastslagen, var en ”kränkning av legaliteten” på samma sätt som dom och avrättning av oskyldiga, de vars oskuld var erkänd.

Isaacs Deutschers teori är oändligt mycket mer tillfredställande. Stalins och Trotskij strålande biograf har gjort en historisk analys. Han har visat att inom ramen för en isolerad revolution, i ett efterblivet land med ociviliserade bönder, är uppkomsten av den partiapparat och byråkrati som var inkarnerad i Stalin mer ett uttryck för landets urgamla efterblivenhet än för en modern socialism. Enligt Deutscher var det ingen inre fara som hotade byråkratin 1936. Det var enbart faran utifrån, hoten från omvärlden, som drev Stalin ut på hans hänsynslösa väg och den förebyggande åtgärden att avlägsna varje antydning till ändrad inriktning, som i händelse av militärt bakslag kunde uppstå bland hans tidigare motståndare, de militära cheferna, eller till och med bland hans medarbetare som tyckte att den omfattande repression han förberett, var onödig eller farlig. Det kan verka som om de senaste avslöjandena om konflikten mellan Stalin och Kirov således understryker konturerna i Deutschers analys. Man måste emellertid slå fast att denna analys även innefattar en undersökning av avstaliniseringen. Stalinismen, med sin brutala styrka, grävde också sin egen grav genom att utveckla förhållandena för produktion och utbildning. Det hade uppstått en anakronism som byråkratins ledare själva måste avlägsna, trots att de var Stalins arvtagare.

Deutscher har klart markerat vad som skiljer Stalin från Trotskij. Historikern ser ingen allvarlig fara för byråkratin 1936, trots det uppenbara och allmänna missnöjet. Han ser ingen organiserad opposition; den var knäckt, förvirrad, misskrediterad och slutligen uttraderad genom utrensningarna. För Trotskij hade däremot byråkraterna, som tillskrev sig själva förtjänsten av oktobersegern, efter en våldsam kamp mot revolutionärerna i oppositionen, blankt förkastat allt som påminde dem om deras ”revolutionära förflutna, socialismens principer, frihet, jämlikhet, broderskap och världsrevolutionens olösta uppgifter.”³ Mardrömmen om en revolution spökade för Macbeth-Stalin under natten. För att bekämpa detta spöke, försökte han med hjälp av massakrer och genom att maskera brotten, att upphöja sig själv inför arbetarklassen och den ungdom som fostrats i kulturen av Oktoberrevolutionen. Samtidigt skyddade han sig genom att erbjuda tusentals aspiranter privilegierade ställningar och ämbeten. Stalin var ett ohyggligt resultat av och en snyltare på den avbrutna vägen mot världsrevolutionen. Han ”förrådde” revolutionen genom att bekämpa den omfattande rörelsen för en världsrevolution, såväl i Sovjetunionen som i de kapitalistiska länderna, och han gjorde detta i namn av de privilegierade, vars intressen han förkroppsligade. Moskvaprocesserna uttryckte byråkratins raseri mot det revolutionära arvet som lagt grunden till dess makt. Alla stora kursändringar i Stalins politik var i verkligheten bara empiriskt grundade ”steg framåt” från en samhällbyggnad utan framtid, som försökte vinna tid genom att manipulera historien.

Om man uppfattar stalinismens väsen som de aspekter Chrusjtjov lade fram, och som sedan har försvunnit från det sociala livet i Sovjetunionen, kan det verka som om historien har gett Deutscher rätt, i den meningen att byråkratin själv, genom Chrusjtjovs mun, gett signal till denna förändring. Det kan emellertid också verka som om man bara gjort sig av med de mest flyktiga och skändliga formerna för det byråkratiska herraväldet, en byråkrati som bevarat sin ställning genom att kasta ut ballast, och som väsentligen inte har förlorat något genom avstaliniseringen. Den politiska analysen höjer sig på denna punkt över den historiska.

Deutscher, som tror på en självreformerings av byråkratin och vars uppfattning står i motsättning till Trotskijs revolutionära syn, föredrar att överlåta till nästa generations historiker uppgiften att uttala sig om Trotskijs teori om att det krävs en ”politiska revolution” mot byråkratin. Skiljelinjen är emellertid klar. Den är identisk med den som skiljer dem som i den ungerska revolutionen 1956 såg en ”kontrarevolution”, ett försök att återupprätta kapitalismen, och de som i uppbygget av de ungerska arbetarråden såg en form av socialistisk revolution, den politiska revolution som Trotskij förkunnat. Den historiska utvecklingen kommer själv att sätta punkt för den diskussionen.

Tilläggas bör att själva processerna fortfarande utgör ett mycket värdefullt dokument för historikern. Uppfattningen om och innehållet i anklagelserna och erkännandena är ett ovärderligt vittnesbörd om dåtidens sovjetiska samhälle och ger en helt annorlunda bild än den som då framställdes i väst.

Ögonblicksbilder av den ryska verkligheten

Låt oss nu bortse från de erkännanden som vi nu vet var framtvingade på ett eller annat sätt. Vad återstår då av det som alla kunnat konstatera, och som med hjälp av erkännandena blev framlagt och förklarat för att göra erkännandena trovärdiga?

Först och främst bilden av en ekonomi som var förlamad av en auktoritär planering, på alla nivåer anstucken av en småaktig byråkrati, och som fick sitt uttryck i ett kaos där arbetar-massorna och bönderna var de första offren. För industriella anläggningar restes byggnader som blev stående tomma, medan maskinerna rostade på annat håll. Planens olika avdelningar saknade samordning och de som var ansvariga för genomförandet ljög och förfalskade statistiken för att förhindra att de skulle bli anklagade för sabotage. Tågen spårade ur, dammarna brast, maskiner kasserades och arbetarna arbetade i månader utan betalning. Även i lantbruket var det oreda. Det fanns inte smör av den vanliga kvalitén, utan bara lyxsmör till oöverkomliga priser. Fabrikskooperativen saknade allt. Man fann krossat glas i smöret och snigelhus i äggkartongerna. Efter en byråkratisk order höggs alla mullbärsträden ner i ett område där de var oumbärliga. Det räckte att man bekräftade att en absurd order kom från regeringen, så upphörde den att överraska, och alla utförde den utan att knorra. Bakom de så kallade erkännandena från alla administratör- och ingenjör-”sabotörer”, döljer sig i verkligheten ett annat erkännande. Nämligen ett erkännande från den ledande byråkratin, som under processerna försökte peka ut syndabockar för sina egna försummelser med hjälp av erkännanden de själva dikterade. På detta sätt avslöjade de sin oduglighet, men också sin övermakt, med en skrämmande enfald.

Finns det en tydligare bekräftelse på polisens oinskränkta makt och på Stalin-regimens fundamentala karaktär av polisstat, än erkännandet från dr Levin, läkare i Kreml? Han var praktiserande läkare med internationellt rykte. Han försäkrar att en man som han bara var en leksak i händerna på polischefen, och att han inte hade något skydd mot polischefens hot. Oavsett om hans erkännanden var dikterade eller inte, så godtogs de, blev offentliggjorda och väl kända. Läkaren berättar om sitt möte med Jagoda:

Han sade: ”Tänk på att Ni inte har annat val än att lyda mig, att Ni inte kan bli mig fri. Från det ögonblick som jag anförtrott er detta ärende, fråpn det ögonblick man har anförtrott er detta ärende, så måste Ni studera det och utföra det. Ni kan inte berätta det för någon. Ingen kommer att tro Er. Det är inte Er man kommer att tro, utan mig. Tvivla inte på det, utan gör det Ni blivit ombedd att göra. Tänk över hur saken kan ordnas och vem vi kan ta till hjälp. Om några dagar tänker jag kalla på Er.”

Han upprepade än en gång att undergång hotar såväl mig som min familj i fall jag inte gör något åt saken. Jag trodde att jag inte hade någon annan utväg än att foga mig efter hans vilja. När jag nu ser det på avstånd, när jag idag tänker på 1932, när jag nu ser hur Jagoda för mig verkade vara allsmäktig – jag stod själv utanför partiet – är det helt tydligt att det var svårt för mig att slippa undan hans hot, undan hans påbud.⁴

Hans medarbetare, dr Kasakov, ger oss i sina erkännanden en kort men fruktansvärd glimt från den medicinska miljön som hemsöktes av GPU:s provokatörer. Erkännanden som förhördomarna än en gång förklarar som trovärdiga:

Kasakov: I oktober sa Levin till mig: Ni måste förstå att Menzjinskij i verkligheten är ett lik, för om Ni botar honom så att han kan börja arbeta igen, då får Ni Jagoda mot Er. Ni förstår, Jagoda är intresserad av att röja Menzjinskij ur vägen, och om Ni inte böjer Er, kommer Jagoda att ta hand om Er.

Vysjinskij: Han skrämde Er?

Kasakov: Ja. ”Säg inte ett ord till Jagoda, för man slipper inte undan Jagoda. Han viker inte undan för något. Han når Er under jorden.”

Vysjinskij: Det var på detta sätt han skrämde Er?

Kasakov: Han uttryckte sig så.

Vysjinskij: Blev Ni rädd?

Kasakov: Jag tänkte över det. Så sa han till mig: ”Ni ska veta att Jagoda kommer att prata med Er.” Jag blev uppriktigt sagt rådvill. Jag blev rädd. Jag visste inte vad jag skulle ta mig till.

Vysjinskij: Vad svarade Ni Levin?

Kasakov: Jag svarade ingenting.

Vysjinskij: Tre gånger svarade Ni alltså ingenting. Ni teg?

Kasakov: Jag visste inte vad jag skulle svara på hans cyniska förslag. Kanske Levin var agent för Jagoda, för han hade absolut ingen orsak att prata så öppet med mig.⁵

Här vänds vittnesbörden mot dem som framkallat den. Det är uppenbart att läkarna inte mördade Gorkij, Menzjinskij, Kujbysjev eller Pesjkov på order från ”terrorist-centret”, högermännens block eller trotskisterna. Liksom det är uppenbart att Nikolajev inte mördade Kirov på order från Zinovjev, Trotskij eller ett eller annat ”centra”.

Men man kan inte undgå hypotesen om att de blev mördade på order från polischefen Jagoda, som var under Stalins kommando, och inte av ”pseudo-konspiratörer”. Chrusjtjov själv har bekräftat den hypotes, som tidigare lagts fram av Trotskij, om att vissa avrättningar utfördes för att ”dölja spåren” efter de verkliga mördarna. Man måste erkänna att frågan är öppen om ”offren” verkligen mördades på order från Stalin. På samma sätt var säkert Nikolajev, genom att mörda Kirov, ett intet ont anande redskap för en provokation som gav Stalin anledning att slå till. För 25 år sedan påminde Trotskij i samband med detta om det gamla ordspråket som är så värdefullt för all slags polis: ”Is fecit cui prodest.” Vem var dessa brott till fördel för?

På samma sätt antyder de undersökningar, som just företagits om de hemliga förhandlingarna inför den tysk-ryska pakten, att Stalin också när det gällde detta ville ”dölja sina egna spår”. Han dömde de män som varit hans redskap, t.ex. Radek, eller hans motståndare, som till exempel Tuchatjevskij, hans rådgivare i sonderingarna om en allians med Hitler-Tyskland. När det gäller processen mot Tuchatjevskij, har Chrusjtjov gjort sig till talesman för den teori som är mycket utbredd i väst, enligt vilken en man som gav sig ut för att vara från Gestapo skulle ha använts mot marskalken. Frågan som måste besvaras är om Gestapo har använt sig av GPU, och klarat att göra den mästertliga kuppen att få GPU till att stympa den ryska armén, eller om det är GPU som använt sig av Gestapo för att avlägsna en möjlig rival till Stalin, en rival personifierad av Tuchatjevskij.⁶ På samma sätt som vissa erkännanden från Krestinskij om ”kontakter” med von Seeckt troligen svarar mot verkliga förhandlingar mellan generalstaberna, kan man också anta att män som Radek och Karachan, efter order från Stalin, verkligen kunde ha haft kontakt med Hitler-agenter, något som det sedan var nödvändigt att framställa som förräderi. I båda fallen en ansamling av lögnar som vilar på ett minimum av sanning, på samma sätt som det verkliga mötet i Berlin mellan Sedov och Smirnov tjänade som utgångspunkt för en anklagelse.

I vissa fall kan överflyttningen till den andra sidan av likhetstecknet till och med ha varit ofrivillig. På detta sätt, och trots lojalitetsförklaringarna till Stalin från alla hans potentiella mördare, kom ”regissörerna” fram till slutsatsen att det fanns ett allmänt hat mot honom i det gamla gardet, inbegripet i hans närmaste omgivning, när de beskrev den permanenta sammanvärvningen. Konspiratörerna framställdes som individer som blint och med rädsla löd en chef som de varken respekterade eller tyckte om, och som de bara vågade sätta sig upp mot i sina innersta hemliga tankar. Ingen trovärdig bild om denne chef skulle ha varit Trotskij, som var förvisad och utan varje möjlighet till att göra sig fruktad eller att bli åttlydd. Däremot uttrycker bilden på ett bra sätt den hatfulla ångesten hos dessa ämbetsmän som – enligt Chrusjtjov – darrade av rädsla för sina liv när Stalin frågade dem varför de hade en ”flackande blick”.⁷ Endast en psykoanalys av poliserna skulle kunna säga oss om regissörerna av en sådan process skulle kunna placera brott som de hittar på, eller förändrar ansvaret för, i ett mentalt sammanhang som är annorlunda än det de lever i, och kunna bekräfta dessa åtgärder för att bli trodda.

Problem med erkännandena

Så snart man inser att processerna är konstruerade och att erkännandena är lögnaktiga, dyker en annan fråga upp. Varför har dessa oskyldiga erkänt brott som de inte har gjort? Som en av de första har Friedrich Adler påpekat att Moskvaprocesserna i detta avseende har berömda föregångare. Han påminner om att kyrkans domstolar under medeltiden fick fram ”tusentals erkännanden där de anklagade svor på att de varit i förbindelse med djävulen personligen, att de hade ingått en pakt med honom och de på grund av denna pakt hade begått all slags häxkonster”.⁸ En träffande anmärkning, men den är inte svar på den specifika frågan: Varför modiga välskolade män, varför erfarna revolutionära ledare har samtyckt till de ärekränkande erkännanden som man krävt av dem? Vi vet med säkerhet att de som erkände bara är en liten del av dem som blev arresterade. Kvarstår gör dock, om man undantar Trotskij och Preobrazjenskij, att det är erkännandena från de mest betydande gammel-bolsjevikerna som utgör vävnaden i de tre processerna.

Alltsedan 1936 har många hypoteser framförts. Trotskij underströk att ingen av de anklagade hade utgjort någon verklig opposition på bra länge. Det trotskistiska militanterna, de som förblev trogna sina idéer, hade dödats i tysthet. De som stod i rampljuset hade för länge sedan avsvurit sig Trotskij's idéer och verksamhet, såvida de inte alltid hade varit hans motståndare.

Bucharin, som påminde om sin tidigare position som ”högerman”, bara för att fördöma den, hade inga svårigheter med att fördöma ”vänstermannen” Trotskij, som han utan uppehåll hade bekämpat sedan 1923. Jagoda hade som chef för den hemliga polisen arresterat och dömt tusentals medlemmar av vänsteroppositionen och låtit dem dö en långsam död, innan han påbörjade en utrensning som Stalin tyckte gick för långsamt. Jagodas medarbetare Bulanov, som blev anklagad tillsammans med honom, ledde personligen aktionen för att utvisa Trotskij i januari 1929. Läkarna från Kreml var sannolikt desamma, enligt Trotskij, som hade ”behandlat” Rakovskij. Han greps efter att han flytt och blev behandlad i ett sjukhus i huvudstaden strax innan han 1934 kapitulerade. Från december 1927 mångdubblade Zinovjev, Kamenev och deras politiska vänner sina ”deklarationer”, där de angav tidigare medarbetare i alltmer våldsamma och kränkande uttryck. Pjatakov, som hade blivit administratör, missade inget tillfälle för att proklamera sin trohet mot Stalin. Han hade blivit så motbjudande för oppositionens medlemmar att Sedov förnärmade honom offentligt då han mötte honom på Unter den Linden i Berlin. Enligt ett rykte som gick i Moskva, var det just i denna ärliga omvändelse till stalinismen som han fann kraft till att motstå förhördomarna så länge, och till att vägra beteckna avsikter som han aldrig haft som kontrarevolutionära brott.

Den mest typiske i detta sammanhang är Radek, som ofta var spottkopp i oppositionens tidskrift från 1929. ”Han lever på småaktiga intriger och skvaller, han besudlar ursinnigt sitt förflutna”, skriver en av korrespondenterna.⁹ Trotskij anklagar honom vid flera tillfällen för att 1929 ha angett Jakob Blumkin, den förste trotskist som blev skjuten efter en dom inför stängda dörrar.¹⁰

Detta är inte bevisat, och flera vittnen bestrider anklagelsen. Trotskij skrev om Radek att han var en ”tom hysteriker” som inte tvekade inför ”vilken vanära som helst” och kallade honom den ”mest svekfulla av alla mina fiender”.¹¹

Strax före sin egen process publicerade Radek denna anklagelseakt, i den stil som var karakteristisk för anklagelserna på Vysjinskis tid:

”Chefen för detta fascistiska mördarband, Trotskij, försöker att frikänna sig själv från dessa bevis genom att komma med en enkel dementi. Han som huvudsakligen har inspirerat och organiserat mordet på Kirov, chefen för ett mördarband som förberedde mord på ledarna av partiet och Sovjetunionen, tror att fakta försvinner med hjälp av enkla undanflykter. Men han kommer inte att kunna tvätta bort blodet som rinner från hans händer, för fakta är obestridliga bevis mot honom. I Norge residerar superbandiden Trotskij, organisatören av mord på de bästa av världsproletariatets män.”¹²

I sin egen process räddar han huvudet efter att hans egna redogörelser varit det enda underlaget för anklagelsen. Krivitskij skriver att han inledde förhöret med att vägra svara på frågor från sin ”förhörare”, den unge Kedrov, och till slut fördes till Stalin. Han berättar vidare:

”När Radek kom tillbaka från Kreml, hade han fullständigt ändrat hållning. Han hade träffat ett avtal med Stalin. Radek visste vad ‘den store chefen’ önskade. Nu var det fången som tog på sig att redigera sina egna erkännanden: ‘Ni kan gå och lägga Er, Kedrov, jag ska göra det som är nödvändigt.’ Och det var Radek som fortsatte förhöret av sig själv.”¹³

Krivitskijns förklaring är rimlig och trovärdig efter vad man vet om Radek och hans vittnesmål under processen.

Det är emellertid omöjligt att generalisera. Alla de anklagade i Moskvaprocesserna var inte avgjort fiender till vänsteroppositionen. Muralov, gammal personlig vän till Trotskij, vägrade ända till sin sista arrestering 1936 att komma med någon som helst ”deklaration” mot oppositionen. Smirnovs kapitulation var försiktig, hans möte med Sedov i Berlin var vänskapligt. Trotskij skrev om Serebrjakov att han erkände ”på ett värdigare sätt än resten”, att han var ”balanserad, lugn och fri från fåfänga”.¹⁴

Det krävs också andra förklaringar när det gäller erkännandena. Inför Dewey-kommissionen höll trotskisten Tarov fast vid att man hade använt tortyr. ”Döden”, sa han, ”är ibland, när det kommer till kritan, en välkommen befrielse från en outhärdlig tortyr. I händerna på GPU är de torterade männen till och med fråntagna denna ‘befrielse’. Många av dem hukar och tigger om att bli dödade. Men ordern gäller bara tortyr.”¹⁵

Chrusjtjov pratade om det tjugo år senare, på den 20:e och 22:a kongressen, i liknande termer:

”Några av dem erkände. Även i de fall då de fick veta att anklagelsen om spioneri inte stod kvar, tog de inte tillbaka sina tidigare erkännanden, eftersom de tyckte det var bättre att hålla fast vid de falska erkännandena för att fortare slippa tortyren, för att fortare få dö.”¹⁶

Krivitskij framhåller i sina minnen den förhörsmetod som användes mot gammel-bolsjeviken Mratjkovskij som den vanligaste. Först bröts han ner av ett förhör på 90 timmar, överbevisades därefter av en förhördomare, en gammel-bolsjevik som han själv, om att det var politiskt nödvändigt att erkänna, och användes slutligen för att bryta ner motståndet hos sin gamle medarbetare Smirnov, som var inringad av andra erkännanden.¹⁷

I Koestlers berömda roman *Mörker mitt på dagen* förekommer bolsjeviken Rubasjov. I honom känner man igen drag från flera av de anklagade i Moskva. Med stor talang framställer han tesen som blev allmänt erkänd efter kriget, tesen om den sista tjänst man bjuder partiet; om den totala kapitulationen som vilar på övertygelsen om att historien går sin gilla gång, och att den som kämpar måste böja sig för ödet, som han bara varit ett redskap för. I tidskriften *Humanisme et Terreur* visar Mertleau-Ponty i en uppmärksam artikel hur främmande författaren är för marxistisk tankegång, och i hur stor grad den materialistiske positivisten Rubasjov skiljer sig från marxister som Bucharin och Rakovskij. Längre fram analyserar han erkännandena från de viktigaste anklagade och sammanfattar:

”Bucharins inställning är densamma inför alla anklagelsepunkterna. Som grund för sin verksamhet höll han fast vid speciella uppfattningar om de politiska perspektiven. I den givna situationen och enligt kampens logik får det kontrarevolutionära konsekvenser och innebär därmed ett historiskt förräderi.”¹⁸

För Merleau-Ponty ligger nyckeln till erkännandena i den marxistiska uppfattningen av världen, ”historiens tvetydighet enligt Bucharin”:

”Tragedin... är störst när den oppositionelle är överbevisad om att den revolutionära ledningen har fel...Då är det inte bara ödet – en utanförliggande makt som bryter viljan – utan en verklig tragedi, en man som kämpar mot en yttre makt, som han i hemlighet är i förbund med. Den oppositionelle kan varken var för eller helt emot maktens regim. *Slutsats*: splittringen är inte längre mellan mannen och världen, utan i mannen själv. Detta är hela hemligheten bakom erkännandena i Moskva.”¹⁹

Sett ur denna synvinkel blir Bucharins erkännanden inte något annat än den slutliga kapitulationen, ett erkännande av nederlaget inför ”händelsernas domstol” och självförnekelse inför partiet. Partiet som i denna stund bedrar sig självt, men som har tilldelats en historisk mission, och individen kan inte ”till slut hävda sina egna känslor mot partiets domsrätt”.

Denna tolkning är mer hållbar än Koestlers, eftersom grunden till kapitulationen ligger i en önskan om att göra partiet en sista tjänst. Men kapitulationen är också resultat av ett handelsutbyte; antydningar om en personlig upprättelse av den revolutionära äran för de anklagade är strödd över referatens sidor. Den är också en anmärkningsvärt sammanhängande tolkning när det gäller personen Bucharin, och skulle ha varit till god hjälp för en biografi om honom: från vänsterkommunisten Bucharin, hängiven lärjunge under den apokalyptiska revolutionen 1918, till högerkommunisten Bucharin, en försiktig ekonom som uppmanade till att gå med ”snigel-fart” mot socialismen, något som gav honom ”tacksamhet från kulakens sonson”. Det finns en desillusionens avgrund för honom, han som sett en generations revolutionära entusiasm slock-

na, och som aldrig kan besluta sig för att kämpa mot byråkratin och den kvävande centraliseringen, av fruktan för att spela trollets springpojke och släppa lös de pro-kapitalistiska elementen – som skulle utnyttja honom mot det som trots allt fanns kvar av revolutionens erövringar.

I verkligheten undgår inte heller Maurice Merleau-Ponty historien och dess tvetydighet. Som författare från tiden efter andra världskriget, då Sovjetunionen njuter prestige av segern vid Stalingrad, förklarar han att han föredrar ”ett sovjetsamhälle som fifflar med historien”, som försvarar sin existens och stoppar tyskarna, framför ”ett sovjetsamhälle som håller fast vid sin proletära linje, försvinner i kriget och efterlämnar till framtidens generationer ett historiskt exempel och 50 års nazism”.²⁰ Utan tvekan handlar det om samma dilemma som polisen ställde de gamla knäckta revolutionärerna inför, för att få dem att ge upp. Hur är det idag möjligt att hålla fast vid att de i det tysta nedkämpade gammel-bolsjevikerna försvagade Sovjetunionens försvarsförmåga, medan Bucharins erkännande bidrog – om än lite – till att ”upprätthålla dess existens”?

Kan man inte tänka sig att Merleau-Ponty själv har hamnat i en fälla? Genom det dilemma som polisen skapade, ställer rehabiliteringen av de dömda åter de problem som gömdes undan på dagordningen. De som dömdes utan lag och rätt för att de vägrade att erkänna, de anklagade som erkände, men strödde bevisen på sin oskuld som flaskpost över sina erkännanden, försvarar inte de sin historia? Eller tänkte de på en framtid som domare och polis försökte förhindra, men som var och en på sitt sätt försökte bevara med de krafter de hade kvar? Vad betyder budskapet från dessa män som krossades av sin samtid, men som väntade att historien skulle föra fram sanningen och ge dem upprättelse? Vad har ledarna i Sovjetunionen tjänat på att ”fiffla med historien”? Rehabiliteringen av de revolutionära som mördades just för att de var revolutionära, är inte det historiens hämnd?

Dessa män som var politiskt slagna och utan hopp, dessa fångar som knäckts av fångenskap och kedjeförhör, dessa modlösa militanter har – med största sannolikhet – följt olika vägar mot sina erkännanden.

Det är omöjligt att veta om de, vid ett erkännande eller medan de var fängslade, var säkra på att de skulle gå i döden. Dagen före processen mot Zinovjev gav man ut ett dekret som återupprättade appellrätten enligt en speciell undantagsprocedur. Var detta en fälla, eller ett underförstått löfte till de anklagade? Nyheten om deras avrättning kungjordes i vart fall innan fristen för appellen löpt ut.²¹ Weissberg berättar att man i fångelserna mumlade om att Kamenev, Zinovjev och de andra i verkligheten avrättades först en vecka efter kommunikén om deras avrättning. Till exempel Pjatakov kunde i fångelserna ha sett de män som hela världen trodde var döda.²² För övrigt blev inte Radek dömd till döden 1937. Denne foglige åtalade hade räddat livet. För den som vet att han är förtappad, är en handelsuppställning om ”livet i ersättning för erkännanden” en chans att ta, även om man inte får någon garanti. Att Rosenblum erbjöd Zakovskij en handel av detta slag, har vi funnit indicier på i de anklagades svar. Dessutom kan handelsavtal slutas om andra liv än ens eget. En man som vet att han är förtappad, kan ju vilja rädda livet på de sina, sin hustru, sina barn, om det är möjligt. 25 år efter processen mot Bucharin lever hans son i Moskva, medan hela Trotskijs familj är utplånad. Abramovitj tror att de hade lovat Pjatakov att spara hans hustru och hans sekreterare Moskalev.²³ Vad vet man om det verkliga ödet för de anklagades familjer? I Tuchatjevskijs biografi, utgiven i Moskva 1963, påstår författaren att marskalken vägrade att erkänna något som helst, även om det motsatta officiellt deklarerades på den tiden. Författaren skriver:

”Enligt flera överstämmande redogörelser vände Tuchatjevskij sig mot en av de anklagade, som gav upplysningar om hans förbindelse med Trotskij, och frågade: ‘Säg mig, Ni skulle väl inte möjligen ha drömt detta?’”

Enligt andra källor skulle han helt enkelt ha sagt: ”När jag hör detta, tror jag att jag drömmer.”

Marskalken blev emellertid avrättad, och hans biograf slår fast:

”Efter vad Stalin själv har erkänt, blev marskalkens hustru, hans syster Sofia Nikolajevna och hans bröder Alexander och Nikolaj dödade. Tre av hans systrar sändes till koncentrationsläger, liksom en minderårig dotter som internerades när hon nått vuxen ålder. Marskalkens mor dog också.”²⁴

När allt kommer omkring finns det lika många förklaringar som individer, individer fångna mellan kugghjulen. Torterandet av en man, av en närstående eller av en medfånge i cellen, resultatet av en byteshandel, viljan att bjuda partiet en sista tjänst, utmattning, hopplöshet, inget av detta kan ensamt ge en rimlig förklaring i samtliga fall, och vi har inte någon uttömmande förklaring ens idag. En viktig fråga är kvar, nämligen om dessa förklaringar kan ha varit komponenter i ett system som krävt ett sådant offer för att säkra existensen av en privilegierad klass. Och på denna punkt har Chrusjtjov på ett fruktansvärt sätt dementerat Merleau-Ponty 1956 – denna klass skulle inte bara bära ansvarat för segern över nazismen, utan även för det fruktansvärda pris det ryska folket tvingats betala för den.²⁵

Processerna och framtriden

Ingen vet idag vad slags marmor det kommer att vara i det monument som Chrusjtjov påbjudit för Stalins offer. Inte heller vilka namn det kommer att bära, eller när och av vem det kommer att resas. Det som är säkert, är att man inte slutat prata om dem. En människa som ”inte lever av bröd allenast” och som har fått en liten bit av sanningen, kommer att kräva att få hela. Bland den unga generationen i Sovjet finns många ”arga unga män” som den student som uttalade sig offentligt: ”Det är synd att inte de från denna generation (processens generation) som i första hand borde ha överlevt, gjorde det.”²⁶

I tillägg till en växande offentlig opinion för att avslöja dessa farliga sanningar, kommer rösterna från utländska kommunister som inte är i samma situation och som inte tyngs av samma tabun. Det är mer än en kommunist i världen som inte accepterat att man skar ner Rajk för att han skulle stå vakt vid foten av Imre Nagys galge. De italienska kommunister som återger ut Trotskij och Zinovjev, de unga italienska kommunister och de franska kommunistiska studenter som kräver omedelbar upprättelse av offren, är alla varsel. I verkligheten är detta bara inledningen, och fortsättningen kommer förmodligen att följa samma spår som Sovjetunionens och den internationella kommunismens historia. Antingen man som Trotskij menar, att den bolsjevikiska synen på världsrevolutionen fortfarande är giltig, eller man som andra anser den vara föråldrad, måste man inse att detta kapitel inte kommer att bli avslutat förrän den dag Trotskijs skrifter åter blir upptryckta och utgivna i Sovjetunionen; antingen på grund av en politisk revolution som hälsar honom som en profet, eller för att det tvärtom kommer en ny regim som är tillräckligt stabilt för att inte rädas hans revolutionära kritik och hans appell för arbetardemokrati efter bolsjevikisk tradition från 1917.

Är Chrusjtjov-regimen en förlöpare för ett nytt samhälle? Inget visar att den är redo att övervinna de svåra motsättningar som nu gnager den. Den kan bara droppvis sprida avslöjanden om stalinismen. Det finns sanningar som dödar, men som enligt sin natur och omfånget av den revision de kräver blir allt mer nödvändiga, mer radikala och pressande för var dag. Chrusjtjov kan störta statyerna av Stalin och döpa om Stalingrad, men fördömanden av ”personkulten” är ingen analys av historien. Bekräftelsen av den allmänna linjen om ”fredlig samexistens” är inte heller det absoluta framtidsperspektivet, i vart fall inte på de socialistiska tankebanornas plan som deras försvarare åberopar sig på. I motsats till stalinismen är chrusjtjovismen inte i stånd till att utarbeta en egen ideologi. Om en statschef som åberopar sig på marxism-leninismen och vill vara dess arvtagare, inte kan förstå att män som skapar historia, inte skapar den historia de vill, och att de inte vet vilken historia de skapar, är detta i så fall den enda möjliga rättfärdigandet av hans empirism? Andra sovjetmedborgare än de från

Chrusjtjovs generation kommer förmodligen att svara på dessa frågor. Innan den tiden kommer kanske en historiker, som är sociolog eller psykolog, att ha studerat det världsfenomen av kollektiv förvirring som Stalin-perioden skapade i arbetarrörelsens historia. Då kommer man kanske att kunna förklara hur många intelligenta män, som åberopade socialistiskt tankesätt, kunde frånskriva sig all intelligens och all kritisk förmåga; hur män som var lika fördomsfria som orädda, kunde vägra att se eller att söka sanningen; eller om de kände den, kunde kväva den.

Man kommer då lättare att kunna värdera Moskvaprocessernas betydelse. Detta fenomen som kom och gick. Detta fenomen som kommande generationer säkert kommer att se på som en av de stora händelserna i tjugonde århundradet och samtidigt förhoppningsvis betrakta med tillbörlig respekt för dessa mäns villfarelser i en tid som alltid kommer att bli stående som oavslutad historia.

Källor och referenser

Teaterkuppen

1. *Le Populaire*, 1 september 1936
2. *L'Action française*, 1 september 1936
3. *Il Messagero*, 27 augusti 1936
4. *Rex*, 14 augusti 1936
5. *Commune* (1937), s. 804-805
6. Pierre Broué och Émile Témime, *La Révolution et la Guerre d'Espagne* s. 239-269. Eng. uppl. *The Revolution and the Civil War in Spain*.
7. *L'Humanité*, 28 augusti 1936. På svenska i Dimitrov, *Enhetens och folkfrontens problem*, Arbetarkultur 1939, s. 193-4
8. Pierre Broué och Émile Témime, op. cit., s. 334-346. Detta bekräftas i ett nyligen utkommet ryskt arbete, som för övrigt flera gånger refererar till föregående arbete. D. Pritzker (*L'exploit du peuple espagnol*, Moskva 1963) skriver: "Flera sovjetryssar utmärkte sig i Spanien. Efter att de återvänt till Sovjetunionen, blev olyckligtvis flera av dem (Antonov-Ovsejenko, Gorjev, Koltsov och många, många andra) förklarade som folkfiender och straffade. Först efter den 20:e kongressen blev de rehabiliterade, flera av dem postumt." (s. 203.)
9. André Wurmser, *Réponse à Jean Cassou* (Ed. Nouvelle Critique, s. 3).
10. *Mémoire pour la rehabilitation de Zinoviev*, Dossier des Lettres Nouvelles, Juillard, 1962

1. Sista akten

1 till 14. *Le procès du Bloc des droitiers et des trotskystes antisoviétiques*, s. 739, 780, 786, 792, 810, 812, 827, 835, 37, 52, 58, 70, 79 och 169.

2. Männen som erkände

1 till 35. Biografiska uppgifter i *Le Parti Bolchevique* av Pierre Broué (Ed. de Minuit 1963), speciellt s. 570-595, 33-39, 78-96, 114-199, 216-291 och 313-395.

36. *Pravda*, 21 augusti 1936.

3. Anklagelsen

1 och 2. *Le procès du Centre terroriste trotskyste-zinoviéviste*, s. 120 och 124.

3. *Le procès des contre-révolutionnaires, La Correspondance Internationale* nr. 38, 29. augusti 1936, s. 1072.

4 till 8. *Acte d'Accusation, La Correspondance Internationale* nr. 37, 22 augusti 1936, s. 1033 och 1034.

9 till 18. *Le Procès du Centre antisoviétique trotskyste*, s. 5-18.

19 till 24. *Le Procès du Bloc*, s. 5, 7, 15, 19, 21 och 30.

25. *L'Humanité*, 21 april 1938.

4. Erkännandena: Trotskij eller den permanenta sammansvärjningen

1 till 7. *Le Procès du Centre terroriste* s. 72, 65, 69, 79, 51, 100-101 och 150-152.

8 till 15. *Le procès du Centre antisoviétique* s. 22, 23, 63, 63-70, 88-91, 93-94, 113-114 och 115.

16 till 18. *Le Procès du Bloc* s. 67-68, 262-264 och 293-295.

19. Ledare i *Pravda*, 28 februari 1938.

5. Erkännandena: Terrorhandlingarna

1 till 12. *Le procès du Centre terroriste*, s. 48, 60-61, 67, 75, 76, 77, 63, 96, 115, 92, 104 och 106.

13 till 17. *Le procès du Centre antisoviétique* s. 96-98, 175-176, 236-237, 230-233 och 344-345.

18 till 21. *Le procès du Bloc* s. 400, 609-610, 595 och 611-612.

6. Erkännandena: Sabotagen

1 till 13. *Le procès du Centre antisoviétique* s. 221-222, 226, 256, 271, 178-179, 182, 359, 368, 384-386, 389, 412-413, 429 och 192-193.

14 till 19. *Le procès du Bloc* ..., s. 248-249, 348-349, 351-352, 386-387, 716 och 717.

7. Erkännandena: Spioneri och förräderi

1 till 6. *Le procès du Centre antisoviétique* s. 137, 279, 310, 361, 364 och 446-448.

7 till 13. *Le procès du Bloc* ..., s. 106-107, 108-109, 277-279, 319-320, 325, 805 och 669.

8. Förnekelse och motstånd

1 till 14. *Le procès du Centre antisoviétique* s. 25-27, 70-71, 198-199, 372-374, 79, 80-81, 82, 119, 134-135, 141, 143, 565, 368-369 och 370-371.

15 till 32. *Le procès du Bloc* s. 206-207, 208, 433-434, 441, 610, 613-614, 316-317, 329-330, 333, 529, 370-371, 180-181, 139, 142-143, 197, 408-409, 441, 449-452.

9. Ett sammansvetsat byggverk

1 till 2. *Le procès du Bloc* s. 405-407 och 824-826.

3 till 6. *Le procès du Centre antisoviétique* s. 572-573, 573, 510 och 484-485.

7. *Le procès du Bloc ...*, s. 667.
 8. *Le procès du Centre ...*, s. 155.
 9 till 14. *Le procès du Bloc* s. 211-212, 419-420, 274, 460-461, 606 och 607-608.

10. Sprickorna i muren

1. Sédov: *Livre Rouge*, s. 53-54. (på svenska: [Rödbok om Moskvarättegångarna](#))
 2. Rosenthal: *Mémoire pour la réhabilitation de Zinoviev*, s. 93.
 3. *Le procès du Bloc ...*, s. 760.
 4. *Le procès du Centre terroriste*, s. 154.
 5. *Le procès du Bloc ...*, s. 182.
 6 och 7. *Le procès du Centre antisoviétique*, s. 571 och 574.
 8. *Le procès du Bloc ...*, s. 760.
 9. *Le procès du Centre terroriste*, s. 159.
 10 och 11. *Le procès du Bloc ...*, s. 270 och 826.
 12. *Le procès du Centre terroriste*, s. 174.
 13 till 15. *Le procès du Centre terroriste*, s. 581, 582 och 584.
 16 till 19. *Le procès du Bloc ...*, s. 805, 826, 683 och 677.
 20 och 21. *Le procès du Centre terroriste*, s. 65 och 174.
 22. *Le procès du Bloc*, s. 785-786.
 23 och 24. *Le procès du Centre antisoviétique*, s. 812-813 och 565.

11. Nedmonteringen

- 1 och 2. *The case of Leon Trotsky*, s. 374 och 339.
 3 till 9. *Not Guilty*, s. 162-175, 234-235, 34, 76-97, 78-92, 160-192, och 203-230.
 10 och 11. *Le procès du Bloc ...*, s. 65-66 och 294.
 12. Citerat av Leonhard: *Kremlin since Stalin*, s. 68.
 13. *Scanteia*, det rumänska kommunistpartiets organ, citerat av Merleau-Ponty: *Humanisme et Terreur*, s. 75.
 14. Merleau-Ponty, op.cit., s. 75.
 15 och 16. Weissberg: *l'Accusé*, s. 449-450 och 507-508.
 17 till 25. "Discours secret", *Anti-Stalin Campaign*, s. 24, 25, 25-26, 26, 31-34, 34-35, 36, 67-68 och 69. Hela talet finns i svensk översättning: [Chrusjtjovs tal 1956](#) (på marxistarkivet).
 26. *Pravda Vostoka*, 28 december 1937.
 27 till 35. XXIIe Congrès, *Cahiers du Communisme*, s. 291-292, 358, 363, 364, 423, 430, 432 och 504-509.
 36 och 37. *Trybuna Ludu*, 1 februari 1962 och 13 april 1962.
 38. "A. Jenukidze" av I. Sjaumian, *Pravda* 19 maj 1962.
 39. G. Troukane, *Questions d'Histoire du P.C.U.S.*, nr. 4, 1963, s. 108.

40. *Cahiers du Communisme*, op.cit. s. 510.
41. *Pravda* 21 januari 1937, citerad av Broué, op.cit., s. 399.
42. Intervju i *Politika* i Warszawa 2 mars 1963.
43. Se speciellt artikeln av S. Ivanovitj i *Izvestija* 19 september 1963 om ”det hemliga samförståndet” mellan de kinesiska kommunisterna och den IV Internationalen.

Slutsats: Möjliga tolkningar.

1. [Till frågan om Stalin](#) – Kommentar (2) till SUKP:s Centralkommittés öppna brev av redaktionerna för ”Folkets Dagblad” och ”Röda Fanan” den 13 september 1963.
2. Sjaumian, *Pravda* 7 februari 1964.
3. Trotski, *Les crimes de Staline*, s. 374. (svensk översättning: [Stalins brott](#))
- 4 och 5. *Le procès du Bloc des droitiers et des trotskystes antisoviétiques*, s. 551 och 557.
6. Denna fråga blev för första gången rest av Krivitskij och har senare behandlats många gånger. Peis’ verk om Naujocks och Alexandrovs om Tuchatjevskij, liksom Schellembergs memoarer verkar vara inspirerade av detta verk och av *The Secret Front* av Hagen (Hoettl). Man finner konkreta hänvisningar till utväxlingen av upplysningar mellan Bénès och Churchill i dessa två politikers memoarer.
7. Khrouchtchev au XXIIe Congrès, *Cahiers du Communisme*, s. 504.
8. F. Adler, op.cit. s. 9.
9. *Bulletin de l’Opposition* nr. 7, november-december 1929, citerat av Trotskij, *Les crimes de Staline*, s. 265. ([Stalins brott](#))
10. Se bland annat ledartikeln i *Lutte de Classes* nr. 18 februari 1930: L’assassinat de Blumkine, s. 80-83.
11. Trotski, *Les crimes de Staline*, s. 266 och 272. ([Stalins brott](#))
12. *Izvestija*, 21 augusti 1936.
13. Krivitski, *Agent de Staline*, s. 243-244. Eng. uppl. *In Stalin's secret service*, London 1939
14. Trotski, *Les crimes de Staline*, s. 139. ([Stalins brott](#))
15. *Not Guilty*, s. 371.
16. XXIIe Congrès, *Cahiers du Communisme*, s. 507.
17. Krivitski, op.cit., s. 236-243. Enligt Abramovitj begick undersökningsdomaren Slutskij självmord några månader senare.
- 18 till 20. Merleau-Ponty, op.cit., s. 56, 71 och 86
21. Léon Sédov, *Livre Rouge*, s. 117. ([Rödbok om Moskvarättegångarna](#))
22. Weissberg, *L’accusé*, s. 508.
23. Abramovitch, *The Soviet Revolution*, s. 401.
24. Nikouline, op.cit., s. 147.
25. “Discours secret”, op.cit., s. 46-56. (på svenska: [Chrusjtjovs tal 1956](#))
26. *Le Monde*, 21 april 1962.